

**ALVAR MONOGRAFİSİ**

**Serap ÇATAL**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ  
ANABİLİM DALI**

**Yrd. Doç. Dr. Turhan KAYA**

**2009**

**Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.  
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**Serap ÇATAL**

**ALVAR MONOGRAFİSİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TEZ YÖNETİCİSİ  
Yrd. Doç. Dr. Turhan KAYA**

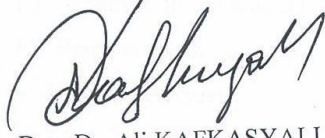
**ERZURUM - 2009**

**TEZ KABUL TUTANAĞI**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

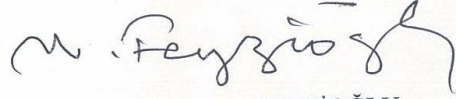
Bu alışma, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalının Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.



Yrd. Doç. Dr. Turhan KAYA  
Danışman Jüri Üyesi



Doç. Dr. Ali KAFKASYALI  
Jüri Üyesi



Yrd. Doç. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU  
Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. ... / ... / .....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM  
Enstitü Müdürü

**İÇİNDEKİLER**

<b>ÖZET</b> .....	VII
<b>ABSTRACT</b> .....	VIII
<b>ÖN SÖZ</b> .....	IX
<b>KISALTMALAR</b> .....	XI
<b>FOTOĞRAF DİZİNİ</b> .....	XII
<b>TABLolar DİZİNİ</b> .....	XIII
<b>0.GİRİŞ</b> .....	1
0.1. Araştırmanın Konusu .....	1
0.2. Araştırmanın Amacı .....	1
0.3. Araştırmanın Metodu .....	2
0.4. Araştırmanın Sınırlılıkları .....	2
<b>BİRİNCİ BÖLÜM</b>	
<b>1. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI</b> .....	4
1.1. .Erzurum İli Hakkında Genel Bilgiler .....	4
1.2. Pasinler İlçesi .....	6
1.2.1. Coğrafyası .....	6
1.2.2. Tarihi .....	8
1.3. Alvar Beldesi .....	10
1.3.1. Coğrafi özellikleri .....	12
1.3.1.1. İklim ve bitki örtüsü .....	12
1.3.1.2. Toprak yapısı .....	13
1.3.1.3. Ekonomik faaliyetler .....	13
1.3.1.4. Nüfus özellikleri .....	14
1.3.2. Tarihi .....	15
1.3.2.1. Alvar beldesindeki tarihi kalıntılar .....	17
1.3.2.1.1. Alvar beldesi mezarlığı .....	17
1.3.2.1.2. Alvar beldesi camisi .....	19
1.3.2.1.3. Alvarlı Efe Hazretleri Türbesi .....	21
1.3.3. İdari yapısı .....	23

1.3.4. Ulaşımı .....	24
1.3.5. Eğitim ve sağlık hizmetleri .....	24

## İKİNCİ BÖLÜM

<b>2. HALK HAYATI</b> .....	26
2.1. Halk İnançları .....	26
2.1.1. Tabiat olaylarıyla ilgili inanışlar .....	27
2.1.2. Hayvanlarla ilgili inanışlar .....	27
2.1.3. Gök cisimleriyle ilgili inanışlar .....	28
2.1.4. Yatırlar ve ziyaretlerle ilgili inanışlar .....	29
2.1.5. Cansız varlıklarla ilgili inanışlar .....	30
2.1.6. Belli zaman ve günlerle ilgili inanışlar .....	31
2.1.7. Definelerle ilgili inanışlar .....	33
2.1.8. Yağmur duası .....	33
2.2. Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar .....	35
2.2.1. Dini bayramlar .....	35
2.2.2. Milli bayramlar .....	37
2.2.3. Kandiller .....	37
2.2.4. Askere gitme .....	38
2.2.5. Hacca gitme .....	40
2.3. Halk Bilgisi .....	41
2.3.1. Halk hekimliği .....	41
2.3.2. Halk veterinerliği .....	43
2.3.3. Halk takvimi .....	44
2.3.4. Halk meteorolojisi .....	45
2.4. Halk Mutfağı .....	46
2.4.1. Yiyecek türleri ve yapıları .....	47
2.4.2. Mutfak araç ve gereçleri .....	49
2.4.3. Yemek töresi .....	52
2.5. Halk Eğlenceleri .....	52
2.5.1. Ahır odaları sohbetleri .....	53
2.5.2. Köy seyirlik oyunları .....	54

2.5.3. Yüzük oyunu .....	60
2.6. Spor .....	60
2.6.1. Cirit .....	61
2.6.2. Güreş.....	62
2.7. Çocuk Oyunları.....	63

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<b>3. GEÇİŞ DÖNEMLERİ .....</b>	<b>68</b>
3.1. Doğum.....	68
3.1.1. Doğum öncesi.....	69
3.1.1.1. Kısırlığı giderme ve gebe kalma .....	69
3.1.1.2. Yaşamayan çocuklar .....	70
3.1.1.3. Gebelikten kurtulma.....	71
3.1.1.4. Gebelik dönemi.....	72
3.1.1.4.1. Aşerme .....	72
3.1.1.4.2. Çocuğun cinsiyetinin tayini .....	73
3.1.2. Doğum Sırası.....	74
3.1.2.1. Doğum.....	74
3.1.3. Doğum sonrası.....	75
3.1.3.1. Göbek kesme, yıkama, tuzlama .....	75
3.1.3.2. Loğusalık ve loğusa ziyaretleri.....	76
3.1.3.3. Al karısı .....	77
3.1.3.4. Kırk basması.....	78
3.1.3.5. Kırklama .....	79
3.1.3.6. Çocuk .....	79
3.1.3.6.1. Müjde götürme .....	80
3.1.3.6.2. Kundak-beşik hazırlama .....	81
3.1.3.6.3. Ad koyma.....	82
3.1.3.6.4. Diş hediği.....	83
3.1.3.6.5. Nazar.....	83
3.1.3.6.6. Sünnet .....	85

3.2. Evlenme.....	86
3.2.1. Evlenme biçimleri .....	87
3.2.2. Evlilik çağı-yaşı.....	88
3.2.3. Evlilik aşamaları.....	89
3.2.3.1. Düğün öncesi aşamalar.....	89
3.2.3.1.1. Kız beğenme ve isteme.....	89
3.2.3.1.2. Söz kesimi.....	91
3.2.3.1.3. Nişan.....	91
3.2.3.1.3.1. Nişanlılık .....	93
3.2.3.1.3.2. Düğün hazırlıkları .....	95
3.2.3.2. Düğün aşamaları .....	97
3.2.3.2.1. Düğün .....	97
3.2.3.2.2. Kına gecesi.....	98
3.2.3.2.3. Gelin alma .....	99
3.2.3.2.4. Gelin indirme .....	100
3.2.3.2.5. Gerdek.....	102
3.2.3.3. Düğün sonrası .....	103
3.2.3.3.1.Çeyiz dağıtımı .....	103
3.2.3.3.2. Zülûf kesme .....	104
3.2.3.3.3. Yoklama.....	104
3.2.3.3.4. Ayak dönmesi.....	104
3.2.3.3.5. Gelinlik etme .....	105
3.3. Ölüm.....	105
3.3.1. Ölüm öncesi .....	106
3.3.1.1. Ölümü düşündüren ön belirtiler.....	106
3.3.1.2. Kaçınmalar .....	107
3.3.2. Ölüm sırası .....	108
3.3.2.1. Ölüm anında yapılan işlemler .....	108
3.3.2.2. Ölümün duyurulması.....	109
3.3.2.3. Ölümün ardından yapılan âdetler.....	109
3.3.2.4. Defin hazırlığı-defin işlemi .....	110
3.3.2.4.1. Yıkama ve kefenleme .....	110

3.3.2.4.2. Cenaze namazı .....	112
3.3.2.4.3. Ölünün gömülmesi... ..	112
3.3.2.5. Iskat (Devir) .....	113
3.3.3. Ölüm sonrası .....	113
3.3.3.1. Cenaze evi ve taziye ziyaretleri .....	113
3.3.3.2. Belli günler ve ölü yemeği .....	114
3.3.3.3. Ölünün eşyaları.....	116
3.3.3.4. Yas tutma.....	116
3.3.3.5. Mezar ziyaretleri .....	117

## **DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**

<b>4. HALK DİLİ VE EDEBİYATI.....</b>	<b>119</b>
4.1. Alvar Ağzı .....	119
4.2. Alvar Anonim Halk Edebiyatı ve Türleri.....	123
4.2.1. Mani.....	124
4.2.2. Türkü.....	129
4.2.3. Ninni .....	137
4.2.4. Bilmece .....	140
4.2.5. Atasözleri .....	146
4.2.6. Alkış – kargışlar .....	148
4.2.7. Efsaneler .....	151
4.2.8. Masallar .....	158

## **BEŞİNCİ BÖLÜM**

<b>5. ALVAR'DA YETİŞMİŞ ŞAHSİYETLER.....</b>	<b>168</b>
5.1. Hacı Muhammed Lütü Efendi .....	168
5.1.1. Kişiliği ve edebi yönü.....	169
5.1.2. Eserleri.....	171
5.1.3. Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı .....	172
5.2. Âşık Yaşar Reyhani .....	174
5.2.1. Kişiliği ve edebi yönü .....	177
5.2.2. Eserleri.....	178



5.2.3. Deyişleri.....	179
<b>SONUÇ</b> .....	182
<b>SÖZLÜ KAYNAKLAR</b> .....	188
<b>KAYNAKÇA</b> .....	190
<b>EKLER</b> .....	195
<b>ÖZGEÇMİŞ</b> .....	216

**ÖZET**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ALVAR MONOGRAFİSİ**

**Serap ÇATAL**

**Danışman: Yrd. Doç. Dr. Turhan KAYA**

**2009 – Sayfa: XIII + 216**

**Jüri: Yrd. Doç. Dr. Turhan KAYA**

**Doç. Dr. Doç. Dr. Ali KAFKASYALI**

**Yrd. Doç. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU**

Bir köy monografisi olan çalışmamızda geçmişimizden miras kalan kültürel değerlerimizin kayıt altına alınmasına katkıda bulunmak amacıyla Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı Alvar beldesi incelenmiştir.

Araştırmanın başında sahayla ilgili genel tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünü geçiş dönemleri oluşturmaktadır. Bu bölümde insan hayatının üç önemli aşaması olan doğum, evlenme, ölüm adetleri ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan inanışlar ele alınmıştır.

Toplumların yaşantısıyla kültürel değerleri birbiriyle ilişkilidir. Kültür öğelerinin tespiti için Alvar beldesi halk hayatı; halk inanışları, bayram-tören-kutlamaları, halk eğlenceleri, halk sporu, halk mutfağı, halk hekimliği-takvimi-meteorolojisi ve çocuk oyunları kapsamında anlatılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde Alvar'ın ağız özellikleri birkaç örnekle verilmiş; ardından araştırma alanında tespit edilen anonim halk edebiyatı ürünleri aktarılmış ve tespit edilen ürünlerin sonunda biçim ve içerik yönünden değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma sahamızın adıyla anılan Âşık Yaşar Reyhanî ve Hacı Muhammet Lütfi de yörede yetişmiş ünlü şahsiyetler olarak tanıtılmıştır.

Araştırmada; yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerle, sözlü kaynaklardan derleme ve gözlem yoluyla elde edilen veriler bir araya getirilmiş, Alvar'daki bu adet ve inanmaların eski Türk kültürüyle olan ilişkileri örnekler vasıtasıyla verilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızın sonuç bölümünde yavaş yavaş kaybolan halk kültürümüzün önemi belirtilerek, bu değerlerin tamamen yok olmadan kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği vurgulanmıştır.

**ABSTRACT**

**MASTER THESIS**

**THE MONOGRAFİ ALVAR**

**Serap ÇATAL**

**Supervisor : Assist.Prof.Dr Turhan KAYA**

**2009 – Page: XIII + 216**

**Jury: Assist.Prof.Dr. Turhan KAYA**

**Assoc .Prof.Dr. Ali KAFKASYALI**

**Assist.Prof.Dr. Nesrin FEYZİOĞLU**

In our study which is ac village monography, Erzurum prouince's Pasinler district's Avlar town was investigated in order to contribute to chain our. Cultural values inherited from the past.

In our study, general introductory information about the study field is given. The second part of the study comprises transition periods. In that part, information about the birth, marriage and death customs which are three important phases of human life and beliefs accruing related to those phases is given.

Life of communities is connected with their cultural values. Alvar town folk life was explained in terms of folk beliefs, feast – ceremony – celebrations, folk entertainments, folk sports, children's games in order to determine cultural components. In the fourth part of our study, dialect characteristics of Avlar was given with some samples; after anonym folk, literature products which were determined in the field of study were cited. In the end, determined products were evaluated in terms of form and content. Rehhani from Alvar, Efe his nibs from Alvar who are referred by the name of the field of our study were introduced as famous characters of the town.

In our study, information taken from written sources, compilations from oral sources and customs and beliefs obtained by means of observation were cited, the relationships of those customs and beliefs and old Turkish culture were given by means of examples.

In the conclusion part of our study, it has been emphasized in a vital way that values of our folk culture should be chained before they die out completely and conveyed to the next generations by mentioning the importance of our folk culture which is dying out slowly.

## ÖN SÖZ

Bir milletin sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin tümü kültür kavramıyla ifade edilmektedir. Her milletin maddi ve manevi değerlerine bağlı olarak oluşan bir halk kültürü geleneği vardır.

Geçmiş çok eskiye dayanan Türk milleti de zengin bir halk kültürüne sahiptir. Bu zenginlik, Türk toplum hayatının ifadesi, duygu ve düşünce beraberliğinin göstergesidir. Geçmişten bugüne taşımayı başardığımız bu zenginliğin, geleceğe taşınması da bir zarurettir. Yaşadığımız dünya hızla gelişmekte ve değişmektedir. Bu gelişim ve değişim lehimize gibi görünse de aleyhimize işlemekte ve bizi özümüze yabancılaştırarak maddi-manevi bütün değerlerimizi unutturmaktadır. Bu değerler tamamen unutulmadan, hâlâ bu değerlere sahip çıkıp yaşatanlar varken; bu değerleri, alan araştırmaları yaparak, kayıt altına almamız gerekir.

Toplumları daha iyi tanımak için en küçük sosyal birim olan köyleri tanımak gerekir. Çünkü büyük şehirlerde unutilan değerler köylerde hâlâ yaşatılmaktadır. Bu sebeple öncelikle köyler incelenmeli, buralardaki kültür öğeleri tespit edilmelidir. Bir köy monografisi olan çalışmamız da bu amaçla yapılmıştır. Bu çalışmada yerel kültür unsurları, bölge kültürü ekseninde; milli kültür kodları paralellikleri kurularak akademik perspektiften irdelenmiştir. Yörede tespit edilen kültürel değerlerin İslamiyet sonrası oluşan Türk kültürüyle olan ilişkisi incelenmiştir.

Araştırmamız bir giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; araştırmanın konusu, amacı ve yöntemi anlatılmıştır.

Birinci bölümde Alvar'ın Erzurum iline ve Pasinler ilçesine bağlı olmasından dolayı, Erzurum ve Pasinler hakkında genel tanıtıcı bilgiler verilmiş; ardından araştırma alanı olarak seçilen Alvar'ın tarihi, coğrafi özellikleri, nüfusu, ekonomik yapısı ve sosyal hayatı hakkında açıklamalar yapılmıştır.

İkinci bölüm; halk hayatıyla ilgili bilgilerin verildiği bölümdür. Bu bölümde halk hayatını ilgilendiren her türlü inanç, gelenek-görenek ve adetler çeşitli başlıklar altında verilmiştir. Halk hayatı başlığının altında; inanışlar, bayram-tören-kutlamalar, mutfak kültürü, halk eğlenceleri, spor ve çocuk oyunları anlatılmıştır.

Monografik çalışmaların en önemli kısmını, etrafında birçok gelenek, adet ve törenin görüldüğü geçiş dönemleri oluşturmaktadır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde bu geçiş dönemleri; doğum, evlenme ve ölüm başlıklarıyla yer almaktadır. Bu bölümde

yöreden derlenen malzeme verilmeden önce eski Türklerde ve Anadolu'da görülen benzer uygulamalar yazılı kaynaklardan aktarılmak suretiyle verilmiştir.

Dördüncü bölüm, halk dili ve edebiyatı adını taşımaktadır. Bu bölümün başlıkları, yöreden toplanan halk edebiyatı ürünlerine göre oluşturulmuştur. Bu bölümde öncelikle Alvar ağzı özelliklerinden kısaca bahsedilmiş; daha sonra halk arasında anlatılan anonim halk edebiyatı ürünleri sıralanmış ve ürünler biçim ve içerik yönünden değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde Alvar adıyla anılan yörede yetişmiş ünlü şahsiyetler tanıtılmıştır.

Çalışmamızın sonuç kısmında ise çalışmayla ilgili bilgiler verilerek elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Çalışma, bibliyografya, kaynak kişiler listesi ve bunlara ek olarak kullandığımız derleme sorularıyla tamamlanmıştır.

Çalışmam sırasında fikir ve tavsiyeleriyle bana yol göstererek yardımlarını esirgemeyen kıymetli tez hocam Yrd. Doç. Dr. Turhan KAYA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Alan araştırmam sırasında bana kılavuzluk eden öğretmen arkadaşım Fadime TEKMAN'a ve saygıdeğer ailesine, misafirperver Alvar halkına, karşılaştığım problemlerimin çözümünde bana yardımcı olan Araştırma Görevlisi Hilal ÇOLAK'a ve Alvar yollarında beni yalnız bırakmayan babam Selami ÇATAL'a teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum, 2009

Serap ÇATAL

**KISALTMALAR**

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
bs.	: Basım
bk.	: Bakınız
D.	: Dergi
D.T	: Doktora Tezi
DSİ	: Devlet Su İşleri
Enst.	: Enstitüsü
Erz.	: Erzurum
Folk.	: Folklor
Hzl.	: Hazırlayan
İşl.	: İşletme
K.B.	: Kültür Bakanlığı
K.B.M.F.A.D.	: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi
K.K.	: Kaynak kişi
Kong.	: Kongresi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan sonra
Matb.	: Matbaası / Matbaacılık
Müd.	: Müdürlüğü
s.	: Sayfa
T.D.A.V.	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
T.F.K.B.	: Türk Folklor Kongresi Bildirileri
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Üniv.	: Üniversite
Y.L.T.	: Yüksek Lisans Tezi
Yay.	: Yayını / yayınevi
yy.	: Yüzyıl
Bild.	: Bildirileri

## FOTOĞRAF DİZİNİ

<b>Fotoğraf 1.</b>	Alvar meydanı .....	11
<b>Fotoğraf 2.</b>	Alvar çay bahçesi.....	11
<b>Fotoğraf 3.</b>	Eski mesken .....	12
<b>Fotoğraf 4.</b>	Yeni mesken.....	12
<b>Fotoğraf 5.</b>	Alvar beldesi mezarlığında Selçuklu tarzı sanduka şekli mezar .....	17
<b>Fotoğraf 6.</b>	Sultan Tok ve oğlu Ahmet Efendinin mezarlarının dışarıdan görünüşü	18
<b>Fotoğraf 7.</b>	Sultan Tok ve oğlu Ahmet Efendinin mezarları.....	19
<b>Fotoğraf 8.</b>	Alvar Camisi .....	20
<b>Fotoğraf 9.</b>	Alvarlı Efe Hazretleri Türbesi.....	22
<b>Fotoğraf 10.</b>	Alvarlı Efe Hazretleri Külliyesi inşaatı .....	22
<b>Fotoğraf 11.</b>	Alvar belediye binası .....	23
<b>Fotoğraf 12.</b>	Alvar İlköğretim Okulu ana bina ve ek bina.....	24
<b>Fotoğraf 13.</b>	Tandır .....	60
<b>Fotoğraf 14.</b>	Mutfaktan bir köşe.....	60
<b>Fotoğraf 15.</b>	Güveç .....	61
<b>Fotoğraf 16.</b>	Bakır tepsi .....	61
<b>Fotoğraf 17.</b>	Nişanda geline takılan takılar .....	92
<b>Fotoğraf 18.</b>	Nişan tepsisi .....	93
<b>Fotoğraf 19.</b>	Çerez dağıtımı .....	93
<b>Fotoğraf 20.</b>	Hace Muhammed Lütü Efendi.....	168
<b>Fotoğraf 21.</b>	Alvarlızâde Hâce Seyfeddin Efendi Cami-i.....	173
<b>Fotoğraf 22.</b>	Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi.....	173
<b>Fotoğraf 23.</b>	Âşık Yaşar Reyhanî .....	174

**TABLolar DİZİNİ**

<b>Tablo 1.</b> Alvar nüfusunun yıllara göre artış ve azalışı .....	14
<b>Tablo 2.</b> Alvar nüfusunun öğrenim durumu .....	25



## **0. GİRİŞ**

### **0.1. Araştırmanın Konusu**

“Alvar Monografisi” adını taşıyan çalışmamızın konusunu, Erzurum’un Pasinler ilçesine bağlı Alvar beldesinin kültürel değerleri oluşturmaktadır. Araştırmamız, geçmişten bugüne, bugünden geleceğe taşınacak halk kültürünün derlenmesiyle meydana getirilmiştir.

Bir milleti, millet yapan en önemli unsur kültürdür. Kültürlerin yok oluşuyla birlikte milletler de yok olmakta, başkalaşmaktadır. Milletler, kültürleriyle geçmişlerine bağlanıp geleceklerine yön verirler. Yörelere kültürel fotoğrafı olan köy monografileri sahip olunan kültürel değerlerin kayda alınmasını sağlayan önemli çalışmalardır.

Monografik bir çalışma olan araştırmamızda Alvar beldesinin kültürel değerlerini konu alarak, kaybolan değerlerin kayda alınmasını sağlamaya çalıştık. Alvar’ın genel tanıtıcı bilgilerine, halk kültürünü oluşturan halk inançlarına; bayram, tören, kutlamalarına; halk hekimliğine, veterinerliğine, meteorolojisine; halk mutfağına; eğlencelerine; geçiş dönemlerine (doğum, evlenme, ölüm); anonim halk edebiyatı ürünlerine yer verdik. Alvar halkının özellikle geçiş dönemlerinde uygulanan gelenek ve göreneklerini anlatmaya çalışırken, bunların İslamiyet sonrası Türk kültür tarihiyle olan bağlantılarını benzer ve farklı yönleriyle işlemeye gayret gösterdik.

### **0.2. Araştırmanın Amacı**

Araştırmamız bir köy monografisidir. Köy ve şehir monografileri hızla değişen toplumumuzun yörelere göre farklılıklar gösteren zengin halk kültürünün derlenerek kayıt altına alınmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmamızda amaç; Erzurum’a bağlı Hasankale ilçesinin Alvar beldesini tarihi, coğrafi, sosyal, kültürel, iktisadi yönden incelemek; beldenin dünü-bugünü hakkında çeşitli bilgilere sahip olmak; uzun bir süreç içinde oluşan halk kültürü öğelerini derleyerek gelecek kuşaklara aktarmak ve bu yolla kültürel değerlerimizin korunmasını sağlamak; aynı zamanda değişen kültürel değerlerimizin “Alvar Beldesi” örneğiyle kolaylıkla izlenmesine katkıda bulunmaktır.

### **0.3. Araştırmanın Metodu**

Bir alan araştırması olan çalışmamızda, günümüz folklor ve derleme çalışmalarında kullanılan “alan araştırma metodu”, “örnek olay metodu” ve “yazılı kaynakları tarama metodu” kullanılmıştır.

Araştırmamıza, örnek teşkil etmesi sebebiyle, önceden yapılmış köy ve şehir monografilerini inceleyerek başladık. İncelediğimiz tezler çalışmayı nasıl yürüteceğimiz hususunda fikir edinmemizi sağladı. Daha sonraki aşamada ise araştırma sahamız hakkındaki yazılı kaynakları tarayarak mevcut bilgileri tespit ettik.

Araştırmamızın en önemli kısmını alan araştırması oluşturmuştur. Alan araştırması sırasında veri toplamak için görüşme ve gözlem tekniklerinden yararlandık. Kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşmada yörede doğmuş büyümüş olan ve yöreyi, yöre insanını tanıyan kılavuz kişilerden yararlandık. Onların yardımıyla kaynak kişileri tespit ettik. Tespit ettiğimiz kaynak kişileri evlerinde ziyaret ederek görüşmeler yaptık.

Araştırmamız için daha geniş ve sağlıklı bilgiler elde etmek amacıyla katımlı gözlem metodundan yararlandık. Nişan törenine, nikah kesme merasimine katıldık, komşu oturmasına giden insanların arasına girerek onları izledik.

Beldeye her gidişimizde bize kılavuzluk eden kişinin ailesine misafir olduk ve bu aileden örnek olarak yararlandık. Halk kültürüyle ilgili birçok konuyu bu aileyi gözlem sırasında öğrendik.

Alanla ilgili çalışmalarımızı tamamladıktan sonra, elde ettiğimiz tüm malzemenin kayda değer olanlarını bir araya getirerek, bunlara yazılı kaynaklardan fişlediğimiz bilgileri ekledikten sonra yazım aşamasına geçtik.

### **0.4. Araştırmanın Sınırlılıkları**

Tezimizin inceleme alanı Alvar köyünün mahallelerini kapsamaktadır. Araştırma, çalışma sahasından derlenen malzemelerle sınırlıdır.



**Harita 1.** Erzurum İl Haritası

## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI

#### 1.1. Erzurum İli Hakkında Genel Bilgiler

Erzurum, Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinin kuzeydoğu kesiminde yer alan bir şehirdir. 25.066 km<sup>2</sup>lik yüzölçümüyle Türkiye'nin dördüncü büyük ilidir. “Erzurum, deniz seviyesinden 1830-1980 m yükseklikte meyilli bir satıh üzerinde; kuzeyde Dumlu, doğuda Kargapazarı, güneyde Palandöken, batıda Kop dağları arasında yer almaktadır.”<sup>1</sup>

Karasal iklim özelliğine sahip olan şehir, yükseltisinin fazla olması nedeniyle Türkiye'nin en soğuk illerindedir. Kışları uzun ve kar yağışlı, yazları kısa, kurak ve serin geçer. Şehir, bitki örtüsü bakımından zengin değildir. Dağlar bozkır görünümüne sahiptir. “Orman alt sınırı 1900-2000 metrede başlar.”<sup>2</sup>

Erzurum coğrafi konumundan dolayı, tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuştur.

Yapılan arkeolojik kazılar bu şehrin bulunduğu bölgenin yerleşim tarihinin M.Ö. 4000 yıllarına kadar uzandığını göstermiştir. “Erzurum'da bilinen en eski yerleşim bölgesi şehrin 16 km batısında, Ilica ilçesinin 32 km kuzeyindeki Karaz bölgesidir.”<sup>3</sup> Bölgenin bilinen ilk ahalisi Urartulardır. Bölge Urartulardan sonra, “M.Ö. 7. yy ile 6. yy'ın sonlarına kadar Sakalar (İskitler), Persler, Medler ve Partlar'ın; daha sonra da Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir.”<sup>4</sup>

Araştırmalara göre, “bugünkü Erzurum şehrinin bulunduğu yerde, daha önce tarihin çeşitli dönemlerinde Karin, Karna, Garin, Karnoi, Kalai ve Karnak şeklinde isimlendirilen bir şehrin bulunduğu bilinmektedir.”<sup>5</sup> Bizanslar bölgeye hakim olduktan sonra İmparator Teodosious tarafından, İran saldırılarına karşı, Karin şehrine hakim bir tepe üzerine kale inşa ettirilmiştir. Bugünkü Erzurum'un yerinde kurulmuş olan bu kalenin içindeki şehre Teodosiopolis adı verilmiştir.

“Kafkasya ve İran üzerinden geçen yolların Erzurum'da düğümlenmesi sebebiyle şehir bütün tarih boyunca, Doğu Anadolu ve çevresinde kurulan devletlerin

<sup>1</sup> Lütfi Sezen, **Erzurum Folkloru**, Atatürk Üniv. Yay., Erzurum, 2007, s. 33

<sup>2</sup> Muammer Çelik, **Erzurum Kitabı**, Erzurum Kitaplığı Yay., Erzurum, 1999, s. 20

<sup>3</sup> Çelik, age., s. 23.

<sup>4</sup> Mevlüt Yüksel, **I.Dünya Savaşı'nda Erzurum'un Rus İşgaline Düşüşü**, Yayımlanmamış Y.L.T., Atatürk Üniv. S.B.E., Erzurum, 2006, s. 3

<sup>5</sup> Çelik, age., s. 23

*saldırılarına uğramıştır.*<sup>6</sup> Sasaniler, tarafından birkaç kez kuşatılan şehir, bir süre Müslüman Arapların eline geçmiştir. Ancak Bizans 949 yılında şehri tekrar hakimiyeti altına almayı başarmıştır.

1048 yılına kadar Bizans'ın elinde kalan şehir, bu tarihten sonra Selçuklu akınlarına uğramıştır. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Erzurum Türk yurdu haline gelmişti. Selçuklu Sultanı Alparslan Erzurum ve çevresini, savaşta gösterdiği yararlılığa karşılık ikta olarak, Saltuk Bey'e vermiştir. Bölgede Saltukoğulları Beyliği kurulmuştur. Saltukoğulları hâkimiyeti sırasında Gürcüler, beylik içindeki taht kavgalarından faydalanarak Erzurum önlerine kadar ilerlemiştir. Beylik ile Gürcüler arasında uzun yıllar mücadeleler yaşanmış ve beylik güç kaybetmiştir.

Gürcülerin Türk yerleşim bölgelerini tehdit etmesi Anadolu Selçuklularını rahatsız etmiştir. *“Bunun üzerine harekete geçen Anadolu Selçuklu hükümdarı Rükneddin Süleyman Şah, 1201 yılında Doğu Anadolu'daki küçük Türk beyliklerine son vererek Erzurum ve çevresini hakimiyet altına almıştır.”*<sup>7</sup> 1242 yılına kadar bölgeyi hâkimiyeti altında tutan Anadolu Selçukluları bu tarihten sonra Moğol tehlikesiyle karşılaşmış, 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Erzurum ve çevresinde Moğol hâkimiyeti başlamıştır.

Moğollar zamanında büyük tahribata uğrayan şehir, İlhanlılar tarafından kültür merkezi haline getirilmiş, *“Şehirde Yakutiye, Ahmediye, Sultaniye ve Çifte Minareli medreseler yaptırılmıştır.”*<sup>8</sup> İlhanlılar'ın ardından şehir sırasıyla Emir Hoca Togay'ın, Şeyh Hasan'ın, Eretna Devleti'nin, Karakoyunluların, Akkoyunluların ve Şah İsmail'in hâkimiyeti altına girmiştir.

Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'in mağlup edilmesiyle Erzurum ve çevresinde Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Osmanlı yönetimi altında huzur ve sükûn içinde yaşayan şehir, 1877-1878 yıllarında Ruslar tarafından işgal edilmiş, ardından Ermenilerin katliamlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Erzurum, Kâzım Karabekir komutasındaki ordu tarafından Ermenilerin elinden kurtarılmış ve cumhuriyetin ilanı ile Türkiye'nin Doğu illerinden biri olmuştur.

---

<sup>6</sup> Sezen, age, s. 34

<sup>7</sup> Çelik, age., s. 32

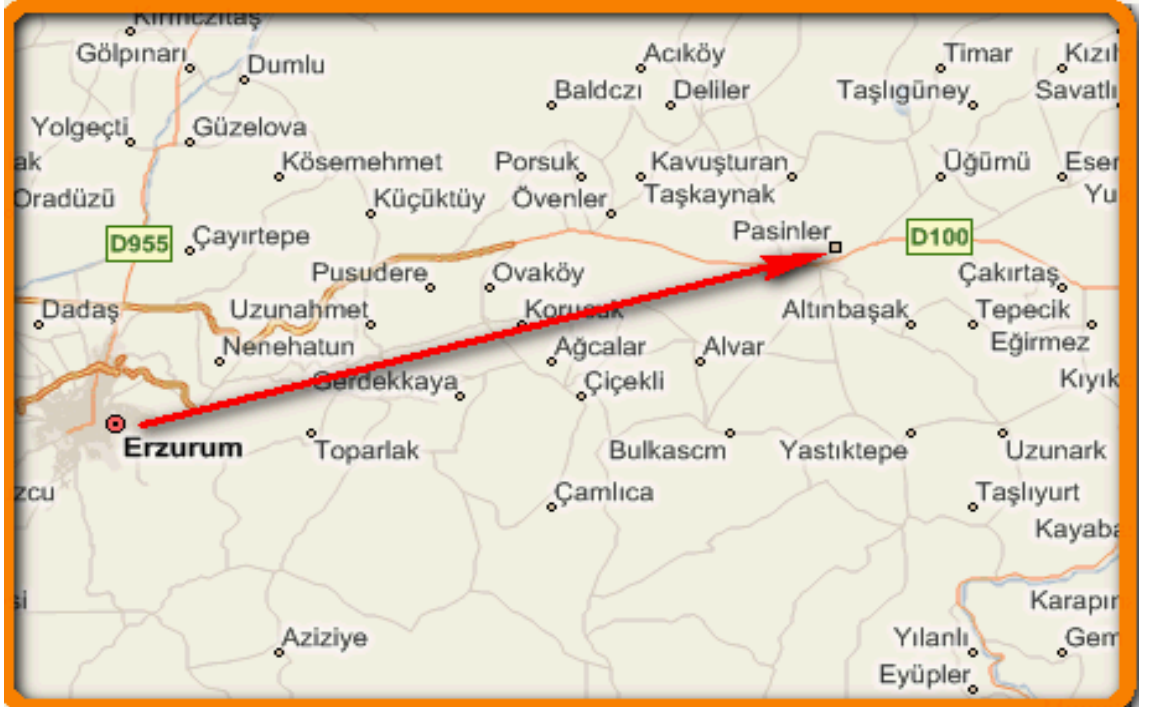
<sup>8</sup> Yüksel, age, s. 12

## 1.2. Pasinler İlçesi

Erzurum'un önemli ilçelerinden biri olan Pasinler, ilin 38 km doğusunda, Hasandede Dağı eteğinde yer alır.

*“Pasinler ilçesi kuzeyinden Tortum ve Narman; doğudan Köprüköy, Horasan; güneyden Karayazı ve Tekman ilçeleri; batıdan Erzurum Merkez topraklarıyla çevrilmiştir.”<sup>9</sup>*

Pasinler, Erzurum'un en eski yerleşim merkezlerindedir. Verimli toprakları, zengin sıcak su kaynakları ve Erzurum-Tebriz ticaret yolu üzerinde bulunması ilçeyi tarih boyunca önemli kılmıştır.



**Harita 2.** Pasinler ve köyleri

### 1.2.1. Coğrafyası

Pasinler, yaklaşık olarak 1.200 km<sup>2</sup> yüzölçümüne sahip olup kendi adıyla anılan bir ova üzerinde yer alır. *“Pasinler Ovası, 39° 50'- 49° 10' kuzey enlemeleri ve 39° 50'- 49° 10' doğu boylamları arasında, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars*

<sup>9</sup> Çiğdem Ünal, **Pasinler İlçesinin Coğrafi Etüdü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniv. S.B.E., Erzurum, 1994, s. 1

*bölümünde yer alan, doğu-batı yönlü uzanış gösteren, etrafı yüksek dağlarla çevrili, tektonik kökenli bir havza özelliğindedir.”<sup>10</sup>*

Pasinler Ovası yukarı Pasinler ve Aşağı Pasinler olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Ovanın Pasinler ilçe merkezinin batı ve güneybatısında kalan bölümüne Yukarı Pasinler, doğu ve güneydoğusunda kalan bölüme ise Aşağı Pasinler adı verilmektedir. Ovanın sınırı batıda Erzurum Ovası’ndan ayrılmayı sağlayan Deveboynu volkanik eşiği ile doğuda Köprüköy ilçesine dayanır.

*“Ovanın etrafı dağlarla çevrili olup kuzeyden; yükselteleri 2050 m ile 3288 m arasında değişen Kargapazarı, Ziyarettepe, Yeniköydüzü, Hasanbaba Dağı, Çilligül Dağı, güneyden; yükselteleri 2230-3070 m arasında değişen Alibaba, Şahveled, Nalbant, Sakaltutan, Akbaba Dağları, doğudan; yükselteleri 1900-1905 m arasında değişen Çobandede, Akmelek Tepesi, batıdan ise; yükselteleri 2425-2800 m arasında değişen Oluklu, Hasandede ve Yıldırım dağları çevrelemektedir.”<sup>11</sup>*

Ovanın denizden yüksekliğinin Erzurum Ovası’ndan 200 m kadar az olması, akarsuları ve yeraltı sularıyla sulanması ovadaki tarımsal potansiyeli yükseltmiştir.

Pasinler Ovası’nı sulayan en önemli akarsu Hasankale Çayı’dır. Palandöken dağlarından doğan bu çay, Köprüköy sınırları içerisindeki Aras nehri ile birleşmektedir.

Pasinler ve çevresinde karasal iklim yaşanır. Yazlar kısa, sıcak; kışlar ise uzun ve soğuk geçer. Kar uzun süre yerde kalır. Kış genel olarak kasım ayında başlayıp nisan sonuna kadar sürer. Bahar aylarında yağış etkili olurken yaz ayları kurak geçer.

Pasinler’de dağlar bozkır görünümünde olup ağaçsı bitki türleri yönünden zengin değildir. *“Bugün toprak, su ve topoğrafya şartlarının elverişli olması sebebiyle ova tabanı tamamen tarla tarımına ayrıldığından, bu kesimlerde tabi ağaç formasyonu tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ancak yer yer geniş koruluklar oluşturacak şekilde su boylarında söğüt ve kavak yetiştirilmektedir.”<sup>12</sup>* Pasinler Ovası’nın tarım alanları ve ağaçlık yerleri dışında kalan kısmı ise çayırarla kaplıdır.

<sup>10</sup> Neslihan Yazıcı, **Erzurum İli Pasinler Ovası’nda Şeker Pancarı Tarımı Yapan Tarımsal İşletmelerin Mekanizasyon Düzeylerinin Tespit Edilmesi**, Yayınlanmamış Y.L.T., Trakya Üniv. F.B.E., Tekirdağ, 2006, s. 25

<sup>11</sup> Yazıcı, age., s. 25

<sup>12</sup> Zafer, Altuğ-Temiray Çelik, **Tarihte ve Günümüzde Hasankale**, Nil Yayınları, İzmir, 1994, s. 294

Bölgede tarımsal faaliyetlerin yanında hayvancılık da yapılmaktadır. Sığır, koyun, keçi yetiştiren halk geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır.

### 1.2.2. Tarihi

Yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu, Pasinler'in Eski Çağlardan beri var olan önemli bir yerleşim yeri olduğunu öğreniyoruz. Asurlardan kalma bulguları inceleyen araştırmacılar, Doğu Anadolu ve Pasinler'in ilk ahalisinin Urartular olduğunu ifade etmektedir. Başkenti Van olarak bilinen Urartular, *“Gökçe, Çıldır, Van Gölü ve Pasinler'i de içine alan bölgede”*<sup>13</sup> M.Ö. 600 yılına kadar yaşamış bir krallıktır. Pasinler'de Urartu krallığına son veren Medler, bunlardan sonra ise Kimmer ve İskitler görülmektedir.

*“Kimmerler gibi Karadeniz'in kuzeyinden inen İskitler, özellikle İranlılar zamanında Doğu Anadolu'da M.Ö. 680'de mevcudiyetlerini hissettirdiler. Bunlara bağlı Phasisler, Aras'ın verimli ve sulak vadisine yerleşerek kendi isimlerini vermişlerdir. Böylece Phasis'lerin memleketi anlamına gelen Phasian/Basean/Pasin kelimesi ortaya çıkmıştır.”*<sup>14</sup> Phasislerden adını alan Pasinler'de, Partlara, Perslere ve Ermenilere de rastlanır.

*“Partların doğudaki başlıca rakibi Latin menşeli ve İtalya'da ortaya çıkan Romalılarıdır. Helenistik krallıklara arka arkaya son veren Romalıları, MÖ. 1. yy'da Armeniya dedikleri dağlık muntıkaya girdiler. Erzincan ve Erzurum muntıkasında kendi güçlerini belirgin bir şekilde hissettirdiler.”*<sup>15</sup> Erzurum'u kontrolü altına alan Roma, Pasinler'de de hakimiyet sağladı. IV. yy.'a gelindiğinde ise Roma'nın Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmasıyla Pasinler, Bizans olarak bilinen Doğu Roma yönetiminde kalmıştır.

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra ise bölgede Türk hâkimiyeti görülmektedir. *“Malazgirt Zaferi'ni (1071) fırsat bilen Türk kumandanları, Anadolu'yu fethe başlamışlardır. Bu dönemde başkenti Erzurum olan Saltuklu Beyliği bu yörede kurulmuştur.”*<sup>16</sup> Saltukluların ardından bölge Selçuklularının hâkimiyetine girmiştir.

<sup>13</sup> Altuğ-Çelik, age., s. 13

<sup>14</sup> Altuğ-Çelik, age., s. 16

<sup>15</sup> Altuğ-Çelik, age., s. 17

<sup>16</sup> Ünal, age., s. 93



Kayıllara geçici vatan olan Pasinler, Moğol saldırılarından da nasibini almıştır. 1256'dan sonra ise Pasinler' de İlhanlıların hüküm süreceği yeni bir devir başlamıştır. *“Bu dönem içerisinde Erzurum valiler tarafından yönetilmiştir. İlhanlıların son hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölümünden sonra (1335), İlhanlı devleti hızla çöküşe doğru gitmiş ve yörede Çobanoğulları hakim olmuştur. Bu dönemde Hasankalesi ve sahanın hemen doğu sınırında yer alan Çoban (Çobandede) köprüsü inşa ettirilmiştir.”*<sup>17</sup>

İlhanlıların yıkılışından sonra büyük emirlerin eline geçen Pasinler'de Sutaylılar adı verilen bir emirlik kendini göstermektedir. Bu emirliğin sahibi Hacı Togay'ın oğlu Hasan, Pasinler'de bir kale yaptırır. Emir ölünce kale *“Hasankale”* adını alır. *Pasinler'in yerleşim merkezi olarak tarih sahnesine çıkışı, bu dönemden sonra, Hasankalesi ve içinde yaptırılan mescit ve türbenin inşasından sonra olmuştur.”*<sup>18</sup>

Pasinler'de, daha sonra Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Şah İsmail hâkimiyeti görülmüştür.

Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'i yenilgiye uğratmasından sonra ise Pasinler, Osmanlı'nın kontrolüne girmiştir.

Osmanlı yönetimi altında huzur içinde yaşayan Pasinler, 1828- 1829 ve 1877-1878 yıllarında Rus işgalleriyle karşılaşmıştır.

*“1877-78 Rus istilasında, Ruslar Hasankale'yi alarak Deveboynu geçidine kadar ilerlemişlerdir.”*<sup>19</sup> Ancak Rus ordusu arasında tifüs hastalığı yayılmaya başlamış ve Ruslar Berlin Antlaşması'nı imzalayarak Pasinler'i terk etmek zorunda kalmışlardır.

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na girişiyle Doğu'da Kafkas cephesi açılmış ve Pasinler bu cephenin komuta merkezi olmuştur. Kafkas cephesinde Osmanlı, Ruslara karşı mücadele vermiştir. Bu mücadeleler sırasında Osmanlı zor günler geçirmiş, Sarıkamış'ta birçok asker donarak şehit olmuş, Ruslar Hasankale'yi işgal etmiştir. İki yıl boyunca Pasinler'i işgal eden Rusya, ülkesinde Bolşevik İhtilâli'nin çıkması üzerine bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Ruslar bölgeden çekilirken ellerindeki silahları Ermenilere bırakmışlardır. Ruslardan sonra Pasinler halkı Ermeni çetelerin katliamlarıyla karşılaşmıştır.

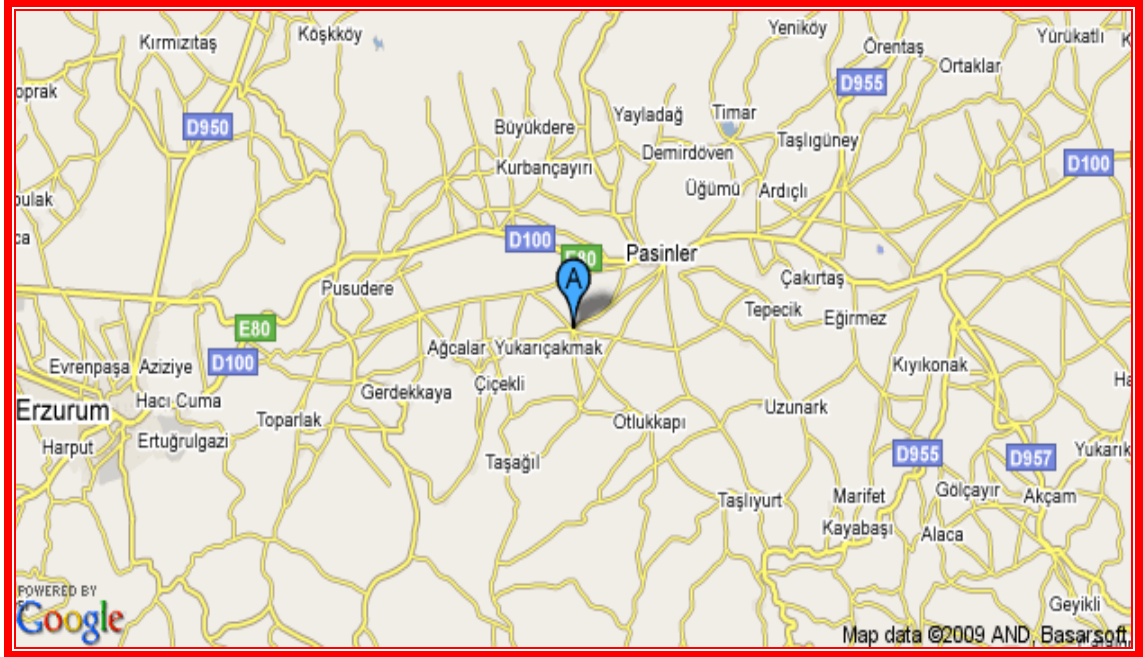
---

<sup>17</sup> Ünal, age., s. 94

<sup>18</sup> Ünal, age., s. 94

<sup>19</sup> Ünal, age., s. 95

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasıyla Pasinler de işgal altından kurtulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin, Erzurum iline bağlı, bir ilçesi olmuştur.



**Harita 3.** Alvar ve çevresini gösteren harita

### 1.3. Alvar Beldesi

Araştırma alanımız olan Alvar beldesi, Doğu Anadolu Bölgesinin Erzurum-Kars bölümünde yer almaktadır. Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı olan belde, Aşağı Pasinler Ovası üzerine kurulmuştur.

*“Köy arazisini güneyde Alvar sırtları ve piltanlar, kuzeyde Bulamaç batakları, batıda Karataşlar düzü ve doğuda Kurdi çayı çevreler. Köyün komşuları; güneyde Bulkasım, güneybatıda Yukarı Çakmak, güneydoğuda Otlukapı köyleridir.”<sup>20</sup>*

Pasinler'in 8 km güneybatısında yer alan Alvar Beldesi; Muhammet Lütfi Efendi ve 30 Ekim 93 Şehitler Mahallesi adıyla iki mahalleye, yirmi yedi sokağa sahiptir. Beldenin meydan denilen küçük bir çarşısı vardır. Bu meydanda; ikisi kışın, biri yazın açık olan üç kahve, bir tüpçü dükkânı, “Polat Gıda” ve “Ferhat-Yakup Kardeşler” adıyla gıda maddesi satan iki dükkân, yeni yapılmış bir cami ve belediyenin yaptırıp kiraya verdiği bir çay bahçesi bulunmaktadır. Aynı zamanda beldede halka hizmet veren bir sağlık ocağı, postane acentesi ve buna bağlı otomatik telefon santrali vardır.

<sup>20</sup> Muhammed Türkmen, **Alvar Monoğrafyası**, Bitirme Tezi, Balıkesir Üniv., Balıkesir, 1996, s. 1



**Fotoğraf 1.** Alvar meydanı



**Fotoğraf 2.** Alvar çay bahçesi

Herhangi bir sanayi kuruluşunun bulunmadığı belde, tarımsal faaliyetler yoğunluktadır. Belde, tarımsal faaliyetlerine destek veren bir Tarım Kredi Kooperatifine de sahiptir.

Alvar beldesi 238 hane olup, bu hanelerin yapısı genel olarak Doğu Anadolu köy yerleşmelerindeki yapı tarzındadır. Bu tür evler eski tarz olup toprak damlı, duvarları çamurdan harçlarla örülüdür. Evlerin bir kısmı ise yeni yapılmış, tek katlı, çatılı modern evlerdir. Evlerin çoğunun tavanı ve tabanı ahşap döşemedir. Bazı eski tip evlerde karlanguş denilen kubbe biçiminde tavanlara da rastlanmaktadır. Evlerin içinde büyük bir avlu, avluya açılan odalar, mutfak ve tuvalet, banyo bulunmaktadır. Beldede çoğu ev, güneş enerjisinden faydalanır. Ayrıca her evin bir tandır evi vardır. Bu tandır evleri, bazı meskenlerde evin dışındayken bazılarında evin içinde bulunur.

Alvar insanı değişen hayat şartlarıyla beraber yavaş yavaş değişmekte, şehirleşme sürecine katılarak yeni dünya düzenine ayak uydurmaya çalışmaktadır.



**Fotoğraf 3.** Eski mesken



**Fotoğraf 4.** Yeni mesken

### 1.3.1. Coğrafi özellikleri

#### 1.3.1.1. İklim ve bitki örtüsü

Pasinler'e uzaklığı 8 km olan Alvar, Pasinler ile aynı iklim şartlarına sahiptir. Karasal iklim özelliği gösteren Alvar'da kışları uzun ve soğuk; yazları ise kısa ve sıcak geçer. *“Pasinler istasyonunun rasat sonuçlarına göre yıllık ortalama sıcaklık 6,1°C dir. Alvar'da en yüksek sıcaklık temmuz ayında 38,1°C, en düşük sıcaklık şubat ayında -40,1°C olarak tespit edilmiştir.”*<sup>21</sup>

Kışın kar yağışının yoğun olduğu Alvar'da, yağış kasım aylarında başlar ve kar nisana kadar, bazen daha uzun bir süre yerde kalır. Karasal iklimin yaşandığı bu yörede en fazla yağmur ise ilkbaharda yağmaktadır. *“Ortalama yıllık yağış miktarı 391 mm'dir. Ortalama maksimum yağış mayıs ayında 63,1 mm, ortalama minimum yağış ağustos ayında 18,8 mm'dir.”*<sup>22</sup>

Alvar beldesi bitki örtüsü bakımından fakirdir. Tek tük kavak ve söğüt ağaçlarına rastlanan belde, bozkır görünümündedir. Tarımsal alanlar dışında kalan düzlükler ise çayırarla kaplıdır.

<sup>21</sup> Türkmen, age., s.3

<sup>22</sup> Türkmen, age., s.5

### 1.3.1.2. Toprak yapısı

Pasinler'in güneybatısında kalan Alvar Beldesi, aşağı Pasinler Ovası üzerine kurulmuştur. Büyük bir kısmı düzlüklerden meydana gelmiş beldenin arazisi verimli, ziraata elverişlidir. Beldede üç çeşit toprak yapısı mevcuttur.

*“Orta ve kuzey kısımları alüvyal topraklar kaplamıştır. Alüvyal malzeme volkanik kökenlidir. Bu topraklar orta bünyeli iyi drene olmuş birinci sınıf topraklardır. Arazinin orta kısımlarının biraz güneye tekabül eden alanlarında ve güneydoğu kısmında koluviyal topraklar mevcuttur. Bu topraklar orta bünyeli, derin ikinci sınıf topraklardır. Güney kısımları ise kestane renkli topraklar kaplamıştır. Bu toprakların çoğu sıg ve üçüncü sınıf topraklardır.”<sup>23</sup>*

### 1.3.1.3. Ekonomik faaliyetleri

Alvar halkının geçimi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Beldede herhangi bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır. Verimli alüvyal topraklara sahip olan Alvar'da buğday, arpa, çavdar; yeşil fasulye, patates, lahana, salatalık; şeker pancarı, ayçiçeği ve yem bitkileri yetiştirilmektedir. Özellikle “1950’li yıllardan itibaren şekerpancarı ekilmeye başlanmasıyla köy halkının refah seviyesinde yükselmeler olmuştur.”<sup>24</sup>

Beldede 2114.4 hektar tarım arazisi bulunmaktadır. Belde halkının yarıya yakınının elli dönüm arazisi vardır, bununla birlikte arazisi olmayan ailelerde mevcuttur. Bu aileler ise ortakçılık yapmakta yani başkalarına ait arazileri onlarla ortak ekip-biçmekte veya kiralamaktadır.

Alvar'da “tarım arazisinin, 1894.4 dönümü sulu arazi olarak değerlendirilmektedir.”<sup>25</sup> Arazinin su ihtiyacını ise büyük ölçüde Aras nehrine dökülen Kurdi çayı sağlamaktadır. Bu çay üzerine yöre halkı tarafından bir gölet kurulmuştur. Bu göletten batıya doğru uzanan toprak bir kanal vasıtasıyla araziler sulanmaktadır. Arazinin sulanmasında yararlanan bir diğer çay ise, arazinin batısından küçük kaynakların birleşmesiyle büyüyerek kuzeydoğuya akıp Hasankale Çayı'na karışan Aralık çayıdır.

<sup>23</sup> Türkmen, age., s. 2

<sup>24</sup> Türkmen, age., s. 15

<sup>25</sup> Türkmen, age., s. 16

Alvar’da hayvancılık tarımdan sonra gelmektedir. Beldede hem büyükbaş hem küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Hayvanların etinden ve sütünden yararlanılmakta, et ürünleri kombinalara satılırken, süt mandıralara verilmektedir.

#### 1.3.1.4. Nüfus özellikleri

İlk kuruluşu ve ilk sakinleri hakkında bilgi sahibi olmadığımız Alvar belde nüfusuna ait en sağlıklı bilgileri Cumhuriyet döneminde başlamış olan nüfus sayımı sonuçlarından öğreniyoruz.

**Tablo 1.** Alvar nüfusunun yıllara göre dağılımı

YILLAR	NÜFUS	Artış (kişi)
1960	909	29
1970	1.013	104
1980	1.279	266
1990	2.077	768
2000	3.121	1044
2007	1.509	-1612
2008	1.363	-261

Pasinler’e bağlı bir belde olan Alvar’a ait elimizdeki ilk nüfus bilgileri 1960 yılına aittir. 1960’ta yapılan sayımda nüfusu 909 çıkan belde nüfusunun, 2000 yılına kadar devamlı bir artış gösterdiği izlenmiştir. Bu yıldan sonra ise nüfusta düşüş kaydedilmiştir. Alvar nüfusunda en fazla artış 2000 yılında 1044 kişi olarak belirlenmiştir. 2007 yılına gelindiğinde ise Alvar nüfusunun 1612 kişi azaldığı görülmektedir.

2007 yılına kadar göç olayının nadir yaşandığı Alvar’da nüfus artışı doğumlara bağlı olarak normal bir seyir izlemiştir. Verimli topraklara, geniş arazilere sahip olan belde halkı, geçimini rahat bir şekilde sağladığı için bulunduğu yeri terk etmeyi düşünmemiştir. Ancak nüfusun artışıyla birlikte geçim sıkıntısının artması, eğitim seviyelerini yükseltmek istemeleri ve cazip gelen şehir hayatı nüfusun azalmasına sebep olmuştur.

*“Nüfusun yaş yapısı, başka bir ifade ile yaş dilimlerine göre dağılım durumu, cinsiyete göre, yani erkek ve kadın sayısı dağılımı ile*

*birlikte ele alınır. Özellikle 15-64 yaş arasındaki nüfus, çalışabilir ya da aktif nüfus olarak gruplandırılır. Bu dilimler dışında kalan çocuk ve yaşlı nüfus ise, bağımlı nüfus diye tanımlanır.”<sup>26</sup>*

Alvar sağlık ocağından elde ettiğimiz 2008 nüfus verilerine göre ise beldenin şu an ki nüfusu 1.363'tür. Bu nüfusun 568'i bağımlı nüfus, 765'i ise aktif nüfustur. Çalışabilir nüfusun fazla olduğu beldenin erkek nüfusu, kadın nüfusuna göre fazladır. Belde nüfusunun 706'sı erkek, 657'si ise kadınlardan oluşmaktadır. Alvar nüfusunun yaşlara göre dağılımı incelendiğinde; nüfusun 23'ünün bebek, 457'sinin çocuk, 433'ünün 15-35 yaş arası, 362'sinin 35-65 yaş arası, 88'inin ise 65 ve üzeri olduğu tespit edilmiştir.

Alvar'da 238 tane hane vardır. Genelde bileşik aile yapısına sahip olan Alvar'da zamanın ilerleyişi ve şartların değişimiyle aile yapısı giderek çekirdek aile yapısına dönüşmektedir.

Alvar ailelerinin geneli tarım ve hayvancılıkla uğraşarak hayatını sürdürmektedir.

### **1.3.2. Tarihi**

Araştırma alanımız Alvar beldesinin tarihi hakkında yeterli bilgi bulunmamakla beraber tarihinin Pasinler tarihine paralel olduğu söylenebilir. Pasinler'in Urartu, Med, Kimmer, İskit, Pers, Part, Sasani, Bizans yönetimleri altına geçtiği yıllarda Alvar'ın Pasin toprağında bir köy olarak yer aldığı bilinmektedir.

Alvar'da Türklerin ilk defa ne zaman görüldükleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak *“Türkiye'deki en eski vesikalardan biri olan Yağan Paşa vakfiyesinde”<sup>27</sup>* listelenen köy adları arasında Alvar adı da geçmektedir. *“Pasin tarihini aydınlatan, Semerkant ve Buhara'dan Pasinler'e gelmiş olan Türk büyüklerinin adlarını taşıması yönünden bu vakfiyenin eskiliği ve tarihi değeri büyüktür.”<sup>28</sup>*

*“Yağan Paşa, diğer adı Özbek, Arapça adı Halil Divanî, İran'ın Kirman Türklerinden olup Pasinler'e hicret etmiştir. O zaman Pasin, Tebriz'e tabi idi. Vakfiye hicri dört yüz kırk senesinde Tebriz'de tanzim edilmiştir.(...) Vakfiyeden anlaşıldığına göre Horasan, Semerkant,*

<sup>26</sup> Ünal, age., s.103

<sup>27</sup> A. Şerif Beygu, **Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri**, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1936, s. 213

<sup>28</sup> Beygu, age., s. 213

*Buhara'dan gelen bu Türkler bir müddet Kirman'da kalmışlar ve oradan kabile halinde Pasinler'e gelip yerleşmişlerdir. O zaman aşağı Pasinler'in birçok köyleri, Gürcü kralları ellerinde bulunuyormuş. Kafilenin reisi olan Özbek gürcü beylerinden bu toprakları almıştır.”<sup>29</sup>*

Vakfiye’de Alvar köyünün de adının geçmesi, köyün adı geçen tarihlerde Gürcülerin elinde olduğunu ve Türklerin de bu tarihlerde Alvar’a geldiklerini göstermektedir.

İbrahim Hakkı Konyalı, bu belgenin “bir vakfiye değil, daha ziyade vakıf köylerin mufassal bir listesi”<sup>30</sup> olduğunu söylemiş ve bu köylerin listesini vermiştir.

Vakfiyede yirmi dokuz köy adı sıralanmış ve bu sıralamada on sekizinci sırada Alvar’a yer verilmiştir. Bu vakfiyeden öğrendiğimize göre Alvar’ın ikinci bir adı bulunmamaktadır. Alvar adı tarihte bilindiği andan, bugüne kadar kullanılmıştır. Bu listede bazı köylerin kaç dirheme alındığı yazılıyken Alvar için “malikâneleri Halil Divanî ferraşına meşrüttür.”<sup>31</sup> diye yazmaktadır.

1071’den sonra Selçuklu hâkimiyetine giren Alvar’da “XII. yy’dan sonra Türkleşme süreci tamamlanmıştır. Çaldıran Savaşı sonrası ise Alvar Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve Kanuni Sultan Süleyman zamanındaki düzenlemelerle Osmanlı köyü haline gelmiştir.”<sup>32</sup>

Osmanlı hâkimiyeti altında huzur içinde yaşayan Alvar için Birinci Dünya Savaşı kötü günlerin başlangıcı olmuştur. Alvar 1914’te Rus işgaline uğramış, Ermenilerin katliamlarıyla karşılaşmıştır.

O günleri yaşayan doksan üç yaşındaki Müşerref Türkmen, Ermenilerin köyün yirmi beş delikanlısını ve babaanne ve dedesini katlettiğini görmüştür.(K.K. 36)

Kurtuluş mücadelesinin başarıyla sonuçlanması sonucu Alvar Rus ve Ermeni işgalinden kurtulmuştur. Cumhuriyetin ilanıyla 1994 yılına kadar köy olarak varlığını sürdüren Alvar, bugün Pasinler’in beldesi durumundadır.

<sup>29</sup> Beygu, age., s. 214-215

<sup>30</sup> İ. Hakkı Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleriyle Erzurum Tarihi**, Ercan Matbaası, İstanbul, 1960, s.482

<sup>31</sup> Konyalı, age., s. 484

<sup>32</sup> Türkmen, age., s. 9



### 1.3.2.1. Alvar beldesindeki tarihi kalıntılar

Alvar beldesi geçmişi hakkında bilgi verecek oldukça eski tarihi mezarlıklara ve yakın tarihe ait iki önemli tarihi kalıntıya sahiptir.

#### 1.3.2.1.1. Alvar beldesi mezarlığı

Alvar beldesi mezarlığı, beldenin güneybatısında ve belde meydanına 300 m. uzaklıktadır. Bu mezarlık içinde tarihe ışık tutacak oldukça eski mezarlar mevcuttur.

Belde mezarlığında biri küçük, diğerleri büyük üç eski mezardan bahsedilmektedir. Alvar beldesinde geçmişte çalışmalar yapan Zeki Başar, bu mezarların ikisinin Erzurum yolu kenarında, birisinin ise kibleye düşen tarafta olduğunu tespit etmiştir. Ancak şu an bu mezarlardan sadece ikisi yerinde durmaktadır. Sanduka şeklinde olan diğer mezarın ise define arayıcıları tarafından bir gece götürülmüş olduğu, yöre halkınca söylenmektedir.

Bu mezarlardan büyük olan “*Tabut kapağı biçiminde yekpare taş sandukayla örtülmüştür.*”<sup>33</sup> Bu sanduka üzerindeki yazıları okuyan Şerif Beygu mezarın “*Hicri 670 senesinde*”<sup>34</sup> vefat eden eski bir Türk büyüğüne ait olduğunu belirtmiştir. Etrafı taş duvarlarla çevrilmiş olan bu mezar taşı yıpranmış ve bazı yerlerinde de kopmalar olmuştur.



**Fotoğraf 5.** Alvar beldesi mezarlığında Selçuklu tarzı sanduka şekli mezar

<sup>33</sup> M. Zeki Başar, *İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 171

<sup>34</sup> Beygu, age., s. 205

Alvar mezarlığında bulunan bir diğer tarihi mezar ise yöre halkının Çerkezler diye bahsettiği bir baba ve oğluna ait mezarlardır. Bu iki mezar da çevresi yüksek duvarlarla örülmüş, “16 m<sup>2</sup>lik”<sup>35</sup> bir yerdedir. Babanın adı Sultan Tok, oğlunun ise Ahmet Efendidir. “Girişte ilk mezar oğlu Ahmet Efendiye, ikinci yani soldaki mezar kendisine aittir. Mezar yapılı olup yazılı olan baş ve ayak taşları yarılardan itibaren kopmuşlardır. 1317 tarihinde öldüğü anlaşılmaktadır.”<sup>36</sup>

Belde insanlarından Sakıp Türkmen, bu mezarlarda yatanların Dağıstan’dan 93 Harbi sıralarında ailece buraya geldiklerini ve rüyalarında aldıkları manevi bir işarete binaen yer olarak Alvar’ı seçtiklerini, eskilerden duymuştur. Anlatılana göre Sultan Tok’un oğlu Ahmet babasından önce vefat ediyor. Babası onu defnettikten sonra ‘bekle kırk gün sonra bende ordayım’ diyor ve gerçekten kırk gün sonra ölüyor. Ölen Sultan Tok da ailenin diğer üyelerince Ahmet Efendinin yanına gömülüyor. Bu olaylardan sonra aile Şam’a gidiyor. (K.K. 25)



**Fotoğraf 6.** Sultan Tok ve Oğlu Ahmet Efendinin mezarlarının dışardan görünüşü

<sup>35</sup> Başar, age., s.170

<sup>36</sup> Başar, age., s.170

Bu mezarlar Rus istilaları sırasında gerek Ruslar, gerek Ermenler tarafından tahrip edilmiştir.



**Fotoğraf 7.** Sultan Tok ve Oğlu Ahmet Efendinin mezarları

#### **1.3.2.1.2. Alvar beldesi camisi**

Alvar'ın sahip olduğu bir başka tarihi eser ise şu an kullanılmayan “Alvar Camisi”dir. 1914 yılında köylüler tarafından yapılmış olan cami, Rusların ve Ermenilerin kurşunlarına maruz kalmış, tahribe uğramıştır.

Cami dış görünüş açısından incelendiğinde; caminin kare bir plana uygun olarak yapıldığı, kısa ve kesme taşlarla örülü tek bir minareye sahip olduğu görülür. Belde halkınca ilk yapıldığında toprak damlı olduğu söylenen caminin şu an sac bir çatısı vardır.

Bugün kullanıma kapalı olan caminin içini görme şansımız olmadı, ancak caminin içini görmüş olan Âkif Çakmak, hazırlanan “Erzurum İlçe ve Köylerindeki Tarihi Varlıklar” adlı eserde caminin içi hakkında şu bilgileri vermektedir:

*“Cami, içeriden üç ayrı mekâna bölünmüştür: Dikdörtgen planlı bir avlu, bu avluya dik düşen yine dikdörtgen bir medrese ve kare planlı asıl cami bölümü.*

*Avluya batı duvarının güneyindeki ahşap kapıdan girilir. Bu avlunun sağında, birbirine çok yakın iki kapı vardır .Bunlar, minareye çıkan ve medreseye açılan kapılardır. Yine sağda ve ilerde başka bir kapıdan ise cami bölümüne girilir. Cami bölümünden medreseye açılan küçük bir kapı daha vardır. Bu kapının sol üst yanında, yaklaşık bir metre kare ebadında taş üzerine kabartma küfi yazılı, caminin kitabesi yer almaktadır. Bu bölümün üstü düz ahşap örtülüdür. Bu ahşap tavanın ortası kare biçiminde yaklaşık yirmi santim yükseltilmiş, bitkisel desenlerle süslenmiştir. Alışıla gelmiş Türk-İslam mimari düzeninde olduğu üzere giriş kapısının tam karşısında kesme taştan bir mihrab, sol duvar ortalarında ahşap bir kürsü, sağ duvar dibinde de yine ahşap bir minber vardır.Yine hemen her camide görüldüğü gibi bu caminin de ahşap bir son cemaat yeri ve bir de ahşap mahfili vardır. Mihrabın iki yanındaki iki pencereden başka, sağ duvarın güneyinde bir pencere daha bulunmaktadır.”<sup>37</sup>*

Bugün kullanılmayan, kapısına kilit vurulan Alvar Camisi köhne bir hale gelmiştir. Uzun yıllar bakım görmeyen bu camide restorasyon yapılması gerekmektedir.



**Fotoğraf 8.** Alvar Camisi

<sup>37</sup> M. Âkif Çakmak, **Alvar Köyü Camisi**, hzl: Gürsoy Solmaz, Erzurum İlçe ve Köylerindeki Tarihi Varlıklar, Fırat Matbaası, Erzurum, 2003, s. 56

### 1.3.2.1.3. Alvarlı Efe Hazretleri Türbesi

İslam inancında kabir ziyareti ibadet sayılmaktadır. Çünkü Peygamber Efendimiz kabir ziyaretini teşvik edici, “*Kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü bu, size ahreti hatırlatır.*”<sup>38</sup> şeklinde sözleri vardır. Bu düşünceler kabirlerin estetikleştirilip türbeler haline getirilmesini sağlamıştır.

Ülkemizde bilinen bir çok türbe vardır. Bunlardan biri de Muhammed Lütfi Efendinin türbesidir.

12 Mart 1956 yılında vefat eden Muhammed Lütfi Efendinin naaşı yirmi dört yıl hizmet verdiği Alvar beldesine getirilerek babası Hacı Hüseyin Efendinin yanına defnedilmiştir. Bu mezarlar Muhammed Lütfi Efendinin oğlu Hacı Seyfeddin Efendi tarafından 1958 yılında mütevazı bir türbe haline getirilmiş ve daha sonra 1968 yılında bu türbeye küçük bir mescit ve bir çeşme eklenmiştir. 1984 yılında vefat eden Seyfeddin Efendi de bu türbeye defnedilmiştir. 1 Mart 1996 yılında vefat eden Muhammed Lütfi Efendinin torunu Sadi Efendi de vasiyeti üzerine buraya babası ve dedesi yanına defnedilmiştir.

Bu türbe içerisinde bulunan dört kabrin, Hacı Seyfeddin Efendinin, Muhammed Lütfi Efendinin ve Hacı Hüseyin Efendinin mezar taşlarında manzum metinler bulunmaktadır. Bu metinlerde kabir ziyaretinin ehemmiyeti, yaşayanların alması gereken dersler; Allah’a niyaz, tarikat yolu anlatılmış ve ebcet hesabıyla Muhammed Lütfi Efendinin vefat tarihi verilmiştir. Üç mezarında baş ve ayak kısımlarında beyaz mermer taşlar bulunmaktadır. “Hacı Hüseyin Efendinin, Alvarlı Efe Hazretlerinin ve Seyfeddin Efendinin mezar taşlarında kabartma harf stili kullanılmış ve baş kısmına nakşiliği temsil eden bir taç konulmuştur.

Türbenin zemini taşlarla kaplanmış, etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiştir. Türbe, Muhammed Lütfi Efendinin sevenleri ve belde halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler türbede sadece dua etmektedirler.

Türbe, şimdilerde Muhammed Lütfi Efendinin torunları ve sevenleri tarafından kurulan “Alvarlı Efe Hazretleri Vakfı”nın hazırlamış olduğu “Efe Hazretleri Külliyesi” projesine uygun olarak yeniden düzenlenmektedir.

<sup>38</sup> Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı, **Efe Hazretleri Türbesi ve Müstemilâti Tanıtım Kitapçığı**, Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı Yay., İstanbul, 2008, s. 4



**Fotoğraf 9.** Alvarlı Efe Hazretleri Türbesi

Bu projeye göre türbeyi de içine alacak bir külliye inşa edilecektir. Külliye içinde “cami, türbe, şadırvan ve misafirhane bulunacaktır. Daha sonra yapılacak ilavelerle külliye tamamlanmış olacaktır.”<sup>39</sup>



**Fotoğraf 10.** Alvarlı Efe Hazretleri Külliyesi inşaatı

<sup>39</sup> Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı, s.7

### 1.3.3. İdari yapısı

11. yy'dan itibaren Türk yurdu olmaya başlayan Alvar eski bir yerleşim birimidir. 1914 Çaldıran Savaşıyla Osmanlı topraklarına katılmıştır. Alvar, Osmanlı kaynaklarında “*Pasin sancağında bir köy*”<sup>40</sup> olarak geçer.

Cumhuriyet döneminde de Pasinler'e bağlı bir köy olan Alvar, 1994 yılında belediyeleşmiştir. Bu tarihten sonra Alvar köyünde bir belediye binası kurularak ilk belediye seçimleri yapılmış ve Zihni Tekman ilk belediye başkanı olmuştur. Zihni Tekman'dan sonra başkanlık görevine Muhammed Lütfi Efendinin torunlarından Hüseyin Mazlumoglu seçilmiştir. Son yapılan belediye seçimlerinde ise görevi Zihni Tekman tekrar devralmıştır.

Belediye yönetimiyle birlikte Alvar'da alt yapı ve üst yapı çalışmalarına başlanmıştır. Beldenin kanalizasyon problemleri çözülmüş, altı tonluk bir su deposu yaptırılmıştır. Bu su deposundan evlere içme suyu verildiği gibi tarlalara da kanallar vasıtasıyla su verilmektedir. Suyun daha iyi pompalanması için elektrik trafoları yenilenmiştir.

Üst yapı çalışmaları da yapan belediye, beldenin caddelerini parke taşlarla döşetmiş; beldeye bir çay bahçesi ve geliri belediyeye ait bir de düğün salonu yaptırmıştır.

Muhammed Lütfü Efendi ve 30 Ekim 93 Şehitler Mahallesi adıyla iki mahalleye, yirmi yedi sokağa sahip Alvar Beldesinde çevre düzenlemesine ağırlık verilmesi ve beldenin içinin ağaçlandırılması gerekmektedir.



**Fotoğraf 11.** Alvar belediye binası

<sup>40</sup> Altuğ-Çelik, age., s. 86

#### 1.3.4. Ulaşım

Düz bir araziye kurulmuş olan Alvar, çevreye çeşitli yollarla bağlıdır. Rahat ve kolay bir ulaşımına sahip olan beldenin yolu asfalttır. Beldenin yolu, Erzurum-Pasinler karayoluna üç kilometre uzunluğunda bir yol ile bağlıdır. Ayrıca belde içinden doğuya doğru giden ve nato diye adlandırılan bir yol da geçmektedir.

Alvar belediyesinin sahip olduğu üç otobüs var. Bunların ikisi Alvar- Pasinler arasındaki ulaşımı sağlanmaktadır. Belediyenin otobüsleri saatte bir Pasinler'e yolcu taşımaktadır. Sabahın erken saatlerinde hareket eden otobüsler yazın saat yedide, kışın ise beşte seferlerini bitirmektedirler. Belediyenin sahip olduğu üçüncü otobüs ise nişan, düğün gibi özel günlerde yolcu kalabalık olduğu zaman ihtiyaca binaen çalıştırılmaktadır.

#### 1.3.5. Eğitim ve sağlık

Okur-yazar oranının yüksek olduğu Alvar beldesinde, bir tane ilköğretim okulu bulunmaktadır. 1952 yılında ilkokul olarak eğitim-öğretime başlayan bu okul, sekiz yıllık eğitimin zorunlu hale gelmesiyle ilköğretim okulu olarak eğitim-öğretime devam etmektedir.

Alvar İlköğretim Okulu adıyla bilinen okulda üç yüz on iki öğrenci; on sınıf öğretmeni, yedi branş öğretmeni bir de anasınıflı öğretmeni bulunmaktadır. Derslik sıkıntısı çekmeyen okulun ek binası ve öğretmenler için lojmanı da vardır. Okul ve lojman kaloriferli olup merkezi sistemle ısınmaktadır.



**Fotoğraf 12 . Alvar İlköğretim Okulu ana bina ve ek bina**



Bugün itibarıyla 1363 kişilik nüfusa sahip olan Alvar' da, sadece 91 kişi okuma-yazma bilmemektedir. Nüfusun kalan kısmını okuma-yazma bilen ve öğrenim görmüş insanlar oluşturmaktadır.

**Tablo 2.** Alvar nüfusunun öğrenim durumu

<b>Cinsiyet</b>	<b>Okul Çağı olmayan</b>	<b>Okur-Yazar olmayan</b>	<b>Okur-yazar olan</b>	<b>İlkokul</b>	<b>Ortaokul</b>	<b>Lise</b>	<b>Üniversite</b>
Erkek	96	15	3	426	82	72	12
Kız	91	76	11	377	82	17	3
Toplam	187	91	14	803	164	89	15

Alvar insanı eğitime önem vermekte ve çocuklarının okumasını istemektedir. Geçmişte sadece erkek çocuğunun okuması hususunda gösterdiği çabayı, günümüzde kız çocuğu için de göstermeye başlamıştır. Ancak ekonomik şartlar çocukların okuma oranını etkilemektedir.

Alvar'da kızların yetiştirilmesi için Pasinler Halk Eğitim Merkezi tarafından her yıl makine-biçki-nakış kursu açılmaktadır. Kursun iki öğretmeni, 37 öğrencisi vardır.

Alvar'da, belde insanına hizmet veren bir sağlık ocağı da mevcuttur. Sağlık ocağında bir doktor, hemşire ve ebe bulunmaktadır. Belde halkı sağlık ocağına sadece baş ağrısı gibi basit ağrılar ve aşı yaptırmak için gitmektedir.

## İKİNCİ BÖLÜM

### 2. HALK HAYATI

#### 2.1. Halk İnançları

Toplumlar tarihleri boyunca yaşadıkları coğrafyalarda karşılaştıkları dinlerden ve kültürlerden etkilenmişlerdir. Bu etkileşim sonucu birtakım halk inanışları, bu inanışların beraberinde getirdiği birçok gelenek ortaya çıkmıştır. Halk inanışları, “*kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir.*”<sup>41</sup> Toplumlar tarafından kabul gören halk inanışları, kuşaktan kuşağa aktarılan kültürün bir parçasıdır.

Türk toplumunda yaygın olarak yaşayan halk inançları üzerinde geçmişte inandıkları dinlerin büyük etkisi olmuştur. Toplumların inançları kültür yapılarını yansıtır. “*Türk kültür tarihi ile uğraşan araştırmacılar da atalarımızın hayat tarzı üzerine etki eden inançlar üzerinde durmuş, bu inançların kişi ve toplum üzerindeki rollerini açıklamaya çalışmışlardır. Türkler çoğunlukla Gök-Tanrı inancını ve ona bağlı esasları korumuş ve devam ettirmişlerdir. Bugün için Türk dünyasının büyük çoğunluğu İslam dinini kabul etmiştir. Buna rağmen başlangıçtaki Türk inançları da İslamiyet içinde hayatini ve tesirini devam ettirmiştir. Birçok topluluğun eski dinlerinin tören ve geleneklerinden ayrılamadığı bilinmektedir. Bu bağlamda Türklerin eski inançlarına ait birçok kültürel unsurun Türk inanç yumağı içinde yer aldığını görmekteyiz.*”<sup>42</sup>

Anadolu'nun birçok yöresinde bu inançlara dayalı adetlere rastlamak mümkündür. Bu adetler doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemlerinde görüldüğü gibi hayatımızın diğer etkinliklerinde de görülmektedir. Bu inançların bazıları şunlardır: Ağaçlara bez bağlamak, doğumun kolay olması için silah atmak, çatılara kurt ya da atbaşı, yeni doğum yapmış kadının odasına demir tarzı eşyalar koymak ve düğünlerde buğday saçmak...

Anadolu'da yaygın olan halk inanışlarının bir kısmını araştırma alanımızda da tespit ettik. Bu halk inanışlarını derlemelerde elde ettiğimiz malzemeye göre tasnif etmeye çalıştık.

<sup>41</sup> P. Nail Boratav, **Türk Halk Bilimi-II 100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yay., İstanbul, 1973, s. 8

<sup>42</sup> Feyzullah Kabataş, “**Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları**”, Yayımlanmamış Y.L.T., Fırat Üniv., S.B.E., 2006, .s. 92

### 2.1.1. Tabiat olaylarıyla ilgili inanışlar

Anadolu'da görülen halk inançlarının bir kısmı tabiat olayları etrafında oluşmuştur. Tabiat olayları etrafında oluşan halk inançları yörelere göre farklılıklar gösterse de bazı inanışların Anadolu'nun genelinde benzer şekilde olduğu görülmektedir. Örneğin, nisan yağmurunun saçları beslediği, bereket getirdiği inancı; gökkuşağının altından geçenin dileğinin kabul olacağı veya cinsiyetinin değişeceği inancı gibi.

Alvar'da nisan yağmurunun bereket getirdiğine inanılır. İlk nisan yağmuru yağdığı zaman dışarıya leğen konur ve bir miktar yağmur alınır. Alınan yağmur evin içine serpilir. Bu uygulamanın yapıldığı evlerin daha bereketli olduğuna inanılır.

(K.K. 18, 21, 28)

Tencerenin dibindekini yiyen kişinin düğününde kar yağacağına inanılır.

(K.K. 28)

Dar vakitte yani güneş batarken uyuyan kişinin ömrünün kısaldığına inanılır.

(K.K. 21, 28)

Alvar'da yağmur yağmadığı zaman ölmüş bir at kafası üzerine dua yazılıp akarsu kenarına gömülür. Su kafanın gömülü olduğu yere vurdukça yağmur yağacağına inanılır. (K.K. 11,19)

Alvarlılar Kible tarafına "külek kaya" derler. Külek kaya kapalı olduğu zaman da yağmurun yağacağı inancı yaygındır. (K.K. 1, 16)

### 2.1.2. Hayvanlarla ilgili inanışlar

Anadolu insanının kültür yapısını oluşturan inançlardan biri de hayvanlarla ilgilidir. Tarih süreci içinde atlı-göçebe bir kavim olarak tanınan Türklerin yaşamlarında hayvanların önemli bir yeri vardır. Hayvanlar doğumdan ölüme kadar her alanda Türklerin inançlarında yer almıştır. "Bu yüzden de hayvanlara, başta destanlar olmak üzere efsane ve masallarda, atasözü ve deyimlerde, türkü ve koşma gibi halk edebiyatı türlerinde; doğum, evlenme, ölüm ritüelleri; el sanatları, halk hekimliği, halk meteorolojisi vs. gibi halkbiliminin alanına giren daha birçok türde yoğun bir şekilde rastlamak mümkündür."<sup>43</sup> Türklerin geçmişten bugüne taşıdığı hayvanlarla ilgili

<sup>43</sup> Çiğdem Mollaibrahimoğlu, **Anadolu Halk Kültüründe Hayvanlar Etrafında Oluşan İnanç ve Pratikler**, Yayınlanmamış Y.L.T., Karadeniz Teknik Üniv. S. B. E., Trabzon, 2008, s. 4

inançlarda İslamiyet'in etkisiyle bazı değişiklikler olmuşsa da bu inançlar tamamen unutulmayıp varlıklarını korumuşlardır.

Anadolu'da görülen hayvanlarla ilgili inançların bir kısmına Alvar'da rastlanır. Doğumdan, evlenmeye, ölüme kadar hayatın her safhasında hayvanlarla ilgili inançlar yer almaktadır. Alvarlıların hayvanlarla ilgili inançlarını şöyle sıralayabiliriz:

**Karınca:** Bir evde karınca yuvası görülürse ve bu yuva karıncayla doluysa o evin bereketleneceği inancı vardır.(K.K. 34, 40)

**Kedi:** Alvarlılar kedinin tekin bir hayvan olmadığına inanırlar. Cinlerin en çok kedi kılığına girdiği eskiler tarafından söylenirdi. Özellikle kara kedi görmek uğursuzluk sayılmaktadır. Besmele çekmek gerektiğine inanılır. (K.K. 1, 7)

**Örümcek:** Örümceğin öldürülmemesi gereğine inanılır. Bu inancın temelinde ise örümceğin Peygamber Efendimizi koruduğu düşüncesi yatar. (K.K. 35, 40)

**Leylek:** Leyleği havada uçar görenin uzak bir yere misafirliğe gidileceğine, havalının ısınacağına inanılır. (K.K. 2, 41)

**Tilki:** Tilki görmenin uğurlu olduğuna inanılır. (K.K. 6)

**Uğurböceği:** Uğurböceğinin adından dolayı uğur getirdiğine inanılır. (K.K. 6)

**Baykuş:** Baykuş viran yerlerde yaşadığından dolayı konduğu yeri viran edeceği düşüncesi vardır. Bu yüzden Alvar'da damında baykuş ötenin öleceğine inanılır. Evin sahibinin ölmesi yuvanın viran olması demektir. (K.K. 1,7, 28)

**Köpek:** Köpeğin hiç susmadan uzun uzun uluması kötü bir şeyler olacağına işaret sayılır. Çünkü köpeklerin göz perdesi yoktur ve insanın göremediği şeyleri görür, sezer. (K.K. 1,7) Alvar'da çocuğu olmayan kadının yeni doğum yapmış bir köpek üzerinden atlarsa çocuğu olacağına inanılır. (K.K. 1)

### 2.1.3. Gök cisimleriyle ilgili inanışlar

Gök cisimleriyle ilgili inanışlar güneş, ay ve yıldızlar etrafında oluşmuştur. Eski Türkler gök cisimlerini kutsal saymış ve onlara saygı göstermiştir. Yaşar Kalafat'tan edindiğimiz bilgilere göre Türkler güneşi koruyucu bir iye olarak görmüşlerdir. Güneşin, kağanları gibi kötülüklerle mücadele ettiğini, huzuru ve bereketi sağladığını düşünürler. Türkler ayı da güneş gibi koruyucu bir iye olarak düşünmüşlerdir.

*“Türklerde güneş doğunun, ay da batının sembolüdür. Türkler hem güneşe hem de aya ayrı ayrı saygı gösterip kurban sunmuşlardır.”<sup>44</sup>*

Eski Türklerin kutsal saydığı güneş ve ayın günümüzde de insanoğlu üzerinde etkisi olduğuna inanılmaktadır.

Alvar insanının, güneş ışığı üzerine doğanın bereketi kesik olur, düşüncesi yaygındır. Alvar’da güneş doğarken ve batarken uyumak iyi karşılanmaz. (K.K. 3, 21)

Eski Türklerde güneş ve ay tutulması şerir ruhlara bağlanıyordu. *“Güneş ve ay tutulduğu zaman göğe doğru tüfek, tabanca atılması, davul veya teneke çalınması, gürültü çıkartılması Türk inanç sisteminde görülen kara ve ak iyeler ile ilgili inançtan kaynaklanır. Güneşin yüzünü kara iyelerin kapattığına ve ışığın yeryüzüne inmesine engel olduğuna inanırlar.”<sup>45</sup>*

Araştırma alanımızda da güneş tutulması insanlara korku vermektedir. Güneş tutulmasından sonra harp ya da deprem olacağına, bir felaket yaşanacağına inanılır. Güneş tutulmasına “güneş darda kalıyor” denir. Bu olayın olumsuz etkilerinden kurtulmak için Kur’an okunur, dua edilir. (K.K. 1, 9,13, )

Anadolu’da gök cisimleriyle ilgili yaygın inançlardan biri de her insanın bir yıldızı olduğu inancıdır. Alvarlıların yıldız kaydığı zaman bir insanın öldüğünü düşünmeleri de bu inançtan kaynaklanmaktadır.

#### **2.1.4. Yatırlar ve ziyaretlerle ilgili inanışlar**

Anadolu’da yaygın olan inançlardan bir diğeri de yatır ve türbe ziyaretleriyle ilgilidir. İnsanlar dua etmek, dilek dilemek, şifa bulmak için yatır adı verilen mezarlara gidip mum yakarak, bez bağlayarak, bozuk para atarak, adak adayarak orada yatan ölüden medet umarlar. Günümüzde velileri ziyaret şeklinde olan bu inanç eski Türklerde atalar kültü olarak karşımıza çıkmaktadır.

*“İnanç merkezlerinden yatır ziyaretleriyle Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan atalar kültü arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede yardım edeceği inancı vardır.*

<sup>44</sup> Salih Uçak, “Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği”, Yayınlanmamış Y. L.T., Dumlupınar Üniv. S.B.E., Kütahya, 2007, s. 38

<sup>45</sup> Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995, s. 38

*Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu. İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Türkler arasında veli kültürünün oluşmasında etkili rol oynamıştır.”<sup>46</sup>*

Alvar'da da türbe ve yatır ziyaretleri önemlidir. Yörede halkın rağbet ettiği tek türbe Alvarlı Efe diye bilinen Hacı Muhammet Lütfi'ye aittir. Yakın bir tarihte Alvar'da yaşayan Hacı Muhammet Lütfi Efendi yöre halkı tarafından veli bir zat olarak sevilmiş, sayılmıştır.

İslamiyet'te ölüden medet umma yoktur. Bu kuralı bilen Alvar halkı türbe ziyaretlerini yaparken orada yatan zattan bir şey dilememektedir. Türbeyi ziyaret onlar için yatan zata saygı, bir Fatıha okumak içindir. Dua ise Allah'a yapılır. Dilekleri verecek olan Allah'tır. Bu yüzden mum yakmak, bez bağlamak, bozuk para atmak, ölüye adak adamak gibi adetlerin günah olduğuna inanarak yapmazlar. Bu konuda Efe Hazretlerinin de öğütleri vardır. (K.K. 3, 12, 21 )

Alvarlılar türbe ziyaretlerini genellikle cuma günü yaparlar. Çünkü bugünde duaların kabul olduğuna inanırlar. Türbe ziyareti sırasında dua ederken “Allah'ım burada yatan seni seven bu veli kulun hürmetine duamızı kabul et” derler. (K.K. 21,41)

### **2.1.5. Cansız varlıklarla ilgili inanışlar**

Alvar'da gökle, tabiatla, canlı varlıklarla ilgili olarak karşılaştığımız inançlarla beraber bazı cansız varlıklarla ilgili inançlara da rastladık. Halkın bu cansız varlıkların bazılarını olumlu, bazılarını ise olumsuz olarak değerlendirdiğini tespit ettik.

*“Canlı yaratıklar gibi cansız varlıklar da halkın geleneğinde, törenlerinde olumlu olumsuz yargılarla değerlendirilmiş, derecelenmiştir. Kimine kut ve uğur taşıdığı inancı ile saygı gösterilir; kimi uğursuz ya da pis sayılıp çekinme ve tikslenme konusu olur; kimi ise olumlu veya olumsuz bir değer taşımayan nesnelere kümesinde kalır.”<sup>47</sup>*

Alvar'da bir kişi başka birine makas verirken elden vermez, yere bırakarak almasını ister. Eğer makas elden ele verilirse alan kişiyle verenin kavga edeceğine inanılır. Akşam vakti bıçak veya iğne verilmesi iyi sayılmaz.(K.K. 20, 23)

<sup>46</sup> Mehmet Ali Yılmaz, “Aladağ Halk Kültürü Araştırması”, Yayınlanmamış Y.L.T., Çukurova Üniv. S.B.E., Adana, 2005, s. 146

<sup>47</sup> Boratav, age., s. 78

Yumurta, soğan, sarımsak kabuğunun yakılmasının bir kötülüğe, çarpılmaya sebep olacağı inancı da Alvarlılar arasında yaygındır. Çünkü bunların, bizden yecilerin yani cinlerin parası olduğu inancı vardır.(K.K. 1, 7)

Akşam olduktan sonra dışarı sıcak su, bulaşık suyu dökülmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır. Çünkü akşam vakti sokakların cinlere ait olduğu, su dökenin suyu “destur savuş” diyerek dökmesi gerektiğine inanılır.(K.K. 1, 7)

Bütün Anadolu’da olduğu gibi Alvar’da da ekmek en çok saygı gören nesnedir. Ekmek yere atılmaz, ekmeğin üzerine basılmaz. Ayrıca ekmeğin üzerine yemin edilen bir madde olması da onun halk için değerini göstermektedir. Alvarlılar ekmeğe Allah’ın nimeti gözüyle bakarlar ve saygı gösterilmediği takdirde bütün nimetlerden mahrum kalacaklarına inanırlar.(K.K. 5, 11)

Alvar’da evde herhangi bir eşyanın kırılması iyi olarak değerlendirilmektedir. İnanışa göre cansız bir eşyanın kırılması o evdeki kaza ve belanın gitmesi manasını taşır. (K.K. 33, 41)

#### 2.1.6. Belli Zaman ve Günlerle İlgili İnanışlar

Alvar’da, bazı günler ve zamanlar önemli sayılmış ve bu günlerde belirli davranışları yapma ya da yapmama gibi kanaatler ortaya çıkmıştır. Bu inanışları şöyle sıralayabiliriz.

- Gece sakız çiğnenmez, ölü eti çiğniyor sayılır.
- Gece tırnak kesenin ömrünün kısılacacağı inancı vardır.
- Cuma günü mübarek bir gündür. Bu gün de ev saladan önce süpürülmelidir.

Bu günde dikiş dikilmesi iyi değildir.

- Gece aynaya bakanın bir şeye uğrayacağına yani cin çarpacağına inanılır.
- Sabah ezanından sonra uyanık kalmanın, kapı açmanın rızkı artıracacağı inancı vardır. (K.K. 1, 7, 28)

Alvar’da belli gün ve zamanlarla ilgili bir diğer inanç da “hıdrellez” günüyle ilgilidir. *“Türk milli birlik ve bütünlüğünün adeta bir simgesi olan Hıdrellez, Türkistan’dan Anadolu’ya, Kıbrıs’a, Balkanlara kadar uzanan bütün Türk diyarında, bütün boy, oymak ve aşiretleri arasında bilinmekte ve bu ad altında şenlikler*

düzenlenmekte ve kutlanmaktadır.”<sup>48</sup> “Hidrellez kelimesi, Müslüman inanışlarının efsanelik iki varlığı Hızır ile İlyas’ın adlarının halk ağzında aldığı biçimdir. Arapça ‘yeşillik’ anlamına gelen hadr, Arapların İslam öncesi mitolojilerinde, tabiatın bahar mevsiminde yeniden canlanmasını simgeleyen bir tanrımsı varlık sanılıyor. İslam geleneği bu efsanelik varlığı ‘nebi’ diye nitelendirir. Kur’an-ı Kerim’de onun Musa’ya kılavuzluk etmesi macerası anlatılır. Halk inanışlarına göre, Hızır, zaman zaman dünyada dolaşır, gezdiği yerlerde kuru otları yeşertir ve dokunduğu kişinin elinde yeşil bir iz bırakmış. Halk arasında onun bereket, uğur getirdiğine, dağda kalanlara yardım ettiğine inanılır.”<sup>49</sup>

“Çağlar boyu süregelip bünyesinde zengin kültür değerlerinin oluştuğu Hidrellez çeşitli adlarla kutlanmaktadır. Hidrellez Anadolu’da ‘Hidrellez’, Dobrucaya yerleşmiş bulunan Kırım Türkleri arasında ‘Tepreş’, Makedonya’da ‘Ederlez Edirlez, Hıdıreles’ gibi adlarla bilinmektedir.”<sup>50</sup>

“Halk arasında kullanılan takvime göre eskiden yıl ikiye ayrılmaktadır: 6 Mayıs’tan 8 Kasım’a kadar olan süre “hızır günleri” adıyla yaz mevsimini, 8 Kasım’dan 6 Mayıs’a kadar olan süre ise “kasım günleri” adıyla kış mevsimini oluşturmaktadır. Bu yüzden 6 Mayıs günü kış mevsiminin bitip sıcak yaz günlerinin başladığı anlamına geldiği için bu kutlanıp, bayram yapılacak bir olaydır.”<sup>51</sup> Genel olarak Türkler arasında bayram olarak eğlencelerle kutlanan 6 Mayıs, Alvar’da bayram olarak kutlanmasa da önemli bir gün olarak kabul edilmektedir. Bugünü baharın başlangıcı kabul eden Alvar halkının bu günle ilgili bazı inanışları vardır. Bu inanışlar genel olarak gençlerin kismetlerinin açılması ve evlilikle ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alvar’da bekar gençler Hidrellez gecesi gılik adı verdikleri tuzlu bir pasta yaparlar. Yatmadan önce bu pastayı yerler, rüyada kim su verir ise onunla evleneceklerine inanırlar. (K.K. 18, 21)

Bekar gençler tuzlu gılikleri Hidrellez günü bacaya atarlar. Attıkları gıliklerin karga tarafından nereye götürüleceğine bakarlar. Eğer karga gılik ağzında şehre doğru

<sup>48</sup> Ahmet Turan, **Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu**, Milli Folklor Yay., Ankara, 1991, s. 41-42

<sup>49</sup> Boratav, age., s. 271

<sup>50</sup> Erman Artun, **Türk Halk Bilimi**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005, s. 222

<sup>51</sup> Artun, age., s. 222



uçarsa şehirden biriyle, köye doğru uçarsa köyden biriyle evleneceklerine inanırlar. (K.K. 1, 18, 21)

### 2.1.7. Definelerle ilgili inanışlar

Derlemelerimiz sırasında karşılaştığımız bir diğer halk inanışı ise definelerle ilgilidir. Definelerle ilgili anlatılar, “Anadolu geleneğinde en eski belgelerinden biri olan Dede Korkut Kitabı’nda ‘Depegöz ile Basat’ın karşılaşması’ hikâyesinde yer alır. Depegöz, Basat’ı öldürmek kastıyla onu, birbiri ardından iki mağaraya gönderir; bunlardan biri, Depegöz’ün hazinelerinin yığıldığı mağaradır; ötekinin ağzında, durmadan inip çıkan kılıçlar vardır. Anadolu sözlü geleneğinde de defineler gizleyen ve ağzında kılıçların oynadığı mağaralar üzerine hikâyeler anlatılır.”<sup>52</sup>

Anadolu’nun pek çok yöresinde definelerle ve bunların tılsımlarıyla ilgili türlü hikâyeler anlatılır. Bu hikâyeler Alvar halkı arasında da yaygındır.

Alvar’da define olan yerde yatan kişinin saçının, kaşının sarardığına veya beyazlaştığına inanılır. Alvar’da sol gözünün kaş ve kirpikleri beyaz olan Netice adlı bayanın altın olan yerde yattığı için, bu hale geldiği söylenir. (K.K. 2, 7,)

Odon içinden altın çıkacağı inancı da yaygındır. Bir köyde adam odunlarını kırarken odunun birinden altınlar dökülmüş denir. (K.K. 1, 2, 7)

Alvar halkının inancına göre altın olan yeri tespit etsen bile almam için birtakım uygulamalara başvurman gerekir.

Define olan yeri tespit ettikten sonra daha hiç kazma vurmada üzerine ince kum elenir. O gece o yerde yatılır. Sabah kum üzerinde bir ayak izi olduğu görülür. Eğer ayak izi bir hayvana ait olursa hayvan kurban etmek, eğer insana aitse insan kurban etmek gerekir; aksi halde defineye dokunulamaz. Çünkü inanışa göre defineye cinler sahip olmuştur ve kan istemektedir. (K.K. 1, 2, 7)

Araştırma alanımızdaki insanlar definenin harap yerlerde, eski yapılarda ve inleme sesi duyulan evlerde olacağına inanmaktadırlar. (K.K. 1, 2, 7)

### 2.1.8. Yağmur duası

Yağmurun yağma zamanı gecikip kuraklığın meydana gelmesi insanları birtakım uygulamalara yöneltmiştir. Bu uygulamalar halk arasında “Yağmur Duası” adı verilen

<sup>52</sup> Boratav, age., s. 85

merasimleri ortaya çıkarmıştır.”*Çocuklar, bu merasimlere değişik yerel adlar takmışlardır: Bodi, bodi bostan, dodu, gode gode, göde göde, gelin, gelin gok, çoça gelin, çömçe gelin, kepçe gelin, çullu kadın, kepçe kadın, çalı gezme, çullu, kepçecik*”<sup>53</sup> Anadolu’nun birçok yerinde uygulanan yağmur duası daha çok kırsal kesimlerde görülür.

Türklerde eskiden beri yağmur yağması için çeşitli adetler uygulanmıştır. *“Türkler kurak Orta Asya bozkırlarında yaşadıkları için suya çok muhtaçtırlar. Zaten suyu kutsal kabul ediyorlardı. Bunun için Türk sihrine, gök sularına yani yağmura önem vermişlerdir. Yatçı denilen kâhinler Türk ülkelerinde çıkan nadir bir taş parçalara ayırıp birbirine sürtmek, suya atmak ve o esnada bilinmeyen birtakım dualar okuyarak yağmur yağdırmaya çalışıyorlardı.”*<sup>54</sup> İslam’ın kabulünden sonra ise yağmur yağdırma ananesi İslami nitelikler kazanarak devam etmiştir. Günümüzde yağmur yağdırma ananesi yağmur duası şeklinde Anadolu’nun hemen hemen her kesiminde uygulanmaktadır.

Karasal iklime sahip Alvar’da yağmur belli zamanlarda yağmaktadır. Halkın çoğunun çiftçi olması yağmura duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Yağmurun yağması gerektiği zamanda yağmaması yöre halkını endişelendirmekte ve yağmurun yağması için bazı uygulamalara sevk etmektedir.

Alvar’da yağmur yağması için at kafatası üzerine dua yazılıp akarsu kenarına gömülür. Su kafanın gömülü olduğu yere vurdukça yağmurun yağacağına inanılır. (K.K. 10, 11, 21)

Alvar’da yağmur yağması için yapılan bir diğer uygulama yağmur duasına çıkmaktır. Alvar çocukları arasında bu uygulamaya değişik yerel bir ad verilmemiştir.

Alvar’da yağmur duasına çıkmak sünnet olarak bilinen dini bir uygulamadır. Yağmur duası köyün imamı tarafından yapılır. Duaya köyün erkekleri ve çocuklar katılır. Alvar’ın etrafı dolaşarak dua edilir. Dua sırasında eller öne uzatılarak aşağı doğru tutulur. Duaya hep birden amin denir. Duadan sonra herkes evine dağılır.

(K.K. 22, 24)

<sup>53</sup> Orhan Acıpayamlı, **Türk Folklor Ürünü Yağmur Duasıyla İlgili Yapı ve Fonksiyon Sorunları**, 1.Uluslararası Türk Folk. Kong. Bild., C. 4, DSİ Bas. ve Foto-Film İşl. Müd. Matb., Ank., 1976, s. 1

<sup>54</sup> H. İbrahim Yavuz, **Taraklı ve Göynük Çevresinde Eski Türk İnançlarının İzleri**, Yayınlanmamış Y.L.T., Sakarya Üniv. S.B.E., Sakarya, 2004, s. 90

## 2.2. Bayramlar, törenler ve kutlamalar

Bayram ve kutlamalar, Türk kültürünün bir parçasıdır. Tarihi eskiye dayanan bayram ve kutlamalar İslamiyet’le birlikte yeni bir şekle bürünmüştür. “*Bayram, bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen, uygulanan törenlerin birleşimidir.*”<sup>55</sup>

*“Bayram kavramı ilk defa Kaşgarlı Mahmud’un 11. y.y.’da yazdığı ‘Divan’da görülür. Kaşgarlı kelimenin aslının ‘bedhrem’ olduğunu, Oğuzların kelimeyi ‘beyrem’ şekline çevirdiklerini belirtir. Kaşgarlı’ya göre bayram, ‘eğlenme, gülme, sevinme günüdür.’ Bayramlar 11.yy.’da Türk toplumunda ‘bayram yeri’ adı verilen bir meydana kutlanmaktaydı.”*<sup>56</sup>

*“Tarihi kayıtlara göre, Türklerin Hunlardan beri bayram ve festival türünden birçok tören ve faaliyetleri vardır. Örneğin, Hun Türkleri beşinci ayda yani ilkbaharda ‘Lung-cıng’ adı verilen büyük bir bayram yapmaktaydılar.”*<sup>57</sup>

Kültürümüzün bir parçası olan bayramlar ve kutlamalar zamanla değişen geleneklerimize göre farklılaşsa da toplumumuz tarafından sevinçle kutlanan törenler olma özelliğini kaybetmemiştir.

Alvar’da da karşılaştığımız bu kutlamalar; dini ve milli bayramlar, kandiller, askere gitme ve hacca gitme törenleri olarak beş grupta kümelenmektedir.

### 2.2.1. Dini bayramlar

Ülkemizde kutlanan dini bayramlar, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı’dır. Ramazan Bayramı, Hicri takvime göre şevval ayının ilk üç günü, Kurban Bayramı ise zilhicce ayının onundan sonraki dört gündür. Geçmişten bugüne kutlanan bu bayramlar, geleneklerimiz içinde varlıklarını korumuşlardır.

Alvar halkı Ramazan Bayramı’nı büyük bir sevinç içinde karşılar. Bayramdan önceki Ramazan ayı Alvarlılar için hem kutsallığı hem de bayrama hazırlık açısından önemli bir aydır. Bayram hazırlıkları Ramazan ayının son haftasında başlar. İlk olarak bayram temizliği yapılır, evin her köşesi temizlenip yeni örtüler serilir. Bayram alış-verişi yapılır. Bayram şekeri, arafalık adıyla anılan fındık, fıstık; çocuklar için

<sup>55</sup> Boratav, age., s. 249

<sup>56</sup> Artun, age., s. 201

<sup>57</sup> Artun, age., s. 201

bayramlık kıyafetler alınır. Arife günü- bayramdan bir önceki gün- baklava, börek gibi yiyecekler hazırlanır. (K.K. 9)

Alvar'da bayramdan önce uygulanan bir diğer gelenek ise çocukların arafalık toplamasıdır. Arife günü sabahın erken saatinde giyinmiş süslenmiş ilkokul çağı çocukları kapı kapı dolaşarak fındık, fıstık toplarlar. Bu gelenekten haberdar olan her ev erkenden aldığı fındık ya da fıstığı çocuklar için hazırlar. (K.K. 9)

Bayram sabahı erken kalkılır. Evin erkekleri bayram namazı için camiye gider. Cami çıkışında belde halkı birbiriyle bayramlaşır. Ev halkı, evin erkekleri camiden geldikten sonra bayramlaşır. Evde bayram yemeği yenir. Alvar'da bayram sabahı kahvaltı yapılmaz, hazırlanan yemekler yenir. Yemekten sonra mezarlık ziyareti yapılır.

Üç gün süren Ramazan Bayramı'nda akraba, eş, dost ve komşulara ziyarete gidilerek bayramlaşılır. Önce küçükler büyüklere ziyarete giderek el öper, sonra büyükler küçüklere ziyarete gider. Evlerde gelen konuklara baklava ve şeker ikram edilir. (K.K. 9)

Bayramın ilk gününde bayramlıklarını giyen çocuklar kapı kapı dolaşarak şeker toplarlar. (K.K. 9)

Bir diğer dini bayramımız ise kurban bayramıdır. Bu bayramın en büyük özelliği kurban kesmektir. *“Allah'a yaklaşmak ve O'nun rızasını kazanmak amacıyla; koyun, keçi, sığır, deve gibi hayvanlardan birinin özel olarak kesilmesine 'kurban', kesilen hayvana da 'kurbanlık' denir.”*<sup>58</sup> Kurban kesme Türklerde İslam'dan önce de görülen bir gelenektir. *“Türkler, ateşe, hayvana ve suya çalgınca saygı gösterirler, toprağın şerefine ilahi okurlar, bununla beraber gökle yeri yaratan tek bir Tanrı'dan başka bir şeye tapmazlar ve ona sığınır, koyunlar, atlar kurban ederlerdi.”*<sup>59</sup> İslamiyet'le birlikte Türklerde kurban kesmek dini bir vecibe olmuştur.

Araştırma alanımızda gücü yeten herkes kurban kesmektedir. Kurban bayram namazından hemen sonra kesilerek bayram yemeğine yetiştirilir.

Kesilen kurban üç parçaya ayrılır. Bir kısmı yöredeki insanlara dağıtılır, bir kısmı gelen misafirlere pişirilir, bir kısmı ise ev halkı için ayrılır. (K.K. 9)

---

<sup>58</sup> Sezen, age., s.155

<sup>59</sup> Sezen, age., s.154

### 2.2.2. Milli bayramlar

*“Dini bayramlarımızdan başka milletçe kutladığımız sevinçli günlerimiz, zafer yıl dönümlerimiz vardır. Bunlara ‘milli bayramlar’ diyoruz.”*<sup>60</sup> Milli bayramlar milli duyguların güçlenmesinde ve yeni nesillere vatan sevgisi kazandırma açısından önemli resmi törenlerdir. *“Milli bayram olgusu milliyetçiliğin doğması ile başlamıştır. Milli bayram, geçmişten farklı olarak toplumlarda milli duyguların ifade edildiği sembollerden biri olmuştur. Bu bayramlar, iktidarlar tarafından yeni rejimin ortaya çıkardığı yeni değerlerin halka benimsetilmesinin ve milli bir bilinç oluşturulmasının aracı olarak kullanılmışlardır. Ayrıca, yeni oluşturulmuş değerlerin nesilden nesile aktarılması amacını da taşımışlardır.”*<sup>61</sup> Şehirlerde resmi geçitlerle şenlik havası içinde kutlanan milli bayramlar köylerde, okullarda kutlanmaktadır.

Alvar beldesinde milli bayramlar Alvar İlköğretim Okulunun öncülüğünde kutlanmaktadır. Bayram için birkaç gün öncesinden hazırlıklarını tamamlayan okul, okul bahçesinde veya salonunda kutlamalarını yapar. Kutlamalara belediye başkanı ve diğer üyeleriyle beraber bütün belde halkı davet edilir. (K.K. 10, 11)

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nın ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik Çocuk Bayramı'nın kutlandığı belde de okul bayraklarla süslenir, öğrenciler hazırlanır. Bayram sabahı okul bahçesinde öğrenciler toplanır. Bayramın içeriğine göre bir konuşma yapılır ve ardından şiirler okunur. 23 Nisan'da bunlara ek olarak rengârenk giyinmiş öğrenciler tarafından oyunlar oynanır, bazı gösteriler yapılır. Törenden sonra herkes evine dağılır. (K.K. 10, 11)

### 2.2.3. Kandiller

Eskiden bayram havası içinde kutlanan kandillerde kandil çöreği yenir, büyükler ziyaret edilir, yaşlıların elleri öpülerek gönülleri alınır, dualar edilmiştir. Bu uygulamalar büyük şehirlerde hemen hemen unutulsa da geleneksel kesimlerde hala yaşatılmaktadır.

İslam dini açısından önemli sayılan kandil günlerine Alvar halkı büyük önem verir. Üç aylar adı verilen Hicri takvime göre recep, şaban, ramazan ayı içinde görülen bu kandil gecelerinin, gündüzleri oruçlu olarak geçirilir. Gecesi ise daha canlı geçer.

<sup>60</sup> Sezen, age., s. 159

<sup>61</sup> Bengül Salman Bolat, **Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**, Yayınlanmamış D.T., Hacettepe Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ens., Ankara, 2007, s. i

Komşular ve yakın akrabalar birbirlerine kandil ziyaretine giderler. Camide kandil için yapılan programa katılırlar. Programın sonunda şeker dağıtılır. (K.K. 17, 21)

Alvar'da kutlanan kandiller şöyle sıralanır: Mevlit kandili, Regaip kandili, Miraç kandili, Berat gecesi ve Kadir gecesi.

#### 2.2.4. Askere gitme

Askerlik Türkler için kutsal bir vazifedir. Tarihte savaşçı bir millet olarak tanınan Türkler için İslamiyet öncesinde önemli sayılan askerlik İslamiyet'le birlikte şehitlik mertebesine yükselme düşüncesiyle en yüce görev olmuştur. Bu görev insan için bir dönüm noktası, olgunlaşma dönemidir. Anadolu'da kişi askere gitmeden adam olmuş sayılmaz. Askerden döndükten sonra iş sahibi olur, evlendirilir, sözü dinlenir hale gelir.

Günümüzde bir mazereti olmayan her Türk genci yirmi yaşına girdiğinde askerlik hizmetini yapmak zorundadır. *“Bu her ne kadar anayasada yer alan yasal bir zorunluluk olarak görülse de, milletimiz askerliği bir borç olarak görür ve her ne şartta olursa olsun daima göreve hazır olduğunu bildirir.”*<sup>62</sup>

Askerlik sadece Türk genci için değil, ailesi ve çevresi için de önemli bir dönemdir. Askeri hasretle bekleyen aile ve çevrede, kişinin askere gitmesi ve gelmesiyle ilgili birtakım adetler uygulanır. Askerliği vatan borcu sayan Alvarlılar, askere büyük değer verirler. Bu yüzden Alvar'da askerlik ve asker uğurlamayla ilgili birçok uygulamalar yapılır.

Kişinin sevk kâğıdının gelişiyle birlikte askere gitme hazırlıkları başlar. Askere gidecek gence iş güç yaptırılmaz. Gideceği güne kadar arkadaşlarıyla beraber eğlenir. Genç akrabaları ve arkadaşları tarafından yemeğe davet edilir. Yemekler yenir, çaylar içilir, eğlenilir.

Genç gitmesine bir iki gün kala akraba ve büyüklerini ziyaret ederek helallik alır.

Sabah yola çıkacak olan gencin evine akşam oturmaya gidilir. Oturmaya gelenler çorap, çamaşır gibi hediyelerle birlikte bir miktar harçlık verirler.

Genç yöre halkı tarafından daire çalınıp gazeller söylenerek, dualarla yola vurulur yani uğurlanır. (K.K.37, 22)

<sup>62</sup> Süleyman Fidan, **Anadolu Folklorunda Askerlik**, Yayımlanmamış Y.L.T., Gaziantep Üniv. S.B.E., Gaziantep, 2008, s. 55

Günümüzde telefon yoluyla haber alınan askerden eskiden mektupla haber alınırmiş. Aileler, nişanlı kızlar askere hasretlerini mektupla dile getirirlermiş. Bu mektuplar askerden döndükten sonra yıllarca hatıra olarak saklanırmış. Yöre halkından İbrahim Çiftçi'de Kore'de savaşırken babasının kendisine yazdığı mektubu bu güne kadar saklamıştır. Mektup manzum olarak yazılmıştır.

### **Hafız Behlül'den Oğlu İbrahim Çiftçi'ye**

Name tez git vatanımdan elimden  
Sevgili oğlumdan bir haber al gel  
Gidip gurbet elde kapanıp kalma  
Ahab-ı yarandan bir haber al gel

Merhametli baban söyler selamı  
Gece gündüz sana eyler duayı  
Mevla'ya emanet vermişem seni  
Taze dal fidandan bir haber al gel

Gözü yaşlı anan eyler ah u zar  
Ciğer gün bacılar eyler intizar  
Şevketli kardaşlar ederler efgan  
Oğlum İbrahim'den bir haber al gel

Yeğenlerin eyler ah u efgani  
Emanet vermişem Hakk'a ben seni  
Sağ selamet gönder ol belgeni  
Cümle arkadaştan haber al gel

Ciğerim köşesi gözüm çirası  
Ömrüm sermayesi kalbim sururi  
Yüreğime vurdun bir kanlı oku  
Kadir-i Kayyum'a emanet olsun (K.K. 12)

Askerliği bitip eve dönen genci komđu ve akrabalar ziyarete gelirler. Bu ziyarete göz aydın ziyareti denir. Bu ziyaret genç sağ salim evine döndüğü için yapılır. Aileye “gözünüz aydın” denilerek ziyaret bitirilir. (K.K. 37, 22)

### 2.2.5. Hacca gitme

*“Hac, lûgatta, saygı değer makamları ve diğer yerleri ziyaret etmektir. Dini deyimde ise: Arafat'ta özel vaktinde bir miktar durmaktan ve ondan sonra Kâbe-i Muazzama'yı usulünce tavaf ederek ziyaret yapmaktan ibarettir. Hac yapan kimseye 'hacı' denir.”*<sup>63</sup>

Bütün İslam ülkelerinde ortak olan Hac ibadeti İslamiyet'in beş şartından biridir. Dini bir ibadet olan hac yapma, hacıların uğurlanışında ve karşılanışında yapılan uygulamalar sonucu folklorik bir değer kazanmıştır. Alvar'da maddî imkânları iyi olan kişilerin önem verdiği bu ibadet bütün yörenin katılımıyla yapılan bazı adetlerle kültürel bir boyut kazanır. Alvar'da hacca gidecekleri, bütün yöre halkı yoklama adı verilen pasta, çörek türü yiyecekler yapıp çamaşır, havlu gibi hediyelerle ziyarete gider. Hac yolcularının evlerinde mevlit okunur, daire çalınarak ilahiler söylenir. Hacı adayını evine gelen herkesten helallik alır, gelemeyenlerin evine gidip helallik alır. Hacca giden kişi helallik almadan gitmez. Çünkü eğer kırdığı, küstüğü kişiler varsa barışmak ister. Zira barışmadan giderse kul hakkıyla gitmiş sayılır ve haccının olamayacağı şüphesine kapılır.

Yöre halkı tarafından uğurlanan hacı adayını hac vazifesini bitirdikten sonra ailesi ve akrabaları tarafından karşılanır. Sevinç içinde karşılanan hacının ellerinin içi Peygamberimizin kokusu var diye öpölüp, koklanır. Evine getirilen hacı o gün dinlenir. Ertesi gün hacı görmesi denilen ziyaretler başlar. Alvar halkı hacıyı görmeye “hayırlı olsun, Allah haccını kabul etsin” demeye gelir. Gelen kişilere hacdan getirilen hediyeler verilir. Hediyelerin çeşidi gelenlerin yakınlık derecesine göre değişir. Kimine tespih, hurma, kına kimine ise seccade, tespih, kına, hurma gibi hediyeler verilir. Gelen misafirlere hacdan getirilmiş, kutsallığına inanılan zemzem adlı su ve hurma ikram edilir. Zemzem suyu kibleye doğru besmeleyle içilir. Alvar insanını zemzem içip de küfreden insanın ağızının eğrileceğine inanır.

---

<sup>63</sup> Sezen, age., s. 157



Hac vazifesini tamamlayan kişiye artık ismiyle değil, hacı diye hitap edilir. Aksi takdirde günah işleneceği inancı yaygındır. Ayrıca halk hacı olan kişinin bundan sonra daha dikkatli olması, kendini günahattan koruması gerektiği kanaatindedir. (K.K. 3, 17)

### 2.3. Halk Bilgisi

Halk bilgisi, toplumların sahip olduğu ortak davranış kalıplarını, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, beğenilerini, törelerini, inançlarını gösteren ve geçmişten bugüne taşınan yaşamla ilgili her şeydir. Halk bilgisi, toplumların sosyal yaşantıları, bilgi ve tecrübeleri hususunda bizleri aydınlatmaktadır.

#### 2.3.1. Halk hekimliği

Sağlıklı yaşam her insanın arzu ettiği bir yaşamdır. Ancak insanoğlunun bulunduğu her yerde sağlık problemleriyle karşılaşmak kaçınılmazdır. Bu yüzden ki insan, sağlık sorunlarına karşı asırlardır çözüm arayışı içinde olmuştur. Tıbbi olanakların bulunmadığı eski dönemlerde insanoğlu çeşitli büyüsel işlemlerle, bitki ve hayvanlardan faydalanarak hastalıkları tedavi etmeye çalışmışlardır. Bu uygulamalar, folklor araştırmacıları tarafından *“halk hekimliği, tıbbi folklor, folklorik tıp veya geleneksel hekimlik olarak adlandırılmaktadır.”*<sup>64</sup>

Geçmiş çok eskiye dayanan halk hekimliği uygulamalarının temelinde toplumların sahip olduğu kültürel inanç ve pratikler yatmaktadır. *“Halk tababeti veya geleneksel tıp, ilk insanın tabiat olayları karşısında takındığı tavırlar ve münasebet şekillerinden doğmuştur.”*<sup>65</sup>

*“Eski Türklerde halk hekimliği uygulamalarını kam/şaman denilen kişiler yönetmektedir. Orta Asya’da kamlar hastaları iyileştirir, kötü ruhları kovar, yağmur yağdırır hatta ölen ruhları yeniden diriltirdi. Şaman, vecde gelmek suretiyle hastalıkları tedavi eden bir doktor ve din adamı hüviyetini taşır.”*<sup>66</sup>

*“İslamiyet’ten önce eski Türk toplumlarındaki şaman ve kamların toplumsal görev ve sorumlulukları, İslamiyet’in kabulüyle fonksiyon*

<sup>64</sup> Bülent Çevik, **Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü**, Yayımlanmamış Y.L.T., Cumhuriyet Üniv., S.B.E., Sivas, 2008, s.2

<sup>65</sup> Çevik, age., s. 4

<sup>66</sup> Çevik, age., s. 4

*değişimine uğramış ocaklılar, kırıkçı-çıkıkçılar ve falcılar devralmıştır.”<sup>67</sup>*

Eski Türklerden günümüze kadar nesilden nesile aktararak gelen halk hekimliğine ait bilgilere Türk edebiyatının önemli eserleri “*Manas destanı, Kutadgu Bilig ve Divan-ı Lügati’t Türk’te*”<sup>68</sup> de rastlanır.

Günümüzde Anadolu’nun hemen hemen her yöresinde sorunların ve hastalıkların belirtisini kavramada, tedavi edilmesinde becerisi ve deneyimi olanlar, sağaltma yöntemine sahip olanlar halk hekimi olarak adlandırılmaktadırlar.

Alvar yöresinde gerek insanların tedavisinde, gerekse hayvanların tedavisinde halk hekimliğinden yararlandığı görülmektedir. Alvar’da sağlık ocağı bulunmasına, ulaşımın kolay olmasına rağmen halk hekimliğine başvurulmasının sebebi, hastalığa tıbbi ilaçlarla tedavi sağlanamaması veya doktora gitmeye gerek görülmemesi şeklinde açıklanmaktadır.

Alvar’da halk hekimliği yapan yaşlı bir bayan vardır. Halk hekimliğini amcası hanımından çocuk yaşlarda öğrenmeye başlamıştır. Alvar’da halk hekimi sadece bitkilerle bedensel hastalıkları tedavi etmektedir. İnsan hastalıklarına uyguladığı bazı tedavi yöntemleri şunlardır:

### **İdrar yolu hastalıkları**

- Kiraz sapsarı kaynatılarak bir hafta aç karnına içilir.
- Sarı papatya, ebem çömeği, ısırgan otu kaynatıldıktan sonra karıştırılıp her sabah içilir.
- Maydanoz, salata kabuğu ve arpa beraber kaynatılıp içine limon sıkılarak sabah, akşam içilir.
- Mısır püskülü kaynatılıp içilir. (K.K. 1)

### **Böbrek Taşı**

- İnek yoğurdu bir torbaya dökülüp suyu iyice süzülür. Alvar’da bu suya “sücüc” adı verilir. Bu su her sabah aç karnına içilir.
- Maydanoz, salata kabuğu ve arpa beraber kaynatılıp içine limon sıkılarak sabah, akşam içilir. (K.K. 1, 36)

<sup>67</sup> Z. Nur Özgen, **Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması**, Yayımlanmamış Y.L.T., Çukurova Üniv. S. B. E., Adana, 2007, s. 8

<sup>68</sup> Çevik, age., s. 7-8

### **Mide hastalıkları**

- Çiğ patates rendelenip suyu çıkarılır ve her sabah aç karnına içilir. (K.K. 1)

### **Bulantı**

- Nane – limon kaynatılıp içilir. (K.K. 22, 29, 33, )

### **Sarılık**

- Sarılık olan kişinin dil altındaki damak hafifçe jiletle kesilip pis kan akıtılır.

Buna sarılık kesme denir. (K.K. 1, 28)

### **Dalak ağrısı ve karnın su toplaması**

• Yumurtanın beyazına iki, üç, dört isteğe göre limon sıkılır, kurt boncuğu içine atılır. Bu karışım akşamdan akşama yıldızlar çıkınca dışarı bırakılır, sabah tekrar içeri alınır. Bu işlem malzemeler eriyip su kesilene kadar devam eder. Hazırlanan karışım sabahları aç karnına içilir. (K.K. 1)

### **Çıban**

- Soğan ateşte pişirilip çıban üzerine bağlanır. (K.K. 1, 39)

### **Kısırlık**

- Çocuğu olmayan kadın haşlanmış kabağa, ceviz kabuğu tütsüsüne oturtulur.
- Ebem çömeği adı verilen ot kaynatılarak her sabah aç karnına içilir.
- Yarpuz, basurotu adı verilen otlar bir kaynatılır, bazen “sücüc” adı verilen peynir suyu da içine katılır, bu su ılıyınca gelin bu suyu bir leğene alır ve üç gün üst üste bu suya oturur.

- Kısır kadının beli çekilir. (K.K. 1, 28, 31)

Alvar halk hekimi kırık-çıkık tedavisi de yapmaktadır. Alvar'da eskiden kırık-çıkıkları Behsat Çavuş denilen biri tedavi edermiş. Yaşlanıp, rahatsızlanınca bu işi Fadime nineye öğretmiş. Onun vefatından sonra kırık-çıkık tedavisini de Fadime nine yapmaya başlamış. (K.K. 1)

### **2.3.2. Halk veterinerliği**

Tarım ve hayvancılığı başlıca geçim kaynağı yapmış Türk toplumunda eskiden veteriner olmadığı için halk hayvanlarının hastalıklarına kendileri çare bulmaya çalışmışlar ve imkânları ölçüsünde bazı tedavi yöntemleri geliştirmişlerdir. Bu yöntemler kuşaktan kuşağa anlatılarak öğrenilmiş ve bir halk veterinerliğinin oluşması sağlanmıştır.

*“Türklerin, hayvan sağlığı ile ilişkili zengin bir gelenekleri vardır. Kaşgarlı Mahmut’un kitabında yer yer izlerini buluruz bunun. Örneğin o, Anadolu’da da andız denilen otun adı geçince sözlüğünde, bunun ‘atın karnı ağrıdığı zaman ilaç olarak içirildiğini’ söyler.”*<sup>69</sup>

Zamanla modern veterinerlik hizmetlerinin gelişmesi ile halk veterinerliği yerini bilimsel metotlarla çalışan veteriner hekimlere bırakmıştır. *“Türkiye’de bilimsel metotlarla veteriner hekimlik öğretim ve eğitimi 1842 yılında ilk veteriner okulunun açılması ile başlamıştır.”*<sup>70</sup>

Modern veterinerlik hizmetlerinin gelişmesi, Alvar yöresinde geleneksel hayvan hastalıkları tedavi yöntemlerinin büyük ölçüde ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Yaptığımız derlemeler halk veterinerliğinin Alvar halkı tarafından unutulduğu, bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

Eskiden yörede halk veterinerliğini Behsat Çavuş adı verilen biri yaparmış. Onun ölümünden sonra bu işi yapan kimse olmamış. Sadece ondan öğrenilen bazı uygulamalar kullanılmaktadır:

Hayvanların ayakları yara olduğu zaman katran sürülür. Eğer ishal olurlarsa sabunlu su içirilir. (1, 21)

### 2.3.3. Halk takvimi

Eskiden insanlar, takvim sahibi olmadıkları için günün vakitlerini tahmin etmeye çalışırlar, aylara ve günlere bu gün bildiğimiz resmi adlar dışında adlar verirlermiş. Bu gün geleneksel kesimde hala yaşlı insanlar tarafından, resmi takvim dışında kullanılan bir takvim vardır ki buna halk takvimi denir.

*“Halk takvimi, herhangi bir yöre insanının temelde kültürel bir miras olarak edindiği, uzun süreli törelere dayanır.”*<sup>71</sup>

Eski insanlar halk takvimi olarak daha çok Rumi takvimi kullanmışlardır. *“Rumi takvim miladi takvimi on üç gün geriden takip eder. Köylerimizde bugün bile yaşlıların Rumi takvimi kullandıklarını görürüz. Örneğin; Rumi şubat ayının son dört günü ile mart ayının ilk üç gününü içine alan haftaya 28 Şubat- 4 Mart (= 11-17 Mart) ‘Berd-el-*

<sup>69</sup> Boratav, age., s. 157

<sup>70</sup> Ferruh Dinçer, **Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği**, 1.Uluslararası Türk Folk. Kong. Bild., C. 4., DSİ Bas. ve Foto-ışl. Müd. Matb., Ankara, 1976, s.85

<sup>71</sup> Sezen, age., s. 161

*acûz' denir. Bazı yörelerde bu, 'berdelecûz' diye isimlendirilmektedir. Arapça'da 'berd' soğuk, 'acûz' ise kocakarı demektir. Bundan dolayı, bu tarihlerde görülen soğuklara ülkemizde 'kocakarı soğukları' denmiştir.*"<sup>72</sup>

Alvar'da ise şubat ve mart ayları zemheri aylarıdır. Bu soğuk günler için halk sayılı günler tabirini kullanmaktadır. Önemli soğuklardan biri de camışkıran ve kıdıkboğandır. Camışkıran adıyla anılan bu soğuk on sekiz Nisan tarihine rastlamaktadır. Tipi şeklinde kar olduğu söylenen kıdıkboğanın hangi tarihe denk geldiği tam olarak bilinmemekte, mart ayı olabilir şeklinde yorum yapılmaktadır. Alvar'da karşılaştığımız bir diğer soğuk gün sitte-i savurdur. Rumî takvime göre Nisan ayının sekizi ile on üçü arasında görülen soğuk günlere bu ad verilir.

Baharın gelişiyile birlikte "Hafta amal" adı verilen bahar günleri başlar. Bu günlerde eskiden birtakım uygulamalar yapılmış. Hafta amal günleri gelince kadınlar sabah erkenden kalkar, "Ayetel Kürsi" okuyarak damların etrafını çizermiş. Böyle yapınca o yılın daha bereketli geçeceğine inanılmış. Bu günlerde damların üstüne bir taş koyup beklemek de eskiden yapılan adetlerdenmiş. Kimin taşının altında çok böcek olursa, onun ürününün daha bereketli olacağı düşünülürmüş.

Önemli bir ay olan mayıs, yazın gelişini müjdelir. Halk arasında altı Mayıs hıdrellez günü olarak bilinir ve bugünde birtakım uygulamalar yapılır.

Alvar'da haftanın günlerine bu günkü resmi adları dışında bir ad verilmemektedir.

Bir gün ise halk arasında şu şekilde bölünmüştür: Günün ilk saatlerine kuşluk vakti, güneşin tepeye geldiği vakte öğle, güneşin batışına yakın vakte dar vakit, karanlık çöktüğü zamana akşam vakti ve yatma vaktine ise yatsı denmektedir. (K.K.1, 9, 16)

#### **2.3.4. Halk meteorolojisi**

*"Meteoroloji, dünyamızı çeviren atmosfer tabakası içerisinde meydana gelen bütün olayları ve değişimleri inceleyen, kurallara bağlayan bir bilimdir. Meteorolojinin en önemli konusu ise atmosfer olaylarını tahmindir. Meteoroloji biliminden önce, bütün dünyada insanlar hava olaylarını geleneksel yöntemlerle tahmin etmekteydiler."*<sup>73</sup>

<sup>72</sup> Sezen, age., s. 163

<sup>73</sup> Nail Tan, **Türkiye Halk Meteorolojisinde Hava Tahmini**, 1.Uluslararası Türk Folk. Kong. Bild., C. 4., DSİ Bas. ve Foto-ışl. Müd. Matb., Ankara, 1976, Ankara, 1976, s. 249

Anadolu’da hava olaylarını anlamaya çalışan insanlar, geleneksel yöntemleri kullanarak tahmin yapmaya çalışmışlardır. Bu geleneksel hava tahmin yöntemleri çoğunlukla hayvanlara ve bitkilere dayanmaktadır. Meteorolojik olayların, insanlar gibi hayvan ve bitkileri de etkilediği bilinen bir gerçektir. Bu tahminler halkın çeşitli olayları gözlemleyerek tecrübe etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Anadolu’nun genelinde yaygın olarak; gök cisimlerine, hayvanların hareketlerine, bitkilerin durumlarına ve insan davranışlarına bakılarak yapılan hava tahminleri araştırma alanımızda sadece gök cisimlerine ve hayvanlara bakılarak yapılmaktadır. Yaptığımız derlemeler sırasında bitkilerin durumuna ve insan davranışlarına bakılarak yapılan hava tahminine rastlanmamıştır.

Yazın gece yıldızlı olursa ertesi gün hava açık olur; gökyüzünde yıldız yoksa ertesi gün yağmur yağar. Kışın ise gökyüzü yıldızlı olursa ertesi gün ayaz olur.

(K.K.1,9, 16, 21)

Külek kayaya (Kible yönü) bakılır, hava kapalı ise bu yağmur yağacağına işarettir. Günlerden cuma ise kesinlikle yağmur yağacağı inancı vardır. (K.K. 1, 21)

Yazın siyah renkte bulut görülürse dolu yağacak denilir. Alvar’da eskiden doluya “kürd duzi” denilirdi. (K.K. 1, 21)

Hava kar kış iken leylek görülürse bu, sıcak havaların geleceğine, bahara işaret sayılır. (K.K.1, 21)

#### 2.4. Halk mutfağı

İkel çağlarda avcılık ve toplayıcılıkla beslenmeye çalışan insanoğlu zaman ilerledikçe ilerlemiş, çeşitli buluşlarla yaşamına yeni bir yön vermiştir. Yeni yaşam şekliyle beraber beslenme tarzı da değişmiş, yemek türlerinin ve biçimlerinin gelişmesiyle bir mutfak kültürü ortaya çıkmıştır.

*“Mutfak kültürü, beslenmeyi sağlayan yemek, yiyecek, içecek türleri ve bunların hazırlanma, pişirilme, saklanma ve tüketilme sürecini; buna bağlı mekân ve ekipmanı, yeme-içme geleneği ile bu çerçevede gelişen inanış ve uygulamalardan oluşan bir bütünlüğü ve kendine özgü kültürel bir yapıyı ifade eder.”<sup>74</sup>*

Dünyanın üç büyük mutfağından olan Türk mutfağı, Orta Asya yemek kültürüyle, Selçuklu ve Osmanlı yemek kültürünün bütünlüşmesinden oluşmuştur.

---

<sup>74</sup> Artun, age., s. 291

*“Günümüzde Anadolu’da canlı bir şekilde yaşamakta olan Türk halk mutfağı mercimek ve bulgur taneleriyle Çatalhöyük’ten; ölü aşı törenleriyle Göktürk Kitabeleri’nden; kebab, yahni vb. Dede Korkut Hikâyeleri’nden; ayran, yufka, kavurma, tutmaç, katmer vb. ile Divan-ı Lügat’it-Türk’ten; helva, pilav, zerde, baklava ve börekle Selçuklulardan izler taşımaktadır.”*<sup>75</sup>

Yüzyılın deneyimleriyle biçimlenmiş ve kuşaktan kuşağa bugüne gelmiş yemek kültürümüz, bölgelerimize, şehirlerimize ve köylerimize göre değişmektedir. Bu durum mutfak kültürümüzün zenginliğini göstermektedir. Bu zenginliği gösteren örneklerden biri de Alvar mutfağıdır.

Alvar’da tarım ve hayvancılıkla geçinen insanlar, sofralarına da geçim kaynaklarını yansıtırlar. Alvarlıların temel yiyecekleri bitkisel ve hayvansal gıdalardan oluşur.

Yörede günlük öğünlerde fazla çeşitli yemek yapılmazken, düğünlerde, sünnetlerde, kutlamalarda ve önemli günlerde mutfak kültüründeki zenginlik kendini gösterir.

İnsan yaşamı değiştikçe buna bağlı olarak beslenme kültürü de değişmektedir. Alvar’da da gerek yemek yeme alışkanlığı, gerek kullanılan mutfak araçları, gerekse yemek çeşitleri yaşamın şartlarına uygun olarak değişmektedir.

#### **2.4.1. Yiyecek türleri ve yapıları**

Alvar’ın geçmişten bugüne gelen zengin bir yemek kültürü vardır. Bu yemeklerden sadece eskiden pişirilen şimdi ise unutulmaya yüz tutmuş köy yemekleri denen yemekleri sıraladık.

**Herle Çorbası:** Bir tencereye bir kaşık yağ ve biraz un katılarak kavrulur. İçine su ilâve edilir. Çorba haline gelene kadar karıştırılıp tuz ve biber atılarak hazırlanır.

**Kesme Çorbası:** Erişte hamuru gibi ancak daha yumuşak bir hamur yapılır. Hamur oklavayla açılıp ince ve uzun kesilir. Tencereye yağ, soğan, salça koyulur ve iyice kavrulur. Başka bir kaptaki yeşil mercimek iyice haşlanır. Haşlanan mercimekler kavrulan malzemenin içine konur, ardından kesilen hamurlar eklenir ve üzerine su alınarak pişirilir.

<sup>75</sup> Nermin Erkoyuncu, **Konya İli Çumra ve Karapınar İlçelerinde Türkmen Yemekleri ve Yemek Kültürü Üzerine**, Yayımlanmamış Y.L.T., Selçuk Üniv. S.B.E., Konya, 2006, s. 2

**Haşıl:** Buğday değirmende çekilir. Sonra elekten eğer, alta incesi yani unu iner, üstte deni kalır. Bu dene Alvar'da gendime adı verilir. Bu çorbalık den suda haşlanır. Denin unundan urva yapılır, haşlanmış denin üzerine dökülür. Bunun üzerine de kızgın tereyağı gezdirilir. Çoğu zaman içine sütte katılır.

**Kuymak:** Süt kaymağı iyice kaynatılır, kaynarken üstüne un katılıp karıştırılır. Unla süt ocak üstünde karıştırılırken içine birazcık su ilave edilip karıştırılır. Biraz daha kaynadıktan sonra hazır hale gelir.

**Kelecoş:** Yoğurt yayıkla yayılır, bazen de yoğurt bir torbada iyice süzülür, sonra kurutulur. Buna "Kurut" adı verilir. Bu kurut daha sonra sıcak suyla ezilerek ayran haline getirilir. Bir sahana bayat ekmekler doğranır, başka bir kapta tereyağında soğanla et kavrulur. Sıcak suyla ezilen kurut, bayat ekmeklerin üzerine dökülür. Hazırlanan tereyağlı et de kurutun üzerine dökülür. Kelecoş servise hazır hale gelir.

**Gliko:** Bulgur veya çorbalık den bir suda haşlanır, içine un katılır. İyice yoğurulup macun haline getirilip orta büyüklükte köfte gibi sıkılır. Hazırlanan köfteler fırına verilir, biraz daha pişirilir. Üzerine yoğurt ve yağ dökülerek yenir.

**Lor Dolması:** Pazı yaprağına veya evelik yaprağına, önceden taze lor ve haşlanmış bulgurun karıştırılmasıyla oluşturulan iç sarılır. Hazırlanan dolmalar güveçte tandıra verilir. Piştikten sonra yoğurt ve üzerine kızgın tereyağı dökülür.

**Erişte:** Su, un ve tuz karıştırılarak çok sert bir hamur yapılır. Hamur üzeri deri veya kalın naylonlarla kapatılarak iyice çığnenir. Sonra parçalara ayrılıp merdaneyle açılır. Merdaneyle açıldıktan sonra tekrar oklavayla açılır. Hazırlanan yufkalar ince uzun şekilde kesilir. Kesilen parçalar kurutulur ve tandırda hafif kızartılıp saklanır. Erişte yapılacağı zaman alınıp suda haşlanır, üzerine tereyağı dökülerek yenir.

**Gici:** Bahar ayında tepelerde yetişen yeşil yapraklı bir ottur. Bu ot toplanır, yıkanıp temizlendikten sonra üzerine haşlanmış yumurta ve yoğurt dökülerek borani yapılıp yenir.

**Çortutu Pancarı:** Kış için hazırlanmış şalgam turşusundan yapılır. Kıyma, soğan, salça yağda kavrulur. Şalgam turşusu da içine katılır. Üzerine biraz su ve biraz pirinç veya ince bulgur ilâve edilerek pişirilir.

**Turşu Pancarı:** Çortutu pancarı gibi pişirilir; ancak şalgam yerine lâhana turşusu kullanılır.



**Çeç Pancarı:** Şalgamın yeşil sapları doğranıp yıkanır. Yağda soğan, salça, kıyma veya kuşbaşı et kavrulur. İçine temizlenmiş şalgam sapları konur, su ilave edilir. Önceden haşlanmış yeşil mercimekler de konup karıştırılır.

**Fasulye yahnisi (lobya yahnisi):** Taze fasulyeler elde ikiye veya üçe bölünür. Bir tencerede yağ, soğan, salça arzuya göre et kavrulur. Kırılan fasulyeler eklenir. İçine biraz su ilave edilerek pişirilir.

**Patates Yahnisi (kartol yahnisi):** Fasulye yahnisi gibi pişirilir. Tek farkı fasulye yerine patates konmasıdır.

**Cılbıra:** Bir büyük baş soğan tereyağında kavrulur. İçine iki bardak kadar su konup kaynamaya bırakılır. Su kaynayınca içine birkaç yumurta kırılır. Bir sahana kurumuş ekmekler doğranır, üzerine hazırlanan cılbıra dökülerek servis yapılır.

**Hasıta:** Bir miktar un ile toz şeker karıştırılarak suda inceltilir. Dağlanmış yağın içine döküp koyu kıvama gelene kadar karıştırılır. Koyulaşınca servise hazırlanır.

**Dut Çullaması:** İyice temizlenmiş dut sıcak suya konularak yumuşatılır. Yumuşayan dutlar eritilmiş kızgın tereyağının içine dökülür. Yağda iyice kavrulur ve üzerine yumurta kırılıp servise hazır hale getirilir.

**Pestil Kavurması:** Dut çullaması gibi pişirilir. Dut yerine pestil kullanılır.

**Kaz Lokması:** Ilık su, yumurta ve karbonat karıştırılarak pelte haline getirilir. Kaşıkla kızgın yağın içine dökülür. Tavada hamur kabarıp kızarıncaya bir kaba alınıp üzerine bal veya reçel dökülerek yenir. (K.K. 20, 28, 29, 30)

Alvar'da eskiden yaygın olan bu yemeklerin yerine günümüz şartlarında türlü, taze fasulye, kuru fasulye, tavuk, sarma, kızartma türü yemekler, baklava ve kremalı tatlılar tercih edilmektedir.

Alvar'da su ve ayran dışında özel olarak hazırlanan bir içecek bulunmamaktadır. En çok içilen içecek ise yemek sonrası keyif çayıdır.

#### 2.4.2. Mutfak araç ve gereçleri

*“Mutfak, Arapça ‘matbah’ kelimesinin bozulmuş şeklidir ve ‘pişirilen yer, pişirme yeri’ anlamına gelmektedir. Bu kelime dilimize girmeden önce Türkler mutfak için ‘aşlık’, ‘aş evi’, ‘ş taamı’, ‘aş ocağı’ gibi kelimeleri Uygurlar zamanından beri kullanagelmıştirler. Aslında geleneksel Türk mutfağı bahçe içinde ve genellikle eve bitişik;*

*ama evin dışında bir yere yapılırdı. Bu usul, bugün Anadolu'da hâlâ görülebilmektedir.”<sup>76</sup>*

Alvar yöresinde de eskiden yemekler, geleneksel Türk mutfağı gibi evin dışında; genellikle eve bitişik tandır evi denen bir yerde yapılırmış. Burası Alvarlılar için mutfak vazifesi görmekteymiş. Mutfağın içinde tandır denilen bir ocak varmış. Bugün yine var olan tandır, topraktan yapılmış, tepesi açık, üzerinin sacı olan derin bir kuyudur. Burada ekmek ve yemek pişirilir. Burada ambar adı verilen un sandığı, hamur yoğrulan tekne, terek adı verilen raflar bulunur. Bu raflara yemek pişirmek ve yemek için kullanılan bakır kaplar dizilirmiş.



**Fotoğraf 13.** Tandır



**Fotoğraf 14.** Mutfaktan bir köşe

*“Türkiye’de geçmişte kullanılan madeni kapların hemen hemen hepsini bakır kaplar oluşturmaktadır.”<sup>77</sup>* Alvar mutfağının gereçlerini de eskiden bu bakır kaplar oluşturmuş. Bakır tencere, tepsi, sini mutfağın temel malzemelerindedir. Bakır kapların yanında toprak kaplar, çinko sahanlar, taslar, tahtadan yapılmış eşyalar da kullanılan diğer malzemelerdir. Alvar mutfağının malzemeleri şunlardır:

- |               |  |
|---------------|--|
| Kuşgana       | : Tencere  |
| Sini          | : Büyük yuvarlak yer tepsisi   |
| Ekmek Tahtası | : Üzerinde yemek yenen, yuvarlak, ayaklı, masadan alçak tahtadan yapılmış yer sofrası. |
| Ambar         | : Tahtadan yapılmış, içine un konan sandık.  |

<sup>76</sup> Artun, age., s 291

<sup>77</sup> Artun, age., s. 303

- Tekne : Tahtadan yapılmış, içinde ekmek hamuru yoğrulan derin ve büyük bir kap.
- Sahan : Çinkodan yapılmış, büyük, yuvarlak, yayvan yemek, yemek için ortaya konulan tabak.
- Kalbur : Un elenen elek
- Tas : Derin, çinkodan yapılmış, çorba kâsesi.
- Güveç : Toprak tencere
- Eciş : Ucu kıvrık, uzun ince bir demir. Tandıra bakraç vb. şeyleri indirmek ve çıkarmak için kullanılır.
- Bakraç : İçine süt ya da yoğurt konulan demir maddesinden yapılmış, ağzı kapaklı derin kap.
- Güveç : Toprak tencere
- Rapata : İçi ot dolu, dışı bezle kaplı, şişkin ekmek pişirme aracı. Mayalı hamur inceltirilerek bu araca serilir ve tandırın içinin duvarlarına yapıştırılarak ekmek pişirilir. (K.K. 23, 28, 29)



**Fotoğraf 15.** Güveç



**Fotoğraf 16.** Bakır tepsi

Alvar'da hâlâ güveç, çinko sahan, tepsi bazı evlerde bulunsa da yaygın değildir. Artık eskiden kullanılan bu malzemelerin yerini modern mutfak eşyaları almıştır. Bakır kaplar yerini çeliğe, çinko sahanlar porselene bırakmıştır.

Alvar evlerinin mutfakları da eskisinden farklıdır. Hemen hemen her evin modern tarzda mutfağı vardır. Mutfaklarında ocakları ve fırınları mevcuttur. Yine de

evin dışındaki tandırlarını kapamamışlardır. Genel olarak ekmeklerini satın almaktalar; ancak bazen bu tandırlarda da pişirmektedirler.

### 2.4.3. Yemek töresi

Alvar yöresinde de evlerin çoğunda masa bulunmasına rağmen yemek eski geleneklere uygun olarak yerde yenir. Yere sofra bezi adı verilen bir örtü serilir. Örtünün üstüne yerden biraz yüksek yuvarlak bir tahta konur. Ekmek tahtası adı verilen bu tahta etrafında oturularak yemek yenir. Bu uygulama atalarımızdan kalma geleneklerimizdendir. “ *Eski Türklerde sofraya tergi denirdi. Yemek kırıntılarının yere dökülmemesi için odanın ortasına ‘sofra örtüsü’ denilen bir örtü serilirdi. Onun üzerine 40 cm yükseklikte bir altlık yerleştirilir, onun üzerine de sini konurdu.*”<sup>78</sup>

Alvar’da yemek üç öğündür. Kahvaltı sabahın erken saatlerinde, öğlen yemeği öğlen namazından sonra, akşam yemeği ise akşam namazından sonra yenir. Sofraya önce evin büyüğü oturur. Yemekte konuşmak günah sayıldığından, yemek sessizce yenir. Evin erkekleri bağdaş kurarak sofraya otururken evin küçükleri ve bayanları dize çökerek oturur. Eskiden Alvar’da gelin kayınbabayla aynı sofraya oturmazmış. Bu yüzden kadın ve erkeklere ayrı sofra kurulmuş.

Alvar’da yemek İslâmî kurallara uygun olarak yenir. Yemeğe besmele ile başlanır, sağ elle yenir. Aynı sahandan yeniyorsa herkes kendi önünden yer. Çoğunlukla kaşık ve çatalın kullanıldığı sofralarda lokmayla da yendiği olur. Hapşırın, öksüren yüzünü sofradan ters çevirir. “Elhamdülillah” demeden sofradan kalkılmaz. Yemek bittikten sonra sofra yerde bekletilmez. Sofra yerde beklerse meleklerin kanatlarının kırılacağı söylenir. Sofradan hemen sonra bulaşıklar yıkanır. Bulaşık sabaha kadar bekletilmez. Bekleyen bulaşığın şeytan tarafından yalandığına inanılır.

Eve misafir geldiğinde ise mutlaka yemek için alıkonulur. Misafir evin büyüğünün yerine alınır, yemeğin en iyi tarafı kendine verilir. (K.K.21, 32, 38 )

Alvar’da sofra adetleri geçmişten bugüne devam ettirilmektedir.

## 2.5. Halk eğlenceleri

Halk eğlencesi, aynı yörede yaşayan insanların hep beraber eğlenmek için düzenledikleri etkinliklerdir. Eğlenme isteği her bireyde var olan bir istektir. Ancak

---

<sup>78</sup> Artun, age., s. 304

eğlence topluca yapılırca eğlence olmaktadır. Halk eğlenceleri ait oldukları toplumların kültürel değerlerini yansıtmaktadırlar.

*“Kültürü meydana getiren somut ve soyut unsurların büyük bir bölümü eğlence ortamlarında ve eğlenmek amacıyla yaratılmakta, sunulmakta ve yeni nesillere aktarılmaktadır. Nitekim destan, masal, halk hikâyesi, fıkra, bilmece, tekerleme gibi sözlü edebiyat ürünleri, danslar, dramatik oyunlar, şarkı ve türküler, genellikle eğlence ortamlarında var olmaktadır.”<sup>79</sup>*

Yaz boyu çalışan ve kışı dinlenerek geçiren Alvarlıların da kendine özgü bir eğlence anlayışı vardır. Bu eğlence anlayışı şimdilerde kahve ve televizyonken eskiden yaz boyu çalışan Alvarlılar kışın uzun gecelerinde bir araya gelip bazı eğlenceler yaparlarmış. Bu eğlenceler içinde Alvar toplumunun sosyal ilişkileri, oyunları, yemek kültürü gibi birçok farklı özellikleri yer almaktadır. Bu eğlenceler ahır odası sohbetleri, yüzük oyunu ve köy seyirlik oyunları şeklinde sıralanmaktadır.

### **2.5.1. Ahır odası sohbetleri**

Eğlence kavramı her insan ve her toplum için farklı algılanabilen bir kavramdır. Araştırmamız içinde yer alan eğlenceler topluca yapılan halk eğlenceleridir. Ahır odası sohbetleri de Alvar’ın halk eğlenceleri arasında yer almaktadır.

Zamanın değişimiyle beraber toplumların eğlence anlayışları giderek değişmektedir. Bu değişimden Alvar insanı da nasibini almıştır. Ahır odası sohbetleri Alvarlıların unutmaya başladıkları eski eğlencelerdendir. Televizyonun, kahve kültürünün yaygın olmadığı eski dönemlerde yaz boyunca tarlasıyla, hayvanıyla uğraşan belde halkı uzun kış gecelerini ahır odası adı verilen mekânlarda hem dinlenerek hem de eğlenerek geçirirmiş. Ahır odası, hayvan barınaklarının içinde yapılmış odalara verilen addır. Kadın ve erkekler için ayrı ayrı üç veya dört tane olan bu odalarda, kış boyunca çeşitli sohbetler ve eğlenceler yapılır. Bu sohbet ve eğlenceler kadınlara ve erkeklere göre değiştiği gibi yaş gruplarına göre de değişmektedir.

“Ahır odaları akşam yemeklerinin de yendiği mekânlardı. Erkekler ahır odalarında toplandıklarında önce hep beraber yemek yerlerdi. Her kişi evinden bir kap yemek getirirdi. Yemekler yendikten sonra türküler söylenir, değişik kılıklara girilerek

<sup>79</sup> Deniz Erim, **Türkiye Selçuklu Devletinde Spor ve Eğlence Hayatı**, Yayımlanmamış Y.L.T., Afyon Kocatepe Üniv. S.B.E., Afyon, 2007, s. 43

köy seyirlik oyunları oynanırdı. Cuma geceleri ise Siyer-i Nebi okunur, Efe Hazretlerinden gazeller söylenir ve dini sohbetler yapılırdı.” (KK.21, 34, 35)

Kadınların da işleri bitip, eşleri evden gittikten sonra bir araya toplandıkları mekânmiş ahır odaları. “Kadınlarda yorgunluklarını bu odalarda eğlenerek unutulardı. Çocuklara hekât adı verilen masallar anlatılır, kadınlar arasında maniler söylenir, bilmeceler sorulur, yüzük oyunu oynanırdı.” (K.K. 1, 28 )

Toplumların kültürel değerlerini ortaya koyan bu halk eğlenceleri Alvar’da da kahvehane kültürü ve televizyon kültürünün yaygınlaşması sonucu kaybolmuştur. Bu eğlencelerin kayboluşu hem toplumsal bağı zayıflatmakta, hem de kültürel değerlerin yok oluşuna neden olmaktadır.

### 2.5.2. Köy seyirlik oyunları

Türk halkının kendi kaynaklarından ürettiği geleneksel Türk tiyatrosunun bir kolu olan “Köy Seyirlik Oyunları”, köylülerin eğlenmek için oynadıkları temsili oyunlardır.

*“Anadolu’da olduğu gibi dünyanın başka yerlerinde de oynanmakta olan köy oyunlarının kökeni ilkel topluluklardır. Büyü törenlerinde yapılan taklitlerin bir uzantısı olduğu sanılmaktadır. Doğaya sıkı sıkıya bağlı olan, yazıyı bilmeyen, toplum yaşamında yeteneklerin önemli rol oynadığı, kolektif düşünce tarzının geçerli olduğu ilkel insan ya da topluluklar, yaşamlarını daha iyi sürdürebilmek ve karşılaştıkları güçlükleri yenmek için büyü, tören gibi çeşitli yollara başvurmuşlardır.”<sup>80</sup>*

Bu ritüel törenler zaman içinde oyuna dönüşerek köy seyirlik oyunları şeklini almıştır. Bu kökeni büyüye dayanan oyunlar bugün asıl amaçlarını kaybederek eğlence için oynanır hale gelmişlerdir.

*“Seyirlik oyunlar, köylünün serbest vaktini değerlendirdiği bir eğlence aracı olmaktan başka, birtakım toplumsal işlevlere de sahiptir. Oyunlar yetenek sahibi insanların becerilerini ortaya koymasına zemin hazırlar, böylece ferdi yaratıcılığı geliştirir. Topluluk içinde sergilendikleri için toplumun fertleri arasındaki bağ kuvvetlenir.*

<sup>80</sup> Erman Artun, **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri**, Kitabevi, İstanbul, 2006, s.197

*Geleneklerin köklü ve sağlam bir yapıya kavuşmasına ve devamlılığının sağlanmasına imkân verir.”<sup>81</sup>*

Köy seyirlik oyunları Alvar’da kına gecelerinde, düğünlerde, kısır gecelerinde eski ahır odası oturmalarında eğlenmek amacıyla oynanan temsili oyunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Alvar halkının “oyun çıkartma” dediği seyirlik oyunlar, doğaçlama olarak sergilenir. Genelde taklide dayanan oyunlar, oyun çıkartmayı bilen yetenekli gençler tarafından oynanır.

Alvar yöresinde Dilaver Düzgün hocamızın derlediği “Tarla Bölme ve Natır” oyunlarının yanı sıra “Deli Kız ve Deve” oyunlarının da oynandığını tespit ettik.

### **Tarla Bölme**

*Düğünde oğlan tarafından gelen düniürcülerden biri odanın ortasına alınır. Eli-ayağı bağlanarak yere yatırılır. Yine oğlan tarafından gelen düniürcülerden iki kişi, oyunu hazırlayan iki kişinin sırtına ayrı ayrı bağlanır. Odaya önce birinci kişi, arkasında bir düniürcü bağlı olduğu halde gelir. Sonra ikinci kişi aynı şekilde içeriye girer. Ortada yatan kişi sınır taşı kabul edilir. Onların yanında dururlar.*

*I.KİŞİ - (Yerde yatan kişiye ayağıyla vurarak) Burası benim tarlam.*

*II. KİŞİ - (O da ayağıyla sınır taşına vurur) Hayır, burası benim tarlam. Bu şekilde karşılıklı konuşma ve yerdekini tekleme işi birkaç kez tekrarlanır.*

*I.KİŞİ - Burası benim babamın tarlası.*

*II. KİŞİ - Senin neden olir, benim dedemin tarlası.*

*I.KİŞİ - Sen kime güvenirsen ulan?*

*II. KİŞİ - Arhama güvenirem.*

*I.KİŞİ - Dön bahım ulan arhan. İkinci kişi arkasına döner. Birinci kişi, elindeki değnekle ikinci kişinin arkasındaki adama vurur. İkinci kişi tekrar ön tarafa döner.*

*II. KİŞİ - Burası benim babamın tarlası.*

*I.KİŞİ - Senin neden olir, benim dedemin tarlası.*

<sup>81</sup> Dilaver Düzgün, **Köy Seyirlik Oyunları**, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999., s. 168

*II.KİŞİ - Sen kime güvenirsen ulan?*

*I.KİŞİ - Arhama güvenirem.*

*II.KİŞİ - Dön bahim ulan arhan.*

*Birinci kişi arkasını döner. Bu kez de diğeri, elindeki değnekle birinci kişinin arkasındaki adama vurur. Bu karşılıklı konuşma ve vurmalar birkaç defa tekrarlanır. Sonunda birinin dışarı kaçmasıyla oyun biter.<sup>82</sup>*

Bu oyun Alvar'da erkekler arasında kısır gecelerinde eğlenmek amacıyla oynanan oyunlardandır. Alvar düğünlerinde genellikle erkek tarafına eziyet edilir. Bazen ıslatılır, bazen yüzleri boyanır, bazen de dayak atılır. Bu eziyet acı çektirmek için değil, komiklik olsun diye şaka yoluyla yapılır. Amaç düğün halkını eğlendirmek ve erkek tarafının dayanıklılığını görmektir. Geleneği bilen erkek tarafı ses çıkarmayarak eğlenir ve eğlendirir.

## **Natır**

### **Oyuncular :**

*Baba: Yaşlı, kötürüm, başı sarılı, elinde baston bulunan bir ihtiyar.*

*Oğul: 18 - 20 yaşlarında bir delikanlı. Kadınlar (3 kişi)*

### **Oyun**

*Elindeki bastonuyla eğik bir biçimde yürümeye çalışan kötürüm adam onun yürümesine yardımcı olan oğul, odanın kapısında görünürler.*

*BABA - (Bağırarak) Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba"*

*BABA - Sol ayağımı ileri götür.*

*Oğlan babasının, istediğini yapar. Böylece birkaç adım yürüyerek odanın ortasına gelirler.*

*BABA - Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba!*

*BABA - Oğlum, bene ananı getir. Oğlan seyirciler arasından kadın kılığına girmiş birini odanın ortasına getirir.*

---

<sup>82</sup> Düzgün, age., s. 156-157



*BABA - Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba!*

*BABA - Beni ananın üstüne yatır.*

*Oğlan, babasını kadının üstüne yatırır.*

*BABA - (Aniden geriye çekilir, ayağa kalkar, bağırarak). Bu senin anan değil oğlum, bu gohir.*

*Yerdeki kadını kaldırır.*

*BABA - Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba!*

*BABA - Bene ananı getir.*

*Oğlan gider başka bir kadın getirir.*

*BABA - Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba!*

*BABA - Ananı yere yatır.*

*Oğlan, kadını yere yatırır.*

*BABA - Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba!*

*BABA - Beni ananın üstüne yatır.*

*Oğlan, babasının dediğini yapar.*

*BABA - (Yine aniden kalkar). Bu gohir oğlum, bu senin anan değil.*

*Yerdeki kadını kaldırır.*

*BABA - Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba!*

*BABA - Bene ananı getir.*

*Oğlan gider başka bir kadın getirir.*

*BABA - Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba!*

*BABA - Ananı yere yatır.*

*Yatırır.*

*BABA - Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba!*

*BABA - Beni ananın üstüne yatır.*

*Oğlan, söyleneni yapar. Bu kez getirilen kadında koku yoktur.*

*BABA - (Heyecanlı ve bitkin bir sesle). Oğlum Natır!...*

*OĞUL - Buyur baba!*

*BABA - Oğlum, beni götür - getir.<sup>83</sup>*

Eskiden ahır odalarında, kısır gecelerinde genç erkekler arasında eğlenmek için oynanan oyunlardandır. Karşı cinsten oyuncu ve seyircinin bulunmadığı bu oyunlarda kadın rollerini erkekler üstlenir. “*Erotik unsurların yer aldığı bu oyunda, toplumun ahlaki bir kural olarak benimsediğı ve kadın-erkek arasında kalmasını zorunlu gördüğü bir takım ilişkiler temsili bir biçimde yer alır.*<sup>84</sup>

### **Deli Kız**

I.Kişi: Deli gız sinin geliyor

II. Kişi: Sinide neler geliyor?

I.Kişi: Başına yazma geliyor.

II. Kişi: Hani ya niye gelmedi?

I.Kişi: Geldi de geri döndüler.

II. Kişi: Ne gusurumi gördüler?

I.Kişi: Başına şimşir dediler.

II. Kişi: Bir bahın heyranız olim

Bir bahın gurbanız olim

Hani ya bunun şimşiri

I. Kişi: Deli gız sinin geliyor

II. Kişi: Sinide neler geliyor?

I.Kişi: Koluna burma geliyor.

II. Kişi: Hani ya niye gelmedi?

I.Kişi: Geldi de geri döndüler.

II. Kişi: Ne gusurumi gördüler?

I.Kişi: Goluna çolah dediler.

II. Kişi: Bir bahın heyranız olim

Bir bahın gurbanız olim

Hani ya bunun çoağı

<sup>83</sup> Düzgün, age., s. 140-141

<sup>84</sup> Düzgün, age., s. 142

I. Kişi: Deli gız sinin geliyor  
 II. Kişi: Sinide neler geliyor?  
 I.Kişi: Beline kemer geliyor.  
 II. Kişi: Hani ya niye gelmedi?  
 I.Kişi: Geldi de geri döndüler.  
 II. Kişi: Ne gusurumi gördüler?  
 I.Kişi: Beline gambur dediler.  
 II. Kişi: Bir bahın heyranız olim  
 Bir bahın gurbanız olim  
 Hani ya bunun gamburi (K.K.32)

Erzurum'da hemen hemen her köyde oynanan bu oyun Alvar'da kadınlar arasında düğünlerde oynanır. *“Müzik eşliğinde sergilenen taklitte süslenmiş dansın yanında bir de türküsü olan oyunlardandır. İki bayanın karşılıklı oynadığı bu oyunda evde kalmış sakat bir kız taklit edilir.”*<sup>85</sup> Evde kalan kız canlandıran oyuncu başı kel, ayağı topal, kolu çolak, sırtı kambur olarak seyircilerin karşısına çıkar. Bu iki oyuncu karşılıklı oynayarak türkülerini söylerler. Evde kalmış kız dünürçülerin neden geri döndüğünü sorar, karşısındaki oyuncu onun fiziksel bir kusurunu söyler. Bunun üzerine kız, fiziksel kusurunu göstererek cevap verir. İki oyuncu bu şekilde oynamaya devam ederler.

### **Deve Oyunu**

Oyun, deve yapımıyla başlar. Deve yapımı şöyledir: Biri önde, biri arkada iki adamın omuzlarına araba tarları (eskiden kağnıların kenarına takılan uzun düz tahtaya tar denirmiş.) konulur, üzerine bir kilim örtülür. Uzun bir ağaç parçasına deriden veya posttan deve boynu yapılır. Öndeki adam bu boynu tutar. Deve tamamlandıktan sonra Alvar'ın içinde yürümeye başlar. Kafası sağa sola sallanır. Devenin önünde bir adam yürür. Devenin sahibi olan bu adam para karşılığı isteyenleri deveye bindirir. Sokak sokak dolaşarak, kapı önlerinde duran deveye erkekler ve çocuklar bindirilir. Binmek isteyen olunca deveci deveye arkadan vurarak, “deve yık” der. Deve yere çöker. Sonra deveci tekrar vurarak “deve kalk” der. Deveden inen gönlünden ne koparsa deveciye verir. Deveyi taşıyana eziyet olsun diye, deveye iki kişi bindirildiği de olur. Bu

---

<sup>85</sup> Düzgün, age., s. 43

durumda deve yük ağır diyerek çöktüğü yerden kalkmak istemez; ancak deveci sopasıyla deveye vurarak ayağı kaldırır. Deve bu şekilde beldeyi dolaşırken davul ve zurna da ona eşlik eder. (K.K. 21)

Dilaver Düzgün hocamızın farklı versiyonlarını tespit ettiği deve oyununa Alvar beldesinde de rastladık. Bu oyun, Alvar'da gelin oğlan evine indirildiği gün eğlenmek için damadın arkadaşları tarafından oynanır. Oyunda kaba hareketlere mizah katmak için başvurulur.

### 2.5.3. Yüzük Oyunu

Alvar'da kış gecelerinde ahır odalarında genelde bayanların oynadıkları bir oyundur. On kişiyle oynanan bu oyun sadece büyükler tarafından değil, çocuklar tarafından da oynanır. Oyun malzemeleri biri büyük, diğerleri küçük tas<sup>86</sup> ve bir yüzükten oluşur. Oyun yerde yuvarlak bir halka oluşturularak oynanır.

Oyun iki gruba bölünen oyunculardan kurayla belirlenen tarafın yüzüğü saklamasıyla başlar. Bir grup yüzüğü saklarken diğer grup arkasını döner. Yüzüğü bulacak grup üyeleri aralarından bir sözcü seçer. Her sözcünün bir defa seçilme hakkı vardır. Sözcüler grup üyeleri arasından sırayla seçilir. Seçilen sözcü yüzüğü aramaya başlar. Her yanlış tasta sembolik bir kabak yer. Bunların sayısı oyun dışından biri tarafından yazılır. Sözcü yüzüğü bulduğu andan sonra saklama sırası kendi grubuna geçer. Aynı işlem tekrar edilir. Oyun bütün üyeler yüzük arayana kadar sürdürülür. Oyunun sonunda yenilen kabak sayısı hesaplanır ve en çok kabak yiyen grup kaybetmiş sayılır. Kaybeden grup kazanan gruba oyunun başında vaat ettiğini gerçekleştirir. Genelde vaatler börek, baklava gibi yiyecek tarzı ikramlar olur. (K.K. 20)

Yüzük oyunu eskiden Alvar'ın uzun kış gecelerinin vazgeçilmez oyunlarından. Şimdilerde bu oyunun oynanmadığı, yeni neslin ise sadece büyüklerinden duyduğu bir oyun olduğu tespit edilmiştir.

### 2.6. Spor

Belli kurallarla bireysel yada takımlar halinde yarışma şeklinde oynanan oyunlara spor adı verilmektedir. “*Spor sözcüğü kökeni Latince dağıtmak, birbirinden ayırmak anlamına gelen ‘disportere, deportere’ sözcüklerinden doğmuştur. İlk*

---

<sup>86</sup> bkz., kase

*dönemlerde İngiltere’de ‘disport’ ya da ‘desport’ biçiminde kullanılan sözcükler, daha sonraları “sport” olarak değişmiş ve dünyaya yayılmıştır.”<sup>87</sup>*

Sporun geçmişi ve kaynağı hakkında elde kesin bilgiler yoktur. Bu konuda sosyal bilimciler tarafından birçok görüş ortaya atılmıştır. Bazı sosyal bilimciler tarafından “*Önceleri yırtıcı hayvanlarla çıplak elle boğuşan insanın, sonraları aletli - sopa, ok, yay, kılıç-, aletsiz savunma, saldırı mücadelesinin bilinçlilik düzeyinin artması, eğlence ve barışçıl amaçlara yönelmesi sonucu, güreş, boks, cirit, eskrim gibi temas sporlarına dönüştüğü*”<sup>88</sup> iddia edilirken, Elias ve Dunning’in çalışmalarında ise tesadüfen ortaya çıkan bazı bedensel aktivitelerin sistemleşmesi sonucu spor olarak kabul edildiği vurgulanmıştır.

Sporla ilgili ortaya atılan farklı görüşler, toplumlar ve kültürler değişikçe değişmiş; “*Spor, tüm insanları ilgilendiren çok yönlü, kapsamlı ve çeşitlilik gösteren evrensel bir olguya dönüşmüştür.*”<sup>89</sup> Bunun sonucunda motokros, dağcılık, at ve yelken yarışları, güreş, futbol, cirit gibi birçok spor dalı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu spor dallarına her toplumun ilgisi kendi yaşam tarzına ve ilgisine göre değişmektedir. “*Her toplumun geçmişten süzülüp gelen, sosyal yapı ve yaşayıştan kaynaklanan, kısmen coğrafi özellikleri de bünyesinde barındıran ve milli nitelik taşıyan spor kültürleri ve anlayışları olduğu bilinmektedir.*”<sup>90</sup>

Türk toplumunun geçmişten bugüne taşınan spor adı verilen oyunları vardır. Toplumumuzda zamanın değişimiyle birlikte geleneksel sporlar ve modern sporlar olarak iki grup spor ortaya çıkmıştır.

Türklerin geçmişten bugüne kadar getirdiği sportif faaliyetler geleneksel Türk sporunu oluşturmaktadır. Alvar yöresinde geçmişte yapılan güreş ve cirit sporları da geleneksel Türk sporlarından.

### 2.6.1. Cirit

Tarihte atlı-göçebe bir kavim olarak tanınan Türkler için at önemli bir unsurdur. Eski Türklerin zamanlarının büyük bir kısmını at üstünde geçirmeleri bunda etken olmuştur.

<sup>87</sup> M. Fatih Karahüseyinoğlu, **Küreselleşme ve Geleneksel Türk Sporları**, Yayınlanmamış D.T., Marmara Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü., İstanbul, 2007, s. 28

<sup>88</sup> Karahüseyinoğlu, age., s. 29

<sup>89</sup> Karahüseyinoğlu, age., s. 31

<sup>90</sup> Karahüseyinoğlu, age., s. 35

At, Türklerin spor kültürü içerisinde de önemli bir unsurdur. Türklerin at üzerinde yaptıkları eski sporlardan biri de cirittir. *“Cirit, Türklerin çok eskiden beri bilinen davul zurna esliğinde yapılan atlı savaş sporlarından. Köy düğünlerinde, bayramlarda, özel gün, tören, şenlik ve festivallerde yapılmakla birlikte, özellikle Anadolu’da cuma namazı sonrası atlı cirit oynamak Türk toplumunun gelenekleri arasındadır.”*<sup>91</sup>

*“ Türk toplumu özel ilgi gösterdiği cirit sporunu, morallerini yükseltmek, binicilik kabiliyetlerini artırmak, kahramanlık, savaşçılık ve sporculuk vasıflarını geliştirmek için yapmıştır.”*<sup>92</sup>

Eskiden hemen hemen her yörede oynanan cirit sporu, günümüzde yaygın olan bir spor değildir. Kırsal kesimin daha çok oynadığı bu oyun yavaş yavaş unutulmaktadır.

Eskiden atlı ciridin oynandığı yörelerden biri de Alvar beldesidir. Alvar’ın eski insanları, eğlenmek, boş zamanlarını değerlendirmek, spor yapmak amacıyla şu anki ilköğretim okulunun yanındaki boş arazilerde kendi yetiştirdikleri atlarla cirit oynarlarmış.

Atlı cirit sporu, iki takım halinde at üzerinde oynanır. Oyuncuların elinde cirit adı verilen, hafif ağaçtan yapılmış uzun bir sopa vardır. Oyuncular ellerindeki sopayı belirli uzaklıktaki rakiplerine atarak isabet ettirmeye çalışırlar. (K.K. 21)

Şimdilerde Alvar’da cirit sadece büyüklerin anlattığı bir oyun olarak akıllarda yaşamakta olan bir spordur.

### 2.6.2. Güreş

Türklerin ata sporu olarak bilinen güreş, özellikle geleneksel kesimin vazgeçilmez sporudur. Kırsal alanlarda spor yapmaktan ziyade eğlence olarak görülmektedir.

*“Güreş: iki kişinin beden ve zekâsını birleştirerek birbirlerine üstünlük sağlamak amacıyla, araçsız olarak göğüs göğse yaptığı bir mücadele sporudur.”*<sup>93</sup>

<sup>91</sup> Karahüseyinoğlu, age., s. 81

<sup>92</sup> Karahüseyinoğlu, age, s. 82

<sup>93</sup> Erim, age., s. 23

Türklerin ata sporu güreş, dünyanın pek çok milletinde farklı çeşitleriyle var olan bir spordur. *“Japonya’da Judo, İran’da Kurt-Glaki ve Mazanderam, Rusya’da Tchdadba Guech, Kouresse Kork ve Sambo, İzlanda’da Plima, Kazakistan’da Kures, Tataristan’da Kuras, İspanya’da Konorska, Amerika’da Keç-Es, Pakistan’da Kusti ve Gürcistan’da Cuda Oba gibi isimler almışlardır.”*<sup>94</sup>

Türkler arasında güreş her devirde önemli bir spor olmuştur. *“Osmanlı İmparatorluğu’nun bütün sınırları içinde güreş, sevilmiş ve itibarlı bir spor olarak kabul edilmiştir. Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’da ve Edirne’de güreş tekkeleri yaptırdığı ve bu tekkelerde üç yüzden fazla güreşçi yetiştirildiği bilinmektedir.”*<sup>95</sup>

Orta Asya’dan günümüz Anadolu’suna kadar gelen güreş Alvarlıların cirit gibi geçmişte kalan sporlarından.

Eskiden tarlalara su çıkarmaya giden gençler, eğlenmek ve yiğitliklerini göstermek amacıyla, öğlen olup da paydos ettikten sonra güreş tutarlarmış. Güreşi yöre halkını çalıştıran kişi organize edermiş. Kimin kiminle güreş tutacağını belirler, güreşi yönetirmiş.

Güreşler bazen harman yerinde bazen de ahır odalarında yapılmış. Alvar’da amatörce yapılan güreş sporu, Pasinler ilçesinde Pasinler Spor Kulübünün çalışmalarıyla Cuma güreşleri adıyla profesyonel şekilde yapılmakta, şampiyonlar yetiştirilmektedir. Alvar halkı şimdilerde unuttuğu bu sporu Pasinler’e izlemeye gitmektedir. (K.K. 21)

## 2.7. Çocuk oyunları

Oyun diyince ilk akla gelen çocuktur. Çocuk içinse oyun, eğlenmek demektir. Oysaki oyun tek bir mana ifade etmemekte ve taşıdığı birçok anlamla folklorun alanına girmektedir.

*“Türkçede oyun ve oynamak sözcüğünün pek çok anlamı vardır. Çocukların oyunu, dans, tiyatro gösterisi, kâğıt, zar gibi baht oyunları,sporla*

<sup>94</sup> Karahüseyinoğlu, age., s. 72

<sup>95</sup> Sezen, age., s. 297

*ilgili eylemler hep oyun sözcüğüyle belirtilir.*<sup>96</sup> Oyun, bütün anlamlarıyla toplumların kültürü içinde yer alır.

Oyun, “Çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin -günlük geçim didinmelerinden ayırabildikleri boş zamanlarında- herhangi bir üretim çabasını, ya da başka çeşitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylemlerdir.”<sup>97</sup>

Çocuklar için oyun bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç çocuğun doğumundan birkaç ay sonra ortaya çıkar. Beşikte elleriyle oynayan çocuk büyüdükçe, oyunun biçim de değişir. Büyüyen çocuğun zamanının büyük bir kısmı oyunla geçmeye başlar. Oyunlar, çocukların sosyal hayata hazırlanmasına yardımcı olan araçlar olmakla beraber derin anlamlar da ifade ederler. Toplumların gelenek-göreneklerini, inançlarını yani her türlü yaşayış tarzını çocuk oyunlarında bulmak mümkündür. İlk bilgilerini edebiyatımızın temel kaynaklarından, Kaşgarlı Mahmud’un yazdığı Divan-ı Lügat’it-Türk adlı eserinden öğrendiğimiz çocuk oyunları, kültürel değerlerimizi göstermesi açısından toplumumuzda da önemli bir yere sahiptir.

Kültürel değerlerimizi yansıtan çocuk oyunları araştırmamızın başlıkları arasına alınmıştır. Vakitlerinin çoğunu dışarıda geçiren Alvar çocukları için oyun, eğlence demektir.

Yörede oyunlar kız-erkek oyunları, beraber oynanan oyunlar ve büyüklerle oynanan oyunlar olmak üzere üç grup oyun vardır. Bu oyunlar içinde Türkiye’nin genelinde oynanan oyunlar olduğu gibi sadece Alvar çocuklarına has oyunlara da rastlanmıştır. Derlediğimiz oyunları alfabetik olarak sıraladık:

**Cimcim Ana:** Büyüklerle beraber oynanan oyunlardandır. Amaç yine çocuğun yaramazlığını engellemektir. Eller birbirinin üstünden hafif çimdik şeklinde tutar. Eller tutuluyken tekerleme hep bir ağızdan söylenir. En sona gelince eller havaya kaldırılarak “pır” denir.

Cimcim cim ana  
Arpa, buğda bi yana  
Sari gızın saçağı  
İsmail’in pıçağı  
Pır (K.K. 2)

<sup>96</sup> Metin And, “**Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi**”, 1. Uluslar Arası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974, s.305

<sup>97</sup> Boratav, age., s. 283



**Ebe Değilim:** Kızların oynadığı ebeli bir oyundur. İki çizgi çizilir. Bu iki çizgi arasında beş adım vardır. Oyunda bulunan kişilerin hepsi bir çizgiye dizilirler ve herkes ebe değilim diyerek kollarını göğsünde çapraz yapar. Çapraz yapmada gecikerek en sona kalan ebe seçilir. Ebe olan kişi bir harf söyler ve diğerleri bu harfle başlayan bir şarkı söyleyip diğer çizgiye geçerler. Bir şarkı bir kere söylenir, bir diğer kişi aynı şarkıyı söyleyemez. Çizgide dizilen her kız bir şarkı söyledikten sonra oyun başa döner. (K.K. 14)

**İtmedi Medi:** Ebeli bir oyundur. Erkek-kız beraber oynanır. Birkaç kişi bir araya gelerek sayışmaca yapılır ve son kalan ebe olur. Ebe bir duvara yaslanarak ona kadar sayar. Ebe sayarken diğerleri saklanır. Ebe on dedikten sonra arkam-önüm, sağım-solum veya aşığı- yukarı itmedimedi, saklanmayan ebe diyerek başını dayadığı duvardan kaldırır. Saklananları aramaya başlar. Ebe bulduklarını yerine gelerek başını dayayıp saydığı duvara elini koyar ve itmedi medi diyerek bağırır. Bulunmayan diğer saklananlar ise ebe başka tarafa gidince saklandığı yerden çıkarak gelir ve duvara elini koyarak itmedi medi diyerek bağırır. Eğer ebe hiç kimseyi saklandığı yerde bulamazsa tekrar ebe olur; yok eğer bulursa ilk bulunan ebe olur. (K.K. 26)

Bu oyunun Türkiye'nin birçok yöresinde oynana saklambaç oyunudur, Alvar'da ad değiştirmiştir.

**Kayış Kızdı:** Ebeli bir erkek oyunudur. Birkaç kişilik bir oyundur. Oyun kayış saklamayla başlar. Bir ebe seçilir ve seçilen ebeden saklanan kayışı bulması istenir. Ebe diğer arkadaşlarına sorar: "sıcak mıyım, soğuk mu?" kayışa yakınsa " sıcaksın" uzaksa "soğuksun" derler. Kayışı bulursa diğer arkadaşlarını kovalar ve onlara kayışla vurmaya çalışır. Kayışı bulan kişi ebelikten kurtulur ve kayışı kendi saklayıp bir ebe seçer. (K.K. 26)

**Limon Oyunu:** Ebeli, kız-erkek beraber oynanan bir oyundur. En az üç, en fazla on kişiyle oynanır. Her oyuncu için, bir kişi dışarıda kalacak şekilde, bir daire çizilir. Bu dairelerin karşısına düz bir çizgi çizilir ve ebe olan o düz çizgiye geçer. Ebe bulunduğu çizgiden topu seçtiği bir daireye atmaya çalışır. Top dairenin içine düşerse oradaki oyuncu ebe olur. Dairedeki oyuncu topu tutarsa uzak bir yere atar ve ebe gider topu getirir. Topu getiren ebe tekrar başka bir daireye atmaya çalışır. (K.K.15)

**Sümbülüm Çiçek:** Büyüklerin yaramaz çocukları oturtmak için oynadıkları bir oyundur. Genelde anneanne veya babaanne tarafından torunlarla oynanır. Tekerleme şeklinde, karşılıklı söylenerek oynanır. Söze ilk büyükler başlar.

Büyük kişi: Sabahtan kalktım bir ince tütün tütür, neyin nesi

Çocuk: Gelin yattı

Büyük kişi: Neyi oldi

Çocuk: Gızı oldi

Berber: Sümbülüm çiçek deste bükek

Orak getir gül biçek

Büyük kişi: Süt bişti mi

Çocuk: Bişti

Büyük kişi: Gelin içti mi

Çocuk: İçti

Büyük kişi: Hangi tasınnan hangi kaşığınnan

Çocuk: Altın tasınnan, gümüş kaşığınnan

Berber: Sümbülüm çiçek deste bükek

Orak getir gül biçek (K.K. 2)

**Zimba:** Grup oyunudur. Erkekler arasında oynanır. Altı kişiyle oynanan bu oyunda üçerli iki grup oluşturulur. Bir daire çizilir. Grubun biri bu dairenin içine girer, (Dairenin içine girecek grup sayışmacayla belirlenir.) diğer grup ise dairenin dışında kalır. Dairenin içindeki oyuncular tek ayaküstünde dairenin dışına çıkar ve zimba diye bağırırlar; ancak dairenin içi tamamen boş bırakılmaz. Eğer bırakılırsa dışarıdakiler girer ve dairenin dışında kalanlar ebe olur. Dairenin dışında ayağını yere koyana daire dışındaki grup tekme atar. (K.K.26)

Bu oyunlar dışında Alvar'da "körebe oyunu, top oyunları, birdirbir oyunu, evcilik oyunu gibi bilindik oyunlar da vardır.

Alvar oyunlarında sayışmacalar da şu tekerlemeler kullanılır:

1. “İnci minci kim birinci.” (K.K. 14, 15)

2. “O piti piti karamela sepeti  
Terazi lâstik jimnastik.” (K.K. 14, 15)

3. “Portakalı soydum  
Başucuma koydum  
Ben bir yalan uydurdum  
Duma duma dum  
Kırmızı mum.” (K.K. 14, 15)

4. “Dolapta pekmez yala yala bitmez  
Ayşecik, Fatmacık sen bu oyundan çık.” (K.K14, 15)

5. “A grubundan olanlar  
Bay ve bayanlar  
Merdivenden kayanlar  
Bozuk para sayanlar.” (K.K. 14, 20)

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsanoğlunun yaşamının, dönüm noktaları diyebileceğimiz, üç önemli aşaması vardır: Bunlar “doğum, evlenme ve ölüm” dür. Geçiş dönemleri olarak isimlendirilen bu dönemler, kendi içinde alt dönemlere ayrılır. İnsanoğlunun bu dönemlerde hassas ve zayıf olduğuna inanıldığı için *“kişinin geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak; aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumak”*<sup>98</sup> amacıyla geçiş dönemleri etrafında birçok adet, töre, gelenek ve inanmalar, bunlara bağlı birtakım uygulamalar ortaya çıkmıştır. *“Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur.”*<sup>99</sup>

Bugün toplumumuzda kabul gören bu âdetler, töreler ve törenlerle, bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar eski Türk kültüründen gelmektedir. Türklerin tarih boyunca geniş bir coğrafyaya yayılmaları, farklı kültürlerle karşılaşmaları sonucu bu gelenekler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan uygulamalar sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde zenginleşerek geçmişten günümüze kadar taşınmıştır.

Bu geçiş dönemlerine bağlı olarak ortaya çıkan tüm uygulamalar ve gelenekler kültürümüzü yansıtması bakımından önemli olduğu için bu dönemlerin göz ardı edilmemesi gerekir.

#### 3.1. Doğum

Geçiş dönemlerinin ilk aşaması olan “Doğum” evlilik kurumunun teşkil edilmesiyle başlayan sürecin en mutlu olayıdır. Evlilik süreci içerisinde eşlerin en büyük isteği bir çocuk sahibi olmaktır. Bu istek yalnız eşlerde değil, çevrede de vardır.

Çocuk, özellikle de erkek çocuk toplumumuz için gücün sembolüdür. Çünkü o soyun devamını sağlayacak, ocağı tütürecek olandır. Anne-babanın yaşlılıktaki tek dayanağıdır. Bundan dolayı çocuksuzluk toplumumuz için çözülmesi gereken büyük bir problemdir. Atalarımızın *“Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar..., Çocuklu ev gülistan,*

<sup>98</sup> Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000, s. 131.

<sup>99</sup> Örnek, age., s. 131

*çocuksuz ev kabristan..*”<sup>100</sup> gibi sözleri de çocuksuzluğun bir problem olduğunu anlatmaktadır.

Çocuğun bu kadar büyük önem arz ettiği toplumumuzda “Doğum” hadisesi her zaman önemsenmiş ve doğumla ilgili birçok adet, gelenek, inanç ve bunlara bağlı uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Araştırma alanımıza giren Alvar beldesinde de doğum öncesinden sonrasına kadar süren bir takım uygulamalar tespit ettik. Tespit ettiğimiz bu uygulamaları özellikleri açısından doğum öncesi, doğum sırası, doğumdan sonrası şeklinde üç bölümde ele aldık.

### 3.1.1. Doğum öncesi

#### 3.1.1.1. Kısırlığı giderme ve gebe kalma

Yeni evlenen gelinin en büyük arzusu bir çocuk sahibi olmaktır. Bu istek erkekte de var olsa bile kadında daha fazladır. Çünkü “*Gelinin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir. Kısır kadın özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşağılanır.*”<sup>101</sup> Kısır kişilerin toplum tarafından hor görülmesinin bir örneğini, Dede Korkut Hikâyeleri’nden “Dirse Han Oğlu Boğaç Han” hikâyesinde görmekteyiz. Çocuğu olmadığı için Dirse Han, Bayındır Hanın çadırında altına kara keçe konulup, kara otağa oturtulur. Yemek olarak da kara koyun yahnisinden getirilip önüne konulur. Dirse Han bunun nedenini sorduğunda, Bayındır Hanın buyruğu olduğu söylenip, “*oğlu kızı olmayanı yüce Tanrı lanetlemiştir, biz de lanetleriz.*”<sup>102</sup> denilmiştir.

Alvarlı ailelerde de evlilikten birkaç ay sonra çocuk beklentisi başlar. Erkek soyunun yürümesi için çocuk isterken kadın da bu istek, çevrenin baskısından kurtulmak, kendisine “kısır, meyvesiz” denilmesini önlemek ve kocasının gözündeki değerini korumak içindir. Bu nedendir ki çocuğu olmayan kadın bazı geleneksel uygulamalarla gebe kalmaya çalışır. Bu uygulamaları eski Türkler arasında da görülür. Manas Destanı’nda Yakup Han, “*Bu Çırıçı’yı alalı on dört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde*

<sup>100</sup> Dilek Yüksel, **Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar**, Yayımlanmamış Y.L.T., Gaziantep Üniv. S.B.E., Gaziantep, 2007, s.. 8

<sup>101</sup> Örnek, age., s. 132.

<sup>102</sup> Anonim, **Dede Korkut Hikâyeleri**, Hzl. Hatem Türk, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2007, s. 16

*yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor.”*<sup>103</sup> diyerek eşinin kısırılığından şikâyet etmekte ve Türklerin başvurduğu geleneksel uygulamaları anlatmaktadır. Bu uygulamalar geçmişten bugüne birtakım farklılıklarla devam etmektedir.

Alvar’da çocuğu olmayan gelin şifalı olduğuna inanılan Hasankale çermiklerine götürülür. Gelin yedi gün üst üste çermiğe girer. (K.K. 28)

Bu yolla hamile kalamayan gelin için halk hekimlerinden yardım istenir. Alvar beldesinde bu işlerden anlayan bir halk hekimi bulunmaktadır. Bu kadın çocuğu olmayan kadınların belini çeker, “ebem çömeği” adı verilen dağlarda, bayırlarda yetişen yuvarlak yapraklı bir bitkiyi kaynatarak aç karnına her sabah içmelerini önerir. Bunun yanında gelin haşlanmış kabağa, ceviz kabuğunun tütsüsüne oturtulur. Yarpuz, basurotu adı verilen otlar bir kazanda kaynatılır, bazen “sücüc” adı verilen peynir suyu da içine katılır, bu su ılıyınca gelin bu suyu bir leğene alır ve üç gün üst üste bu suya oturur. (K.K. 28, 31, 36)

Bütün bu uygulamalardan bir sonuç alınmazsa eşler son çare olarak doktora giderler. Eskiden doktora gitmek yerine geleneksel uygulamalar yaygınken şimdilerde Alvar halkının bu konuda daha bilinçli olduğu gözlenmiştir.

### **3.1.1.2. Yaşamayan çocuklar**

Anadolu’da gebe kalan gelinin gebeliği düşükle sonuçlanıyorsa veya doğduktan bir süre sonra çocuk ölüyorsa, bu ölümlerin önünü almak için geleneksel uygulamalara başvurulur. Eski Şamanist Türklerde ve Müslüman Türklerde de bu uygulamalara rastlanmıştır. *“Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenha (Tuba) lar, çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar. (...) Başkurtlar da, Müslüman oldukları halde ölüm meleğini aldatmaya çalışırlar. Çocuğu doğduğu gibi ebe eline alıp, dışarı çıkar, birkaç ev gezdikten sonra babasının evinin penceresinden seslenir: ‘Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?’ der. Pazarlık başlar. Çocuğu ağırlığı kadar demir verip satın alırlar. Çocuğa Demir yahut Satıpdı, Satılmış gibi bir ad verirler. Çocuğun yaşaması için Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç gibi adları verildiği gibi kötü adlar vermek*

<sup>103</sup> Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 168

*âdeti de vardır. Bunun sebebi kötü adlı olanlardan ölüm meleği nefret eder de gelmezmiş.*”<sup>104</sup>

Araştırma alanımızda yaşamayan çocuklar için aldığımız geleneksel tedbirler nelerdir sorusuna bazı kadınlar “Allah ömür vermişse zaten yaşar, biz bir şey yapmayız.” diye cevap verirken, bir kısmından öğrendiğimiz uygulamalar şunlardır:

Gebeliği düşükle sonuçlanan gelinlere ağır iş yaptırılmaz. Kayınvalide gelinini bir hocaya götürerek okutturur ve kötü bir ruh dokunmasın diye muska yazdırılır.

(K.K. 28, 31)

Gelin gebe kalır kalmaz, hocaya ya da bu işleri bilen birine götürülüp bir kilit okunarak, kilitlenir ve geline verilir. Gelin doğurana yakın bu kilit aynı kişi tarafından yine okunarak açılır. (K.K. 28, 31)

Bazı gelinlerde ise gebelik süreci sağlıklı geçer; ancak çocuk doğduktan bir süre sonra ölür. Böyle durumlarda ise, aileler çocuk için doğar doğmaz kurban keserler. Bazı ailelerde ise, çocukları yaşamayan gelin yeni doğmuş bir köpek üzerinden atlatılır. (K.K. 1, 39)

Beldede “tıpkı taşı” adı verilen bir taştan bahsedilmektedir. Birinin dişi, birinin erkek olduğu söylenen bu taşların sihirli olduğuna inanılır. Eskiden çocuğu yaşamayan kadınlar bu taşlarla yıkanır veya bu taşlar bir yerden asılıp gelin bu taşlar altından geçirilirmiş. (K.K. 31, 39)

Günümüzdeki evliliklerde ise eşler bu uygulamalardan önce sorunlarının çözümü için doktora başvurumaktadırlar.

### **3.1.1.3. Gebelikten kurtulma**

Çocuk sahibi olmak, soyun devam etmesi ailelerin en büyük isteğidir; ancak çocuk sayısının istenenden fazla olması ailelerde gelecek kaygısı doğurmaktadır. Bu kaygı yüzünden çok çocuklu aileler yeni bir çocuğa bakamayacaklarını düşünmekte bunun için bazı önlemler almaktadırlar. Eskiden insanlar, zararlı yöntemlerle gebelikten kurtulmaya çalışırken şimdilerde “Aile plânlaması” hususunda yapılan çalışmalar sayesinde, daha bilinçli olmaya başladılar.

Araştırma alanımızda insanlar sağlık ocağının aile plânlamasıyla ilgili bilgilendirmelerinden faydalanmaktadırlar. Ancak şu an bilinçli olan Alvar insanı

---

<sup>104</sup> İnan, age, s. 174

eskiden yeterince bilgi sahibi olmadığı için bazı geleneksel uygulamalara başvurmuşlardır. Bunlar tespit edebildiğimiz kadarıyla şöyledir: Yeterince çocuğu olan kadın istemediği çocuğu düşürmek için; yüksekçe bir yerden atlar, ağır yük taşır, ezilmiş kına içer veya soğan kabuğunu kaynatarak içer. (K.K. 20, 31)

Bu uygulamaların yanında “sarı çini” adını verdikleri kükürt rengindeki bir ilacı, ne olduğunu kimse tam olarak açıklayamıyor, içerek de kadınlar istenmeyen çocuktan kurtulmaya çalışırlarmış. (K.K. 31)

#### **3.1.1.4. Gebelik dönemi**

Gebelik her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmektedir; ancak Anadolu’da gebe kadın bu mutluluğu gizli olarak yaşar. Geleneksel kültürümüz gebe kadını buna zorlamakta, bazı kurallara uymasını sağlamaktadır. Araştırma alanımızda bu kurallara uyma edepten kabul edildiği için kadın daha dikkatli olmaya çalışır. Onun gösterdiği bu dikkate karşı aile de ona bu süreç içinde yardımcı olur.

Alvar’da gebe kadın gebe olduğunu büyüklerinden saklar. Karnı büyüüp de gebeliği anlaşılana kadar kimseye bir şey söylemez. Gelinin gebe olduğunu anlayan büyükler sağlıklı bir çocuk dünyaya getirmesi için ona ağır bir şey taşıtmaz ve onu yorucu işlerde çalıştırmaz. (K.K. 23, 29, 32)

Gebe kadınla çocuk arasında bir bağ olduğuna, annenin yaptıklarından ve yediklerinden çocuğun etkilendiğine inanılır. Bu yüzden gebe kadın karnı büyüyünce dışarı çıkmaz, kendisinin yabancı erkeklerin o şekilde görmesini istemez. Eğer görülürse çocuğun hayırsız olacağına inanılır. Gebe kadın cenaze evine gider veya cenazeye bakarsa çocuğunun hastalıklı, solgun yüzlü olacağı söylenir. (K.K. 13, 28, 32,)

Alvar’da gebe kadına “yerikli, yüklü, iki canlı” gibi adlar verilir. (K.K. 33, 38 )

#### **3.1.1.4.1. Aşerme**

Aslı “aş verme” olan bu deyim yiyecek şeylerden tikslenme manasındadır. Ancak bu deyim halk arasında “aşerme” şekline dönüşmüş ve farklı bir mana kazanarak hamile kadınların kimi yiyecek ve içecekleri aşırı derece yeme isteği anlamını almıştır. Aşermenin bir başka şekliyle Türk destanlarında da karşılaşmaktayız. Türk destanlarında aşerme olağan nesnelere karşı değil, olağan dışı nesnelere karşı olduğunu görmekteyiz. “*yeriklenen nesnelere basında kaplan, arslan, yılan (ejderha, yedibash yılan), ayı gibi hayvanların eti gelmektedir. Manas destanında, Manas’a hamile kalan*



*anne Çıyrdı, Kırgızların, Hutayların ve Kalmukların yemeklerini yemek istemez ve istediği şeyin arslan yüreği olduğunu söyler. Kazak Türkleri arasında anlatılan Kobılandı destanında da Kobılandı'nın annesinin ejderha-yılanbaşı ya da ödüne, aslan yüreğine aşerir ve kara taş çiğner.”<sup>105</sup>*

Hamilelik döneminde bazı kadınların canı, bulunması zor, mevsimi olmayan yiyecekleri isteyebilir. Bu isteklerin mutlaka karşılanması gerekir. Eğer bu istekler karşılanmazsa çocuğa bir zarar geleceğine inanılır.

Alvar'da gebe kadına hürmet gösterilir. Komşular evlerinde pişen yiyecten, kokusu gider de canı çeker diye, mutlaka bir pay gönderirler. Gebe kadının canı ne isterse karşılanmaya çalışılır. Çünkü gebe kadın istediğini yiyemezse çocuğunun eksik veya hastalıklı doğacağına inanılır. (K.K. 38, 39)

Gebenin yedikleriyle çocuğun görünüşü ve cinsiyeti arasında bir münasebet kurulur. Nar ve ayva yiyenin çocuğu güzel olur düşüncesiyle gebe kadın nar ve ayva yer. Kadın hamileyken turşu, limon, acı yerse kızı olacağına; canı tatlı şeyler ister ve ekşiden hoşlanmazsa oğlu olacağına inanılır. (K.K. 28, 29, 38)

Alvar'da gelinler büyüklerine edep dışı bir davranış olarak kabul edildiği için canlarının istediğini rahatça söyleyemez ve yiyemezler. Ancak fırsat bulurlarsa gizlice eşlerinden isterler. Bu davranış şekli büyüklerden öğrenilmiş adetlerdendir. (K.K. 4, 8)

#### **3.1.1.4.2. Çocuğun cinsiyetinin tayini**

Kadının hamile kalmasıyla birlikte anne-baba ve çevre için çocuğun kız mı, erkek mi olacağı en büyük merak konusudur. Bu meraklarını gidermek için ise bir takım geleneksel uygulamalara başvururlar.

Araştırma alanımızda kadının erkek mi kız mı doğacağı onun vücudunun aldığı şekilden, davranışlarından ve yediklerinden tahmin edilmektedir. Eğer kadının karnı çok büyürse oğlu, karnı çok büyümez de yanlarına doğru kilo alırsa kızı olacağına inanılmaktadır. (K.K. 28, 31)

Gebe kadının haberi olmadan bir mindere kalem, bir mindere makas konulur. Gelin makas konulan mindere oturursa kızı, kalem konulan mindere oturursa oğlu olacağı söylenmektedir. (K.K. 1, 16 )

<sup>105</sup> Davut Bülbül, **Düziçi'nde Geçiş Dönemleri**, Yayımlanmamış Y.L.T., Niğde Üniv. S.B.E., Niğde, 2006, s. 13-14

Alvar'da gebe kadınlar bir araya geldiklerinde acaba kızımız mı, oğlumuz mu olacak diye kendi saçlarından kopardıkları bir tele evlilik yüzüklerini bağlar, sarkıtırlar. Eğer yüzük sallanırsa kız, sallanmazsa oğlan olacak şeklinde bir tahminde bulunurlar. (K.K. 1, 16)

Kadın hamileyken tatlıyı çok yerse ev halkı oğlan doğuracak diye sevinirmiş. Yeni gelinler de ilk çocuklarının erkek olmasını istemekte ve bunun için dua etmektedirler. (K.K. 2, 4, 32)

Erkek çocuğun daha kıymetli olduğu toplumumuzda çocuğun erkek olması için eski zamanlardan kalma birtakım uygulamalar görmekteyiz. Bu uygulamaların bir örneğine Dede Korkut hikâyelerinde de rastlamaktayız. *“Dede Korkut hikâyelerinin birinde bir hatun erkek evlat istediği zaman kuru kuru çaylara sücü (şarap) döktüğünü, kara giyimli dervişlere nezirler verdiğini söylüyor.”*<sup>106</sup>

*“Altay Türkleri de kadınlarının erkek çocuk vermesi için gökyüzünün besinci katında bulunan ve erkek çocuk gönderdiğine inanılan, “Diayuçıhan” adlı tanrısalaya başvurmaktadır. Ona, daha yakın olan dağ başlarında kurbanlar keserek, erkek çocuk göndermesi için dua ederler.”*<sup>107</sup> Bu örneklerde de gördüğümüz gibi erkek çocuk geçmişten bugüne hep kız çocuğundan daha önemli olmuştur. Çünkü erkek çocuğunun baba ocağını tüttüreceğine inanılır, kız için ise “Kız el aşıdır, elin ocağını tüttürür” denilir.

Bugün aileler modern tıbbın sayesinde, doğacak çocuklarının cinsiyetlerini çok erken dönemlerde öğrenebilmektedirler. Ancak yine de halk arasında yapılan uygulamalara devam edilmekte ve halkın bu tahminlere inandığı da görülmektedir.

### 3.1.2. Doğum sırası

#### 3.1.2.1. Doğum

Biyolojik bir olay olan doğum sırasında birtakım güçlüklerle karşılaşılır. Anadolu'nun birçok yöresinde bu güçlükleri gidermek, anneye kolaylık sağlamak için çeşitli inanma ve uygulamalar vardır. Bu uygulamalara eski Türk topluluklarında da rastlarız. *“Altaylarda ve Kırgızlarda doğum sırasında çok ıstırap çekmeye başlarsa albastı veya al karısı denilen kötü ruhun musallat olduğuna hükmederler. Bu kötü ruhu korkutmak, kovmak için, erkekler de toplanır, ‘hay huy!’ diye haykırmaya başlarlar,*

<sup>106</sup> İnan, age, s. 168

<sup>107</sup> Bülbül, age., s. 15

*tüfekle havaya ateş ederler. Bu gürültü kadın doğuruncaya veya baygınlığı geçinceye kadar devam eder.*"<sup>108</sup>

Kırsal kesimlerde şehre inmek güç olacağı için doğumu ebeler yaptırır. Hemen hemen her köyün bir ebesi bulunmaktadır. Alvar'da da doğumu ebeler yaptırmaktadır. Eskiden ebenin bulunmadığı zamanlarda köyün bilgili yaşlıları da doğum yaptırılmış.

Gebe kadın doğumu kolay olsun diye hamileliği boyunca, eğer okumasını biliyorsa, Kur'an okumaktadır. Kadın, hamileliği belli olmaya başladığı andan itibaren sokakta görünmez, kendini saklar. Çünkü inanışa göre gebe kadının karnının büyümüş hali yabancı erkekler tarafından görülürse doğumu güçleşecektir. (K.K. 28, 31)

Alvar'da kadına doğum yaparken fersiz olmasın diye zeytinyağı içirilerek güç toplaması sağlanır. (K.K.7, 28)

Doğum zorluğuna sebep olan etkenleri etkisiz hale getirmek amacıyla kilitli, kapalı yerler açılır. (K.K. 7, 28)

### **3.1.3. Doğum sonrası**

#### **3.1.3.1. Göbek kesme, yıkama, tuzlama**

Çocuk doğunca ilk olarak göbeği kesilmektedir. Göbek Anadolu halkı için gereksiz bir nesne değildir. Göbekte çocuğun geleceği arasında bir bağlantı olduğuna inanılmış ve buna yönelik birtakım uygulamalar ortaya çıkmıştır. "Göbekte ilgili olarak gerçekleştirilen işlemler Türk coğrafyasında ve diğer milletlerde de görülmektedir: Örneğin Renan Bavyerasında çocuğun kız veya erkek oluşuna göre göbek kesiminde bıçak veya iğne kullanılır. Bunda amaç çocuğun iyi bir işçi veya terzi olmasıdır. Çuvaşlarda ise ebe kestiği göbeği 'Senin bahtına göre olsun' diyerek arkasına atar. Meyhane istikametine düşünce sarhoş, ev istikametine düşünce de çalışkan olacağına yorulur."<sup>109</sup>

Araştırma alanımızda çocuk doğar doğmaz ebe bir makasla salavat getirerek göbeğini keser. Sonra çocuk ebe tarafından tuzlu su ile yıkanır. Bu uygulamada amaç çocuğun pişik olmasını ve ter kokmasını engellemektir. Kundaklanıp yatağına yatırılır. Çocuk kundaklanıp yatırıldıktan sonra evin büyüğü çocuğun kulağına ezan okuyarak ismini üç kere fisıldar. (K.K. 7, 28)

<sup>108</sup> İnan, age., s.169

<sup>109</sup> Yüksel, age., s. 99

Bebeğin göbeği aşağı yukarı bir hafta içinde düşer, göbek düşünce kahve basılır ve göbek dışarı çıkmasını diye iplikten bir teker yapılarak göbeğin üzerine konup bağlanır. (K.K. 7, 28)

Düşen göbek aile fertleri tarafından çocuğun gelecekte ne olması isteniyorsa o doğrultuda bir yere gömülür. Eğer çocuğun dindar olması isteniyorsa göbek, Kur'an-ı Kerim'in içinde saklanır veya cami avlusuna gömülür; çocuğun okuması isteniyorsa okul bahçesine gömülür. (K.K. 7, 28)

Bu halk geleneği geçmişten bugüne Türkler arasında yaşayan bir gelenektir. “Kazak Türklerinde erkek çocukların göbeği ‘Evcil olmayıp bahadır olsun.’ diye kırdan öteye atılırken, kız çocuğunun göbeği ‘Evinin kutu olsun.’ diye ocak başına gömülür.”<sup>110</sup> Böylece çocuğun geleceğine ilişkin dilekler ortaya konmuş olur.

### 3.1.3.2. Loğusalık ve loğusa ziyaretleri

Yeni doğum yapmış kadına yörelerimize göre “Lohusa, loğsa, doğazkesen, emzikli, nevse”<sup>111</sup> gibi adlar verilir. Araştırma alanımızda yeni doğum yapmış kadına “nohusa” adı verilmektedir. Kadının nohusalık süresi kırk gündür. Bu dönemde kadının her türlü kötü etkiye açık olduğuna inanılır. Halk arasında çok kullanılan “Nohusanın mezarı kırk gün boyunca açık olur” sözü bu inanca dayanmaktadır.

Zor bir süreçten geçen kadın çevresi tarafından birkaç gün dinlendirilir. Bu süre nohusanın durumuna göre değişir. Nohusa kendini iyi hissederse üç gün içinde ayağa kalkar, iyi hissetmezse bir hafta, on beş gün yatar. Nohusa yatakta kaldığı süre boyunca çevresinden yakın ilgi görür. Komşular sütü olsun diye nohusaya “Hasita” denen unla, şekerle yapılan bir tür tatlı gönderirler. (K.K. 1, 8)

Yine bu dönemde her türlü kötü etkiye karşı, nohusa kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz ve dışarı çıkarılmaz. Mecbur kalır da dışarı çıkarılırsa koynuna Kur'an veya bir parça ekmek konulur. (K.K. .8, 21, 31)

Doğumun ilk haftası içinde akraba ve komşular aileye ve nohusaya “göz aydına” gelirler. Daha sonraki haftalarda “yoklama” adıyla börek, çörek pasta türü yiyecekler nohusanın evine gönderilir. Yoklama gönderilen kaplar gelinin kırkı çıkana kadar sahibine iade edilmez. (K.K. 8, 28, 31)

<sup>110</sup> Yüksel, age., s. 99.

<sup>111</sup> Örnek, age., s.143

Nohusa kendini biraz toparlayıp ayağı kalkmaya başladı mı akraba ve komşular hediyeler olarak anne ve çocuğu ziyarete gelirler. Bu uygulamaya “Çocuk Görme” adı verilir. (K.K. 9, 32, 41)

Çocuk görme sırasında gelen misafirler anne ve çocuğa dua ederek evden ayrılırlar. Genel olarak edilen dualar, “Hayırlı olsun, Allah bağışlasın, analı–babalı büyüsün” şeklindedir. (K.K. 9, 32, 41)

Akrabalık ve komşuluk bağlarını kuvvetlendiren bu gelenekler gençler tarafından da benimsenerek geçmişten bugüne yaşatılmakta olan mutluluk verici hâdiselerdir.

### 3.1.3.3. Al karısı

Al karısı; insan hayvan karışımı, ahırlarda ve ıssız yerlerde yaşadığına inanılan, lohusa kadınlara ve çocuklara zarar veren bir varlık olarak tanımlanır. Başkalarının kılığına da girdiği söylenen bu yaratık “Çin seddinden Akdeniz kıyılarına, buz denizinden Hind’e kadar yayılmış Türk folklor ve hurafelerinde al karası, albastı, albis, almıs adlarıyla yer almıştır. Bu kötü ruh hakkında hemen hemen bütün Türk topluluklarında aynı inançlara rastlarız. Bunlara göre, “bu ruh lohusalara musallat olup ciğerini alır, götürüp suya atar.”<sup>112</sup> Eskiden beri lohusaya zarar verdiğiğine inanılan al karısına Kırgızların ünlü destanı Manas’ta da rastlamaktayız. “Manas Destanı’nda Çıyırdı’nın midesi bulanarak kendinden geçtiğini görenler: ‘Hanımefendiye neler oluyor, Martuu bastı (al karısı) onu herhâlde...’ diyerek korkarlar.”<sup>113</sup>

Araştırma alanımızda lohusa kadınlara musallat olduğuna inanılan al karısına karşı alınan birtakım tedbirler mevcuttur. Bu tedbirlerin yapılan araştırmalara bakıldığında Alvar’a özgü olmayıp hemen hemen bütün Türk topluluklarında aynı şekillerde uygulandığı görülür. Bu uygulamaların en yaygın olanları lohusanın yalnız bırakılmaması, başucunda iğne veya demir tarzı eşyalar bulundurulmasıdır.

Alvar’da yeni doğum yapmış kadın yalnız bırakılmaz. Kırkı doluncaya kadar aileden bir bayan onun yanında yatar. Loğusanın başucuna Kur’an-ı Kerim, yastığının altına bıçak konur. (K.K. 7, 8, 31)

Al karısının üstüne iğne vurduğun zaman sana zarar veremez ve senin hizmetçin olacağı inancı yaygın bir inanç olup, bu inançla ilgili efsaneler anlatılır. Bu inanca

<sup>112</sup> İnan, age., s. 169

<sup>113</sup> Yüksel, age., s.113.

dayalı olarak loğusanın yastığına veya yorganına iğne batırılır. Loğusanın odasında soğan, süpürge veya kırmızı bir bez bulundurulur, kocasının ceketini duvara asılır.

(K.K. 7, 8, 28)

Al karısı loğusaya musallat olursa, loğusanın üzerine bir ağırlık çöker, nefesi daralır, baygın bir hale gelir. Bu durum “Al Basması” olarak tabir edilir. Araştırma alanımızda, al basan kadını kurtarmak için loğusanın yattığı odada bir kaba arpa koyulur, kap yatağın yanına koyularak bir at odaya getirilir. At yatağın yanından arpayı yedikçe loğusa ayılır. (K.K. 7, 28, 31 )

Belde halkı bu uygulamayla gelin ve çocuğun al basmasından kurtarılacağına inanmaktadır.

#### **3.1.3.4. Kırk basması**

Loğusa kadınla yeni doğan bebeğin doğumdan sonraki kırk günü, halk arasında, oldukça önemlidir. Bu kırk gün içinde anne ve çocuğun çeşitli hastalıklara maruz kalacağına inanılır. Annenin ve çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına “kırk basması” adı verilir. Bu süre içinde anne ve çocuğu korumak için bazı uygulamalara başvurulur:

Anne ve çocuk kırk gün boyunca dışarı çıkarılmaz, mecbur kalır da çıkarsa hem annenin hem de çocuğun koynuna küçük bir Kur’an veya ekmek parçası koyulmaktadır. (K.K. 8, 28, 31)

Kırklı kadınlar kırkları çıkana kadar birbirleriyle görüştürülmezler. Eğer kırklı biri bir diğer kırklı olana giderse kırkının gidilen evin çocuğunu basacağına, çocuğun gelişmeyip halsiz ve fersiz, hastalıklı olacağına inanılır. Bu inanıştan dolayı kırklı kadınlar birbirleriyle karşılaşarlarsa iğne değiştirirler. Böylece birbirlerine zarar gelmeyeceğini düşünürler. (K.K. 8, 28, 31)

Araştırma alanımızda eğer kırkı dolmamış çocuk huysuzlanıyor, meme tutmuyor, uyumuyor ve hep ağlıyorsa kırk basmış olduğuna inanılır. Bu durumda çocuk içine demir parçası atılmış bir suyla yıkanır veya ev halkından biri yedi kapı dolaşarak hiç konuşmadan mum toplar. Bu mumlar bir kaba konur ve çocuğun başının üzerinde tutularak eritilir. Eriyen mumlar suya dökülür ve suda çıkan şekle bakılarak çocuğu basan kötü ruhun ne olduğu bulunur ve bu suyla çocuk yıkanır. Böylece başvuru bu tedbirlerle çocuk kırk basmasından kurtarılmak istenir. (K.K. 8, 28, 31)

### 3.1.3.5. Kırklama

Anne ve çocuğun doğumdan kırk gün sonra yıkanmasına “kırklama” adı verilir. Doğumdan sonraki kırkinci gün önemli bir gündür. Artık anne ve çocuk kırklama işlemiyle tehlikelerden kurtulmuş sayılır. Anadolu’nun her yöresinde çeşitli örneklerine rastladığımız bu uygulamalara “*Malatya ve Denizli’de “kırk çıkarma”, Ankara Elecik’te “aydaslama”, Bursa’da “kırk uçurması”, Safranbolu’da “kırklama” denilmektedir.*”<sup>114</sup> Kırklama pratiği sadece Türkiye’de değil, diğer Türk boylarında da uygulanan bir pratiktir. “*Örneğin Uygurlarda bu merasime “kırki suyu” adı verilir. Kırk suyu geleneği birkaç geleneğin birleşmiş haliyle yapılır. Önce çocuğun saçı saygın ihtiyar bir berber tarafından kesilir. Daha sonra ise yedi yaşından küçük çocukların ve “kırki anası” adı verilen ve kırk suyunu dolduracak olan tecrübeli, yaşlı bir kadının bulunduğu tören başlar. Bebek yeni bir leğende yıkanır. Leğene ılık su ve şeker; ayrıca annenin altın yüzüğü konularak bebek soyulur ve leğene oturtulup “Kırki suyu” dökülmeye başlanır. Buna “yavaş-yavaş” denir.*”<sup>115</sup>

Geçmişimizden gelen bu kırklama geleneği araştırma alanımızda uygulanan bir gelenektir. Kırklama işlemine Alvar’da “kırk dökme” adı verilir. Doğumdan kırk gün sonra önce çocuk daha sonra anne evin büyüğü tarafından yıkanır. Bu yıkanma Alvar’da, Hac’dan getirilmiş, kırk anahtarlı, içinde “Ayete’l-Kürsi” yazılı bir tasla yapılır. Bu tas köyde hemen hemen her evde bulunur, olmayanlarsa olanlardan ödünç alır. Bu tas suyun içine konur ve biraz beklendikten sonra önce çocuk, sonra anne bu tasla kırk su dökülerek dualarla yıkanır. Ardından annenin ve çocuğun yatağı, yorganı sökülerek yıkanır ve böylece kırklama işlemi tamamlanmış olur. Kırklamanın suları sokağa dökülmez, bu suların çiğnenmesinin anne ve çocuk için iyi olmadığına inanılır; bu yüzden sular bir ağaç dibine dökülür. (K.K. 7, 18, 28)

Kadın ve çocuğun bu uygulamalarla korunduğu düşünülür. Kırklama yapılmazsa kötü ruhların çocuğu ve anneyi etkileyeceğine inanılır. Bu kötü etkiler karşısında su ve dua hem bir arınma hem de koruyucu unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

### 3.1.3.6. Çocuk

Ocağı tüttürecek, soyun devamını sağlayacak olan bu yeni ferdin dünyaya gelişiyile birlikte birtakım geleneksel uygulamalar başlar. Bu uygulamalar, çocuğun

<sup>114</sup> Bülbül, age., s. 30

<sup>115</sup> Yüksel, age., s. 133

gelişim süreci boyunca doğumundan başlayarak askere gitmesine kadar geçen süre içinde, yaşanan çevrenin âdet ve geleneklerine göre yapılır. Alvar'da bu geleneklerin uygulandığı yerlerden biridir.

### 3.1.3.6.1. Müjde götürme

Sevindirici bir olay olan doğum eski Türklerden bu yana müjde olarak yakınlarla bildirilir. Bunun karşılığında ise hediyeler verme geleneği bugüne kadar süregelen bir davranıştır.

Eski bir Türk geleneği olan müjde vermenin bir örneğine Manas Destanında rastlamaktayız. “*Manas Destanında Akbalta:*

*‘ Erkek diye birisi koşarsa,*

*Patlar zavallı kalbim’*

*diye dağ taş gezen Cakıp’a müjdeyi şöyle verir:*

*‘ Dediğime kulak ver dinle,*

*Aslanım Cakıp sana müjde!*

*Hanımefendi yaşlandığı dönemde,*

*Kaplanlı oldu hey müjde!*

*Hanımefendi yorulduğu dönemde*

*Pars doğurdu hey müjde!*

*Hanımefendi bıktığı dönemde*

*Medetini buldu hey müjde!*

*Hanımefendi kaygılı dönemde*

*Mesnet buldu, mesnet hey müjde!’*

*Cakıp Han ‘Öyleyse, Akbalta, işte bu kap dolu altını al’ diye müjdesini verir”<sup>116</sup>*

Türkiye’nin hemen hemen her bölgesinde uygulanan bu âdet çocuk karşısındaki sevinç ve mutluluğu göstermektedir. Alvar’da çocuk doğduğu zaman gelinin ailesine bir çocukla, bebek kız ise “gelin kurtuldu”, oğlan ise “ bir oğlumuz oldu” diye haber gönderilir. Haberi götüren çocuğa gelinin ailesi tarafından çorap, çamaşır ve para gibi hediyeler verilir. (K.K. 28)

Gelinin ailesine müjde verildiği gibi büyük babaya ve babaya da müjde verilir. Bunun karşılığında müjde verene ekonomik duruma göre çeşitli hediyeler verilir. Eğer

<sup>116</sup> Yüksel, age, s. 102



ailenin çocuğu uzun bir beklemeden sonra doğmuşsa veya çocukları yaşamıyorsa kurban kesilir ve komşulara dağıtılır. (K.K. 28 )

### 3.1.3.6.2. Kundak - beşik hazırlama

Doğum sadece eşleri değil, eşlerin ailelerini de yakından ilgilendiren ve telaşa düşüren önemli bir olaydır. Çocuk dünyaya gelmeden ailelerde hazırlıklar başlamaktadır. Yapılan hazırlıklar arasında kundak, çamaşır, yatak takımı gibi eşyalar vardır.

Alvar'da çocuk için geçmişten bugüne değişerek gelen birçok hazırlıktan söz edilmektedir. Geleneğe göre ilk çocuk için kız annesi hazırlık yapmaktadır. Kızının hamileliğini haber alan anne çeyiz hazırlar gibi hazırlık yapmaya başlar. Yörede bu hazırlığa “beşik takımı” adı verilmektedir. Bu takımın içinde çocuğun bütün ihtiyaçları vardır. Çocuk için yünden yatak, yorgan, yastık hazırlanır; kazak, yelek, patik, hırka örülür. Çocuğun kundağa sarıldığı bu yörede kız anneleri divitin adı verilen bir bezi işleyerek beyaz renkte kundak dikerler. Kundak bezinin içine çocuğun kollarını sarmak için kol bezi, altını bağlamak için pamuklu bez, bir muşamba, iç gömleği (alt işliği), zıbn, eğer kış ise alt kazağı, göbeğini bağlamak için göbek bağı ve etrafı işlenmiş bir mendil koyarlar. Bütün bu yapılanlar yeni alınmış bir beşik içine süslenmiş bohçalarla yerleştirilir. Son olarak çocuk için bir altın alınır. Ekonomik duruma göre hazırlanan bu beşik takımı anne tarafından götürülür. (K.K. 7, 28)

İlk bebek için kız annesine düşen bu görev aynı zamanda oğlan tarafını da harekete geçirir. Kız annesi kadar olmasa da kayınvalide de torunu için hazırlık yapar. Bu hazırlıklar arasında en önemlisi “höllük” adı verilen temiz, ayak değmeyen yerden alınan beyaz, sarı veya kırmızı renkli ateşte kurutulmuş bir topraktır. Bu toprak çocuğun bezinin içine serilmektedir, amaç çocuğu sıcak tutmak ve çocuğun idrarını, kakasını tutarak bunların çocuğun cildine yapacağı kötü etkileri önlemektir. (K.K. 7, 28)

Çocuğun gelişmesi içinde önemli olduğuna inanılan höllük toprağı değişen yaşam şartlarıyla birlikte ortadan kalkmış, yerini hazır çocuk bezlerine bırakmıştır. Yine de beşik ve kundak hazırlıklarının değişerek de olsa günümüzde hala devam etmekte olduğu tespit edilmiştir.

### 3.1.3.6.3. Ad koyma

Bütün dünyada, hangi ırk ve cinsten olursa olsun, mutluluk kaynağı olan çocuk daha dünyaya gelmeden ad koyma telâşları başlar. Modernleşen toplumlarda ad koyma anne ve babaya düşen bir görev olmaktadır, geleneksel toplumlarda bu iş aile büyüklerine ait bir görevdir. Bu görev aile büyüklerince geleneklere uygun olarak gerçekleştirilir.

*“İnsanoğlu var olduğu andan itibaren, doğadaki her varlığı isimlendirmiş kendi ad seçimi de tarih boyunca çeşitli boyutlar kazanarak zengin bir gelenek zinciri ve uygulamalardan oluşan bir folklor olayına dönüşmüştür. Bu sebeple de ‘onomastik=ad bilim içinde antroponomi=insan adı’ adı verilen bir araştırma dalı doğmuştur.”*<sup>117</sup> Türklerde de tarih boyunca ad vermeyle ilgili değişik uygulamalara rastlanmaktadır.

İslamiyet öncesinden başlayarak bugüne kadar ad vermeyle ilgili değişik uygulamalar tespit edilmiştir. *“Türk destanlarının en eskisi Oğuznâme’de Oğuz Han’ın kendi adını bizzat aldığı yazılıdır. Oğuz Han daha beşikte iken konuşmaya başlamış ve ‘Benim adım Oğuz’dur’ diyerek herkesi şaşırtmıştır. Manas Destanı’nda da Manas doğunca babası Yakup Han ziyafet veriyor ve bu ziyafet sırasında çocuğa ad veriliyor.”*<sup>118</sup> Dede Korkut Hikâyelerinde de Dirse Han’ın oğlu cenk edip, boğa öldürdüğünde ona adının verildiğini görüyoruz.

Bütün bu uygulamalar Türklerde isim vermenin gelişigüzel bir iş olmadığını göstermektedir. Bugünde isim verme işi toplumumuz tarafından önemsenen bir iştir. Alvar’da çocuklara isim verme aile büyüklerine ait bir görevdir. Genel olarak din büyüklerinin, ailenin vefat eden yaşlılarının isimleri çocuklara verilirken erkeklerde “Muhammed” adı, bayanlarda “Fadime” adı yaygın olarak kullanılmaktadır.

(K.K. 1, 28)

Çocuğa ad koymada görülen rüyalarda önemli bir rol oynar. Hamile olan gelin çocuğun adını rüyada görürse veya evdeki kişilerden biri rüyasında bir ad duymuşsa bu ad mutlaka çocuğa verilir. Alvar’da bir gelin çocuğunun adını rüyasında gördüğünü şöyle anlatmaktadır: “Rüyamda bir dede sırtıma vurup ‘kalk kızım nur topu gibi bir oğlun oldu, adı Âdem’ dedi. Ben de rüyamı kayıncıya anlattım ve çocuğun adını Âdem koyduk.” (K.K. 23)

<sup>117</sup> Orhan Acıpayamlı, **Türk Kültüründe ‘Ad Koyma Folkloru’ nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi**, 4.Milletlerarası Türk Halk Kült. Kong. Bil., C.4, Ankara, 1992, s.2.

<sup>118</sup> Artun, age., s.138

İsim belirlendikten sonra aile büyüğü olan kişi çocuğun kulağına ezan okuyarak üç kere ismini söylemekte ve böylece çocuğun ismi belirlenmiş olmaktadır. (K.K. 7, 28)

#### 3.1.3.6.4. Diş hediği

Doğumdan sonra çocukla ilgili geleneklerden biri de ilk dişin çıkmasıyla ilgilidir. Anadolu'nun genelinde ilk dişle ilgili gelenekler ve inanmalar ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan uygulamalar vardır. Bu uygulamalara “*Denizli- Acıpayam'da 'buğday dirlimesi'*, *Isparta'da 'dirgit dökme'*, *Burdur'da 'diş aşısı'*, *Mersin'de 'diş börtmesi'*, *Ankara, Kırşehir, Nevşehir, Niğde ve Uşak'ta 'diş bulguru'*, *Antalya'da 'diş dirgiti'*, *Eskişehir'de 'diş mısırı'*, *Çanakkale'de 'diş tohumu'*, *Afyon'da 'gölle pişirme'*, *Van'da 'hedik dişi'*, *Çorum'da 'diş bulgurdan'* ”<sup>119</sup> adı verilir. Sadece Anadolu'da değil, Orta Asya'da da yaygın olan bu geleneğe “*Diş Toyu*”<sup>120</sup> denir.

Alvar'da bu gelenek “ diş hediği” olarak bilinmektedir. Bu geleneğe göre çocuğun ilk dişini gören kişi ona hediye alır. Daha sonra aile tarafından komşu ve akrabalar çağrılarak eğlenceli bir tören yapılır. Anadolu'da yaygın olan bu tören, çıkacak diğer dişlerin kolay patlaması ve sağlam olması için yapılır; ancak Alvar'da bu sadece geçmişten gelen bir uygulama olarak yapılmaktadır.

Evde buğday kaynatılarak hedik yapılır. Çocuk insanların toplandığı odada bir örtü üstüne oturtulur, önüne bir tepsi içinde makas, Kur'an-ı Kerim, kalem gibi eşyalar konur. Çocuğun başından aşağı hedikler dökülürken tepside hangi eşyayı alacağına bakılır. Çocuğun tutacağı eşya ile ilerde seçeceği mesleğin belli olacağına inanılır. Bu uygulamanın ardından, gelen komşular adet gereği getirdikleri hediyeleri sunarlar. Yapılan müzikli eğlenceden sonra ise tören bitirilir. (K.K. 29, 32)

İlk dişin çıkmasıyla sevinen aileler sevinçlerini çevreleriyle de paylaşarak bu geleneğin yaşatılmasını sağlamaktadırlar.

#### 3.1.3.6.5. Nazar

İnsana, hayvana, özellikle de çocuğa kötü bakışlardan gelen tehlike olarak bilinen nazar, Anadolu'nun her yöresinde var olan bir inanıştır. “*Arapça'da bakış anlamına gelen "nazar" kelimesi gerek İslâm ülkelerinde gerekse Türkiye'de oldukça*

<sup>119</sup> Elif Gürbüz, **Diş Hediği Geleneğinin Ritüel Karakteri ve Fonksiyonları**, Milli Folklor D., 1995, sayı: 28, s. 81

<sup>120</sup> Bülbül, age., s. 38

*yaygın bir inancı temsil eder.*"<sup>121</sup> Nazarın kıskanç insanların kötü bakışlarından gelen tehlike olduğuna inanıldığı gibi aşırı sevmenin de nazara sebep olduğu yaygın bir inançtır. Halk arasında “ *nazar değme, göz değme, göze gelme, dile gelme*”<sup>122</sup> gibi adlarla anılan nazarın ölüme sebebiyet verdiği ve mutlaka tedbir almak gerektiğine inanılır. Bu inancın temelinde “ *Hz. Peygamberin Allah’ın kaza ve kaderinden sonra ölümün en çok göz değmesinden olduğunu söylediği rivayeti de vardır.*”<sup>123</sup> Yine “ *Hz. Osman’ın bir gün gördüğü güzel bir çocuğun ‘çenesinin çukuruna siyah bir nişan koyunuz ki göz değmesin’ dediğinden*”<sup>124</sup> bahsedilmektedir.

Araştırma alanımızda da yaygın olan nazar inancı göz değmesi olarak bilinmektedir. Yöre halkına göre göz sadece insana değil, hayvana ve güzel olan her varlığa değmektedir. Yeni doğmuş çocuğun hiç durmadan ağlaması, sapasağlam bir insanın sebebi bilinmeyen bir hastalığa uğraması, düzenin bozulması nazara gelindiğinin göstergesi olarak kabul edilir. En çok bebeklere nazar değdiğine inanan belde halkı bebeklerini, özellikle kırkı çıkmadan, nazarı olduğuna inandıkları insanlara göstermemekte, çocuklarının omzuna mavi bir boncuk takmaktadırlar.(K.K. 28, 29)

Bu uygulama “*Nevsehir’de, Artvin’de, Sivas’ta, Azerbaycan Quba’da ve Gagauzlar’da görülmektedir*”<sup>125</sup> Mavi boncuğun yanı sıra koruyucu olduğuna inandıkları bir başka uygulama ise Türk dünyasında da rastladığımız çocuğun kulağının arkasına is veya kara kalem sürmektir. Makedonya’da “*annenin ve bebeğin alnına bebek dünyaya geldiği gün is sürülür. Buna ‘Nazar Karası’ denir.*”<sup>126</sup>

Alvar halkı da çocuğun kulağının arkasına is sürerek onu nazardan koruyacaklarına inanırlar.(K.K. 7, 18, 28 )

Yöre halkı çocukları severken “ *Maşallah, Süphanallah*” gibi ifadeler kullanarak çocuğu nazardan korumaya çalışmaktadırlar. (K.K. 1, 28)

Alvar halkı nazara karşı diğer uygulamaların yanı sıra, Kazakistan ve Ahıska Türklerinde de görülen, “*Nazar Duası*” taşımının gereğine inanır. Bu duaya Alvar’da “*Boylama*” adı verilmekte ve köy imamına yazdırılmaktadır. Bu dua çocukların beşiklerine ve evlere de asılmaktadır. (K.K. 21, 28)

<sup>121</sup> Yüksel, age., s. 179

<sup>122</sup> Bülbül, age., s. 42

<sup>123</sup> Zeki Başar, *Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s.130

<sup>124</sup> Başar, *Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor*, s.130

<sup>125</sup> Bülbül, age., s. 43

<sup>126</sup> Yaşar Kalafat, *Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları*, T.D.A.V., İstanbul, 1994, s. 24

### 3.1.3.6.6. Sünnet

Sünnet, İslâmiyet'in kabulünden beri uygulanan dini bir gelenektir. Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde var olan bu gelenek Müslümanlığın şartı sayılır.

*“Sünnet sözcüğü Arapça kökenlidir. İslâm dininde Hz. Muhammed'in yaptığı, uyguladığı ya da yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeylere uymaya sünnet denmektedir.”*<sup>127</sup> Yahudilikte ve İslâmiyet'te dinsel bir kural olarak karşımıza çıkan sünnet pratiği *“Avustralya'da, Okyanusya'da, Afrika'da ve Amerika'nun birçok bölgesindeki yerlilerde”*<sup>128</sup> farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu pratik Türklerde İslam Peygamberinin sünnetli doğmuş olduğu inancının bir gereği olarak uygulanmıştır. Sünnet, erkek çocuklarının hayatında önemli bir geçiş aşamasıdır. Türklerde sünnet olmayan kişi tam Müslüman sayılmamakta, kendisine kız dahi verilmemektedir. *“Nogay Türklerinde beş ile yedi yaşlarında sünnet olan çocuk için 'şimdi tam Müslüman oldu' denilmektedir”*<sup>129</sup>

Ülkemizde sünnet yaşı kesin olarak belirlenmiş değildir, ancak çocuk ergenlik çağından önce mutlaka sünnet ettirilir. Alvar'da çocuklar genelde küçük yaşta sünnet ettirilirdi. Çoğunlukla yaz mevsiminde yapılan sünnetleri Pasinler'den gelen Şeyh Abdülaziz adında bir sünnetçi yapmaktadı. (K.K. 30)

Alvar'da eskiden zengin aileler kendi çocuklarını sünnet ettirirken çevrelerindeki fakir çocukları da sünnet ettirirlermiş.(K.K. 30, 25)

Bu gelenek Osmanlı'da yapılan sünnet merasimlerinden kalmaz. O dönemde sünnet çağındaki öksüz ve fakir çocuklar da zengin aileler tarafından kendi çocuklarıyla birlikte sünnet ettirilirmiş. Ülkemizde hala bu uygulamayı devam ettiren zengin insanlar bulunmaktadır.

Sünnet geleneği, geçmişten beri törenlerle yapılmaktadır. Bu törenler yörelere göre farklılıklar gösterse de, temelde aynıdır. Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Alvar'da da çocuğunu sünnet ettirmeye karar veren aileler, öncelikle sünnet töreni için hazırlık yapmaya başlar. Sünnet hazırlıklarının en önemli kişisi “Kirve” dir. Kirve, sünnet edilecek çocuğu kucağında tutan ve sünnetin masraflarını karşılayan kişidir.

<sup>127</sup> Örnek, age., s. 170

<sup>128</sup> Örnek, age., s. 173

<sup>129</sup> Bülbül, age., s. 41

Alvar'da kirve genelde ya çocuğun babasının yakın arkadaşı ya da akraba olur. Çocuğa giydirilecek sünnet kıyafetini, sünnetçinin parasını kirve verir. Aynı zamanda çocuğa hediye vermek de kirvenin görevleri arasındadır. (K.K. 25, 38)

Sünnet töreni, çocuğun sünnet olacağıın beldeye duyurulmasıyla başlar. Duyuru eskiden çağrı yoluyla olurken bugün davetiye yoluyla olmaktadır. Sünnet yapan aile evinde davetlilere sünnet yemeği verir. Yemeğe gelen davetliler sünnet çocuğuna para veya farklı hediyeler getirirler. (K.K. 25, 38)

Alvar'da sünnet dualar eşliğinde, tekbir getirilerek yapılmaktadır. Sünnet çocuğu, önceden süslenen ve çörek otu serpilen yatağına yatırılır. Çörek otu serpmek alışlagelmiş bir âdet olup, çörek otunun bin bereket getirdiğine, nazara karşı iyi geldiğine inanılır. (K.K. 25, 28, 38)

### 3.2. Evlenme

İnsan hayatının ikinci önemli aşaması olan evlenme iki gencin belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelerek aile oluşturması demektir. Her toplumun kültürüne göre farklı biçimlerde uygulanan evlilik, toplumların varlığını sağlayan çekirdek yapıyı oluşturduğu için evrensel bir nitelik taşır.

Evlilik bütün milletlerde olduğu gibi Türk milletinde de eski devirlerden bugüne kadar gelen önemli bir aşamadır. “*Evlenme ve yuva kurma eski Türk toplumu ile Türk devletinin temeli idi.*” “*Evliliğin sembolü ise “eb” yani evdir.*”<sup>130</sup> Nitekim dış tesirlerden uzak kalmış olan Yakut Türklerinde de evlilik, “*sönmez bir ateş yakma*”<sup>131</sup> dır. Eve gelen gelin ise “*evi aydınlatan bir ateştir*”<sup>132</sup> Türklerde evlilik ev kurmak, toplum içinde söz sahibi olmak demektir.

Alvar'da kişi evlenene kadar cahil genç konumundadır; ancak evlenip çoluk çocuk sahibi olunca itibar görmekte ve sözü dinlenir hale gelmektedir. Bu yüzden gençler belirli bir yaşa gelince biran önce evlenip, ev bark sahibi olmak isterler.

<sup>130</sup> Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, T.D.A.V. Yay., İstanbul, 1988, s. 253

<sup>131</sup> Ögel, age., s. 254

<sup>132</sup> Ögel, age., s. 254

### 3.2.1. Evlenme biçimleri

Ailenin temelini oluşturan evliliğin, Türk topluluklarında tarihi süreç içinde çeşitli biçimlerde gerçekleştiği görülmektedir. “*Türkler tarih sahnesine Pederşahi ve exogamie yasasıyla aile kuran bir kavim olarak çıkmışlardır.*<sup>133</sup> İlk dönemlerinde evliliklerini kız kaçırma ve yağma yoluyla yapan Türklerin, daha sonraları iki tarafın rızasıyla dışardan evlenme geleneğini uyguladıkları tespit edilmiştir. “*Manas Destanında evlenmeyi tasvir eden epizotlarda bu tespiti doğrulamaktadır. Manas’ın kahramanları hep çapulla elde ettikleri kızlarla evleniyorlar:*

***Manas babasına:***

*Bütün alplardan korkmuyorum  
Eskisi gibi çapulculuğa çıkmayacağım  
Kayıb’ın kızı Kra Börk’ü  
Yakalayıp aldım kırlardan  
Şoruk’un kızı Akılay’ı  
Ganimet aldım kaleden  
Kız almış (evlenmiş) gibi olmadım  
Kız koynunu görmedim  
Han babam Yakup Han  
Asil atına bin  
Bana bir kız ara”<sup>134</sup>*

İlk devirlerden bugüne kadar farklı biçimlerde uygulanan evlenme geleneğinin bugün Anadolu’da da değişik şekillerine rastlanmaktadır. Geçmişin izlerini taşıyan evlenme geleneği karşımıza “*Görücü usulüyle evlenme, kız kaçırarak evlenme, beşik kertme yoluyla evlenme, başörtüsü kaçırma, taygeldi evliliği, kuma getirme, baldızla evlilik, oturakalma evlilik, kayınbiraderle evlilik*”<sup>135</sup> şeklinde çıkmaktadır.

Bu evlenme biçimlerinin en yaygın şekli “görücü usulüyle evlenme” dir. “*Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle, akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan veya tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip, hem kızı yakından incelemeleri hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Buna “kız bakma”, “görücü çıkma” veya “dünür gezme” gibi adlar*

<sup>133</sup> Abdulkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1968, s. 341

<sup>134</sup> İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, s. 162

<sup>135</sup> Sezen, age., s. 96

verilir.”<sup>136</sup> Başkurt, Altay ve Kazak boylarında da görülen bu gelenekte “*güvey ve kız ailesi aracılık eden adama “yavçı” (yuçı) demektedir.*”<sup>137</sup> Alvar beldesinde yaygın olarak görülen evlenme şekli de görücü usulüyle evlenmedir. Bununla birlikte seyrek de olsa, maddi imkânsızlıklar nedeniyle veya ailelerin kızı ya da erkeği kabul etmemesinden dolayı kaçma yoluyla evlenme, kayınbiraderle evlenme ve geçmişte yaygın olan ama şimdi tek tük görülen akrabayla evlenme beldede görülen diğer evlilik biçimleridir. Bunlar dışında başka bir evlilik biçimine rastlanmamıştır.

### 3.2.2. Evlilik çağı-yaşı

Evlenme yaşı yasalar tarafından, olağanüstü durumlar hariç, on sekiz olarak belirlenmiştir. Ancak geleneksel kesimde evlenme yaşı, buluğ dönemi olarak kabul edilmektedir. Araştırma alanımızda da buluğ çağına ermiş kız ve erkek evlenme çağına girmiş kabul edilmekle birlikte evlenme yaşı kızlar için artık 15-16 yaş değil, 19-21 yaş arası olmuştur. Erkeklerde ise bu yaş askerlik bittikten sonradır.

Buluğ çağına ermiş kızlarda ve askerden dönmüş erkeklerde evlenme isteği başlar. Ancak araştırma alanımızdaki gençler bu isteklerini belli edemezler. Yöre büyükleri bu davranışı edep dışı olarak kabul ettiği için gençlerin, özellikle de kızların, bu konuda dikkatli olmaları beklenir. Bu yüzden gençler evlenme isteklerini belli eden söz ve davranışlardan kaçınırlar. Aileler zaten evlenecek yaşa gelmiş çocuklarını bir an önce baş-göz etmek istemektedirler. Anne- babalar bilhassa kızlarını yirmi yaşını geçmeden evlendirmek için uğraşırlar.

Geleneksel kesimde anne-babalar kız çocuklarının erken evlenmelerini arzu etmektedirler. Onlara göre, “kız çocuğu bir an evvel yerini bulmalıdır.” Kızın evde kalması veya yaşı 20’yi geçtiği halde evlenememesi anne-babalar için endişe kaynağıdır. Çünkü kız namustur ve ne olur ne olmaz çok bekletilmemelidir. Yöremizde yaşı yirmiye geçtiği halde evlenemeyen kızlara “evde kalmış, evde oturmuş” gibi isimler verilir. Genellikle bu kızların kaderlerinin bağlı olduğuna inanılmaktadır. Bu sorunun çözümü için din hocası olduğu bilinen kişilere gidilerek kader açtırılmaktadır. Bir kızın nikâhı kıyılırken diğer kızların da kısmeti açılınsın diye çorap sökülür, nişan kurdelesi evlenmemiş kızlar tarafından saklanır veya küçük bir parça yutulur.

<sup>136</sup> Örnek, age., s.185.

<sup>137</sup> İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s.347.



Alvar ailelerinde eskiden evlilik yaş sırasına göre olmaktadırken şimdilerde bu bir kural olarak uygulanmamaktadır. Kimin kısmeti önce çıkarsa sıra ona verilmektedir. (K.K. 29)

### 3.2.3. Evlilik aşamaları

Ülkemizde genel olarak görücü usulüyle gerçekleştirilen evlenme geleneğinde evlilik öncesinden, evlilik sonrasına kadar uygulanan bir dizi pratik vardır. Çalışma yaptığımız yörede kız beğenmeden başlayıp, düğün sonrasına kadar süren çeşitli uygulamalar tespit edilmiştir.

#### 3.2.3.1. Düğün öncesi aşamalar

Alvar beldesinde düğün öncesi aşamalar; kız beğenmeyle başlayıp, kızı isteme, söz kesme, nişanlılık, düğüne hazırlık ve çeyiz şeklinde düğün gününe kadar sürer.

##### 3.2.3.1.1. Kız beğenme ve isteme

Evlenme geleneği, değişen toplum değerlerine göre, özellikle kentlerde, farklılıklar göstermekte; tanışarak evlenme gibi yeni evlenme şekilleri karşımıza çıkmaktadır. Kentlere göre daha yavaş değişen kırsal kesimlerde ise hala geleneksel evlenme kuralları geçerliliğini sürdürmekte; “görücü usulüyle evlenme” şekli devam etmektedir. Kız aramayla başlayan bu evlilik biçiminde Alvarlı aileler, oğulları evlenecek yaşa geldi mi, onun için uygun adaylar aramaya başlar.

Oğul evlendirecek ana-baba için, aileye katılacak kişinin vasıfları çok önemlidir. Türk kültürünün her döneminde gelin alınacak kızın nitelikleri, üzerinde durulan önemli bir konu olmuştur. Dede Korkut hikâyelerinden “*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu*”nda Kan Turalı, “*Baba, ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir iline gitmeden o gitmiş olmalı*”<sup>138</sup> diyerek babasına evleneceği kızın özelliklerini sıralamıştır. Alvar beldesinde gelin alınacak kızda Türk kültürünün önemle üzerinde durduğu, iffet, becerik, güzel ahlak gibi özellikler aranmakta, hatta kızın nasıl oturup kalktığı, nasıl çay doldurduğu dahi incelenmektedir.

<sup>138</sup> Dede Korkut Hikâyeleri, s.107

Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu işe Alvar'da "kız bakma" adı verilmektedir. Kız arama konusunda anneye, hala, teyze, kız kardeş ve yakın akraba bazen de komşular yardımcı olurlar. Anne ve ona yardımcı kişiler kendilerine tavsiye edilen kızın evine giderler; eğer kız Alvar içinden biriye oturmaya gitmiş gibi yaparlar; Alvar dışından ise "kız bakmaya geldik" diyerek içeri girerler. Bakılan kız beğenilmişse önce annesi, daha sonra kız gizlice soruşturulur. Alvar'da alınacak kızın annesinin özellikleri de önemlidir. Çünkü yöre halkına göre, annesi iyi olan kızın kendisi de iyidir. Çünkü kız annesinden öğütlüdür. Bu sebeple bir kız övüleceği zaman "kırk kralla barışık bir anası var" denir. Soruşturma sonucu olumlu olduğu zaman oğlan anası ve birkaç yakını kızını annesinden isterler. Kız annesi "Ben karışmam, babası bilir" der. Bunun üzerine oğlan evinin erkekleri, kızını babasından, varsa diğer aile büyüklerinden (dede, amca, dayı, abi gibi) "Allah'ın emri, Peygamber kavliyle kızına talip olmuşuz, istiyoruz" diyerek ister. Kızın ailesi kızını vermeye niyetli değilse "Kismetinizi başka yerde arayın"; eğer vermeye niyetliyse "Vaktinizi ikileyin" diyip, süre ister. Bu süre zarfında kız tarafı oğlan tarafını ve damat olacak kişiyi araştırır.

Oğlan tarafı alacakları kızda birtakım vasıflar aradığı gibi, kız tarafı da damat olacak kişinin; kumar oynamayan, içki içmeyen, evinin yolunu bilen, saygılı, ağırbaşlı, çalışkan biri olmasını ister.

Baba araştırmaları sonucundan memnun kalmışsa tekrar gelen düğürçülere<sup>139</sup> "Allah yazmışsa olur" diyerek kızını verir. Düğürçüler söz kesimi yaptıktan sonra kız evinden ayrılırlar.

Zamanın değişmesiyle geleneklerde değişmekte, Alvar insanı da bu değişimi yaşamaktadır. Eskiden Alvar'da kız evlendirilirken kızın rızası olup olmadığı sorulmazmış. Baba kızını istediği kişiye gönlü olsun, olmasın verir, kız ise buna boyun eğmiş. Kız buna itiraz etmeye kalkarsa baba, "Attım suya getdin, ben seni vermişem; eğer sözümü dinlersen dohuzlama çeyizle yollaram; yoh eğer gitmezsen suyun yenişini ahıtmişam, yohuşuna sahab olmam." diyerek kızını evlatlıktan reddedermiş. Yetişen yeni nesilse bu kuralı değiştirmiştir. Artık aileler kızlarına danışmakta ve istemedikleri biriyle zorla onları evlendirmemektedir. (K.K. 28, 31)

---

<sup>139</sup> Bkz.: Dünürücü

### 3.2.3.1.2. Söz kesimi

*“Söz kesimi dünürçülük yani kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine ‘söz kesimi’ ya da ‘söz kesme’ denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler konuşulur, söze bağlanır.”<sup>140</sup> Söz kesimi eski Türklerden bugüne kadar gelen bir gelenektir. “Söz kesimi Türklerde değer verilen, büyük bir anlaşmadır. Eski Türk geleneklerini kaybetmemiş bazı Türk kesimlerinde, söz kesme antlaşması at üzerinde yapılırdı. Söz kesiminde kızın evlenmeye razı olduğunu gösteren bir rızalık sembolü vermesi de gerekiyordu. Bu sembol Sibirya’dan Anadolu’ya kadar uzanan bütün Türk illerinde ‘mendil’ idi.”<sup>141</sup>*

Temeli çok eskiye dayanan bu gelenek bugün Anadolu’da hala uygulanmaktadır. Evliliğin başlangıcı sayılan söz kesimi dünürçülük yapıp kız alındıktan sonra uygulanan aşamadır. Alvar halkı bu aşamaya “atıp kesme” adını vermektedir. Alvar ailelerinde kız verildikten sonra erkek tarafına şerbet ikram edilerek ağız tatlılığı yapılır, daha sonra kesime geçilir. Kesim sırasında kıza verilecek mehir miktarı, takılacak altın miktarı ve diğer alınacak hediyeler belirlenir. Nişan için aileler arasında gün belirlendikten sonra söz kesimi bitirilmiş olur. (K.K. 20, 39)

### 3.2.3.1.3. Nişan

Söz kesimi ile evlilik arasında önemli bir aşama olan nişan, eski bir Türk geleneğidir. Dede Korkut hikayelerinde de görülen bu geleneğe “*Küçük Düğün*”<sup>142</sup> adı verilmekte ve “*Evlenme için bir vaad ve aynı zamanda bir ön akid.*”<sup>143</sup> sayılmaktadır.

Bugün Anadolu’nun her yöresinde uygulanan nişan törenine Alvar’da “Yüz görümlüğü” adı verilmektedir. Söz kesiminden sonra yapılan nişanda eskiden büyük baş hayvan kesilir, bütün köyün davet edildiği bir ziyafet verilirmiş. Şimdi de yemek verme geleneği, hayvan kesilmese de, hâlâ devam etmektedir.

<sup>140</sup> Örnek, age., s. 191

<sup>141</sup> Ögel, age., s. 265-266

<sup>142</sup> Ögel, age., s. 266

<sup>143</sup> Ögel, age., s.267

Nişan genellikle kız evinde yapılır. Erkek tarafı akrabalarını toplayarak nişan günü kız evine gelir. Gelen misafirler başköşeye oturtulur. Oturan kişiler de kendi aralarında yaş sırasına uygun otururlar. Bu oturuş şekli eskiden beri uygulanan bir gelenektir. Kişiler gittikleri her yerde yaş sırasına göre, büyükler yukarı başa, küçükler ise kapı ardına otururlarmış.

Alvar'da nişan önce erkeklere daha sonra kadınlara yapılmaktadır. Erkek nişanında şerbet içilir ve oğlan evinden gelenler şerbet bardaklarına para attıktan sonra yemek yenir. İmamında hazır bulunduğu nişanda nikah kıyıldıktan sonra erkek nişanı sona erer. Erkek nişanından sonra kadınlara nişan yapılır. Kadın nişanında geline ve yakın akrabalarına hediyeler ve gelin sandığı gelir. Yemek yendikten sonra oğlan tarafı getirdiği hediyeleri, elbiselik, ayakkabı, terlik, başörtüsü, manto gibi geline sunarlar. Geline takılan takılara ve verilen paraya Alvar'da "peşgek" adı verilmektedir. Kaynananın peşgeği burma bilezik ve beşi birliktir; ancak şimdilerde beşibirliğin yerini set takımı almıştır. Oğlan tarafından gelen akrabalar da getirdikleri hediyeleri taktıktan sonra kız evinde eğlence yapılır. Eskiden çalgı olmadığı için bayanlar aralarında eğlenirken teneke çalıp, türkü söyleyerek oynarlarmış. Gelin süslenip duvara dayanır, hiç konuşmadan oyunları izlermiş



**Fotoğraf 17.** Nişanda geline takılan takılar

Nişandan sonra kız evi, oğlan evine bir tepsi içinde bir sürahi şerbet, bir tepsi baklava, çerez ve damat için elbiselik kumaş, kol saati, çorap, çamaşır gibi hediyeler göndermektedir. Bu geleneğe “şekerbaşı gönderme” denir.

Eskiden evlerde geleneklere uygun olarak yapılan nişanlar, Alvar’da son yıllarda belediyenin düğün salonunda orkestra eşliğinde modern olduğu düşünülen bir tarzda yapılmakta, giderek geleneklerimiz unutulmaktadır. (K.K. 8, 28, 29, 31)



**Fotoğraf 18.** Nişan tepsi



**Fotoğraf 19.** Çerez dağıtımı

### 3.2.3.1.3.1. Nişanlılık

Nişan töreninden sonra düğüne kadar süren döneme nişanlılık dönemi adı verilmektedir. Bu dönem çeşitli gelenek ve göreneklerin uygulandığı, düğün için hazırlıkların yapıldığı yoğun bir dönemdir.

Nişanlılık dönemi, bir aile kuracak gençlerin birbirlerini daha yakından tanımalarını sağlayan bir süreçtir. Bu süreç, kırsal kesimde şehirdeki gibi yaşanmamaktadır. Şehirlerde nişanlılık dönemlerinde gençler rahatça görüşebilirken; kırsal kesimde görüşme gizlice yapılır. Araştırma alanımızda da nişanlıların, kız evinin büyüklerinin haberi olmadan, gizlice görüştikleri öğrenilmiştir. Bu görüşmeye “nişanlı görme” adı verilmektedir. Görüşme kızın arkadaşı veya yakınlarından birinin yardımıyla olmakta ve damat, bu görüşmeyi sağlayan kişiye çerez, yaş meyve gibi hediyeler vermektedir.

Nişanlı görme geleneği geçmişte var olmayan, sonradan ortaya çıkmış bir gelenektir. Eskiden nişanlılar düğün gecesine kadar birbirlerini göremezlermiş. Bu uygulama sadece Alvar’da değil, eskiden beri Türklere var olan bir gelenektir.

“Türklerde nikâha rağmen gerdeğe kadar gelinin yüzü, tabu idi. Bu tabuluk ancak gerdekte “körümdük” veya “görümlük” denen tören ve hediyelerden sonra kalkardı.”<sup>144</sup> Hatta edindiğimiz bilgilere göre Alvar’da damat nişanlısının evinin yakınından dahi, kayınbabaya saygısızlık olur diye geçemezmiş.

Gelin ve damadın sınırlı görüştüğü bu dönemde, dünürler düğüne kadar sık sık çeşitli vesilelerle bir araya gelmektedir.

Bu dönemde Alvarlı aileler dünürlerini daha iyi tanımak amacıyla “dünür daveti” adı verilen yemek davetleri yapmaktadırlar. Önce oğlan evi, gelini ve ailesini, yakın akrabalarını davet etmekte; daha sonra aynı daveti kız evi yapmaktadır.

Nişanlılık döneminde uygulanan geleneklerden bir diğeri de “gelin görme” dir. Gelin görme; kayınbaba ve kaynananın, bazen yakın akrabaların çeşitli hediyeler olarak gelini ziyarete gitmeleriyle gerçekleşir. Eğer nişanlılık dönemi yılbaşına denk gelirse oğlan evinin akrabalarının her biri bir kap yemek hazırlayıp kız evine giderek orada eğlenirler. Buna “gelin başına gitme” adı verilmektedir.

Alvar’da eskiden iki üç yıl süren nişanlılık dönemi artık bir yıldan daha uzun olmamakta hatta daha kısa olmaktadır. Bu süre içinde nişanlı kız bir yere gideceği zaman oğlan evinden izin alarak gitmektedir. Kayınbabanın gelinine izin verirken harçlık da vermesi âdettendir.

Nişanlı kız bir düğüne veya bir nişana gittiğinde orada oğlan evinden biri varsa oynamak için onların ellerini öpüp, izin almalıdır. Onlarda bunun karşılığında gelinlerine oynadığı zaman para takmak zorundadırlar. Bu geleneği yerine getirmeyen ailelerin yöre halkı tarafından ayıplandığı tespit edilmiştir.

Gelini Alvar içinde olan kaynananın evinde kete piştiği, kuzu kesildiği zaman gelinine pay göndermesi de âdet haline gelmiş güzel bir davranıştır.

Nişanlılık süresi ramazana, bayrama rastlayan gelin şanslı kabul edilir ve bu yüzden nişanlı kızlar nişanlılık sürelerini uzatmak isterler. Ramazan ayında geline iftarlık, bayramda bayramlık, kurbanda kurbanlık koç gönderme uygulanan geleneklerdendir.

İftarlık gönderme, Ramazan ayında geline zeytin, reçel; kadayıf, ceviziçi; et gibi yiyecek maddelerinin gönderilmesine; bayramlık, dini bayramlarda ayakkabı, elbise gibi yiyecek türü ve altın takı tarzı hediyeler gönderilmesine verilen addır. Kurban

---

<sup>144</sup> Ögel, age., s. 268

Bayramı'nda ise Alvarlı her aile gelinine süslenmiş, üzerinde altın olan bir koç gönderir. Koç, köyün fakir çocukları tarafından gönderilir. Koçu götüren çocuğa hem erkek tarafının hem de kız tarafının bahşiş vermesi de adettendir.

Nişanlılık döneminde çiftler ve aileler uyum sağlayamazsa nişan bozulabilir. Araştırma alanımızda nişan bozulmasına nişan atma adı verilmektedir. Nişan atma yörede hoş karşılanan bir durum değildir. Nişandan dönen kızın tekrar evlenmesi zorlaşır. Nişanı bozan taraf kız tarafı olursa erkek tarafının getirdiği bütün hediyeleri geri verir; erkek tarafı nişanı bozarsa getirdiği hediyeler, altınlar da dahil kız tarafında kalır. (K.K. 7, 8, 13, 28, 31)

### 3.2.3.1.2. Düğün hazırlıkları

Birkaç ay süren nişanlılık döneminden sonra sıra düğüne gelir. Düğünden önce birtakım hazırlıklar yapılır. Öncelikle düğün gününü belirlemek için erkek tarafı kız tarafını ziyaret eder ve düğün günü kararlaştırılır. Buna “düğün sözü alma” denir.

**Örtüyüzü (Pırtı Biçme):** Düğün hazırlıkları arasında yer alan önemli bir gelenek de “örtüyüzü” bir diğer adıyla “pırtı biçme” geleneğidir. Örtüyüzü kız evinde bayanlar arasında yapılan bir törendir. Bu tören, düğüne on beş gün kala erkek tarafının kadınları tarafından gelinin yatakları için getirilen yatak yüzlerinin biçilip dikilmesinden sonra eğlence şeklinde yapılır. (K.K. 29)

**Çeyiz:** Örtüyüzü töreninden sonra kız evinde çeyiz telaşı başlamaktadır. “Arapça ‘cihaz’dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür.”<sup>145</sup> Çeyiz âdeti geçmişte de varolan bir âdettir. “Eski Türkler gelin giden kızın çeyizine “sep” derlerdi.”<sup>146</sup> Kız ailesinin çeyiz sandığını donatması şan ve şeref meselesi sayılırdı. Bu yüzden “Kız çeyizinin hazırlanmasına hemen her yerde çok erken yaşlarda başlanmaktadır. Hatta bu durumu anlatmak için ‘kız kundakta çeyiz sandıkta’ deyimini kullanılmaktadır.”<sup>147</sup> Alvar’da kız anneleri daha çocukları sokakta oyun oynarken çeyiz hazırlamaya başlarıymış. Hemen hemen herkesin elinde bir dantel, oya veya örgü olan kadınlar bunları kızları için yaparlar ve zamanı gelene kadar kendi sandıklarında saklarıymış.

<sup>145</sup> Artun, age., s.157.

<sup>146</sup> Ögel, age., s. 265

<sup>147</sup> Ayşe Akman, **Artvin’in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme**, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1999, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s.14.

Yıllarca hazırlanan çeyizler, düğün olmaya on beş gün kala saklandıkları yerlerden çıkarılır, komşu kızlarla beraber yıkanıp ütülendikten sonra bir odada sergilenir. Yörede bu olaya “çeyiz dizme” adı verilir. Eskiden yün yatak, yorgan, minder, halı yastık, yastık, kilim, bakır kap kaçak verilmekteyken günümüzde zamanın şartlarının gerektirdiği her türlü eşya çeyiz olarak alınmaktadır. Çeyiz dizildikten sonra kız tarafının bahşiş verdiği fakir çocuklar kapı kapı dolaşarak yöre halkını çeyizden haberdar ederlermiş. Şimdilerde ise düğün kartı gönderilerek haber verilmektedir. Çeyizin sergilendiğini haber alanlar, maddi güçlerine göre hediyeler alarak kız evine çeyiz bakmaya gelirler. Getirilen hediyelere “saçı” adı verilir. “*Saçı terimine ilk önce Uygur Türklerinde rastlamaktayız. “Saçı, kurbanlık olarak saçılan herhangi bir şey, kurban” demektir. Şemsettin Sami ‘nin Kâmûs-ı Türkî’sinde de “saçı” kelimesini görmekteyiz. Bu kavram bütün Türk lehçelerinde ortaktır.*”<sup>148</sup> Geçmişten bugüne kadar gelen bu terim, Türk düğün âdetleri içine yerleşmiştir. Günümüzde çeyize hayırlı olsun diye getirilen hediyeler karşılığında kullanılmaya başlanmıştır.

On beş gün sergide kalan çeyiz düğüne bir hafta kala toplanarak oğlan evine gönderilir. Gönderilen çeyiz içinde oğlan evi için hazırlanmış hediye bohçalar da vardır. Bu bohçalar gelinin çeyizinin en güzel parçalarından oluşturulur. (oyalı yazmalar, örülmüş çoraplar, lifler, çamaşır, elbiselik, işlenmiş seccade gibi)

Alvar’da çeyiz düğünden bir hafta önce toplanıp, oğlan evine gönderilir. Çeyizi götürmeye erkek tarafının kadın ve erkek büyükleri gelir. Gelen misafirler arasında imam ve muhtar da vardır. Kız evi misafirlere yemek verdikten sonra çeyiz toplanmaya başlanır. Bu sırada imam ve muhtar toplanan eşyaların adlarını ve hangi tarafa ait olduklarını tek tek yazmaktadır. Bütün eşyalar yazıldıktan sonra kâğıt imzalanır ve gelinin sandığına konur. Çeyizi yazan kişilere kız evi tarafından küçük hediyeler verilir. Bu geleneğe “Çeyiz Yazma” adı verilir.

Çeyiz götürülürken en son, daha önce oğlan evinden gönderilmiş sandık çıkar. Sandık çıkarken kızın en küçük kardeşi ya da bir yakını üzerine oturur. Oğlan evinden bahşiş almadan da kalkmaz. Giden çeyiz oğlan evinde kızın kalacağı yere yerleştirilir. Yerleştirme sırasında gelinin yakınlarından kimseler de bulunur. (K.K. 28, 29, 31, 32)

---

<sup>148</sup> Sezen, age., s.87.



### 3.2.3.2. Düğün aşamaları

*“İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren; insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek göreneklerini, inançlarını değer yargularını, törelerini canlandıran; eğlendiren; mutluluk veren fonksiyonları ile ‘düğün’ Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biridir.”*<sup>149</sup> Anadolu’nun köy ve kasabalarında bir hafta boyunca süren düğünler “kına, gelin alma, gelin indirme gibi ” aşamaları ve uygulanan gelenek ve görenekleriyle Türk kültürünün zenginliğini göstermektedir.

Alvar’da yaptığımız araştırmalar sırasında eski düğünlerin geleneksel usullere uygun olarak yapıldığını, şimdilerde ise çoğu ailenin şehir usulüyle salonda düğün yaptıklarını tespit ettik. Eskiden bir hafta kadar süren düğünler kına gecesinden başlayarak gelinin yeni evine götürülüşüne kadar pek çok geleneğin uygulandığı çeşitli aşamalardan oluşmaktadır.

#### 3.2.3.2.1. Düğün

Geçmiş binlerce yıl öteye dayanan Türklerin kendilerine özgü gelenekleri, merasimleri vardır. Bu merasimlerden biri de Türklerin geçmişten bugüne kadar getirdikleri Göktürklerde “törün”, Dede Korkut hikayelerinde “Ulu Düğün” adıyla karşımıza çıkan düğünlerdir. Düğünler mutluluk ifade eden, toplumumuzun örf ve âdetlerinin zenginliğini gösteren törenlerdir. Alvar düğünleri de bu zenginliği gösteren örneklerden biridir.

Alvar’da kız evinde başlayıp oğlan evinde sona eren düğün, eskiden kınadan önce yapılmış. Günümüzde ise düğün kına merasiminden sonra yapılmaktadır. Eski düğünlere özlem duyan belde halkı, şimdiki düğünlerin salonda şehir usulüyle yapıldığını, geleneklerin yavaş yavaş unutulduğunu ifade etmektedir. Yöre halkı Alvar’da yapılan düğünlerin aşamalarını ve bu aşamalarda uygulanan örf ve adetleri şöyle anlatmaktadırlar:

Alvar’da düğünler yaklaşık bir hafta sürmektedir. Bütün belde halkının düğüne katılması için davet yapılır. Davet kız ve oğlan tarafının bahşiş verdiği fakir çocuklar tarafından kapı kapı dolaşarak yapılır. Çeyizden bir hafta sonra oğlan evi davul-zurna

<sup>149</sup> Gülin Öğüt Eker, **Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Adetlerinin Yeri**, Milli Folklor Dergisi, yıl: 10, sayı: 40, 1998, s.15

eşliğinde kız evinin önüne gelir. Burada kapı önünde erkekler oynadıktan sonra gelin babası evinden alınıp kızın sağdıç olan, kız evinden, kişinin evine götürülür. Alvar'da hem gelinin, hem damadın sağdıç vardır. Sağdıçlar düğün masrafları konusunda gelin ve damada yardımcı olan kişilerdir.

Sağdıçlık geleneği eski bir Türk geleneğidir. *“Sağdıç sözü ve sağdıçlık da ta Göktürkler çağından bize gelen, kutlu bir hatıradır. Eski Türklerde sağdıç güveyin hem kılavuzu hem de dostudur. Bunun için Ulu Yüz Türkleri, sağdıca ‘yoldaş’ da derler. Sağdıçlık sosyal bir müessesedir: sağdıç, biraz akraba da sayılır.”*<sup>150</sup>

Gelinin getirildiği kız sağdıç evine “baş yuma evi” denir. Âdete göre gelin bu evde yıkanır, gelinliği giydirilir, yüzü pullanır, saçına taç takılır. Belde halkı da bu eve toplanır. Burada düğün yapılır, kız evinin sağdıç yemeği verilir. Burada eğlence ikinci namazına kadar sürer. İkinci namazından sonra gelin babası evine geri götürülür. Oğlan evi de evine döner. Akşama kız evinde kına gecesi yapılacaktır. (K.K. 28, 29, 31, 32)

### 3.2.3.2.2. Kına gecesi

Kına gecesi kız evinde kadınlar arasında geline kına yakılarak yapılan bir eğlencedir. *“Arapça ‘hına, hınna’ kelimesinden dilimize geçen; Türk lehçelerinde de ‘gına, kına’ olarak kullanılan kına, tırnakları, elleri ve saçları boyamak için kullanılan bir bitkidir.”*<sup>151</sup> Kına yakma, Türk dünyasında ve Anadolu’da görülen yaygın bir âdettir. *“Kına yakma, Türk inançlarında seçilmiş, adak edilmiş olanı gösterir. Bunun içindir ki, asker adayına, kurban edilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere kına yakılır. İnanca göre, o işareti taşıyan canlı ve cansız varlıkların mukaddesliğine inanılır ve onlara dokunulmaz. Bu niteliği taşıyan nesne ve şeylere dokunmak, onlara saygısızlık etmek, uğursuzluk ve felaket getirir inancı ile adanmışlar koruma altına alınmış olunur. Düğünlerde, nişanlarda kına yakma âdeti bu inancın bir uzantısı olarak devam etmektedir.”*<sup>152</sup>

Alvar'da kına, düğün töreninin temeli kabul edilir. Kınanın hem uğur olduğuna hem de sünnet olduğuna inanılır. Sevinç ve üzüntünün yan yana yaşandığı bu merasim, akşamüzeri erkek tarafının misafirleri ve belde halkının kız evine gelmesiyle başlar.

<sup>150</sup> Ögel, age., s. 271

<sup>151</sup> Eker, agm., s. 25

<sup>152</sup> Mensur Nuredini, **Makedonya’daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniv. S.B.E., İzmir, 2007, s. 137

Sabahın ilk saatlerine kadar müzikli eğlence şeklinde sürer. Eskiden müzik aleti olmadığından bu eğlenceyi teneke bir kutuyu darbuka gibi çalıp, şarkı söyleyerek yaparlarmış. Şimdi ise bu eğlencelerde teyp veya CD çalarlar kullanılmaktadır. Kız evinde kadınlar eğlenirken, oğlan evinde de damat için eğlence yapılmaktadır. Bu eğlenceye “kısır gecesi” adı verilir. (K.K. 41, 32)

Eğlence sırasında kız evi, oğlan evinin büyüklerinden başlayarak gelen misafirleri gruplar halinde başka bir odada hazırlanan yemek sofrasına çağırır. Gece boyunca, gelen herkese yemek yedirilir. Gece saat on bir civarlarında geline gecelik giydirilir. Odanın ortasına bir minder konur. Yüzüne kırmızı duvak örtülmüş gelin mindere oturtulur. Analı-babalı bir genç kız tarafından kına ezilir. Adet gereği kız kaynanadan bahşiş almak için “kına ezilmiyor” diye bağırır. Parayı alan kız kınayı ezer. Kına tepsisi içine koyulan mumlar yakılarak gelinin etrafında “ kınayı getir ana” adlı kına türküsü söylenerek dönülür. Kız anası ve kardeşleri gelinin yanına çağırılır. Geline sarılıp ağlarlar. Kınayı ezen kişi gelinin avucuna, parmaklarına kınayı yakar. Geleneğe göre gelinin avucuna önce altın, sonra kına konur. Parmağına kına yüzüğü takılır. Altını ve kına yüzüğünü ya kaynana ya da sağdıçın karısı getirir. Gelinin elleri oğlan tarafının getirdiği yazmalarla bağlanır. Kına yandıktan sonra herkese çerez dağıtılır ve misafirler evlerine dağılırlar. Misafirler giderken gelin kapıya geçerek yakın arkadaşlarının gitmesine engel olur. Oğlan evi de o gece kız evinde kalır. Kalan misafirlere çay verilir. Çaydan sonra gelin yatırılır. Diğer misafirler sabaha kadar eğlenmeye devam ederler. Köyün genç kızları erkek kılığına girerek, doğaçlama, oyun oynarlar. Sabah namazına kadar süren eğlence ezanla birlikte yerini hüznü bir sessizliğe bırakır. Gelin uyandırılıp giydirilir. Bir sandalye ile odanın ortasına oturan gelin ve yanı başında oturan anne ağlamaya başlarlar. Anne ağlarken kızının meziyetlerini, güzelliklerini över. Bu ağlayış gelin kapıdan çıkana kadar devam eder. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte oğlan tarafının erkekleri gelini almaya gelirler. (K.K. 4, 29, 32)

### **3.2.3.2.3. Gelin alma**

Kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin almaya Alvar’da “Gelin Çıkarma” denir. Düğünün üçüncü veya dördüncü gününe denk gelen gelin çıkarma sabah erken saatlerinde olur. Damadın sağdıçının evinde toplanan gelin alma alayı, davul-zurna eşliğinde kız evinin önüne gelir. Kapıda kız evinin erkekleri tarafından

karşılanırlar. Gelenlere sigara ve şeker ikram edilir. Oğlan evinden olanlar, burada kısa bir süre davul-zurna eşliğinde oynarlar. (K.K. 29, 32 )

Eskiden gelini almak için ya öküzün ya da atın çektiği arabalarla gelinirmiş. Gelinin bineceği arabanın üstü içi görünmeyecek şekilde kilimlerle örtülmüş. Bu arabaya “Gelin Koçu” derlermiş. Şimdi gelin koçunun yerini süslenmiş, gelin arabası adıyla anılan taksiler almıştır. (K.K. 28, 39)

Gelin alayının gelişiyle birlikte kız evinin hüznü artar. Gelin akrabaları, komşuları ve arkadaşlarıyla tek tek vedalaşır. Annesine ve kardeşlerine sarılarak ağlar. Gelin çıkacağı zaman ortaya bakır bir teşt<sup>153</sup> getirilir. Gelin teştin içine alınır, yakasız gömlek giydirilir. Analı-babalı bir oğlan, bir kız gelinin başına tuz koyar, ardından başında süt sağar gibi yaparlar. Gelinin erkek kardeşi çağrılır, beline bilezik asılı kırmızı bir kuşak, üç kere dolandırıldıktan sonra bağlanır. Gelin kardeşine sarılıp ağlar. En son evden çıkmadan babasının elini öper. Baba kızına sarılarak hayır duada bulunur. Vedalaşmalar sona erince, gelinin başına kırmızı bir örtü örtülür. Bu örtüye “Duvak” adı verilir. Duvak, “*eski Türkçe’de tumak, tu ak, tuvak olarak kullanılan gelinlerin başlarına takılıp yüzlerini örten tülden ve telli süslü örtüdür. Ülkemizde ve İslâm memleketlerinde gelinin oğlan evine duvaklı götürülmesinin nedeni, etkisi altında kalacağına inanılan doğaüstü güçlerden korunmak seklindedir.*”<sup>154</sup> Gelin evden çıkarılırken kayınbaba, varsa dede gelinin koluna girerler. Bu çıkarma sırasında kızın erkek kardeşi kapının önüne geçerek çıkmalarına izin vermez. Damadın babasının bahşiş vermesi beklenir. Bu adete “Kapı Tutma” adı verilir.

Koçuna bindirilen gelin davul-zurna eşliğinde beldenin etrafı dolaştırıldıktan sonra oğlan evine getirilir. Bu sırada oğlan evinde gelini karşılama telaşı vardır. (K.K. 29, 32)

#### 3.2.3.2.4. Gelin indirme

Kız evinden törenle alınan gelin davul-zurna eşliğinde oğlan evine getirilir. Gelinin getirildiği ev damadın bir akrabasının evidir. Gelin geldiği sırada damat ve sağdıç evin damında beklemektedirler. Sağdıçta damat gibi takım elbiselidir. Gelin eve girerken tutulan ehramın ve Kur’an-ı Kerim’in altından geçer. Gelin geçerken damat yukarıdan para ve çerez saçar. (K.K. 2, 4, 29)

<sup>153</sup> Çamaşır yıkamak için kullanılan büyük bakır leğen.

<sup>154</sup> Bülbül, age., s. 73

Saçı adı verilen bu gelenek, eski bir Türk inancıdır. “Saçının kökleri Şamanizm dayanır. Orta Asya Türklerinde “saçuv” veya “çaçılama” da denirdi. Ulu Yüz Türkleri, ‘eskiden gelinin atının, yele ve kuyruğuna kırmızı saçarlarmış’. İslamiyet’ten sonraki, ikinci gelişmede, ‘un serpmeye’ Türk illerinde daha çok yaygınlaşmıştır. ‘Para, çörek, şeker’ ise daha geç çağlarda ortaya çıkmıştır. Anadolu’da saç sırasında dua da edilirdi. Anadolu’da buna ‘gelin uğru’ da denir. Un saçısına ise Özbekler ‘yüz akı’ derler.”<sup>155</sup>

Alvar’da çerez ve para saçılmasındaki temel amaç, gelinle beraber eve bolluk ve bereket gelmesi isteğidir.

Gelin, yeni evine alışması için önce tandır evine alınır ve tandırın etrafı dolaştırılır. Burada tekrar saç geleneği uygulanır. Gelin, bin bereket artsın diye, eline verilen bir avuç buğdayı etrafa saçar. Buradan çıkarılan gelinin evin kapısı önünde analı-babalı bir kız tarafından elleri ve ayakları yıkanır. Bu kıza bahşişi gelin tarafından verilir. (K.K. 28, 29, 31)

Gelin kapıdan içeri girerken uygulanan geleneklerden biri de, baba evinden çalınan tabak veya kaşık gelinin ayağının altına konur ve kırması sağlanır. Böylece gelinin dayanıklı olacağına ve musibetlerin o evi terk edeceğine inanılır. (K.K. 28, 29, 31)

Bu uygulamalardan sonra gelin içeri girer. Gelinin yanında kendi sağdıç bulunur. Bu bayana “yenge” adı verilir. Aynı zamanda damadın sağdıçının eşine de yenge denir. Yengeler yol gösterici kişilerdir. Eski Türklerde yengeye “gelin kılavuzu”<sup>156</sup> adı verilmektedir

Gelin oğlan evine geldikten sonra kız evi arkasından bir çocukla damat ve sağdıç için hazırlanmış hediye bohçalarla birlikte süslenmiş bir yastık gönderir. Buna “müjde yastığı gönderme” denir. Müjde yastığını getirene bahşişi sağdıç vermektedir.

Gelinin bu evde düğünü devam eder. Gelin süslenip duvara dayandırılır. O gün akşama kadar eğlenilir. Gelenlere yemek yedirilir. Akşam gelin bu evde kalır. Damat ise sağdıçla kalır. Ertesi sabah sağdıç damadı kendi evinde yıkar, berbere götürerek damat tıraşı yaptırır.

Oğlan evinde düğün yemeği hazırlıkları vardır. Eğer oğlan evi zengin bir aile ise, yemek için büyükbaş hayvan kesilir. Düğünlerde, sünnetlerde, ölüm olduğu zaman

<sup>155</sup> Ögel, age., s. 267

<sup>156</sup> Ögel, age., s. 272

yemek vermek eski Türklerden kalma geleneklerdendir. “*çok türlü davetçi (okıgu), çok türlü de “konukluk aşısı” vardır: (Kutadgu Bilig’den: bunlardan biri düğün aşısıdır. (küdenke aşısı)*”<sup>157</sup> Alvar’da düğün yemeğine “nikâh ekmeği” adı verilir. Düğün yemeği kazanlarla pişirilen et, pilav, fasulye yahnisi, et dolması, yoğurt çorbası, hoşaf; tepsilerle börek ve baklavadan oluşur. Yemek için cami minaresinden “ köyde eli kaşık tutan herkes davetlidir.” şeklinde çağrı yapılır. Günümüzde de önemini kaybetmeyen düğün yemekleri artık lokantalarda verilmekte ve sadece düğün davetiyesi verilenler katılabilmektedir.

Yemek yendikten sonra herkes evine dağılır. Düğünün son aşamasına gelinir. İmam gelin ve damadın dini nikahını yeniden kıyar. Buna “nikâh tazeleme” denir. Çalgı çalınıp oynandığı için nikâhın düştüğü düşünüldüğünden bu adet uygulanır. Bu uygulamanın ardından gelin ve damat evlerine uğurlanır. (K.K. 28, 29, 31)

### 3.2.3.2.5. Gerdek

“*Gerdek sözü Farsçadır. Kubbe veya kubbeli oda karşılığında söylenir.*”<sup>158</sup> Halk arasında düğünden sonra gelin ve damadın bir araya geldiği geceye “gerdek veya gerdek gecesi” denir. Çiftin kalacağı odaya ise “gerdek odası” adı verilir. “*Gerdek sözü, daha çok Oğuzlar, Türkmenler ve Batı Türkleri tarafından geliştirilmiştir. Kaşgarlı Mahmut ‘a göre 11. yüzyıl Türkleri gerdek odasına ,”münderi” derlerdi. Harzemşahlar devletinde ise gelin odasına “terek ev” denirdi.*”<sup>159</sup>

“*Gelin odasının “ocağı” da kutludur. Bu ocağa Yakutlarda kımız, Müslüman Türklerde ise şeker gibi şeyler saçılırdı. Bu da bir saçı idi.Odanın eşiği de kutludur..Bunun için gelin ya bir halı veyahut da kumaş üzerinden geçirilerek odaya sokulurdu*”<sup>160</sup>

Alvar’da nikâhları kıyılan gelin ve damat sağdıç ve yenge tarafından kalacakları eve götürülür. Ev daha önceden temizlenmiş ve hazırlanmıştır. Eve önce gelin götürülür. Yenge geline öğütler verir. Damat sağdıcı ve arkadaşları tarafından evin kapısına getirilir ve sırtı yumruklanarak içeri gönderilir. Yenge gerdek odasına seccade sererek hayır dualarla evden ayrılır. Damat gerdekten önce iki rekât namaz kılar.

<sup>157</sup> Ögel, age., s. 278

<sup>158</sup> Ögel, age., s. 270

<sup>159</sup> Ögel, age., s. 270

<sup>160</sup> Ögel, age., s. 271

Yemekleri önceden hazırlanmış olan gelin ve damat üç gün boyunca evden çıkmazlar. Eve de kimse gelmez. Üç gün sonra dışarı çıkan gelin kayınbabasının ve kayınvalidesinin ellerini öperek baba evinden getirdiği hediye bohçaları onlara verir. (K.K. 28, 32)

### 3.2.3.3. Düğün sonrası

Geçiş dönemlerinden olan evliliğin son aşamasını düğünden sonra uygulanan âdetler oluşturmaktadır. Gerdeğin ertesi günü düğün sonrası aşamalar başlar. Alvar'da da bu aşamalara zülûf kesme, çeyiz dağıtma, yoklama ve ayak dönmesi adı verilir; ancak bu aşamalar ve bu aşamalar içinde yer alan gelenekler günümüzde her aile tarafından uygulanmamakta, eski önemini yitirmekteymiş.

#### 3.2.3.3.1. Çeyiz dağıtımı

*“Evlenme olayının hemen her aşaması; hediyeyle, bağışla, ödemeyle ve ziyaretle ilgili birtakım adetleri gerekli kılmaktadır.”*<sup>161</sup> Bu adetlerden biri de çeyiz dağıtma adetidir.

Erzurum'un hemen hemen her köyünde, kasabasında görülen bu adet Alvar'da da uygulanır. Nişan veya düğün sırasında kayınvalide, kayınbaba ve erkek tarafının akrabaları tarafından geline altın takılar hediye edilir. Kız evi tarafından, bu hediyelerin kimler tarafından verildiği tespit edildikten sonra gelinin çeyizinden bu kişilerin her birine hediye bohça hazırlanır. Bu bohçalar içine oyalı havlu, başörtüsü, çorap çamaşır, elbiselik kumaş, seccade gibi hediyeler konur. Eskiden kayınvalide ve görümceye verilen bohçalar içine ehram denen, koyun yününden yapılmış örtüler de konurmuş. Bu bohçalar çeyiz oğlan evine getirildiği zaman, çeyizle beraber gönderilir; ancak oğlan evi bunlara gelin gelene kadar dokunmaz.

Gelin gerdekten sonra bu bohçaları çıkarır. Kayınvalide ve kayınbabasına ellerini öptükten sonra hediyelerini verir. Evde başka kişiler varsa onlara da hediye bohça verilir. Bohçalar, ev dışındaki kişilere kayınvalide tarafından gönderilir. Çeyiz dağıtımını sırasında zülûf kesimine davet yapılır. (K.K. 28, 32)

---

<sup>161</sup> Sezen, age., s. 95

### 3.2.3.3.2. Zülûf kesme

Çeyiz dağıtmanın ertesi günü sadece kadınların katılımıyla yapılan törene zülûf kesimi adı verilir. Bu törene Anadolu'nun her kesiminde farklı adlar verilmektedir. *“Amasya, Bolu, Çorum, Denizli, Konya, Muğla’da duvak; Bilecik, Çanakkale, Samsun’da duvak günü; Kars, Yozgat, Sivas’ta gelin görme; Adana, Malatya, Erzincan’da baş bağlama; Adıyaman, İçel, Elazığ’da yüz açımı; Trabzon’da cumalık günü”*<sup>162</sup> Erzurum’da zülûf düğünü adı verilir.

Gerdekten sonra yapılan çeyiz dağıtımının ardından zülûf kesme töreni yapılır. Bu törene kız evi katılmaz. Bayanlar arasında yapılan bir eğlencedir. Eğlence sırasında gelin yüksekçe bir yere oturtulur, iyi kesim yapan bir kadın gelinin yüzünün iki yanında bulunan saçlardan bir tutam keser. Adete göre gelen konuklar saç kesiminden sonra geline para takarlar. Ardından çay içilip pasta yenir. Sonra tören sona erer. (K.K. 7, 28)

Günümüzde önemini yitirmiş olan bu gelenek genç kızın iffetini ifade etme amacıyla uygulanan, aynı zamanda getirilen hediyelerle yeni evlilere yardımı da sağlayan bir gelenektir.

### 3.2.3.3.3. Yoklama

Düğünden bir hafta sonra kız tarafı, kete, börek gibi tepsilik bir yiyecekle., kızın gündelik elbiselerini oğlan evine gönderir. Bu vesileyle kızlarının durumunun nasıl olduğunu da sordurur. Bu geleneğe Alvar’da “yoklama” adı verilir.

Yoklama geleneği erkek tarafının yakınları tarafından da uygulanır. Onlarda hazırladıkları tepsilerle oğlan evine giderler. Bu ziyaret yalnız kadınlar tarafından yapılır. Bu ziyaretin sebebi oğlan evinin büyüğüne “göz aydını” vermek ve mutluluk dilemektir.

Ziyaret için gelenler gelin tarafından karşılanır. Misafirlere çay, pasta ikram edilir. Misafirlere gelin hizmet ederek becerikliliğini göstermeye çalışır. (K.K. 32)

### 3.2.3.3.4. Ayak dönmesi

Düğünden on beş gün sonra kayınvalide ve kayınbaba; damat ve gelini alarak kız tarafını görmeye gider. Kız tarafına çeşitli hediyeler götürülür. Bu geleneğe “ayak

---

<sup>162</sup> Bülbül, age., s. 73



dönmesi” adı verilir. Eğer gelin Alvar dışındansa babası evinde, üç gün veya bir hafta, özlem gidermesi için bırakılır.

Kız evi bu ziyaretten memnuniyetini göstermek için oğlan tarafını ve kızını hediyelerle uğurlar. Eğer kız evi zenginse kızına hediye olarak küçükbaş hayvan ve altın verir. (K.K. 28)

### 3.2.3.3.5. Gelinlik etme

Alvar’da yeni evli gelinlerin uyguladıkları bir başka gelenek de “gelinlik etme” adı verilen gelenektir. Bu geleneğe göre gelin, yeni geldiği evde bir müddet kayınbabayla konuşmaz; ancak kayınbaba bir hediye verirse gelin konuşmaya başlar. Verilen hediyeye Alvar’da “peşgek” adı verilir. Peşgeğin verilmesi demek, izin demektir.

Eskiden gelinlerin şimdiki kadar rahat olmadığını söyleyen Alvarlı yaşlı bayanlar kendileri gelin oldukları zaman kayınbabayla aynı sofrada oturup yemek yenmediğini, başörtünün geri bağlanmadığını, giyilen kıyafetin kollarını yukarı kıvrılmadığını, çorapsız dolaşmadığını söylemektedirler. Geleneğe göre gelin kayınbabasının yatağını serip, çorabını çıkardıktan sonra yatmalıdır.

Bu geleneklere göre davranılması geçmişte zorunlulukmuş. Bu gelenek dışında davranan gelin ayıplanırmış. Şimdi ise zamanın gereği olarak bu zorunluluklar eskisi gibi değildir; ancak büyüğe saygıya her zaman dikkat edilmektedir. (K.K. 28, 31)

## 3.3. Ölüm

Ölüm, insan yaşamındaki geçiş dönemlerinin son aşamasıdır. Dünya hayatının sonu, anlamını taşıyan ölüm, her toplum için önemsenen bir konu olmuştur. Yaşam ve ölüm her zaman merak edilen bir sır özelliği taşımış, bu yüzden çeşitli bilim dalları tarafından araştırma konusu olarak ele alınmıştır.

İlk çağdan bugüne kadar her toplum ölüm karşısında çaresizlik ve korku yaşamıştır. Bu çaresizlik ve korku, ölümün bir yok oluş değil, başka bir hayata başlayış olarak algılanmasıyla, azalmıştır. İslam inancında varolan bu anlayış Türklerde daha önce de farklı şekillerde görülmektedir. *“Türklerde kaçınılmaz bir son olan ölümün bilincine çok erken dönemlerde varılmıştır. Kül Tigin’in mezar taşında yazılan, ‘kararı zaman tanrısı verir, tüm insanoğlu ölümlü olarak doğar’ ifadesinin Kur’an’daki ‘Her*

*canlı ölümü tadacaktır.* '(Ali İmran Suresi, 185)'<sup>163</sup> ayetiyle yakın anlam ifade etmesi, bu bilinci göstermektedir. Eski Türklerde ölen kişinin farklı bir hayata geçeceği düşünüldüğü için, ölen kişi özel eşyalarıyla beraber gömülür. "*Orta Asya Hun Türkleri, ölen atlarını, boy beylerini mezara gömerken altın sırmalı elbiseler giydirip tabuta koyarlardı.*"<sup>164</sup> İslâmiyet'ten önce Türkler arasında ölen kişinin kuş olup uçtuğu inancı vardı. "*Ölmek; uçmak, uçup gitmek olarak anlatılmıştır. Herhangi birinin ölümünden söz ederken ölmek kelimesi yerine "kuşu uçtu" ifadesi kullanılmıştır*"<sup>165</sup>

İnsanoğlu hangi inanca sahip olursa olsun ölümün bu dünya için bir son olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden ölüm etrafında birçok âdet ve buna bağlı uygulamalar ortaya çıkmıştır.

### 3.3.1. Ölüm öncesi

Geçiş dönemlerinden olan ölüm çevresinde kümelenen âdet ve inanmalar ölüm öncesi, ölüm esnası ve ölüm sonrası olmak üzere üç grupta incelenmektedir.

#### 3.3.1.1. Ölümü düşündüren belirtiler

Ölüm insanı korkutan, çaresiz kılan bir gerçektir. Bu gerçeğin ne zaman, ne şekilde geleceği insan için çözülemeyen bir sırdır. Bu sırrı çözme çabası içine giren insanoğlu, kişinin vücudundaki değişimden, doğadaki bazı olaylardan, hayvanların davranışlarından, gördüğü rüyalardan yola çıkarak ölümü önceden tahmin etmeye çalışmıştır. "*Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer tutar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün ön belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili bir takım inanmalar kümelenmiştir. Bir takım rüyalar da ölüm veya felaket haberi olarak yorumlanır.*"<sup>166</sup>

Türkiye genelinde karşımıza çıkan bu inanışlar Alvar halkı arasında da görülmektedir. Bu inanışlardan baykuş, kara kedi ve köpekle ilgili olanlar yaygındır. Alvarlılara göre baykuş ölüm habercisi bir kuştur. Bir evin bacasında (dam) baykuşun

<sup>163</sup> Uçak, age., s. 84

<sup>164</sup> Uçak, age., s. 84

<sup>165</sup> Kabataş, age., s. 145

<sup>166</sup> Artun, age., s. 171

ötmesi o evden ölü çıkacağıının göstergesi sayılır. (K.K. 23) Baykuşla ilgili “*bu inancı Hazar Türklerinde, Çepnilerde, Uygur ve Kazaklarda da görmekteyiz*”<sup>167</sup>

İnanışa göre kara kedi uğursuz bir hayvandır. Gece vakti kara kedi görülmesi iyi değildir. Kötü bir haber alınacağından korkulur. Yörede köpeklerin çok uzun süre hiç durmadan uluması da bir felaket olacağı şeklinde yorumlanmaktadır. (K.K. 1,7, 9)

Hayvanlarla ilgili inançların yanında ay tutulması, yıldız kayması gibi göksel olaylar da felaket habercisi olarak algılanmıştır. Alvar halkı arasında ay ve güneş tutulması sırasında dua edilip, namaz kılınması gerektiği yoksa bir felaket yaşanacağı düşüncesi vardır. Bu düşünce, dini inançlarla, geleneksel inançların iç içe girdiğini göstermektedir. Anadolu'nun genelinde olduğu gibi araştırma alanımızda da her insanın bir yıldızı olduğuna inanılmaktadır. Gökte bir yıldız kaydığı görüldüğünde “işte birinin daha yıldızı kaydı, ömrü bitti” denilir. (K.K. 5, 19, 33)

Birtakım rüyalarda ölüm ve felaket haberi olarak yorumlanır. Bir kişi rüyasında ölmüş bir insanla bilmediği bir yere gittiğini görse; başına beyaz ehram örttüğünü görse öleceğini düşünür. (K.K. 1, 7, 13 )

Boş beşiği sallamak çocuk öleceğine, bir çocuğun baba diye uzun süre ağlamasının babasının öleceğine işaret olarak görülmektedir. (K.K. 9, 31)

Yine insanın bedeninde meydana gelen bazı değişiklikler de halk arasında ölümün yaklaştığının belirtisi olarak kabul edilmektedir. Kişinin omuzlarını çökmesi, burnunun uzaması, burun kanatlarının çökmesi, renginin sararması ve kesik kesik konuşması da yaklaşan ölümün işareti olarak görülür. (K.K. 1,7, 8)

Bütün bu inanışlar eski zamanlardan günümüze kadar yaşadığımız coğrafyaya ve dini inançlara göre değişerek, bazen aynı şekilde ulaşmış, kültürümüzün izleridir.

### **3.3.1.2. Kaçınmalar**

Ölüm her zaman korku veren bir olay olarak görülmüştür. Bu yüzden insanoğlu tarafından çevrede görülen, duyulan olaylar ve nesnelere, bunlardaki değişiklikler ölümün habercisi olarak düşünülmüştür. İnsanoğlu geçmişten bugüne ölümün habercisi olarak gördüğü her şeyden uzak durmaya ve birtakım tedbirler alarak kendini korumaya çalışmıştır. Bu kaçınmalar Anadolu'nun her kesiminde olduğu gibi Alvar'da da mevcuttur.

---

<sup>167</sup> Artun, age., s. 172

Alvar'da ölümden kaçınmalar daha doğum anında başlamaktadır. Yeni doğum yapmış kadının mezarının kırk gün açık olacağı inancı kaçınmaları da beraberinde getirmiştir. Annenin kırkı çıkana kadar dışarı çıkmaması, iki kırklı kadının karşılaştırılmaması, çocuğu olmayanın kırklı kadını ziyaret etmemesi, al basmasına karşın alınan tedbirler ölüme karşı uygulanan kaçınmalardır.

Araştırma alanımızda karşılaştığımız diğer kaçınmalar şunlardır:

Baba diye ağlayan çocuğa “babanın başını mı yiyeceksin, sus artık” denilerek kızılır. (K.K. 9, 31)

Boş beşik sallanmaz, evde ıslık çalınmaz. Ölüm olan evde bağırlarak, feryat edilerek ağlanırsa ikinci bir ölümün gerçekleşeceğine inanıldığı için sessiz ağlanır. Gelin giden kızın da uzun süre, içini çekerek ağlaması uğursuzluk sayıldığı için gelinin uzun süre ağlamasına izin verilmez. (K.K. 9, 28, 31, )

Baykuş görüldüğü zaman besmele çekilerek kovalanır. (K.K. 1,7)

Kötü rüyalar gören kişinin rüyasını kimseye anlatmadan bir suya anlattığı takdirde rüyanın bozulacağına inanılır. (K.K. 17, 25, 38)

### 3.3.2. Ölüm sırası

Kişinin öleceği anlaşıldıktan sonra ve ölüm anı yapılan birtakım dini uygulamalar vardır. Bu uygulamalar kişinin ruhunu zorlanmadan teslim etmesi ve kabrinde rahat olması içindir. Bu uygulamalar ölümden birkaç saat önce başlayıp ölünün mezara gömülmesine kadar sürer.

#### 3.3.2.1. Ölüm anında yapılan işlemler

Ölüm insanoğluna bazen hastalıkla, bazen uyku sırasında aniden, bazen şehitlik şeklinde gelir. Alvar halkına göre en kötü ölüm ani gelen ölümdür. Bu tür ölümlerde kişinin hazırlıksız olduğu korkusu yaşanır.

Hastalarda, ölümün yaklaştığı kişide görülen fizyolojik ve psikolojik değişikliklerden anlaşılır. Hastanın renginin sararması, burnunun uzaması, gözünü bir noktaya dikmesi, kimseyi tanımaması gibi belirtiler can verdiğini düşündürmekte ve birtakım uygulamalara başvurulmaktadır.

Öleceği anlaşılan kişinin başında ölene kadar Kur'an-ı Kerim okunur. Böylece kolay can vereceği düşünülür. (K.K. 35, 40)

Bu uygulamaya Dobruca Türklerinde de rastlanır. “*Dobruca Türklerinde de, son nefesine yaklaşan hastanın başında, hastanın ruhunu daha kolay verebilmesi için yaşlılar tarafından Kur’an okunur. Hasta son nefesine kadar yalnız bırakılmaz.*”<sup>168</sup>

Hastanın imansız ölmemesi için yanında sesli sesli Kelime-i Şahadet getirilerek tekrarlaması sağlanır. (K.K. 35, 39, 40)

Ölümü anlaşılan kişinin susuzluğunu gidermek için dudaklarına su sürülür. İnanışa göre şeytan ölüm anında kişinin başına gelerek “İmanını ver sana su vereyim.”dermiş. Bu yüzden hasta susuz bırakılmaz. (K.K. 28, 35)

### 3.3.2.2. Ölümün duyurulması

Ölüm, insanlara acı ve keder veren bir bitıştır. Bu acı insanın tek başına yaşadığı bir acı değil, çevresiyle paylaştığı bir acıdır. Ölüm olayı gerçekleştiğinde yapılan ilk iş çevreye haber vermektir. Ölümün duyurulmasının en doğal şekli ağlamaktır. Ağlayışları duyan herkes ölü evine gelir. Ölü evine gelenler acıyı paylaşmaya, geride kalanları teselli etmeye çalışırlar.

Alvar’da ölüm olayının ardından sala okunur. Salanın okunmasıyla yöre halkı cenaze evine toplanır. Belde dışında bulunan akraba ve tanıdıklara telefon yoluyla haber verilir. Eskiden telefon yerine telgraf çekilirmiş. Bir kişinin öleceği anlaşıldığında yakınlarına acele gelmesi gerektiği, hastanın durumunun ağırlaştığı söylenirmiş. (K.K. 30)

### 3.3.2.3. Ölümün ardından yapılan âdetler

Ölüm olayı kesinleştikten sonra kişinin öbür dünyaya en iyi şekilde yolculanması için yapılan bazı uygulamalar vardır. Türk kültüründe geçmişten bugüne kadar yapılan cenaze merasimleri ve bu merasimlerdeki uygulamalar Anadolu’nun her kesiminde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Ölünün gömülme zamanı, gömülmeden önce çenesinin, parmaklarının bağlanması, karnına bir demir parçası konulması Türklerin genelinde uygulanan pratiklerdir. Bu pratikler Alvar kültüründe de mevcuttur.

Alvar’da kişi gündüz ölmüşse bekletmeden ilk namazın ardından gömülür. Eğer kişi dar vakitte yani akşam veya gece vakti ölmüşse sabaha kadar bir odada bekletilir.

<sup>168</sup> Nuredini, age., s. 191

Ölen erkekse erkekler, bayansa bayanlar başında bekler. Ölü bekletilirken şişmesin diye üzerine bakır bir kap veya bıçak konur. (K.K. 27, 30)

Ölüm olayının ardından Alvar'da mevtanın yakınları harç görürler. (K.K. 30) Beldede harç görmek ifadesi kefen ve benzeri alınacaklar için kullanılmaktadır.

Mevtanın yanında bekleyenler önce onu uzatırlar, bir yazma ile çenesini bağlarlar. Daha sonra iki ayağını bir araya getirip başparmaklarını bağlarlar. Gözü açıksa kapatırlar. Gözü açık ölen kişinin arşı alayı gördüğü söylenir. Arşı ala, meleklerin yeri olarak bilinir. En son ölünün yüzüne bir örtü çekilir. (K.K.30)

### 3.3.2.4. Defin Hazırlığı-defin işlemi

Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra gömülmesi için bazı hazırlıklar yapılır. Bu hazırlıklarla ilgili Türklerin pek çok âdet ve inanmaları vardır. *“Eski şamanist Türkler’in ve diğer Orta Asya uluslarının defin törenleri hakkında verilen ilk haberlere Çin kaynaklarında rastlanır. (...) Bu haberlere göre Hunlar ölülerini tabut içine korlardı. Bu tabut içi ve dış olmak üzere iki katlı idi. Tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi.(...) Göktürkler ise, ölüyü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın başka akrabası, atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde yüzlerini bıçakla kesip ağlarlar.”*<sup>169</sup>

Ülkemizde ölünün defni İslâm dinine uygun yapılır. Ölünün defni için yapılacak hazırlıklar yıkama ve kefenleme, ölünün mezara konması şeklindedir.

#### 3.3.2.4.1. Yıkama ve kefenleme

Ölünün öbür dünyaya hazırlamak için yapılan ilk uygulama yıkamadır. Ölü yıkama İslâm inancının getirdiği bir uygulamadır. Dini kurallara uygun olarak yapılan bu iş, işin ehli insanlar tarafından yapılmaktadır.

Çalışma yaptığımız yörede ölü etrafı kapalı yerde yıkanmaktadır. Ölü bayan ise dini bilgisi olan bir bayan tarafından, erkekse köyün imamı tarafından yıkanır. Yıkama işi ölü evinin avlusunda veya bahçesinde yapılır. Ölü yerinden kaldırılarak teneşire (tahtadan yapılmış yüksekçe uzun bir sedir) sağ tarafı kibleye gelecek şekilde sırt üstü yatırılır. Ölünün yıkanacağı yere kovayla tuz ve un konulur. Geçmişten beri uygulanan

<sup>169</sup> İnan, age., s.177

bu âdetin sebebini kimse bilmez. Ölü kazanla kaynatılan suyla yıkanır. Bu suya el batmaz. Ölünün elbiseleri makasla kesilir, göbekte diz kapağı arası bir bezle örtülür. Cenazeye önce abdest aldırılır. Abdest aldırılırken ağza ve buruna su verilmez. Ağız içi bir bez parçasıyla silinir. Daha sonra sağ taraftan başlanarak üç defa su dökülür. Bütün vücut kuru kalmayacak şekilde sabunlanarak yıkanır. Yıkama işlemi bittikten sonra ölü kurulanır. (K.K. 27)

Cenazenin yıkanması tamamlandıktan sonra sıra kefenleme işine gelir. Kefenleme işi de İslâmî geleneğe göre yapılır. Kefen, cenazenin mezara konmadan önce yıkanmasının ardından sarılan beze verilen addır. Kefen, beyaz olur. Kefen kadınlarda ve erkeklerde farklıdır. *“Erkek kefeni gömlek, izar, lifafe denen üç parça bezden, Kadın kefeni ise; himâr, dir, hırka, izar, ve lifâfe denen beş parça bezden hazırlanır.”*<sup>170</sup>

Alvar’da beyaz bezden olan kefen, yakasız ve kolsuz olur. Cenaze kefenleneceği zaman üzerinde dünyaya ait hiç bir şey olmaz. Yüzük, küpe gibi eşyalar, takma dişler çıkarılır. Kişi dünyaya geldiği gibi gider. Kefen ölünün bütün vücudunu kapatacak şekilde sarılır. Kadınların başları da sarılır. Kefen açılmasın diye kefen bezinden alınan parçalarla baş, bel ve ayaklar bağlanır. (K.K. 27, 28)

Cenaze kefenlendikten sonra tabuta konur. *“Ölünün kefelendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa ‘tabut’ denir.(...) Tabutun üzerine örtülen örtü ölü evinden, komşulardan veya camiden alınır. Bu amaçla Hac'dan getirilmiş örtüler vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerinde Arapça yazılı dualar bulunan bu örtüye “tabut örtüsü”, “cenaze örtüsü”, “sal örtüsü” denir. Bu örtünün yerine tabutun üzerine halı, kilim, battaniye, kumaş da örtüldüğü olur. Ölen sağlığında vasiyet etmişse bunlar camilere hediye edilir. İçindeki cinsiyetini, yaşını, toplumsal yerini belirtmek amacıyla tabutun üstüne giyimle ilgili eşya konmaktadır”*<sup>171</sup>

Alvar’da tabut tahtadan yapılmış basit bir sandık vaziyetindedir. Tabutun üzeri hacdan getirilmiş, camide duran, Kâbe’nin örtüsü olduğu söylenen bir örtüyle örtülür. Ölü yıkanıp kefenlendikten sonra camiye götürülür.

Cenaze evden çıkarıldığı zaman ölü evinde kovayla yere bırakılan tuz ve unun beldenin fakirlerine verilmesi de uygulanan geleneklerdendir. (K.K.27, 28)

<sup>170</sup> Örnek, age., s. 217

<sup>171</sup> Örnek, age., s. 218

### 3.3.2.4.2. Cenaze namazı

Tabuta konulan ölü cenaze namazı için camiye getirilerek musalla taşına konur. İslâm dininin emri olan cenaze namazının kılınması farz-ı kifâyedir. Birkaç kişinin yapmasıyla diğer insanlar bu yükümlülüğten kurtulurlar.

Alvar'da herkes cenaze namazına katılır. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Secdesiz bir namazdır. İmam tabutun önünde, cemaat imamın arkasında saf tutar. Eğer cenaze erkekse er kişi niyetine, kadınsa hatun kişi niyetine; Allah için namaza, Hz. Peygamber için duaya, uyalım hazır olan imama diyerek üç kere bağırlır. Daha sonra imam “Allahuekber” diyerek dört kere tekbir getirir. Her tekbir sonrası sırasıyla “Sübhanek, Salli-Barik, Fatiha” okunur. Son tekbirde ise selam verilerek “Biz razıyız, Allah razı olsun” diye imamla beraber yöre halkı bağırlır. Ölü tabut içinde omuzlara alınarak mezarlığa götürülür. (K.K. 17)

### 3.3.2.4.3.Ölünün gömülmesi

Cenaze namazının da kılınmasıyla artık ölü gömülmeye hazırdır. Ölünün gömülme işi de İslâmî usullere uygun yapılır. Ölünün gömülmesi için bir çukur kazılır. Kazılan bu çukura mezar adı verilmektedir. Araştırma alanımızda mezar cenaze namazından önce kazılmaktadır.

Mezar kazılması için imam cami minaresinden “Allah rızası için mezar kazılacaktır.” diye bağırlır. Köyün erkekleri bu çağrıyla mezar kazmaya giderler. Mezar kazılırken korkulmasın diye yüksek sesle konuşulur. Mezar gelişi güzel kazılmaz. Bir insan boyunda ve derin kazılır. Mezarın içinde ayrıca bir oygu yapılır. Bu oyguya “leh” adını verirler. Ölü bu lehe indirilir. Erkek cenazeyi herkes indirebilir; ancak kadın cenazeyi yakınları indirir. Cenaze mezara kible doğrultusunda konur, hafif sağ tarafına çevrilerek kibleye döndürülür. İndirilen cenazenin üzerine tahta konur, üzerine de hasır serilir. Bu sırada imam “Yasin-i Şerif” okumaya başlar. Cemaat mezara toprak atarak mezarı kapatır. Mezar kapatıldıktan sonra imam dua eder ve mezar terk edilir.

(K.K. 27)

Alvar'da ölen karı –kocalar yan yana gömülürler. Ölen kişilerin baş uçlarına mezar taşı konur. Mezar taşlarına kişilerin adı-soyadı, ölüm tarihi ve varsa hafızlığı veya imamlığı da yazılır. Yörede mezarlara ağaç ve çiçek dikmekte âdettendir. Ağaç ve çiçek rüzgârda sallandıkça kişinin günahlarının döküleceğine inanılır. (K.K. 27)



### 3.3.2.5. İskat (Devir)

*“Ölen Müslüman’ın sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire fidye verilmesi gerekmektedir. Bu işleme fıkah dilinde ‘ıskat’ ya da ‘devir’ denilmektedir.”*<sup>172</sup>

İskat dini bir uygulama olup ölünün günahlarının bağışlanacağı düşüncesiyle Müslümanlar arasında bir gelenek halini almıştır. Alvar yöresinde de ıskata oturma geleneği vardır. Ölü gömüldükten sonra imam, ölü sahiplerine “ıskata oturulacak mı?” diye sorar. Olumlu bir cevap alındığında imam, fakir ve yetim on bir kişiyi camiye toplar. Gelenler halka şeklinde oturur. Ölü yakınları ne kadar para vereceklerini belirleyip aralarında toplarlar ve bir zarf içinde imama verirler. İmam zarfı halkadaki kişilerin eline sırayla verir., alan kişi “aldım kabul ettim” diyerek imama tekrar geri verir. Sonunda zarftaki para kişiler arasında paylaşılır. Alvarlılar bu uygulamanın ölen kişinin günahına kefaret olduğuna inanırlar. (K.K. 21, 30)

### 3.3.3. Ölüm sonrası

Ölü gömüldükten sonra da birtakım âdet ve inanmalar devam eder. Bu âdet ve inanmalar ölenin gittiği yerde rahat etmesi ve geride kalanların teselli edilmesi için uygulanır. Ölünün toprağa verilmesinden sonra taziye ziyaretleri yapma, ölü yemeği verme, ölünün eşyaları ve mezarlık ziyaretleri gibi uygulamalarla ölüye karşı son görevler yerine getirilir.

#### 3.3.3.1. Cenaze evi ve taziye ziyaretleri

Cenaze gömüldükten sonra cenaze evine gidilmektedir. Cenaze evinin ziyareti sırasında çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Ölü gömüldükten sonra yapılan bu uygulamaların farklı şekilleri Türklerin yaşadığı bölgelerde ve eski Türklerde de görülmektedir. *“Ölünün evden çıktığı gün Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'nun kimi yörelerinde evde yağ kokutulur. Bu amaçla, helva pişirilir, helvayı yiyenlerin ‘hayır duası’ alınır. Türkmenlerde, ilk gün mezar kazanlara yemek verilir.”*<sup>173</sup>

Yöremizde de ölü gömüldükten sonra yapılan birtakım uygulamalar tespit edilmiştir. Ölü gömüldükten sonra yöre insanı cenaze sahiplerinin acılarını paylaşmak

<sup>172</sup> Sezen, age., s. 111

<sup>173</sup> Yılmaz, age., s.126

ve onlara zor günlerinde yardımcı olmak amacıyla cenaze evine toplanır. Bu toplanma sırasında cenaze sahibine baş sağlığı dilenir.

Kadın cenaze evine kadınlar, erkek cenaze evine de erkekler ziyarete gelerek taziyelerini verirler. Alvar insanı taziye sırasında “Başınız sağ olsun, Allah rahmet etsin, mekânı cennet olsun, Allah sizlere uzun ömür versin, Allah sabır versin, Allah başka acı göstermesin” gibi ifadeler kullanır. Ziyarete gelenlerin, ölenin ruhu rahatlasın diye, biliyorlarsa Yasin-i Şerif, bilmiyorlarsa Fatiha suresini okuması âdettendir. Cenaze sahipleri, ölümün üçüncü gününde erkekler camide, bayanlar evde mevlit okuturlar. (K.K. 22, 28, 30)

Alvar’da cenaze evi kadın ve erkekler için ayrı ayrıdır. Genelde kadın cenaze evi ölünün kendi yaşadığı yer olurken, erkek cenaze evi köy odası veya yakın bir komşunun evi olur. Erkekler ve kadınlar yaklaşık bir hafta cenaze evinde dururlar. Bu süre boyunca yakın akrabalar da cenaze sahiplerinin yanında kalırlar. Yörenin diğer insanları ise sık sık ziyarete gelirler. Alvar âdetlerine göre cenaze evinde ocak yakılması ayıp sayılmaktadır. Bu yüzden cenaze evinde bir hafta yemek pişmez. Yöre halkı tarafından kadın cenaze evine sabah, öğlen ve akşam olmak üzere sırayla yemek getirilir. Cenaze evinde sofraya hazırlama işi de ziyarete gelenler tarafından yapılır. Ölü sahiplerine hiçbir iş yaptırılmaz. Erkek evine yemek getirme âdeti yoktur. Onları, komşular kendi evlerine yemeğe ve çaya götürürler. (K.K. 22, 28 )

Ölü evindekiler bir süre evlerinde televizyon ve radyo açmazlar. Ölünün ilk bayramı geçene kadar düğün, nişan gibi kutlamalara katılmazlar. (K.K. 22, 28, 30)

Alvar’da ölünün ardından ağıt yakılarak sesli ağlanması hayra yorulmadığından, ağıt yakma geleneği bulunmamaktadır. Kişiler üzüntülerini sessizce ağlayarak “Civanım sen bu yaşta kara toprağa mı girecektin. Hepsi gül toprak, bu yavruları koydun gittin. Yavrum ben bunları sensiz nasıl böyüdim.” gibi birkaç cümleyle ifade ederler. (K.K. 7, 8, 38)

### 3.3.3.2. Belli günler ve ölü yemeği

Anadolu’da ölünün ardından ölüyü anmak için belli günlerde, belli uygulamalar yapılmaktadır. Üçüncü günü, haftası, kırkı, elli ikisi, yıl dönümü, ilk bayramı gibi adlar alan bu anma günlerinde yapılan uygulamalar arasında mevlit okutma, yemek verme ve kurban kesme gibi âdetler vardır. “*Eski Türklerde ölülerin defnedilmesi sırasında*

yapılan törenlere 'yuğ töreni' adı verilirdi. Bu törenlere 'yuğcu', 'sığıtçı' adı verilen özel kişiler katılırdı. Ayrıca ölünün defninden sonra 'aş vermek' âdeti vardı."<sup>174</sup>

Ölü aşı, genelde, öleni anmak, onun adına hayır yapmak amacıyla belirli günlerde ölüye dua ve sevap olması niyetiyle verilir.

Anadolu'nun genelinde ölümden sonraki "kırkıncı günde ölünün yemeği verilir, helva, su kırıklığı dağıtılır, mevlidi okutulur, hatim indirilir, Yasin okunur, kırk duası okutulur. Ölümün ellinci gününde yapılan işlemler, ölünün kemiklerinin etinden ayrıldığı tasarımıyla temellenen yaygın bir inanmaya dayanmaktadır. (...) Elli ikinci gün mevlit okutularak yemek verilir."<sup>175</sup>

Alvar'da da ölüm olayının ardından ölüyü anmak, ruhunu rahatlatmak amacıyla icra olunan uygulamalar ve bu uygulamaların yapıldığı belli günler vardır:

**Ölünün Kırkının Çıktığı Gün:** Ölünün gömülmesinden sonraki kırkıncı gün ölünün kırkının çıktığı gündür. Alvar'da ölü için kırkı çıkana kadar camide hatim okunur. Ölünün kırkıncı günü biten hatimler için ölü evinde hatim duası yapılır ve kırk ekmeği adı altında yemek verilir. Bu yemeğe cami minaresinden "falan kişinin kırk yemeğine eli kaşık tutan herkes buyursun" şeklinde davet yapılır. (K.K. 27)

**Elli İkinci Gece:** Elli ikinci gece, ölümün elli ikinci günüdür. Bu günde ölünün kemiklerinin ve etinin birbirinden ayrıldığına, burun kemiğinin bedenden düştüğüne inanılır. Bundan dolayı ölünün acı çektiği düşünülür. Bu acının azaltılması için ölü evinde Kur'an ve mevlit okutulur ve kırkıncı gününde olduğu gibi yemek verilir.

(K.K. 27)

**İlk Bayramı:** Yörede ölümün gerçekleşmesinden sonraki ilk dini bayrama, ölünün ilk bayramı adı verilmektedir. Bu gün bir taziye günüdür. Ölünün evi bugünde tekrar yas havasına bürünür. Yakın akrabalar evlerinde yemek hazırlayarak ölü sahiplerinin evlerine gelir, onlarla beraber bayram yaparlar. Ölünün ilk bayramı acıların tazelenmesine sebep olur. Her tanıdığım bugün yeniden taziye ziyareti yapması adettendir. Yapmayanlar ayıplanmaktadır. (K.K. 27 )

<sup>174</sup> Abdurrahman Filiz, **Çayıralan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar**, Yayınlanmamış Y. L. T., Erciyes Üniv. S. B. E., Kayseri, 2006, s. 42

<sup>175</sup> Örnek, age., s. .220

### 3.1.3.3.3. Ölünün eşyaları

Bu gün Anadolu'nun genelinde ölenin eşyaları ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Bir kısım insanlar bunları olduğu gibi verirken, bir kısmı yıkayıp temizledikten sonra vermektedir. Anadolu'da bu uygulamalar ya hayır yapmak amacıyla ya da ölünün ruhunun geri geleceği korkusundan yapılır. Ölünün ruhunun geri geleceği düşüncesi eski inanışlardan kalma bir düşüncedir.

İslâmiyet öncesinde Türklerde de, ölünün eşyalarıyla ilgili birtakım uygulamalara rastlıyoruz. *“Bunlardan, Göktürkler, muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşe yakarlar. Oğuzlar ise defin törenlerinde; ölüye ceket giydirdikler, kuşağını kuşandırır, yayını yanına korlar, eline dolu tahta kadeh tutturup önüne de nebiz dolu bir tahta kap korlar. Bütün mal ve eşyasını bu eve doldurup ölüyü buraya oturturlar.”*<sup>176</sup>

Araştırma alanımız Alvar'da da ölünün eşyalarıyla ilgili çeşitli uygulamalar görülmektedir. Alvar'da ölen kişinin giysileri yıkandıktan sonra fakir kişilere verilir. Bu uygulama ölen adına hayır yapma amacı taşır. Alvarlılarda ölenin geri geleceği fikri bulunmamaktadır. Ölenin saati, yüzüğü gibi bazı eşyaları ise anı olarak saklanmaktadır. Ölen kişinin yatağı ve yorganı çoğu zaman yıkanır, temizlendikten sonra evde kullanılsa da bazıları tarafından üstünde ölü yatmış olması korkusuyla ya birine verilmekte ya da kullanılmayıp bir köşeye atılmaktadır. (K.K. 23, 27)

### 3.1.3.3.4. Yas tutma

Yas tutma, ölümün ardından duyulan acı ve üzüntünün göstergesidir. İnsanların belli bir süre devam ettirilen yasın süresi ölenin yakınlığına, genç veya yaşlı oluşuna, erkek veya kadın oluşuna, kişiliğine, toplumdaki yerine, ölüm biçimine göre değişmektedir. En az üç gün süren yas, bazen yıllarca sürdürülmektedir. Yas süresince her toplumun kendi kültürüne uygun birtakım uygulamaları vardır.

Araştırma alanımızda ölünün ardından yas tutulur. Yasın süresi ölünün yakınlık derecesine göre on beş gün, kırk gün bazen bir yıl olabilmektedir. Bu süre boyunca erkekler tıraş olmazken, bayanlar süslü giyinmez, gezmeye gitmez, evde televizyon ve radyo açmaz, nişan-düğün gibi kutlamalar yapmazlar. Komşularda cenazeye olan

---

<sup>176</sup> İnan, age., s.178

saygılarından dolayı radyo ve televizyonlarının sesini kısarlar, nişan ve düğünlerinin tarihini ertelerler. (K.K. 30)

Tarih boyunca Oğuzlarda, Selçuklularda, Türkmenlerde, Anadolu beyliklerinde ve Osmanlılarda gördüğümüz yas belirtisi olan siyah giyinme geleneği Alvar'da koyu renkler giyinme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Alvar'da yas tutan ölü yakınlarının normal hayata dönüşü bazen on beş gün, bazen kırk gün sonra olmaktadır. Eskiden Alvar'da "Yas Kaldırma" geleneği uygulanırdı. Bu geleneğe göre cenaze sahibi on beş gün dolduktan sonra bir komşunun evine götürülerek banyo yaptırılır, yeni kıyafetler giydirilerek dışarı çıkarılırdı. Böylece yas bitirilmiş olurdu. Bu uygulama şimdilerde kimse tarafından uygulanmamakta, cenaze sahipleri günler ilerledikçe yavaş yavaş normal hayatlarına geri dönmektedirler. (K.K. 28)

Yöremizde ölümün ardından kırk gün geçtikten sonra kırk mevlidinin okutulmasıyla birlikte yas sona ermiş gibi görünse de ölünün ilk bayramı, elli ikinci gecesi gibi belirli günlerde tekrar yas havasına girilmektedir.

### 3.1.3.3.5. Mezar ziyaretleri

Ölülerin gömüldüğü yer olan mezar, "Arapça bir kelime olup, 'z-y-r' kökünden türetilmiştir ve esas olarak "ziyaret edilen yer" manasına gelmektedir."<sup>177</sup> Mezarlar Türkler için geçmişten bugüne her zaman kutsal yerler olarak görülmüştür. Eski Türklerde kutsallığı sağlayan mezarda yatan kişidir. "*Türk boyları arasında en eski ve köklü inançlardan biri atalar "kültü"dür. Eski Türklerde, atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancı vardır. Korku ve saygı karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, mezarları kutsal kabul edilirdi.*"<sup>178</sup> Bu gün ise mezarın kutsal sayılması dini inançlarımızdan kaynaklanmaktadır.

Alvar yöresinde de mezarlar insanın faniliğini, Allah'ın bakiliğini anlattığı için kutsal kabul edilen yerlerdir. Yöremizde, mezarlığa veya mezarda yatan kişilere saygılı olma anlayışı vardır.

<sup>177</sup> Filiz, age., s. 44

<sup>178</sup> Gökçen Peker, *Misis'te Geçiş Dönemi Âdetleri*, Yayınlanmamış Y. L. T., Niğde Üniv., S. B. E., Niğde, 2008, s.93

Mezardan geçerken müziğin sesi kısılır, boş konuşmak yerine dua okunur. Mezara ve ölüye saygısızlık günah olarak görülmektedir. (K.K. 17, 21)

*“Eski inanç sistemimizdeki atalar kültüründe de, ataların mezarına yapılan saygısızlık hoş karşılanmamaktadır.”<sup>179</sup>*

Alvar’da ölene saygının gereği olarak mezarlık ziyaretleri yapılır. Bu ziyaretler belirli günlerde gerçekleşmektedir. Mezar ilk defa ölünün gömüldüğü günün ertesi sabahı ziyaret edilir. Daha sonra ise genelde cuma günleri, dini bayramların ilk günleri ve kandillerde ziyarete edilir. Bu ziyaretler sırasında mezarlık temizlenir, sulanır ve başında Kur’an-ı Kerim okunur. (K.K. 27, 30)

Araştırma alanımızdaki mezarlıklarda her bir ölenin başucuna taş konmuştur. Mezar taşlarına kişilerin adı-soyadı, ölüm tarihi ve varsa hafızlığı veya imamlığı yazılmıştır.

---

<sup>179</sup> Bülbül, age, s. 97

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### 4. HALK DİLİ VE EDEBİYATI

#### 4.1. Alvar Ağzı

Dil, insanlar arasındaki iletişimi sağlayan önemli bir araçtır. İlk ne zaman ortaya çıktığı bilinmeyen dil, zaman içinde sistemli bir şekilde gelişerek değişen bir yapıya sahiptir. *“Dünyada hiçbir dil ansızın doğmuş ve türemiş değildir, birçok yüzyıl içerisinde gelişme ve değişme devrelerinden geçip kendine mahsus oluşum dereceleri edinmiştir. Her gelişme devrinde de, özelliğine göre yenilikler meydana getirerek, farklı tabakalarının da kurulmasını sağlamıştır”*<sup>180</sup>

*“Aynı dili kullanan toplulukların farklı coğrafyalara yerleşmelerinin akabinde dilde farklılıklar oluşabilmektedir. Dil toplumların birbirleri ile ve doğa ile kurdukları iletişimin boyutları ölçüsünde değişkenlik sergileyebilmektedir. Lehçelerine ayrılan dil grupları zamanla kendi içinde bir evrime uğrayıp, coğrafi farklılaşmaların da etkisiyle yeni kavramlar, yeni kelimeler bulmuş ve birbirlerinden ayrılmışlardır.”*<sup>181</sup> Şive olarak adlandırılan bu dil grupları, anadilden ayrılan kollardır. *“Bir dilin, daha az konuşma farkları gösteren ve bölgeden bölgeye veya şehirden şehre değişebilen küçük kollarına ise ağız denir. Ağızlar, konuşma diline dayanır.”*<sup>182</sup> *“Bugün Anadolu’da birbirinden farklı ağızları bulunması, 11. yüzyıldan itibaren bu topraklara yerleşen Oğuz boylarının farklı ağız özelliklerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Anadolu’ya değişik zamanlarda, çeşitli sebeplerle gelen Oğuz dışı Türk unsurlarla, yabancı unsurların da bu ağızların oluşumunda önemli katkıları olmuştur. Aynı veya benzer özelliklere sahip olan bu ağızlar, tarihi ve etnik yapıyla da ilişkili olarak Anadolu’nun belirli bölgelerinde kümelenmiştir.”*<sup>183</sup>

Bugün Anadolu’da konuşma ve yazı dili olarak benimsenen ağız İstanbul ağızıdır. Ancak İstanbul ağızı yanında konuşma dilinde ses, şekil ve söz dizimi özellikleri

<sup>180</sup> Ahmet Caferoğlu, **Türk Dili ve Tarihi**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s.2

<sup>181</sup> Fahri Arabacı, **Toplumsal Kimlik ve Dil Ekseninde Yöresel Ağızların Sosyal Değişkenlerle İlişkisi**, Yayınlanmamış Y.L.T., Dumlupınar Üniv. S.B.E., Kütahya, 2004, s. 29

<sup>182</sup> Mustafa Tayşi, **Tavşanlı ve Yöresi Ağız İncelemeleri**, Yayınlanmamış Y.L.T., Dumlupınar Üniv. S.B.E., Kütahya, 2007, s. 13

<sup>183</sup> Tayşi, age., s. 13

bakımından birbirinden farklı üç grup Anadolu ağızı dilbilimciler tarafından tespit edilmiştir. Bunlar:

“1. Doğu Grubu Ağızları

*Ağrı, Artvin merkez ile Şavşat, Ardanoç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç), Van ağızları.*

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları

*Hopa, Borçka, Arhavi (Artvin), Rize ve Trabzon ağızları.*

3. Batı Grubu Ağızları

*Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.”<sup>184</sup>*

Araştırma alanımız olan Pasinler’in Alvar beldesinin ağızı, Erzurum sınırları içinde yer alması itibarıyla “Doğu Grubu” ağızlarındandır. Erzurum ağızı özellikleri taşıyan Alvar ağızının İstanbul ağızından ayrılan özellikleri kısaca şunlardır:

“Erzurum ili ağızlarında, Türkiye Türkçesi aydın konuşmasında bulunan (a, ı, o, u, e, i, ö, ü) temel ünlüleri dil ve dudak durumlarına bağlı olarak az çok değişmiş şekilleriyle görülürler.”<sup>185</sup> Bu durum Alvar ağızında da görülmektedir.

Harp › herb

Elma › alma

Güzel › gözel

Olduğu zaman › olduğu zaman

Böyle › bele

İyi › eyi

Alvar ağızında kelimelerin son ses ünlülerinin yaygın olarak düz-dar-ince nitelik kazandığı görülmektedir.

Altı › alti

<sup>184</sup> Tayşi, age., s. 14

<sup>185</sup> Sezen, age., s. 312



Kuru › guri  
 Burası › burası  
 Olduğu › olduğu

“Türkçeye yabancı dillerden girmiş olan sözcüklerden *r, l, m* ve *n* ile başlayanlar şive ve ağızlarda çok defa bir önses ünlü türemesi ile söylenirler. Erzurum ağzında bu hadise sadece (*r*) ile başlayan sözcüklerde görülür.”<sup>186</sup> Alvar ağzında önses ünlü türemesi ile söylenen yalnız iki kelimeyle karşılaştık.

Rus › Urus  
 Rüzgâr › Ülüzgâr

Alvar insanıyla bulunduğumuz sohbet ortamlarında tespit ettiğimiz bir başka ağız özelliği ise “*incelik-kalınlık bakımından ilerleyici ünlü uyumları ve gerileyici ünlü uyumlarıdır.*”<sup>187</sup>

İlerleyici Ünlü Uyumları : Afet › afat  
 Selamet › Selemet  
 Mezar › mezer  
 Zalim › zalım  
 Merhamet › merhemet  
 Gerileyici Ünlü uyumları : kader › geder  
 Mani › meni  
 Aziz › eziz  
 Kabir › gebir  
 Davet › devet

Alvar ağzında bazı sözcüklerde ünsüz düşmesi, bazı sözcüklerde ise ünsüz türemesi ve ünsüz ikizleşmesi görülür.

Ünsüz Düşmesi : Buğday › buğda  
 Evvel › evel  
 Rençber › reşber  
 İğne › ine  
 Öylece › elece  
 Yitti › itti  
 Yılan › ilan  
 Ünsüz türemesi : Yirmi › igirmi

<sup>186</sup> Selahattin Olcay, **Erzurum Ağzı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966 s.24

<sup>187</sup> Olcay, age., s.26

Kâğıt › çağirt

Ünsüz İkizleşmesi : Yedi › yeddi

Kısa › gıssa

Ama › amma

Otuz › otduz

Alvar ağızında bazı sözcüklerde “k” ünsüzü “g, h, ç veya c” ünsüzlerine; “b” ünsüzü “p” ünsüzüne ya da “p” ünsüzü “b” ünsüzüne; “d” ünsüzü “t” ünsüzüne; bazen “c” ünsüzü “ç” ünsüzüne dönüşmektedir:

Kara › Gara

Arkadaş › arhadaş

Annemgil › anamcil

Belki › belçi

Dikiyor › tiçiyor

Bıçak › piçah

Parmak › barmah

Değirmenci › değirmançi

Alvar ağızında ünsüzlerin yer değiştirdiği de olur:

Toprak › torpah

Yaprak › yarpah

Şalgam › şağlam

Alvar ağızında zaman ekleri ile şahıs eklerinde de İstanbul ağızından farklı kullanımlar görülür:

Çıkamıyorum › Çıhamirem

Bakacağım › Bahacam

Gelecek misin › Geleceh misen

Gelmiyor › Gelmir

Alvar ağızında kullanılan İstanbul ağızında bulunmayan bazı kelimeler de bulunmaktadır:

Yuvarlak : Gındıllık

Keçi : Gıdik

Kedi	: Pisik
Köpek	: Gudik
Yegin	: Cin
Boz	: Açık Renk
Dal	: Sırt
Seyirtmek	: Koşmak

#### 4.2. Anonim Halk Edebiyatı ve Türleri

Halk arasında sözlü olarak oluşmuş, söyleyeni bilinen ya da bilinmeyen edebi türler halk edebiyatını meydana getirmiştir. Anadolu halk edebiyatının başlangıcı yazıdan önceki sözlü edebiyat dönemidir. Bugün halk edebiyatı ürünü olarak tanıdığımız ürünlerin geneli sözlü edebiyat geleneği içinde oluşmuştur. Türkiye’de 20. yüzyıldan itibaren incelenmeye başlayan halk edebiyatı üç dala ayrılmıştır. Anonim halk edebiyatı, dini-tasavvufi halk edebiyatı, âşık edebiyatı.

*“Anonim (anonyme) kelimesi Fransızca olup “Adı bilinmeyen, adsız” anlamına gelir. Edebiyatta ise; söyleyeni yazanı bilinmeyen edebi eser” anlamındadır.”<sup>188</sup>*

*“Anonim halk edebiyatı başlangıçta söyleyeni belli olan ürünün daha sonra söyleyeni unutulmuş halk belleğinde taşınarak günümüze gelmesiyle oluşan bir edebiyattır. Bu ürünler çıkış özelliklerini kaybederek anonimleşmiş, halkın ortak ürünü olmuştur.”<sup>189</sup>* Anonim halk edebiyatı ürünleri yabancı etkilerden uzak oldukları için milli bir karakter taşırlar. Sözlü olarak ortaya çıkan bu ürünler halk arasında dilden dile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu ürünler ortaya çıktıkları toplumun ve daha sonra yayıldıkları bölgenin özelliklerini yansıtır. Anonim halk edebiyatı; destan, halk hikâyesi, masal, fıkra, efsane, atasözü, bilmece, alkış-kargış, mani, türkü, ninni gibi ürünleri kapsar.

Alvar halkının hafızasında bugüne kadar taşıdığı sözlü gelenekten gelen anonim halk edebiyatı ürünleri vardır. Alvar’da derleyebildiğimiz anonim halk edebiyatı ürünleri mani, türkü, ninni, bilmece, efsane, masal, atasözü ve alkış-kargışlardır.

<sup>188</sup> Doğan Kaya, **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999 s.1

<sup>189</sup> Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2004, s.8

#### 4.2.1. Mani

Halk kültürü ürünü olan maniler, sözlü edebiyat dönemlerinden bugüne kuşaktan kuşağa aktararak gelmiş, Türk milletinin duygu ve düşünce yapısını yansıtan kültür hazineleridir. Anonim tarzda, belli kurallarla söylenen mani, gerek Anadolu’da gerekse diğer Türk bölgelerinde farklı adlarla karşımıza çıkmaktadır. “*Türkiye sınırları içinde Denizli’de mana, Urfa’da kadınlar arasında me’ani, erkekler arasında hoyrat (veya horyat), Doğu Karadeniz bölgesinde ise karşı-beri kavramları kullanılmaktadır. Karşı berilerde karşılıklı olarak ve sıra ile kişiler iki dize söylerler, ikinci dizeler kendi arasında kafiyelidir. Türkiye dışında Azerbaycan’da bayatı, Irak’taki Türkler arasında hoyrat, Kazan ve Kırgız Türkleri arasında aytıpa, kayım ölüng veya ülenek, Tatarlar arasında çinik, cinig, cink, sın, Kırım Tatarlarında mane, Özbek Türkleri arasında koşuk, asula kelimeleri kullanılmaktadır.*”<sup>190</sup>

Türk halkı arasında mani söylemek gelenek halini almıştır. Halk manilerde yaşadığı hâdiseleri; aşk, gurbet, kıskançlık, kırgınlık, özlem gibi duygularını ve tabiatı anlatır. Özellikle kadınlar düğünlerde, şenliklerde, imeceyle iş yaparken, tarlalarda, uzun kış gecelerinde bir araya geldiklerinde mani söyleyerek duygu ve düşüncelerini dile getirirler. Mani söylemeye “*halk arasında mani yakmak, mani düzmek, mani atmak gibi deyimler kullanılır.*”<sup>191</sup>

“*Maniler genelde yedi heceli, dört dizeden oluşan, aaxa biçiminde kafiyelenen bir nazım şeklidir. Bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü göstermek zorundadır. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamı veren son dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir.*”<sup>192</sup> Bu şekil özelliklerine bağlı maniye düz veya tam mani adı verilmektedir. Fakat, bunun dışında “*artık dizeden oluşan manilere, dizeleri 4, 5, 8, 9, 11 heceden oluşan manilere, Karadeniz kıyılarında ve İstanbul semai kahvelerinde söylenen ‘baca’ biçiminde kafiyelenmiş manilere rastlamak mümkündür.*”<sup>193</sup>

Yapılarına göre maniler düz mani, kesik mani, artık mani ve deyiş olarak dört tiptir.

Alvar beldesinde yaptığımız derlemeler sırasında bu dört tip maniden sadece düz maniye rastladık. Bu maniler, genelde eskiden ahır odalarında, imece usulüyle

<sup>190</sup> Artun, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.112

<sup>191</sup> A.Mustafa Yelden, **Erzurum Merkez Köyleri Manilerinin Derlenmesi ve Genel Olarak Değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Y.L.T., İTÜ S. B. E., İstanbul, 2007, s. 13

<sup>192</sup> M. Öcal Oğuz, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2006 s. 267

<sup>193</sup> Oğuz, age., s. 267

çalışırken, kına gecelerinde, herfene<sup>194</sup> ederken kadınlar arasında söylenmektedir. Derlediğimiz manilerle yöre halkının duygu ve düşüncelerini nasıl ifade ettiğini ortaya koymaya çalıştık. Alvar'da derlediğimiz manileri sevda konulu maniler, , ayrılık ve hasret anlatan maniler, evlilikle ilgili maniler, mektup manileri ve kabadayı manileri olarak gruptandırdık.

### **Sevda Konuları Manileri:**

1

Altın üzüh var benim  
Barmağıma dar benim  
Şu garşı ki gonahda  
En sevgili yar benim (K.K. 8)

2

Altın üzüh şan verir  
Kız söveye yan verir  
Oni gören yiğitler  
Ayah üsti can verir (K.K. 16)

3

Meni demeye geldim  
Gaymah yemeye geldim  
Meramım kaymah değil  
Yari görmeye geldim (K.K. 16)

4

Meni meniye eyler  
Meniden gelen beyler  
Meni bir yar getirmez  
Meni bir gönül eyler (K.K.16)

5

Garayam gayısıyam  
Gızların eyisiyem  
Aslımı sorarisen  
Ben bir beğın kıziyam (K.K.23)

---

<sup>194</sup> piknik

6

Çıhtım tandır başına  
 Demlih çihdi garşıma  
 Doldur doldur ver içem  
 Ahlım gelsin başıma (K.K. 32)

7

Altın üzüh kaşiyam  
 Ben kızların başiyam  
 Benim paham ağırdır  
 Hindistan gumaşiyam (K.K. 9)

8

Çimene basma yarım  
 Her yeri yosma yarım  
 Eller ne derse desin  
 Selamı kesme yarım (K.K. 7)

9

Garşıdan gelen atli  
 Atlıda kilim gatli  
 Anam babam sağ olsun  
 Hepisinden yar datli (K.K.7)

10

İşte gör, işte gör  
 Hayalde gör, düşde gör  
 Kadrimi gıymetimi bilmedin  
 Bir zalıma düşde gör (K.K. 9)

### **Ayrılık ve Hasret Konulu Maniler:**

11

Dağlar dağladi beni  
 Gören ağıladi beni  
 Ayırdi zalım felek  
 Gören ağıladi beni (K.K. 8)

12

Ayvanda yatan oğlan

Gömlegi keten oğlan

Yarini eller almış

Hebersiz yatan oğlan (K.K. 8)

13

Erzurum'dan gelenler

Yarimi çalar gider

Ben yarimi isterem

Ahlımı aldı geder (K.K. 8)

14

Mavi zubun asılı

Bedeninden gasılı

Sen orda ben burada

Nasıl gezeh küsüli (K.K. 20)

**Evlilik Konulu Maniler: 15**

Ne durursun bacadan

Gömlegi alacadan

Ahçe getir gel götür

Gurtulasan bacadan. (K.K. 16)

16

Menidir mestim oğlan

Küçükten dostum oğlan

Duydum ki evlenmişsen

Ben senden küstüm oğlan (K.K. 20)

**Mektup Manileri:**

17

Mehtup yazdım gış idi

Galemim gümüş idi

Daha çok yazacahtım

Barmahlarım üşüdi (K.K. 30)

**Kabadayı Manileri:**

18

İğne sohdum ketene

Yeni girdim vatana

Vallahi gan ederem

Yarim ile yatana (K.K. 28)

**Ramazan Manileri:**

19

Elinde alli yağlıh

Her işin başı sağlıh

Ramazani biz tutduh

Hani bize bayramlıh (K.K. 7)

20

Meniyi başdan söyle

Galemi gaşdan söyle

Orocam açlığım var

Eymehden aşdan söyle (K.K. 7)

**Değerlendirme**

Derlediğimiz manilerin tümünün nazım birimi dördlüktür. Ölçü olarak ise onuncu mani dışında hepsi 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir.

Kafiye düzeni açısından bakıldığında manilerin aaxa şeklinde kafiyelendiği görülmektedir. Bu özellikler Alvar manilerinin düz mani biçiminde olduğunu göstermektedir.

Manilerinin büyük bir kısmı sevda üzerine söylenmiştir. İnsanlar sevgililerinin yüzlerine karşı söyleyemedikleri duyguları, maniler aracılığıyla, dolaylı yoldan dile getirmişlerdir. Sevda manilerinin içinde, güzellik, dert, heyecan, kıskançlık, kibir, şikayet gibi konular işlenir.

Alvar'da derlediğimiz sevda manilerinin bir kısmı sevgi üzerine (1, 3, 6, 8, 9); bir kısmı güzellik ve bunun verdiği kibir üzerine (2, 5, 7); sevgiliye şikayet için (10) söylenmiştir.



Derlediğimiz diğer manilerin bir bölümünde ise ayrılık, gurbette çekilen acı dile getirilmiştir. (11, 12, 13, 14)

Türklerde aile yapılan merasimler sonucu kurulur. Bu merasimlere düğün ya da evlilik merasimi denir. Eskiden Alvar’da evlenmek için başlık parası denen bir para ödenirmiş. On üçüncü manide “akçe” kelimesiyle evlilik için gerekli olan bu paradan bahsedilmektedir. On altıncı manide ise başkasıyla evlenen sevgiliye sitem vardır.

Eskiden mektup aracılığıyla haberleşen insanlar mektupların sonuna da mani sıralarlar. Alvar’dan derlediğimiz on yedinci manide mektup aracılığıyla Erzurum’un soğuşunun anlatıldığını görmekteyiz.

On sekizinci mani ise tehditkâr bir üslupla söylenmiştir.

Kültürümüzün yansıması olan maniler de dini inançlarımıza ait uygulamaları da görebilmekteyiz. Alvar manilerinin oruç üzerine söylenenleri de vardır. (19, 20) Bu manilerde Ramazan ayında oruç tutulması ve Ramazan ayından sonra gelen bayram için, bayramlık alma geleneğinden bahsetmektedir.

Manilerde söylendiği toplumun yaşantısını, duygu ve düşüncelerini ve karakteristik özelliklerini buluruz. Nitekim Alvar yöresinde derlenen manilerde de Alvar halkının sevdasını, ayrılık karşısındaki tutumunu, evlilikle ilgili geleneğini, kızgınlığını nasıl ifade ettiğini ve inançlarını görmekteyiz.

Eskiden yaygın olan mani söyleme geleneğinin yavaş yavaş kaybolduğunu, yeni neslin yabancılaştığı bir kültür halini aldığını da derlemelerimiz sırasında tespit ettik. Bu zenginliğin kaybolmaması için derleme çalışmalarının yapılması gereğini bir kez daha anladık.

#### 4.2.2. Türkü

Sözlü olarak ortaya çıkan, ilk kimin söylediği unutulmuş anonimleşen, ezgili söyleyişleriyle dilden dile aktararak bugünlere ulaşan, “*Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi insanların ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi milli karakteri ve tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir.*”<sup>195</sup>

<sup>195</sup> Artun, **Halk Edebiyatına Giriş**, s. 131

*“Türkçe söylenmiş şiir anlamına gelen ‘Türkü’nün ‘Türkî’ sözünden geldiği görüşü ittifakla kabul edilmiş bir görüştür. ‘Türk’e has’ anlamına gelen bu söz halk ağzında ‘Türkü’ şekline dönüşmüştür.”*<sup>196</sup>

Türkü kelimesine ilk 15. yüzyılda rastlanmıştır. *“ 15. yüzyıl Çağatay yöresi şairlerinden Ali Şir Neva’i Mizanül Evzan isimli eserinde türküden söz eder, onun yanı sıra yine 15. yüzyılın ilk yıllarında yaşayan Babur Şah ise, Sultan Hüseyin Baykara zamanında, onun meclislerinde icat edildiğini, iki devrede bestelendiğini, kaydeder. Böylece, türkü kavram olarak, İslamiyet’ten önceki Türk edebiyat geleneğinde “ır” veya “yır” kelimesi ile ifade edilirken, 15. yüzyılda Batı Türkistan yörelerinde kullanılmaya başlanmış, bu yörelerden de Anadolu Türk edebiyatına geçmiştir. Yazılı kayıtlarda ise; Peçevi, Eğri’nin fethinden bahsederken, türkü kavramına kelime olarak yer vermiştir.”*<sup>197</sup> Anadolu Türk edebiyatında türkünün ilk örneklerini on altıncı yüzyılda Öksüz Dede vermiştir.<sup>198</sup>

Türk folklorunun en güzel örneklerini teşkil eden türkülerimiz için çeşitli tanımlar yapılmıştır. Pertev Naili Boratav türküyü: *“Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinden oluşan, gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler, diye tanımlarken; Nihat Sami Banarlı: Koşma şeklindeki bir manzumenin her dördlüğüne bir (beşinci) veya bir (beşinci-altıncı) mısra ilavesiyle söylenen bir halk şiiridir.”*<sup>199</sup> şeklinde bir tanım getirir. Doğan Kaya da çeşitli tanımlardan hareketle türkü için şu tanımları yapmıştır: *“ Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen, manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir.”*<sup>200</sup>

Türk’e ait bir tabir olan türkü kelimesi için Türk boylarında farklı isimler kullanılmıştır. Türküye *“Uygur Türkleri nahşa, koça nahşis; Türkmenler halk aydımı,*

<sup>196</sup> Kaya, age., s.131

<sup>197</sup> Artun, **Halk Edebiyatına Giriş**, s. 130

<sup>198</sup> Kaya, age., s. 131

<sup>199</sup> Kaya, age., s. 132

<sup>200</sup> Kaya, age, s. 132

*Azeri Türkleri mahnı; Özbekler türki, halk koşığı; Başkurtlar halk yırı; Tatarlar halk cırı; Kazaklar türki, türük, halık eni; Kırgızlar eldik ır, türkü*<sup>201</sup> demişlerdir.

*“Türküler kıtalar halinde duraklı veya duraksız, 7-15 heceli kalıplarla yazılmıştır. Türkülerde kıtalar yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu bent adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan ‘nakarat’ır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak da denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyelenirler.”<sup>202</sup> Sade bir dille yazılan türküler, heceyle söylenebildiği gibi aruzla söylenenleri de vardır. “Aruz vezni ve divan edebiyatı nazım şekleriyle ortaya koyulan bu türkülere: ‘Divan, Selis, Semâi, Kalenderî, Satranç ve Vezniâhır’ adları verilmektedir.”<sup>203</sup>*

Halkın ortak malı olan, söylendiği yörenin sosyal hayatını yansıtan, duygu ve düşüncelerine tercüman olan türkülerin ortaya çıkışları iki yolla olmuştur. Söyleyeni unutulmuş anonimleşmiş türkülerin yanında söyleyeni belli olan türkülerde vardır. Saz şairlerinin şiirleri arasında türkü olarak tanınan örneklere rastlandığı gibi tarikat edebiyatı mahsulleri arasında da türkü olarak tanınan örneklere rastlanmaktadır.

Türküler genel olarak gösterdikleri çeşitlilik bakımından yapı, konu ve ezgilerine göre tasnif edilmektedirler.

Araştırma alanımızda yapılan derlemeler sonucunda Alvar’a has denilebilecek nitelikte türkülere rastlanmamıştır. Bu nedenle tasnif yoluna gidilmemiştir.

Alvar halkının düğünlerde, kınalarda, kış oturmalarında söylediği türküler, genel olarak radyo, televizyon gibi araçlardan öğrenilen, Pasinler ilçesinde veya çevre köylerde söylenen türkülerdir. Bunun yanında yazılı kaynaklarda Aşık Reyhani’den derlenen ve Alvarlı Muhammet Lütfi Efendinin şiirlerinin türkü olarak tanınan örnekleriyle karşılaşmıştır.

Tespit edilen türküler şunlardır:

<sup>201</sup> Merdan Güven, **Türkiye Sahasındaki Hikayeli Türküler Üzerine Bir Araştırma**, Yayımlanmamış D.T., Atatürk Üniv. S.B.E., Erzurum, 2005, s. 52

<sup>202</sup> Artun, **Halk Edebiyatına Giriş**, s. 130

<sup>203</sup> Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 195

1

**Semaver**

*Semaveri gurdum düze*  
*Şeyhim himmet etsin bize*  
*Terigette cümlemize*

*Limon senin, hey semaver*  
*Çay senindir, hey semaver*  
*Limon senindir semaver*  
*Çay senindir, hey semaver*

*Demliğimin üsdü çiçek-*  
*İhvanlar gelsin çay içek*  
*İhvanlar gelsin çay içek*  
*Gelmiyeni goyyak kaçak*

*Limon senin, hey semaver*  
*Sohbet senindir semaver*  
*Limon senin, hey semaver*  
*Sohbet senindir semaver*

*Semaveri alışdırdım*  
*Maşa ile garişdırdım*  
*Küsülüleri barışdırdım<sup>204</sup>*

Alvarlıların pek çoğu tarafından bilinmeyen bu mısralar, birbirine kırgın olan insanları barıştırmak için bir semaver etrafında toplayan Alvarlı Muhammet Lütfi Efendi tarafından usulüyle beraber, orada söylenmiş ve türkü olarak tanınmıştır.

---

<sup>204</sup> Nabi Bellekoğlu, **Erzurum Türküleri**, Kemal Matbaası, Adana, 1971, s.72

2

**Aşhların Ahlın Alır**

*Aşhların ahlın alır  
Gerdanda halların senin  
Aşığı çöllere salır  
Görünse tellerin senin*

*Ariflerin irfanına  
Karşu bırakmış şanına  
Cem eylemiş divanına  
Dest beste kulların senin*

*Hurileri raksa salar  
Gözlerinden sürme talar  
Şahların tacını çalar  
Dür döker dillerin senin*

*Dildâdeler gıryan olur  
Ciğerleri büryan olur  
Divaneler üryan olur  
Görünse illerin senin*

*Geysülerin bad-ı saba  
Kaldırsa etse berheva  
Güneş gibi verir ziya  
Neşr olsa tellerin senin*

*Dertlilere dermen eder  
Katreleri umman eder  
Lütfi'yi zül firman eder  
Hikmet makallerin senin <sup>205</sup>*

---

<sup>205</sup> <http://www.turkuler.com/nota/yore.asp?yoresi=Erzurum>

Mehmet Çamaşır tarafından Abdurrahman Demir'den derlenen ve notalanan bu mısralar Alvarlı Muhammet Lütü Efendiye aittir. Tasavvuf edebiyatına özgü bir mahsul olmasına rağmen Alvar yöresine ait bir türkü olarak tanınmaktadır.

3

### **Körlenme Ey İnsanoğlu**

*Körlenme ey insanoğlu*

*Ölmemeye çare mi var*

*Her açan insan bir güldür*

*Solmamaya çare mi var*

*Hani ecdat, hani ata*

*Hakk'a karşı etme hata*

*Tabut derler ağaç ata,*

*Binmemeye çare mi var*

*Lütü hey der ölüm kader,*

*Gelmiş ecel beni bekler*

*Buraya gelenler gider,*

*Gitmemeye çare mi var*<sup>206</sup>

Suat Işık tarafından Halit Kök'ten derlenen ve notalanan bu mısralar da Alvarlı Muhammet Lütü Efendiye aittir; ancak Alvar türküsü olarak bilinir. Her iki türkü de Alvar halkı arasında ilahi olarak söylenir.

Saz şairlerinin şiirleri arasında türkü olarak tanınan örneklere rastlandığından bahsetmiştik. Alvarlı saz şairi Reyhani'nin de TRT repertuarında uzun hava olarak yer alan şiirleri vardır.

<sup>206</sup> <http://www.turkuler.com/nota/yore.asp?yoresi=Erzurum>

4

**Uzun Hava**

*Ey rüzigâr giderisen canana söyle beni  
 Onda merhamet mevcuttur yakmasın böyle beni  
 Ben bu aşka uğrayalı bana Mecnun dediler  
 Ben nasıl mecnunam bilmem aramaz Leyla beni  
 Reyhani 'yim aşka düştüm gözlerim yaşta benim  
 Eremedim muradıma gönlüm telaşta benim  
 Ne dizimde kuvvet kaldı ne aklım başta benim  
 Düşkünüm kapına geldim al kabul eyle beni <sup>207</sup>*

5

**Uzun Hava**

*Diyar-ı gurbete düş oldu yolum yolum  
 Gidip gelsem de bir gelmesem de bir  
 Şifa bulmaz bir acemi tabipten  
 İlaç alsam da bir almasam da bir  
 Oğul... Yara sızlar  
 Ok değmiş yara sızlar  
 Yaralının halından  
 Ne bilir yarasızlar  
 Semenderin arşa dayandı zarı  
 Halı müşkül döndü pervanaları  
 Yakıp vücudumu kül eder nârı  
 Şem 'e salsam da bir salmasam da bir  
 Yavru... Gül yarım  
 Bülbül yarım yârım  
 Aşkın ile deli oldum  
 Gel üstüme gül yârım <sup>208</sup>*

---

<sup>207</sup> Kenan Tuna, **Erzurum Türküleri ve Nazariyatı**, Semih Ofset Matbacılık, Ankara, 2001, s. 80

<sup>208</sup> Tuna, age., s.81

Alvar'da bu uzun havalar gençler tarafından bilinmemekte, aşık türkülerini seven ve dinleyen orta yaşlı insanlar tarafından Aşık Reyhani'nin deyişleri olarak bilinmektedir.

6

Vara vardım Alvar'a

Alvarlılar girmiş kıllı şalvara

Akşama kadar yalvara

Akşamdan sonra dört yola vara (K.K. 30)

...

Bu dörtlük, "*misafirperver köylerin övüldüğü, olmayanların yerildiği bir destandan*"<sup>209</sup> alınmıştır. Ancak tamamı bilinmeyen bu destan Alvar'da, Alvar türküsü olarak bilinmektedir. Alvar'da bu türkünün bir de çıkış hikâyesi olduğu söylenir. Hikâye şöyledir:

Bir yabancı Alvar'a misafir gelir. Köyde kimseyi tanımamaktadır. Gündüz gelen misafir, köylüler tarafından güzelce ağırlanır, yedirilir, içirilir. Adam köylünün kendisiyle ilgilenmesinden çok memnundur; ancak akşam olunca bir de bakar ki herkes evine gitti. Adam şaşırır, gece gidecek yeri yoktur. Kimse de evine davet etmemiştir. Gece vakti ortada kalan adam Alvar için yukarıdaki türküyü söylemiştir. Bu türküyü bütün Alvar halkı bilir; fakat kaynağı hakkında hiç kimsenin bilgisi mevcut değildir.

Alvarlılar arasında özellikle düğünlerde söylenen türkülerden biri de "güzelleri" adlı türküdür ki bu türkü çevre köylere aittir; ancak Alvarlılar arasında yaygın olarak söylenir.

7

Bulgasım Alvar'a yakın

Çıkın bacalardan bakın

Kocalmışa yüzük takın

Şu Bulkasım güzelleri (Şu Alvar'ın güzelleri)

Ketuvanın merakleri

Eğri büğrü direkleri

Somun görmez terekleri

Bu ketuvan güzelleri (K.K. 28)

...

<sup>209</sup> M. Sıtkı Aras, **Bir Şehrin Ruhü**, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999, s. 105



### Değerlendirme

Alvar'a ait olarak bilinen türkülerin bir bölümü tarikat edebiyatı mahsulleri arasında yer almakta (1, 2, 3, 4), bir bölümü saz şairlerinin şiirleri arasında türkü olarak bilinmekte (5, 6), bir bölümü ise kime ait olduğu bilinmeden halk arasında söylenmektedir.

Alvar türkülerinin bir çoğu kaynaklardan tarama yoluyla öğrenilmiştir (1, 2, 3, 5, 6). Diğer türküler ise yöreden derlenmiştir (4, 7, 8).

Alvar'da bugün söylenen türküler radyo ve televizyonda duyulan türkülerdir. Yaşlı bayanlar ise kendi gençliklerinde çevrede bilinen türkülerini söyleyip eğlendiklerini ifade etmişlerdir.

### 4.2.3. Ninni

Bebekleri uyutmak için anneanne, babaanne, teyze, gibi yakınların ezgiyle söyledikleri sözlere ninni adı verilmektedir. Halk kültürü ürünü olan ninniler, sözlü olarak ortaya çıkmış, dilden dile yayılarak bu güne ulaşmıştır.

*“Muhtelif türkü, mani, ilahi, destan ezgilerinin yardımı veya irticalen meydana getirilen ölçülü, ölçsüz söz ve tekerlemelerle çocuğu oyalayan ninniler, hece vezniyle ve sade bir dille söylenirler. Umumiyetle dört mısralık bir bütün teşkil eden ninnilerin sonu bir bakıma nakarat gösteren ‘ninni yavrum ninni’, ‘uyusun da büyüsün ninni’, ‘e, e, e, ey’ vb. sözlerle biter.”*<sup>210</sup>

Kadınlar tarafından söylenen ninnilerin konusu çocuktur. Çocuğun güzelliği ve geleceği için iyi dileklerde bulunulan ninnilerde, yine çocuk etrafında babanın gurbete gitmesi, ayrılık, gibi temler ve dini motifler de işlenir. *“Ninnilerde, yerel ögeler, gelenek ve görenekler, tarihi ve toplumsal birçok konu bulunur.”*<sup>211</sup>

Divan-ı Lügati't- Türk'te “balu balu” kelimesiyle karşılanan ninni kelimesinin Türkçe'de ne zamandan beri kullanıldığı tam olarak bilinmemektedir.

Hemen her millette var olan bu kelimeye *“Azeri Türkleri, layla, laylay; Çağataylar, elle; Çavuşlar, nene; Kazak Türkleri, besik jırı, eldim, eldiy; Kerkük*

<sup>210</sup> Elçin, age., s. 271

<sup>211</sup> Artun, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.180

*Türkmenleri, leyle, leyley, leylev; Kırgızlar,aldey-aldey, beşik ırları*<sup>212</sup> gibi isimler vermektedirler.

Araştırma alanımızda kadınlar, köy işleriyle çok uğraştıkları için vakitleri olmadığından; aynı zamanda evde büyükler varken ninni söylenmesinin hoş karşılanmayacağından dolayı pek fazla ninni bilmediklerini ifade etmişlerdir. Alvar'da ancak babaanne olunca ninni söyleyerek torunların uyutulduğu öğrenilmiştir. Derlediğimiz ninniler de torunu olan yaşlılar tarafından söylenmiştir.

1

Hu hu hu Allah

(Dilama) uyhu ver Allah ver Allah

Hu hu hu Allah

(Dilama) muradını ver Allah ver Allah

Hu hu hu Allah

(Dilama) uyhu ver Allah ver Allah

Hu hu hu Allah

(Dilama) iman ver Allah ver Allah. (K.K. 28)

2

Nenni diyim uyuyasan

Eyler diyim büyüyesen

Eyler balam eyler

Nenni yavrum neni. (K.K. 38)

3

Bebeğin beşiği çamdan

Yuvarlandı düştü damdan

Bey babası gelir Van'dan

Nenni nenni, nenni nenni

Nenni nenni, nenni ...

---

<sup>212</sup> Kaya, age., s. 339

Bebeğin beşiği bahır  
 Yerinden kalhmiyor ağır  
 Ben sallaram tahir tahir  
 Nenni nenni, nenni nenni  
 Nenni nenni, neni... (K.K. 28)

4

Dandini dandini dasdana  
 Danalar girmiş bosdana  
 Sür bostancı danayi  
 Yemesin lahanayi (yavrumi)  
 E, e, e... (K.K. 18)

5

immi gelim mi  
 Daş duvari delim mi  
 Sen sıcakta, ben soğukta ölim mi  
 Issi somun, teze yağ gel (Ali)'nin boğazına ak. (K.K.. 7)

### **Değerlendirme**

Araştırma alanımızda söylenen ninnilerin nazım birimi dördlüktür. Dörtlükler ölçü bakımından bir kararlılık göstermemektedir. Serbest bir ölçüyle söylenmişlerdir. Kafiye olarak söylenen dörtlüklerde kafiye düzeni birbirlerinden farklıdır.

Alvar'da derlediğimiz ninniler Anadolu'nun genelinde söylenen ninnilerdir. Üçüncü ninni ise kaynaklarda Pasinler ilçesine ait türkü olarak geçmektedir. Alvar'da bu ninninin tamamı söylenmemekte sadece ikinci ve üçüncü dördlükleri söylenmektedir. Beşinci ninni ise uyumayan çocukları korkutup uyutmak için söylenir .

Söylenen ninniler içeriği bakımından incelendiğinde; birinci ve ikinci ninninin dilek ve temenni duygularıyla söylendiği, üçüncü ninninin türkü tarzında ayrılık ve acı ifade ettiği, dördüncü ninninin sevgiyle söylendiği, son ninninin korkutmak için söylendiği görülmektedir.

#### 4.2.4. Bilmece

Bilmece halk arasında eğlenmek ve biraz da düşündürmek amacıyla sorulan sözlü olarak ortaya çıkmış, anonim halk edebiyatı ürünleridir. Diğer sözlü ürünler gibi kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmıştır. Halk kültürü yansıması olan bilmecelerde, toplumların değerlerini, ortak beğenilerini buluruz.

Sözlü edebiyat döneminde ortaya çıkmış olan bilmeceler çok eski ürünler olup, bütün ulusların edebiyatında yer alır. *“Bilmecelerin ilk yazılı örnekleriyle kutsal kitaplarda karşılaşılmıştır. Brahmanizm’in temel eserleri olan Vedaların dördüncü kitabında, Eski Ahit’te, Eski Yunan’da bilmece örneklerine rastlanmıştır.(...) Türk edebiyatında ise ilk bilmece örneklerini Codex Cumanicus’ta buluruz.”*<sup>213</sup> Türklerin zekasını, edebi zevkini gösteren bilmeceler, Türk boyları arasında farklı kelimelerle karşılaşılır. *“Bilmece karşılığı olarak Azeriler ve Kerküklüler ‘tabmak’ fiilini ve bu kökten türetilen ‘tabmaca, tappaca’ kelimelerini; Kaşgarlılar ‘tabzuğ’; Altay Türkleri ‘tapkır’, ‘tavısak’; Kırgızlar ise ‘tapcang – nımah’ kelimelerini kullanırlar. Ayrıca bilmece yerine Türkmenlerde ‘matal’; Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar Başkurtlarda ‘cumbak, yumak’ kelimeleri yaygın olarak kullanılmaktadır.”*<sup>214</sup> Bilmeceye Anadolu’da da farklı adlar verilmektedir. *“atlı hekât, atlı mesel, fıçık, gazelleme gibi”*<sup>215</sup>

*“Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla, dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münâsebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler, bir takım eğlence, lügaz, muamma ve bulmacalarda da görülen ve dinleyiciye sorulunca ondan halli istenen ‘bil bakalım’ veya ‘ol nedir ki’ ifâdelerinin bir bakıma geniş tarifidir”*<sup>216</sup>

Bilmeceler hemen her konuda sorulabilir. Dili sade ve anlaşılırdır. Tek sorulu, tek cevaplı bilmeceler olduğu gibi çok sorulu, çok cevaplı bilmeceler de vardır.

Bilmeceler anonim ve ferdi olarak iki kısımda incelenir. Anonim bilmeceler, ilk söyleyeni unutulmuş bilmecelerdir. Anonim bilmeceler biçim olarak manzum ve

<sup>213</sup> Kaya, age., s. 463

<sup>214</sup> Elçin, age., s. 607

<sup>215</sup> Kaya, age., s. 464

<sup>216</sup> Elçin, age., s. 607

mensur olarak iki ifade tarzına sahiptirler. “Manzum bilmeceler, vezin, kafiye ve nazım hususiyeti gösteren eserlerdir. Bunlarda kullanılan vezin, Türk dilinin bünyesinden çıkan ananevi hece veznidir. Mensur bilmeceler, düz cümle halinde, konuştuğumuz şekilde olan ve çoğu zaman ‘seci’ karakteri mahsullerdir.”<sup>217</sup>

“Ferdî eserler ise edebiyat mahsulleridirler. “Belli şairler ve yazarlar tarafından söylenen ve yazıya geçirilen örneklerdir. Saz şairlerinin hece vezni ile vücuda getirdikleri dışında divan edebiyatımızda görülen mahsulleri ‘muammâ’larla ‘lügaz’lardır.”<sup>218</sup>

“Muamma, divan edebiyatında belli kurallara göre düzenlenip çözümlenebilen ve cevabı Allah’ın sıfatlarından biri ya da bir insan adı olan manzum bilmecelerdir.(...) Lügazlar da divan edebiyatında herhangi bir nesnenin ya da varlığın özellikleri anlatılarak yazılan manzum bilmecelerdir.”<sup>219</sup>

Divan edebiyatı ürünü olan muammalar aşıklar arasında da kullanılmıştır. Aşık kahvelerinde bir levhaya yazılan muamma, uygun bir yere asılmış, bu işe de ‘muamma asmak’ adı verilmiştir. Muamma asıldıktan sonra muammayı düzenleyen kişi, cevabı yazılı olarak kahve sahibine verir. Muamma çözülene kadar cevap kahveci tarafından saklanır. Muamma çözüleceği zaman, ortaya bir tepsi gelir ve herkes tepsiye hediye bırakır. Fasıla başlayan aşıklar koşma, destan, semai söyledikten sonra aşıklardan biri muammayı çözer. Doğru çözülrse muamma duvardan indirilir, toplanan hediyeler paylaşılır.

Bilmeceler, Alvar yöresinde geçmişte uzun kış gecelerinde ahır odası oturmalarında eğlenmek amacıyla söylenmektedir. Geçmişten bu güne kulaktan kulağa yayılarak gelen bu bilmeceler artık ahır odaları olmasa da halen halkın muhayyilesinde yaşamaktadır. Özellikle çocuklar arasında sorulmaktadır. Alvar’da söyleyeni bilinmeyen ve halkın zekasını gösteren pek çok bilmece vardır.

1

Aldır abası,yeşildir cübbesi

Bunu bilmeyen eşek sığısı

**Cevap:** Karpuz (K.K. 28)

<sup>217</sup> Elçin, age., s. 608

<sup>218</sup> Elçin, age., s. 617

<sup>219</sup> Elçin, age., s. 194-195

2

Çıt çıtım hamam

Kubbesi tamam

Bir gelin aldım

Babası imam

**Cevap:** Saat (K.K. 28)

3

Anşa Hanım atlanır

Etekleri katlanır

**Cevap:** Lahana (K.K. 28)

4

Dedem deve, girmez eve

Kes başını, girsin eve

**Cevap:** Şemsiye (K.K.28)

5

Saksağan seker, bıldırcın döker

Kaz yer, iliğin döker

**Cevap:** Değirmen (K.K. 29)

6

Hay hutlar hay hutlar

Yusuf'u yiyen kurtlar

Tırnağından su içer

Tepesinden yumurtlar

**Cevap:** Başak (K.K.2 8)

7

Kuşum nerden gelirsen

Kızıl kaya dibinden

Sene niye kan değmemiş

Mevla'm ele buyurmuş

**Cevap:** Kuyruk (K.K.28)

8

Ağız açık,içi dolu kızıl kıyamet

Yaş vurdum, kuru aldım

Sallallahu Ala Muhammed

**Cevap:** tandır- ekmek (K.K. 7)

9

Suya düşer ıslanmaz

Yere düşer paslanmaz

At üstünde seslenmez

**Cevap:** Güneş, altın, ölü (K.K. 7)

10

Dağdan gelir seke seke

Kuru üzüm döke döke

**Cevap:** Keçi (K.K. 15)

11

Kuyu içinde su

Su içinde bir yılan

Yılan ağzında bir mercan

**Cevap:** Gaz lambası (K.K. 20)

12

Karşıdan bir gün doğdu

Aşık aşığı boğdu

Anası beşikteyken

Kızı bir oğlan doğdu

**Cevap:** Salata (K.K. 20)

13

Dam ardında teke bağlı

Boynuzları köke bağlı

**Cevap:** Kabak (K.K. 20)

14

Alaca yılan, ağaca dolan

Vallah da yalan, billah da yalan

**Cevap:** Fasulye (K.K. 20)

15

Karşıda kasap ağlar

Öldüren kasap ağlar

Ölen koyun ağlamaz

Öldüren kasap ağlar

**Cevap:** Soğan (K.K. 28)

16

Bir kuşum var kahverengi

Kahvelerde çalar çengi

**Cevap:** Pire (K.K. 28)

17

Gezer gezer harmanda gezer

Kedi beyin bağrını ezer

Küp dibine karanfil dizer

**Cevap:** Fare (K.K. 28)

18

Etten kantar, altın tartar

**Cevap:** Kulak (K.K. 15)

19

Ben giderim o gider

Arkamda tın tın eder

**Cevap:** Gölge (K.K. 15)

20

Hanım içeride, saçı dışarıda

**Cevap:** Mısır (K.K. 28)



21

Ağaçta kilitli sandık

**Cevap:** Ceviz (K.K. 14)

22

Ben giderim hargdan

Bir ses gelir merekten

Ağzı kemikten, sakalı etten

**Cevap:** Horoz (K.K. 28)

23

Kaşla göz arasında

Birden gelir söz arasında

**Cevap:** Ecel (K.K. 28)

24

Üstü mermer, altı mermer

İçinde hanım terler

**Cevap:** Hamam (K.K. 28)**Değerlendirme**

Alvar bilmecelerinin çoğu biçim olarak manzumdur. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 24) Manzum olarak söylenenlerin yanında mensur olarak söylenmiş bilmeceler de vardır. (18, 20, 21)

Manzum bilmecelerin bir bölümü iki dizeden (1, 3, 4, 5, 10, 13, 14, 16, 19, 23, 24), bir bölümü üç dizeden (8, 9, 11, 17, 22) bir bölümü ise dört dizeden (2, 6, 7, 12, 15) meydana gelmiştir.

Anonim olarak söylenen manzum bilmecelerde 7'li hece ölçüsü (3, 9, 12, 15, 19), 8'li hece ölçüsü (4, 10, 13, 16), 9'lu hece ölçüsü (17) kullanılmıştır. Diğer manzum bilmecelerde ise ölçü konusunda kararlılık yoktur.

Bilmecelerin bir kısmı aaxa şeklinde kafiyelenerek mani tarzında söylenmişlerdir. (2, 6, 12, 15) Bunların dışında kalan bilmeceler, nazım şekli olarak bilinen herhangi bir nazım şekline uygunluk göstermemektedir.

Alvar bilmecelerinin çoğu tek cevaplı olup yalnızca sekizinci ve dokuzuncu bilmeceler birden fazla cevaplıdır. Bilmecelerde nesne (2, 4, 5, 8, 9, 11, 19, 24), hayvan

(7, 10, 16, 17, 22), bitki (1, 3, 6, 12, 13, 14, 15, 20, 21) , organ (18), soyut varlık (19, 23) gibi kelime adlarının sorulduğu görülür.

#### 4.2.5. Atasözleri

Atalardan kalma, öğüt verici, uyarıcı; kısa ve özlü sözlere atasözü denmektedir. Anonim halk edebiyatı ürünü olan bu sözler, uzun tecrübelerle dayanan, mecaz anlam içeren sözlerdir. Atasözleri, geçmişten bugüne dilden dile aktarılarak gelmiştir.

Bu sözler *“Türkçe’de manzum ve mensur olarak ve çeşitli edebi sanatlarla meydana getirilmiştir.”*<sup>220</sup>

Her milletin dil kültür dairesi içinde yer alan atasözleri geçmiş topluluklar tarafından gelecek kuşaklara aktarılın diye toplanmıştır. *“Eski Mısır’dan İ.Ö 2500’e kadar giden atasözü derleme çalışmalarının örnekleri günümüze kadar gelmiştir. Sümer Yazıtları’nda, atasözü biçiminde yazılmış dilbilgisi kurallarına rastlanmıştır. Eski Çin’de ahlak eğitiminde atasözleri kullanıldığı gibi Hindistan’ın Veda metinlerinde de felsefi düşünceleri açıklamak için atasözlerinden yararlanılmıştır.”*<sup>221</sup>

Türklerde ise yazıya geçirilmiş ilk atasözü örneklerine, *“8. yüzyılda Orhun Abideleri’nde rastlanmaktadır. Göktürk alfabesiyle yazılan yazılı kaynaklarda yirmi kadar eski Türk atasözü tespit edilmiştir. Ayrıca Uygur alfabesiyle yazılmış metinlerde de sav adı verilen eski Türk atasözlerinden örnekler görülmektedir. Kutadgu Bilig ve Atabetü’l-Hakayık atasözlerinin nazım sahasında kullanıldığını gördüğümüz ilk örnekleridir. Atasözlerine geniş yer vermiş kitaplar arasında Dede Korkut Kitabı önemli yer tutar. Kitab-ı Atalar adlı yazmada yer alan atasözlerinin çoğu günümüze gelmiştir.”*<sup>222</sup>

Anonim halk edebiyatı verimleri arasında bulunan atasözleri, dili süsleyen, anlatıma canlılık veren kalıplaşmış, kısa ve özlü sözlerdir. Atalarımız söylemek istediklerini az sözcük kullanarak geniş bir manada ifade etmişlerdir. Atasözleri genelde bir veya iki cümleden oluşur. Ders verici nitelikte olan bu sözlerde *“en çok geniş zaman kipi, kimi vakit (öğüt atasözlerinde) emir kipi kullanılmıştır.”*<sup>223</sup>

<sup>220</sup> Oğuz, age., s. 148

<sup>221</sup> Artun, **Halk Edebiyatına Giriş**, s. 225

<sup>222</sup> Artun, **Halk Edebiyatına Giriş**, s. 225-226

<sup>223</sup> Artun, **Halk Edebiyatına Giriş**, s. 227

Türkistan, İran ve Afganistan’da nakıl; Doğu Türkistan’da “tabma”, “ulular sözü”; Kerkükte “darb-kelam”, “emsâl”, “cümle-i hikemiyye”, “deme”, “demece”, “deyişet”, “eskiler sözü”; Anadolu’da bazı yörelerde “deyişet” ve “ozanlama” gibi isimler verilen atasözüne Alvar’da “mesel” denmektedir. Genelde yaşlı insanlar konuşurken, kendi ifadeleriyle, mesel getirirler. Yöre halkı mesellerini öğüt vermek, yanlış gördükleri bir konuda kişiyi kırmadan uyarmak için söylerler. Çoğunlukla söylenen meseller şunlardır:

1. Bugünün işini yarına bırakma. (K.K.1)
2. Ölim ağlıyasan, itim ariyasan. (K.K. 1)
- 3 Çama çıksa pabuçları yerde kalmaz. (K.K. 1)
4. Emanet ata binen tez iner. (K.K. 1)
5. Ekşi hamurun köpek mi kaçırdı neye evdin? (K.K.28 )
- 6- Acele işe şeytan karışır. (K.K. 28)
7. Ellerde kız, bizde gelin olaydın. (K.K.28)
8. Evde kendi başını bağlayamaz, dışarıda ellerin başını bağlar. (K.K. 28)
9. Gelin iki canlı, kız nişanlı, kaynana hüf oturur, hüf kalkar. (K.K. 28)
10. Ben ağa, sen ağa inekleri kim sağa. (K.K. 28)
11. Ölünün hatırı dirininkinden çoktur. (K.K. 28)
12. Arsız neden arlanır, çulda geyse sallanır. (K.K. 28)
13. Onun tavuğu kaz, gelini kız gibidir. (K.K. 28)
14. Dana paçasından çarık olmaz. (K.K. 28)
15. Altı tezek, üstü bezek. (K.K. 27)
16. Altı koyun kermesi, üstü kovuş perdesi (K.K. 27)
17. Aşşığı yok, enekesi yer süpürür. (K.K. 29)
18. Akıl getirir ki tahıl kazana. (K.K. 29)
19. Tahılla akıl kazanılmaz, akılla tahıl kazanılır. (K.K. 13)
20. Ağzım yumuk, karnım ambar. (K.K. 13)
21. Herifin karısı öyle bir kadın ki tütünsüz taşa kondurir. (K.K. 13)
22. Anası kırk kralla barışık. (K.K. 18)
23. Pireye herslenip yorganı yakma (K.K. 18)
24. Kesiği kesme, bütüne deyme

- Doğra doyunca ye, sakın aç kalma. (K.K. 18)
25. Erinenin (üşenenin) uşağı (çocuğu) olmaz. (K.K. 18)
26. Güvenme varlığa, düşersen darlığa. (K.K. 21)
27. Kaz gelen yerden , tavuk esirgenmez. (K.K. 16)
28. Konuya komşuya yaptığı yetmemiş gibi bir de keşanlı peştimal bağlamış.  
(K.K. 16)
29. Çöplük böyümüş, kendini dağ sanmış; kurburnu böyümüş, kendini bağ  
sanmış. (K.K. 16)
30. Ağır taşı kimse yerinden kaldıramaz. (K.K. 16)
31. Ucuz etin tiridi yenmez. (K.K. 39)
32. Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır. (K.K. 39)
33. Nikahta keramet vardır. (K.K. 39)
34. Suyun durgun olanından, insanın yere bakanından kork. (K.K. 39)
35. İnek öldi hab kesildi, öküz öldi ortahlıh bitti. (K.K. 39)

### Değerlendirme

Alvar atasözleri genel olarak geniş zaman ve emir kipiyle söylenmiştir. Bazı atasözlerinde ise, görülen geçmiş zaman kipi (5, 6) ile duyulan geçmiş zaman kipi (28, 29) kullanılmıştır.

Atasözlerinin bir kısmı tek yargı bildirirken (1, 6, 7, 10, 14, 21, 22, 30, 31, 33), bir kısmı birden fazla yargı bildirmektedir (2, 3, 4, 5, 8, 9, 12, 18, 19, 23, 25, 27, 28, 29, 32, 34, 35) Diğer atasözleri isim cümlesi olup ek-filin geniş zaman kipini almışlardır.

Alvar atasözlerinin kimi öğüt verirken (1, 11, 19, 20, 21, 24, 27, 30, 32, 33, 34), kimi uyarıcı niteliktedir (4, 5, 6, 14, 23, 25, 26, 31, 34, 35). Bazı atasözlerinde ise alaycı bir üslup göze çarpmaktadır (7, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 17, 18, 28, 29).

Yörede kullanılan atasözleri, yöre halkının yaşam felsefesini, değer yargılarını, olaylar karşısındaki tutumlarını yansıtmaktadır.

### 4.2.6. Alkış – kargışlar

Alkış ve kargışlar, halk arasında yaygın olarak kullanılan iyi ve kötü sözlere verilen addır. Halk edebiyatında, kişinin iyiliğini isteyen sözlere alkış, kötülüğünü isteyen sözlere kargış denmiştir. Bu söz kalıpları “konuşmayı süsleyici, duyguları

*belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir. Kısa olmaları ve anlatım yoğunluğu taşımaları nedeniyle kullanılırlar. Alkış ve kargışların sanat değeri olanları, özenilmiş, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarında başarılı olanlardır. Bu yönleriyle küçük birer sanat eseridirler.”<sup>224</sup>*

Toplum içinde genç, yaşlı hemen herkes tarafından kullanılan bu ifadeler, geçmişten bugüne taşınmış, kulaktan dolma sözlerdir. “*Alkış- kargış ve and sözü olarak bugün dilimizden eksik olmayan bu anlatım ürünleri ve yolları bu günün yapması değildir. Geçmiş yüzyıllarda atalarımız arasındaki ilişkilerin biçimlendirdiği, zamanla toplumca benimsenip öğrenilen ve kuşaktan kuşağa aktarılmış bulunan kültür kalıntılarıdır.*”<sup>225</sup> Bu nedenle alkış ve kargışlar söylendiği toplumun değer yargılarını, milli karakterinin izlerini taşır.

Eski kültürümüzde alkış ve kargış olarak karşıladığımız iyi ve kötü duyguları ifade eden sözlerimiz, İslamiyet’le beraber dua ve beddua sözüyle karşılanmaya başlamıştır.

Alkış ve kargışlar Alvar halkı için günlük hayatın bir parçasıdır. Ancak yine de kargış etme hususunda biraz çekinirler. Çünkü kargışın dönüp dolaşıp edeni bulacağı inancı yaygındır. Alvarlılar insanın her daim güzel dileklerde bulunup, intizar edici ifadelerden uzak durmaları gerektiğini düşünürler. Duanın kapalı kapıların anahtarı olduğuna inanırlar. Her işe dua ile başlamanın iyi sonuçlar doğuracağına inandıkları için ev işlerine, tarla işlerine vb. başlarken, gece yatarken dua ederler.

Duanın önemini bilip inanan Alvar halkı kargışın söylenmesinin iyi olmadığını bilse de karşılaştığı olumsuzluklar karşısında kızgınlığını bastıramamaktadır. Bu kızgınlığın ifadesi olarak da ağızlarından sonradan pişman da olsalar kargış ifade eden kelimeler dökülebilmektedir.

Alvar halkının kullandığı alkışlar şunlardır :

1. Alvar halkı tarla işine başlayacağı zaman, tarlanın kenarında iki rekat namaz kılıp “Allah’ım işimi kolay getir, bereketli et” diye dua etmektedir. (K.K. 40)

2. Sofrada “Allah Halil İbrahim bereketi versin” der. (K.K. 40)

Alvar’da genç, yaşlı bir çok insan dua etmeden yatmaz. Bu büyüklerimizden kalma bir gelenektir. Bu duaları aileler çocuklarına da öğretirler.

<sup>224</sup> Pertev Nail Boratav, **100 Soruda Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 125

<sup>225</sup> Sami Akalın, **Alkışlar-Kargışlar**, Kültür Bakanlığı Halk Kült. Araş. Daire. Yay., Ankara, 1990, s.28

3

Secdem nur ola

Kalbim nurla dola

Ben kabristana varmadan

Sorgu sualim vermiş ola. (K.K. 36)

4

Yattım sağıma döndüm soluma

Melekler şahat olsun dinime imanıma

Gebirde toprağıma, cennette yaprağıma

Benden selam olsun dinime imanıma. (K.K. 36)

Bu dualar dışında Alvar halkının günlük hayatta gördükleri iyilikler karşılığında yaptıkları alkışlar (dualar) vardır:

5. Allah uzun ömür vere. (K.K.34)

6. Allah eyiliğini vere. (K.K. 34)

7. Allah eyi gün gösdere, ağ yazi yaza. (K.K. 39)

8. Allah heyirli gapılar aç, darda goymaya (K.K. 39)

9. Allah yolun açıl ede, güle güle gide, güle güle gelesen (K.K. 39)

10. Allah utandırmıya. (K.K. 29)

11. Hızır yardımcın ola. (K.K. 29)

12. Allah muradın vere. (K.K. 29)

13. Su gibi eziz olasan. (K.K. 28)

14. Goruna (kabrine) nur yağa. (K.K. 28)

15. Allah sabır vere. (K.K. 23)

16. Allah merhemet ede. (K.K. 23)

17. Peygambere komşi olasan veya Fadime anama komşi olasan. (K.K. 1)

18. Allah birin bin ede. (K.K. 1)

Alvar halkının kullandığı kargışlar şunlardır :

1. Allah belanı kaldıra. (K.K. 16)

2. Canın yana, ocağın bata. (K.K. 16)

3. Yiyemiyesen, sürünesen. (K.K. 16)

4. Canan dert dol. (K.K. 16)

5. Allah cezan vere. (K.K. 2)

6. Issi yata, soğuş galhasan. (K.K. 7)
7. Seni vuruci vura. (K.K. 7)
8. Muradın gözünde gala. (K.K. 7)
9. Ettiğinden fazlasını bulasan. (K.K. 23)
10. Ciğerlerin ağzan döküle. (K.K. 23)
11. Gidişin ola dönüşün olmaya. (K.K. 23)
12. Seni Rabbim paylaya (K.K. 20)
13. Elin ayağın gırıla, yanan düşe. (K.K. 20)
14. Lal ola üzüm bahasan. (K.K.) 20
15. Davun yiyesen. (K.K. 20)

### **Değerlendirme**

Yöre insanı karşılaştığı çeşitli durumlar karşısında insanlara teşekkürünü alkışlar, öfke ve tepkisini kargışlar yoluyla dile getirmiştir. Alkış ve kargışlar yörede yaşayan insanların olaylar karşısındaki tutumunu, örf ve âdetlerini, söz varlığını yansıtması açısından önemlidir. Alkış ve kargışlarda Alvar insanının ağız özelliklerine uygun olarak verilmeye çalışılmıştır.

Alvar'da bela sözcüğünü içeren kargışlar kullanılmaz. Çünkü Alvarlı Muhammet Lütü Efendiden belanın umumi olduğunu ve söyleyene geri döneceğini duymuşlardır.

### **4.2.7. Efsaneler**

Efsaneler, halk arasında gerçek olduğuna inanılarak eskiden beri anlatılan, içinde olağanüstü varlıkların ve olayların yer aldığı anonim ürünlerdir. Halkın sahip olduğu gelenekleri ve inançları göstermesi bakımından önemli olan efsaneler üzerine bir çok araştırma yapılmıştır.

Efsaneler üzerine ilk araştırmalar Avrupa'da 19. yüzyılda başlamıştır. Yapılan araştırmalar sonucu ortaya pek çok tanımın çıkmıştır. Örneğin; Alman Grim kardeşler efsaneyi “*efsane gerçek veya hayali ,muayyen şahıs hadise yer hakkında anlatılan bir hikayedir.*”<sup>226</sup> şeklinde tanımlarken, Max Lüthi efsane ile diğer türleri karşılaştırarak efsaneyi şöyle tanımlamış: “*Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından*

---

<sup>226</sup> Oğuz, age., s. 119

*bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını ,gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve bu gerçekten haberdar olmayı isteten, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla geçen ve karakteristik bir şekle ait anlatım türünün adıdır.”<sup>227</sup>*

Anonim halk edebiyatının bir türü olan efsaneler üzerine Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun, Bilge Seyidoğlu gibi Türk araştırmacılar tarafından da önemli çalışmalar yapılmış, efsane türünün tanımı ve tasnifi üzerinde durulmuştur. Pertev Naili Boratav, efsaneleri konu, dil, biçim bakımından incelemiş, efsane ve masal arasındaki farkı da göstermiştir. Saim Sakaoğlu ise batılı araştırmacıların tariflerinden yola çıkarak efsane türünün özelliklerini ortaya koymuştur. Efsanenin oluşumu, yapısı, işlevi hakkında çalışmalar yapan Metin Ergun, efsaneyi mitoloji, din, tarih ve hayal-fanteziden kaynaklanan bir tür olarak görmüştür. Erzurum efsaneleri üzerine önemli çalışmalar yapan Bilge Seyidoğlu efsanelerin temelindeki inanç unsuruna dikkat çekmiş ve efsaneler için “*Sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatanlar ve dinleyenler onun gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar.*”<sup>228</sup>

Seyidoğlu, efsaneleri anlatanların “*annemden duyduğuma göre, büyüklerimden işittiğime göre olay şöyle olmuştur*”<sup>229</sup> gibi ifadeler kullanmalarının, olayın gerçekliğine dair olan inancı gösterdiğini belirtmiştir.

Konusunu belli bir olay, dini - tarihi bir şahsiyet ve yerden alan efsaneler kendi içinde sınıflandırılmıştır. “*İnternational Society For Folk-Norvative Reseach adlı cemiyet etrafında birleşen Avrupalı efsane araştırmacıları 14-16 Ekim 1963’te Budapeşte’de Kurt Ranke’nin başkanlığında toplanarak milletlerarası ilk efsane tasnifini yapar.*”<sup>230</sup> Bu sınıflandırma dört grupta yapılmıştır:

- 1.Yaratılış ve dünyanın sonu ile ilgili efsaneler
- 2.Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler
  - a.Medeniyetle ilgili şeylerin ve yerlerin menşei ile ilgili efsaneler
  - b.Belli yerlerle ilgili efsaneler
  - c.İlk ve erken tarihle ilgili efsaneler

<sup>227</sup> Oğuz, age., s. 119

<sup>228</sup> Bilge Seyidoğlu, **Erzurum Efsaneleri**, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1997, s. 22

<sup>229</sup> Seyidoğlu, age., s. 22

<sup>230</sup> Zekeriya Karadavut, **Yozgat Efsaneleri**, Yayımlanmamış Y.L.T, Selçuk Üniv. S. B. E., Konya, 1992, s. 32



- d-Savaşlar ve felaketlerle ilgili efsaneler
- e-Mümtaz şahsiyetlerle ilgili efsaneler
- f-İsyanlarla ilgili efsaneler
- 3-Olağanüstü varlıklar ve güçlerle ilgili efsaneler
  - a-Kader
  - b-Ölüm ve ölü
  - c-Perili yerler ve hayaletler
  - d-Hayaletlerin savaşları ve törenleri
  - e-Farklı dünyaların konukları
  - f-Tabiatın ruhları
  - g-Hayaletler
  - h-Şekil değiştiren yaratıklar
  - ı-Şeytan
  - k-Hastalık ve sakatlık getiren yaratıklar
  - l-Olağanüstü güçleri olan yaratıklar
  - m-Mitik hayvanlar ve bitkiler
  - n-Hazineler
- 4-Dini efsaneler
  - a. Tanrılar ve kahramanlarla ilgili efsaneler

Pertev Naili Boratav ve Bilge Seyidoğlu gibi Türk efsane araştırıcıları da farklı şekillerde tasnifler yapmışlardır. Efsaneler üzerine yapılan yüksek lisans tezlerinde de efsaneler eldeki malzemeye göre tasnif edilmiştir. Biz de Alvar beldesinden derlediğimiz efsaneleri Bilge Seyidoğlu'nun "Erzurum Efsaneleri" kitabındaki tasniften yararlanarak eldeki malzemeye göre, "Al karısı ve tekin olmayan yaratıklarla ilgili efsaneler" ile "Keramet sahipleriyle ilgili efsaneler" olarak tasnif ettik.

### **Al karısı ve tekin olmayan yaratıklarla ilgili efsaneler:**

#### **1. Hortlak**

Eskiler anlatırlardı. Bu civardaki bir köyde kimsesiz bir genç varmış. Askerlik çağı gelmiş olan bu genç sahip olduğu bir miktar parayı, güvenilir olduğuna inandığı, köy hocasına , ben askerden dönünceye kadar sakla diye vermiş. Genç adam askerden dönünce bu parayla evlenip bir yuva kuracakmış. Hoca, saklamak üzere aldığı parayı

genç askerden dönene kadar bitirmiş. Genç askerlik bitip köye gelince parasını hocadan istemiş; ancak hoca parayı aldığını inkar etmiş. Parayı verdiğini ispat edemeyen genç hocaya, “ben seni büyük kapıya salmışım.” demiş. Çekip gitmiş. Bu hoca bir zaman yaşadktan sonra ölmüş. Köylüler hocayı yıkayıp, gömmüşler. Bir gece köy halkından biri rüyasında hocanın eliyle başının toprak dışında kaldığını görmüş. Ertesi gün merak edip hocanın mezarını ziyarete gitmiş. Bir de bakmış ki hocanın boynunda bir zincir toprak üstüne çıkmış. Gördüklerinden ürken adam köy halkına haber vermiş. Halk gelmiş, durumu görmüş. Hocanın boynundaki zinciri çıkarmaya çalışmışlarsa da çıkaramamışlar. (K.K. 7)

### 2. Mekir-1

“ *Mekir her türlü hayvan kılığına girebilen bir varlıktır. Cinlerden ayrı bir taifeye mensuptur. Bu yaratıklar sudan geçemezler.*”<sup>231</sup> Köy halkı bu varlığı hortlak gibi bir varlık diye tanımlıyor. Bu varlığın keçi biçiminde olduğunu görenler var deniyor. Bir zamanlar köye Melek ve İsmail adlı iki öğretmen varmış. Karı-koca olan bu iki öğretmenin evleri okulun civarındaymış. İsmail öğretmen bir gün atla başka bir köye gitmiş. Gittiği köyden dönerken atının önüne mekir çıkmış. Hoplayıp İsmail Öğretmenin atına binmiş. İsmail öğretmen bunun ne olduğunu anlamamış. Bakmış ki insan , insan değil; keçi, keçi değil. İsmail Öğretmen atı bir türlü götüremiyormuş. Zor bela çeşmenin önüne kadar sürüklemiş Suyu gören mekir hemen attan atlayıp gözden kaybolmuş. (K.K. 7)

### 3 . Mekir-2

Rahmetli dedem bir gece mezarlığın yanından atıyla geçerken bir varlık atının arkasına atlamış. Dedem ne olduğunu anlayamamış, dönüp arkasına bakınca değişik hallere girerek dedemi korkutmaya çalışan, siyah, uzun sakallı keçi biçiminde bir varlık görmüş. Bu varlık ata binince at durmuş, ne yapmışsa da hareket etmemiş. Dedem atı götüremeyince atı orada bırakıp köye yürüyerek gelmiş. Olup biteni ev halkına anlatmış. O günden sonra da hastalanmış ve çok geçmeden ölmüş. (K.K. 1)

---

<sup>231</sup> Seyidoğlu, age., s. 220

#### 4 . Al Karısı -1

“Anadolu’da ahırlarda ve ıssız yerlerde yaşadığına inanılan bir ‘Al Karısı’ vardır.”<sup>232</sup> Bu kadının başkalarının kılığına girebildiği söylenir. loğusa kadınlara musallat olan alkarısının kötülüğünden korunmak için bazı geleneksel yöntemlere başvurulur.

Bir gün köyün adamlarından Fazıl adında biri gece ahıra ineklere ot vermeye gitmiş. Bir de bakmış ki karısı saçını taraya taraya geliyor. Adam karısına, “hayırdır, gece vakti neye geldin” demiş. Kadın hiç konuşmadan yine saçını taraya taraya geliyormuş. Adam birkaç defa daha “neye geldin” diye sormuş; ama kadın yine cevap vermemiş. Adam anlamış ki bu karısı değil. Hemen okumaya başlamış ve oradan uzaklaşmış. (K.K.7)

#### 5. Al Karısı -2

“Efsanelerin bazıları pek az değişikliklerle bir ülkenin farklı yörelerinde anlatılır. Böyle efsanelere “gezgin-migratory” efsane denir.”<sup>233</sup> Derlemelerimiz sırasında Bilge Seyidoğlu’nun “Erzurum Efsaneleri” adlı kitabında karşılaştığımız “Al Karısı” efsanesinin değişik bir varyantıyla Alvar’ da da karşılaştık. Bu efsanede al karısının iğneden korktuğuna ve eğer üzerine iğne batırılırsa çıkaramayıp batıran kişiye köle olduğuna inanılır. Efsane şöyledir:

Alvar beldesinde Kâzım Ağa diye biri yaşarmış. Bu ağanın ahırında bir kuyu varmış. Kuyularda al karısı yaşadığına inanılmış. Ağa ahırında duran atın bir sabah saçının örülü olduğu görmüş; ancak çoluk çocuk yaptı zannetmiş. Daha sonra bu olay böyle olmaya devam etmiş. Durumdan şüphelenen ağa gece ahırda saklanmış. O sırada al karısının kuyudan çıkıp atın saçını ördüğünü görmüş. Yanında getirdiği iğneyi hemen atılıp al karısının yakasına takmış. Bundan sonra al karısı ağaya hizmet etmeye başlamış. Bir gün ağanın esbabını çeşmeye götüren al karısı bir çocuğa “şu yakamdaki iğneyi alır mısın?” demiş. Çocuk iğneyi alır almaz kaybolup, gitmiş. (K.K. 31)

<sup>232</sup> Seyidoğlu, age., s. 18.

<sup>233</sup> Seyidoğlu, age., s. 19.

## 6. Cin

Halk arasında kedilerin tekin olmayan varlıklar olduğuna inanılır. O yüzden kedilere vurmanın iyi olmadığı söylenir. Alvar'da yaşayan yaşlı bir kadının başından geçen böyle bir olay anlatılır.:

Köye yeni gelin gelmiş kadın, bir gün evinin bacasında otururken bir kedi yanına yanaşmış. O da kediye vurup yanından uzaklaştırmış. Kayınvalidesiyle aynı evde yaşayan gelinin, evinin bitişiğinde eski, yıkık dökük, karanlık bir odunluk varmış. Bir gün kayınvalidesi şehre gezmeye gitmiş, gelin de tek başına odunluğa girmiş. Kapıyı açtığı anda odunluğun içinde kısa boylu başlarına beyaz bir şey takmış tuhaf kılıklı varlıkların düğün- dernek yaptıklarını görmüş. Korkudan orada kala kalmış. Bir de bakmış ki ortaya bir köprü getirdiler, yanına bir ağaç diktiler. Ağacın bir yanına kapkara bir adam, diğer yanına başka bir adam koydular. Oynuyorlarken birden ortaya başka birini aldılar. O sırada vurduğu kedi de orada ona bakıyormuş. Gelin o sırada bayılmış. Bu olaydan sonra gelin altı yıl boyunca kendine gelememiş. Altı yıl sonra hocaların duasıyla iyileşmiş. (K.K. 1)

**Keramet sahipleriyle ilgili efsaneler :** Alvar beldesinde yaptığımız derlemeler sırasında Hak dostlarından olduğuna inanılan Hacı Muhammed Lütfi Efendinin ve oğlu Hacı Seyfeddin Efendinin kerametleriyle ilgili efsanelere rastladık.

## 7. Hacı Muhammed Lütfi

Alvar'da İbrahim Çiftçi adında bir Kore gazisi yaşamaktadır. Bu Kore gazisinin Hacı Muhammed Lütfi Efendinin bir kerametine bizzat şahit olduğunu şöyle anlatır:

“Kore’de savaş sırasında yaralandım. Beni Japonya’ya tedaviye götürdüler. Orada bir Türk mahallesi vardı, oraya gittim ve bir cami gördüm. Camiye gittiğimde bir hoca yanında üç beş keçi ile oturuyordu. Hocayla namazdan sonra evine gittik, çay içtik.

Bir zaman sonra ben köyüme geri döndüm. Efemi bir gün ziyarete gitmişim. Evinde misafirler vardı. Hep beraber yedik içtik, sonra ben de misafirlerle beraber kalktım. Efem bana ‘sen kal’ dedi. Sonra bana Japonya’da camiye gittiğimi, orada yanında keçileri olan bir hocayla karşılaştığımı, evinde beraber çay içtiğimi söyledi. Ben şaşkınlık içinde dinliyordum; çünkü benim başımdan geçen her şeyi tek tek bana anlatmıştı..” (K.K.12)

### 8. Hacı Seyfeddin Efendi

Hacı Muhammed Lutfi Efendinin oğlu olan Hacı Seyfeddin Efendi de Alvarlılar tarafından veli bir zat olarak tanınır. Kalp gözünün açık olduğuna inanılır. Osman Usta, Seyfeddin Efendinin keramet sahibi olduğunu söyleyerek şöyle bir olay anlatır:

Seyfeddin Efendi Alvar'ın ustalarına Alvarlı Efe Hazretlerinin türbesini yaptırıyor. O ustalardan biri de benim. Biz inşaatta birkaç arkadaş çalışıyoruz. Bir arkadaş bana dedi ki

- Osman Usta, bizim burada canımız sıkılıyor. Efedden izin alsan da radyo çalsak.

Ben de

- Tamam, dedim.

Öğlen vakti geldiğinde Seyfeddin Efendi bize yemek gönderirdi. Bu sefer yemekleri kendi getirdi. Ben içimden, iyi gelmişken radyo meselesini söyleyeyim, diye geçirdim. Tam sofraya oturacaktık ki Seyfeddin Efendi bize,

- Canınız sıkılır ama burası türbedir. Burada radyo çalınmaz, dedi.

Ben Seyfeddin Efendiye hiçbir şey söylemeden, o benim içimden geçeni okumuştu.

(K.K. 42)

### Değerlendirme

Yörede anlatılan efsanelerin olağanüstü varlıklarla ilgili olanlar ve keramet sahipleriyle ilgili olanlar şeklinde iki türdedir. Bunun dışında anlatılan efsane tespit edilmemiştir. Alvar efsaneleri, yöre halkının olağanüstü varlıklara inandığını ve din büyüklerinin üstün tuttuklarını göstermektedir.

Yörede anlatılan efsaneler, kısa ve tek bir olay üzerine kuruludur. Efsaneyi anlatanlar, “eskiden duymuştuk, eskiler anlatırdı böyle bir olay yaşanmış” şeklinde anlattıkları efsanelerin gerçekliğine inanmaktalar ve bizi de inandırmaya çalışmaktadırlar. Anlattıkları olayları efsane olarak adlandırmayan yöre insanına “duyduğunuz, bildiğiniz bir efsane var mı ? ” diye sordüğümüzde, efsane bilmiyorum cevabını aldık. Derlediğimiz efsaneler farklı konulardan bahsederken tesadüfen ortaya çıkmıştır.

#### 4.2.8. Masallar

Anlatmaya dayalı Türk Halk Edebiyatı ürünlerinden olan masallar bir milletin değerlerini, toplumsal yaşamla ilgili sorunlarını, inançlarını ve ağız özelliklerini veren kaynaklardır. Hem eğlendirici hem de eğitici özelliği olan masallar İgnacz Kunoş'un ifade ettiği gibi *“bir milletin âyine-i devranıdır.”*<sup>234</sup>

*“Masal sözü Habeşçe'deki “mesl” sözünden gelmektedir. İbranice'ye ‘maşal’, Aramice'ye ‘mesel’, ‘masal’ oradan Türkçe'ye ‘masal’ olarak geçmiştir.”*<sup>235</sup>

Masal konusunda dünyada ve Türkiye’de birçok araştırma yapılmıştır. *“Folklorun geniş bir sahasını teşkil eden masalların ve masalla alakalı mevzuların ilmi bir şekilde ele alınması XIX. asırdan sonra başlamıştır.”*<sup>236</sup> 19. asrın başında Almanya’da Grimm kardeşler masal araştırmalarında çığır açan külliyatlarını neşretmişlerdir. Grimm kardeşlerden sonra onların eseri üzerine Johannes Bolte, çalışmaya başlamış, bu çalışmayı Georg Polivka tamamlamış ve eser bir halk masalları ansiklopedisi haline getirmiştir. Bu çalışmalar daha da yayılarak Avrupa’da büyük masal külliyatlarının meydana getirilmesini ve masallar üzerinde yapılan çalışmaların çoğalmasını sağlamıştır.

Masal konusu üzerine ülkemizde de araştırmalar yapılmıştır. *“Türk masallarına karşı ilk defa alaka duyan ve masalları derleyip üzerinde çalışmalar yapan Avrupalı folklorcular olmuştur.”*<sup>237</sup>

*“Türk masalları 18. yüzyıl sonlarında batılı araştırmacıların ilgisini çekmeye başlar. Türk masalları üzerine yayımlanmış en eski derleme M. Digeon’a aittir.”*<sup>238</sup> Daha sonra Raddlof, *“Türk diyalektlerinden örnekler vermek suretiyle meydana getirdiği külliyatında Türk masallarını da derlemiştir. Radlof’tan sonra Macar bilgini Ignacz Kunoş Rumeli, İstanbul ve Anadolu’yu gezerek buralardan zengin halk edebiyatı malzemesi toplamış ve Macaristan’a döndükten sonra da Türk halk masallarını neşretmiştir.”*<sup>239</sup> Türk folkloruyla ilgili bu çalışmalar Avrupa’da artarak devam ederken

<sup>234</sup> Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*, Baylan Matb., Ank., 1975, s. 7

<sup>235</sup> Erman Artun, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, s. 107

<sup>236</sup> Seyidoğlu, *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*, s. XV

<sup>237</sup> Seyidoğlu, *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*, s. 6

<sup>238</sup> Artun, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, s. 113

<sup>239</sup> Seyidoğlu, *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*, s. 6

Türk yazarların halk mahsullerine ilgisi Tanzimat'ta Şinasi ile başlamıştır. Ancak bu konudaki en “*şuurlu yaklaşım Ziya Gökalp'a aittir.*”<sup>240</sup>

“*Gökalp masalları edebi karakterdeki an'aneler içinde mütalaa ederek şöyle tanımlar: 'Masal perileri ve devleri muhlevi olsun olmasın, zaman ve mekânı muayyen olmayan, esrarengiz bir muhitte cereyan eden hikâyelerdir.'*”<sup>241</sup>

“*Türk masal biliminin en önemli adımı, Eberhard- Boratav çalışması ile birlikte atılmıştır. 2500 masal incelenmiş ve 378 tip saptanarak 'Türk Masal Tiplerinin Katalogu' yapılmıştır. Türk masalları alanında önemli bir çalışma da W.S. Walker ile A.E. Uysal'ın birlikte hazırlayıp, İngilizce yayımladıkları 'Türkiye'de yaşayan Masallar' adlı eserdir.*”<sup>242</sup>

Masallar üzerine yapılan araştırmalar sonucu birçok tanım ortaya çıkmıştır. Pertev Nail Boratav masal için; “*Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarında inandırmak iddiası olmayan kısa anlatı türüdür*”<sup>243</sup> derken, Saim Sakaoğlu da gerek yerli, gerek yabancı araştırmacıların masal tariflerinden hareketle “*Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiat üstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türü*”<sup>244</sup> olarak tanımlamıştır.

Araştırmalar masal konusunda bir çok tasnif çalışmasının da yapılmasını sağlamıştır. İlk ciddi tasnif çalışması Aarne'ındır. Daha sonra bu tasnif öğrencisi Stith Thompson genişletilerek bugün de kabul edilip uygulanan beşli dallandırması yapılmıştır:

1. Hayvan Masalları
2. Asıl Halk Masalları
3. Güldürücü Hikayeler, Nükteli Fıkralar
4. Zincirlemeli Masallar
5. Sınıflamaya Girmeyen Masallar

<sup>240</sup> Saim Sakaoğlu, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 3

<sup>241</sup> Sezen, age., s. 356

<sup>242</sup> Artun, **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri**, s. 113

<sup>243</sup> Boratav, **100 Soruda Halk Edebiyatı**, s. 75

<sup>244</sup> Sakaoğlu, age., s. 2

Masallar, halkın değerlerini, inançlarını yansıtmaları bakımından önemlidirler. Hayal ürünü olan masalların sonunda öğüt verme amacı vardır. Anonim Halk edebiyatı ürünü olan masallar, genel olarak tekerlemelerle başlayıp bitmekte; miş'li geçmiş zaman, şimdiki zaman ve geniş zamanla anlatılırlar.

Masallar, Alvar yöresinde eskiden ahır odası sohbetlerinde kadınlar arasında büyükleri ve çocukları eğlendirmek amacıyla yaşlı kadınlar tarafından anlatılmış. Bu gün ise kimsenin dinlemediği masallar, yaşlıların hafızalarında yarım yamalak olarak yaşamaktadır. Yaşlı kadınlar, televizyonun da yaygınlaşmasıyla torunlarına dahi masal anlatamadıkları için, bu masalları hatırlamakta güçlük çekmektedirler.

### 1. Guyudaki Cin

Var ıymış yoh imiş Allah'ın gulu çoh imiş. Çoh söyleyende de günah imiş. Bir tane fakir adam varmış. Bu adam, hayvan otlatarah geçimini sağlayan, zavallı biriymiş. Bu zavallı adamın garısı ölünce işlerine yardımcı olsun diye bir kadınla yeniden evlenmiş; ancak bu kadın adama hiç huzur vermemiş. Bir güler yüz göstermemiş. Adam artıh dayanamamış, el açıp yalvarmış:

- Ya Rabbi ben sana sığınmışam. Acep ben bu garıdan nasıl gurturam. Ben o hanım garımın üstüne bu kötü garıyı aldım. Başıma bela aldım, ben bundan ne zaman gurturam.

Adam bir gün nahırı alıp götürürken bahar ki bir dağın tepesinde bir guyu ,eğilip guyuya bahar ki hiç dibi yoh. Düşünür ve kendi kendine “garıyı kandırıp getireyim, guyuya atayım. Böyle gurtuldum gurtuldum; yohsa gurtulacağım yoh.”

Eve gelmiş, garısına :

- Hele gel, ben bir guyuda altın gördüm, gel gidip çıkaralım, demiş.

Sabah kalhmışlar, kadın evinin işini yapmış, ekmek pişirmiş, düşükleri de eteğine doldurmuş, gocasını ve hayvanlarını da önüne gatıp kuyunun bulunduğu yere doğru gitmişler. Yolda ekmeklerini, aşlarını oturup yemişler; sonra kuyunun başına gelmişler.

Adam karısına,

-Eğil de bah ki altınlar orda mı? demiş.

Kadın bahmış ama altın maltın görememiş, iyice eğilmiş. Kadın iyice eğilince adam onu arhadan itip, guyunun içine düşürmüş. Adam guyunun üstünü de kadın



çalışmasını diye bir daşınnan gapatmış. Adam hayvanlarını da toplayıp köyüne geri gelmiş.

Kadın geyunun içinde bir cinle karşılaşır. Bu cine ele eziyet verir, ele eziyet verir ki cinin huzurunu geçirir.

Cin diyor ki:

- Ben goca bir cin idim, herkesi gorhutor idim. Bu nasıl bir iş ki ben senden gorhar oldum, sen nerden geldin buraya?

O da nasıl geldiğini,

-Sen herifin gözüne altın olarak görünmüşsen, ben de baharken buraya düştüm, diye anlatmış.

Adam aradan birkaç gün geçtikten sonra geyuda ne olduğunu merak ediyor. geyunun başına gelmiş. “Hele geyunun ağzındaki daşı kaldırıp bahayım karıya ne olmuş?” diye düşünmüş. Adam geyunun ağzını açar açmaz cin dışarı fırlamış. Adam elece galmış.

Cin, adama:

-Dile benden ne dilersem, sen beni bu geyudan, bene musallat bir garıdan gurtardın. Şimdi benden ne dilersem ben onu yapacağam.

Adam da:

-Benim istediğim heç bi şe yoh. Ben de senin gurtulmah istediğin o karıdan gurtulmah için böyle böyle yaptım, diye anlatmış.

Bunları duyan cin adama iyilik yapmah istemiş , demiş ki:

-On bir senedir bir padişahın kızının ahlını almışam. Bu kuyuya girmiş gizlenmiş bir cinem. Şimdi bir defter, bir galem al, gapı gapı dolan. Delileri ey ederem, gırır çıkırlara baharam, de. Bunu duyan padişah gelir, seni kızını eyleştirmen için götürür. Ben sana yardım ederem, gızı eyleştirirsen. O da kızını sana verir. Rahat bir ömür sürersen.

Adam cinin dediklerini bir bir yapar ve padişahın kızını iyileştirir. Şimdiye kadar gızı iyileştirmek için odasına giren hiç kimse sağ çıkmamıştır. Adam ise odadan sağ çıkar ve padişaha müjde gider, “gızın iyileşti”, diye. Adam gızı iyileştirdince padişah kızını adama vermiş. Bunu duyan başka bir ülkenin padişahı da gendi heste kızının da iyileştirilmesi için adama gelir. Ancak adam:

- Ben senin kızını iyileştiremem. Ben yaşlandım ve yorgunum, der.

Ancak padişah adamı rahat bırakmaz. Ya öleceh ya da iyileştireceh. Adam çareyi cinin yanına gitmehte bulur. Olup biteni cine anlatır. Bu sırada cini yardım etsin diye,

- Guyudaki karı çıktı” diyereh gandırır.

Cin de:

- Sen o guyudakinden beni gurtar, ben sene yardım ederem, der.

Adama gızı nasıl eyleştireceğini anlatır. Adam da gidip padişahın gızını iyi eder. Padişah da adama mükafat olarak gızını ve mülkünü verir. Önceden fakir ve zavallı olan adamın yanında şimdi iki padişah gızı, bi de mal mülk vardır. Adam geçmişini düşünüp güler, evdeki garılar sorarlar:

- Neye gülürsen gendi gendine.

Adam da gendi haline güldüğünü anlatır. Böylece mutlu mesut yaşarlar.

Onlar yedi içti yollarına gittiler, siz de haydi bahalım yolunuza. (K.K. 1)

## 2. Biz Barmah

Var ımış yoh imiş Allah’ın kulu çoh imiş. Çoh söyleyende de günah imiş. Zamanın birinde bir tene nene yaşar imiş. Nenenin evlendiğinin on iki yıl sonrası bir gızı olmuş; ancak bu gız insan gılığında bir periymiş. Ecayip halları varmış. Doğduğu günden beri yer, içer; bir türlü doymazmış. Bu kıza “Biz Barmah” adını vermişler. Gün geçtiğçe böyümüş; ancak böyüdühçe nene yemek yetiştiremez olmuş. Kimse gızın açlığına çare bulamirmiş.

Bir gün bu nenenin evine bir misafir gelmiş. Bu misafirin de bir atı varmış. Biz Barmah atı ahırda görünce dayanamamış bir ayağını yemiş. Sonra gelip anasına,

- Ana atın neye üç ayağı var, demiş.

Anası:

- Atın üç ayağı olmaz kızım, sen yanıış görmüşsen, demiş; ama Biz Barmah’ın bu sorusundan huylanmış.

Ahıra ata bahmaya gitmiş; ancak ahıra gittiğinde Biz Barmah’ın atın iki ayağını daha yediğini görmüş. Kadın eve döndüğünde misafirin de ortadan kaybolduğunu görmüş. Nene gormmaya başlamış. Gari, goca artıh baş edemedihleri Biz Barmah’tan kurtulmak için çare düşünmeye başlamışlar. Ana ve babasının konuşmalarını duyan Biz Barmah bir gece onları uyhudalarken yemiş, sonra köyün dışındaki bir mağaraya

sahlanmış. Artık orada yaşamaya başlayan Biz Barmah bütün köylünün başına bela olmuş. Her gece gizlice köye gelerek köylünün koyunlarını çalıp yemeye başlamış.

... (K.K. 1)

### 3. Dev

Var ımış yoh imiş Allah'ın gulu çoh imiş. Geçmiş zamanda bir adam para kazanmak için bir devin kapısında hizmetkerlik yapmaya gitmiş. Adam garısını ve çocuklarını köyde bırakmış.

Dev de adama,

- Git garını ve çocuklarını da getir, orada tek galmasınlar, burada onnara da yer var, demiş.

Adam dev kendisine iyilik yapir diye sevinmiş.

Gidip karısına,

- Hatun öyle bir gapı buldum ki hadi çoluğu çocuğu topla, gidirih, demiş.

Garının bir tene gızı, bir tene de gundahta oğli varmış. Bunlar gidip devin evine yerleşmişler. Gari da burada deve hizmetkerlik yapmaya başlamış. Bir gün devin esbaplarını dereye götürmüş, yıhamaya.

Dev, kadına:

- Sen gızını da al git, işleri gör. Ben oğlana baharam, demiş.

Garıyla gız dereye inmişler. Dev bunlari yollar yollamaz oğlanı kesip yemiş.

Yerine de bir pisik sarıp beşiğe koymuş.

Gari gızına,

- Gızım get uşağı getir, emdirim, diyir.

Kız gelir ki dev uşağı beşiğe koymuş, sallir.

Deve,

- Anam uşağı istedi, emdireceh diyir.

Dev

- Gızım, uşağı nere anan götürisen, bah yadır. Yatan uşağ galdırılır mi?

Gız gidip anasına diyir ki

- Ana vermir oğlani, uyirmiş.

Gari aradan birgaç vahit geçtihten sonra gızı bi daha yollir. Gız deve gelir, dev gene aynı şeyleri söyler, gızı geri yollir. Gari devin uşağı neye vermediğini merak edip

gendisi eve gelir. Devden gizli beşiğin yanına gelip, oğluna bahir; ama oğlunu yerinde bulamaz. Dev'in oğlunu yediğini anlayıp gocasına heber verir. Gocasi, inanmaz, deve diyor ki,

- Sen oğlani yemişsen doğru mi?

Dev,

- Yoh, oğul yoh. Aha oğlun burada yatır, diyip beşiyi sallır.

Adam deve inanır, garısına inanmaz. Gari kızına,

- Gızım, bu dev bizi de yiyecek, dev uyur uyumaz gizlice kaçacak, diyor.

Dev gariyan kızın kaçacağından şüpelendiği için kendi yanında yatırır. Gari, gızıyan bereber dev'in yemeğine uyhu getiren bir ot katıp uyumasını beher. Dev uyur uyumaz kaçırır. Dev uyandığında gariyan gızı bulamaz.

Çoh gızır, adami çağırır,

- Oğlun yedim, karınnan gızın da kaçtı. Şimdi seni yiyecek, diyor. Adamin kaçmasına fırsat galmadan, adami teh lohmada yutur.

Dev kaçan gariyan gızı aramaya başlar. Köylere sordurur. "Nerde olursa olsun onları bulacam" diyor.

O arada ana, gız köyün birinde yaşamaya başlarlar. Bi gün köydeki gızlar süpürge toplamaya giderlerken garının gızı da gitmek ister. Gari kızına,

- Gızım, etme eyleme, gel sen getme, diyirse de kızına laf dinnetemir.

Gız köydeki bacılıhlarıyan süpürge toplarken dev gızı görür, hemen bir torbanın içine gızı koyduğu gibi oradan kaçır. Dev yolda giden de çok susuzdur. Yolda durup tarla biçen reçberlere

- Gardaş suyuz var mi? diyor.

- Var, gel vereh diyorlar. Dev suyi almah için torbayı bırakıp gidir. Dev biraz uzaklaşınca

kız,

- Beni gurtarın! Bu dev beni kaçırır, yiyecek, diye çağırır.

Adamlar dev su içerken gizlice gızı torbadan çıkarıp, torbaya bir gurt köpeği koyup torbayı bağlarlar. Dev hiçbir şey anlamadan torbayı dalına alıp yola düşür. Dev eve gelince gızı torbadan çıkarayım derken torbanın ağzını açır. Torbanın ağzı açılır açılmaz köpek dev'in üstüne atılır, dev boğur.

Gökten üç elma düşür; biri bene, biri dinniyenlere biri de ...

Herkes yedi, içti, getti yerine gavuşti, sen de ye, iç, get yeren gavuş. (K.K. 7)

#### 4 . Üç Oğul

Var ımiş, yoh imiş Allah'ın gulu çoh imiş. Vahdi zamanında yaşlı bir adam yaşarmış. Bu adamın üç oğli varmış. Adam da oğulları da yohsulluh içinde yaşırlarmış. Bir gün oğullar, babalarına

-Baba biz, bizi sefaletten gurtarmaya gidirih, demişler.Önce büyük oğul evden ayrılmış. Baba giden oğluni gizlice köprüye kadar izlemiş. Oğli köpri başına geldiğinde babası, “dur, şunu bir gorhutim ki evine geri dönsün” diye düşünmüş. Adam “böhh” diyerek oğluni gorhutmuş, oğlan gorhudan dereye düşmüş ve ahıp gitmiş. Oğlan ahıp giderken bir ağa bunu görüp gurtarmış. Ağa oğlana diyir ki,

- Sene bir köpek, bir inek bir de çapa verecem. Bunnari gullanarah bene bir tarla açacahsan. Köpek nerey oturursa, tarlayı orya açacahsan. Bu işi başarırsan seni sefaletten gurtaracam.

Adam işi gabul edir. Köpeği, inegi ve çabayi alarah işe goyulir. Ağanın köpeği gidip bir gaya üstüne oturir. Adam köpeğinin oturduğu gayayı galdırmaya çalışırken köpek de inek de gayanın altında galir, çapa da gırilir. Adam olup biteni çaresiz ağaya annadir. Ağa oğlana gızir , derisini yüzdürir.

Bu arada yaşlı adamın ikinci oğli de ayni yoldan gidir. Yaşlı baba büyük oğluna yaptığını buna da yapir. Bu oğlanda suya düşüp aharken ağayla karşılaşir. Ağa büyük oğlana dedihlerini buna da söyler. Bu oğlan da, ağabeyisinin yaşadihlarını yaşir. Ağa bununda derisini yüzdürir.

Küçük oğlanda gardeşleri geri gelmeyince merak etmeye başlır. Babasına,

-Baba ben gidim hem gardeşlerimi bulim, hem de bizi bu sefaletten gurtarim, diyir.

Babası gene oğluni gorhutmak için köprünün başında gizlenir. Sahlandığı yerden“Böhh” diye bağırir. Küçüh oğlan bu sesden korhmir, bir daş alıp sesin geldiğı yere atir. Sonra dere boyi gidir. Yolda bir çeşme görir, durup elini yüzünü yihir. Bu sırada ağa oğlani görir. Ağa küçüh oğlanın yanına gelereh diğeri iki oğlana yaptığı teklifi yapir.

Küçüh oğlan, ağanın diğeri iki gardeşına kötülüh ettiğini annir. Sesini çığartmadan köpeği, inegi, çapayı alır,gidir. Yolda köpeg bir kaya üzerine oturacakken,

bir daşınnan oni düz yer doğru sürür. Köpeg gelip düz yere oturur. Küçüh oğlan tarlayı açır, ama ağaya köpeğin ve ineğin öldüğünü, çapanın girildiğini söyler ve ağanın kızıp gızmayacağına bahir. Ağanın gazaplandığını görünce erken davranıp ağayı öldürür. Ağanın altınlarını alıp babasını ve gendini sefaletten gurtarır.

Yediler, içtiler, getti yerlerine gavuşdular. Sen de ye, iç get yeren gavuş.

(K.K. 1)

### 5. Koroğlu ile Keloğlan

Keloğlan bir gün koroğlunun dor atını kaçırılmış. Koroğlu ayılmış atı yoh. Gır atı almış keloğlanın peşine seyirtmiş. Keloğlan bahir ki bu beni yahalayacak, değirmançıya gidir.

- Bu atı al, sahla. Üsdün ver bene, sen de benimçini ceyin. Gir avu dama.sahlan.

Koroğli gelir, diyirçi:

- Keloğlan buradan geçti mi?

Değirmançı gılığına giren keloğlan,

- He, deya avu damda sahlanir. Diyip, değirmançıyı gösterir.

Bu arada keloğlanın gözi gır atta. Dor atı biraşır gır atı alır, kaçır. Koroğli da gidir, Keloğlan'ın gösterdiği dama girir. Değirmançıyı Keloğlan sanir.

- Ola niye dor atı çaldın, diyir.

Değirmançı de korhudan şaşırir.

-Ağam vallah unlari eyice ince ügütmüşem, diyir.

- Ola ne uni, sen çimsen.

- Ben değirmançı

Koroğlu'nun gafası ayilir amma çıhır ki Keloğlan gır ata binmiş,değirmanın önünde at oynatir.

Diyirçi

- Ağa elinnen gır atı verdin bene, bende eliminnen teslim edecem sene. Keloğlan gır

atınnan İstanbul'un yolunu dutir.

Koroğli de ordan dor ata binir, düşüp gaharah yerinegelir. Gelende Ayvaz'ı görir.

Ayvaz ona;

- Verdin gıri, aldın dori baba bazarın mübarek olsun, diye türçi söyler.  
 Bu arada keloğlan gır ati padişaha götürür, padişahdan gızını alır, olir damat.  
 Sora söz verdiği gibi gır ati koroğluna geri getirir. (K.K. 25)

### **Değerlendirme**

Alvar'da masala “hekât” adı verilmektedir. Masallar, genellikle yaşlı kadınlar tarafından eğlenmek için oluşturulan meclislerde söylenmektedir.

Alvar'da derlenen masallar, asıl halk masalı grubuna girmektedir. Belli bir geleneğe uygun olarak anlatılan masallar, “Var ımiş yoh imiş Allah'ın gulu çoh imiş. Çoh söyleyende de günah imiş.” gibi tekerlemelerle başlayıp (1, 2, 3, 4), yine “Yedi, içti, getti yerine gavuşti, sen de ye, iç, get yeren gavuş.” gibi tekerlemelerle bitmektedir. (1, 3, 4) Alvar'da derlediğimiz masallardan birinin sonunda tekerlemenin biraz daha değiştiği görülür. “Gökten üç elma düştü; biri bene, biri dinleyenlere, biri de ...”, şeklinde söylenen tekerlemenin sonu eksik bırakılmıştır. Masalı anlatan kişi sonunun bazen “biri de kocakarılar” ya da “ biri de bekar kızlara” şeklinde tamamlandığını ifade etmektedir.

“Koroğlu ile Keloğlan” adlı masalda ise tekerlemelere yer verilmemiştir. Ancak biz bu masalın başının ve sonunun eksik olduğu kanaatindeyiz. “Biz Barmah” adlı masal ise anlatıcının hafızasında kaldığı kadarıyla derlenmiş, masal sonu tamamlanamamıştır.

Alvar masallarında genellikle miş'li geçmiş zaman ve geniş zaman kullanılmaktadır. Derlenen masallar yerel ağız özellikleri bozulmadan yazıya geçirilmiştir.

Masallarda olağanüstü olaylar ve dev, cin, peri gibi olağanüstü varlıklar yer almaktadır. Alvar masallarının sonuçlanması da geleneksel masallarımız gibi iyilerin ödüllendirilmesi, kötülerin ise cezalandırılması şeklindedir.

## BEŞİNCİ BÖLÜM

### 5. ALVAR'DA YETİŞMİŞ ŞAHSİYETLER



**Fotoğraf 20.** Hacı Muhammed Lütfi Efendi

#### 5.1. Hacı Muhammed Lütfi Efendi

Alvarlı Efe namıyla bilinen, Hacı Muhammed Lütfi Efendi, 1868 yılında Erzurum'un Hasankale ilçesine bağlı Kındığı köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Hüseyin Efendi, annesi Hasankaleli Mazlumoğlu Hacı Emin Efendinin kızı Hatice Hanımdır. İlk eğitimini babasından alan Hacı Muhammed Lütfi Efendi, devrin tanınmış alimlerinden de ders almıştır. Hacı Muhammed Lütfi Efendi eğitimini tamamladıktan sonra 1889 yılında Hasankale'nin Sivaslı Camii'ne imam olmuştur. Hacı Muhammed Lütfi Efendinin Sivaslı Camii'ne imam olduğu sene babasıyla birlikte Nakşibendi şeyhlerinden Muhammed Pir-i Küfrevi'nin yanına Bitlis'e gitmiştir. Burada bir süre kaldı. Bu seyahatten sonra Erzurum'un Dinarkom köyüne tayinle gitmiştir. 1. Dünya savaşına kadar burada kalan Hacı Muhammed Lütfi Efendi, Rus istilasının başlamasıyla *"Dinarkom'dan 16 Şubat 1916'da Erzurum'a taşınır."*<sup>245</sup> Burada fazla kalamayan Hacı Muhammed Lütfi Efendi, babasını Erzurum'a bırakarak Tercan'ın Yavi kasabasına gelir. *"Yavi nahiyesinde imamet vazifesiyle bulunduğu köyde, basireti bağlanan, moral*

<sup>245</sup> Ahmet Ersöz, Alvarlı Efe Hazretleri ( Hacı Muhammed Lütfi Efendi), Nil Yayınları, İzmir, 1991, s. 29



*açısından bitmiş, harbin ve zulmün ağır psikolojisi altında bulunan yöre halkını bizzat cihada teşvik etmiştir. Vaaz ve irşatlarıyla milli ve dini duyguların galeyana gelmesini temin etmişlerdir. Ermenilerin katliama başlaması üzerine yöre halkından ve çevre köylerden topladığı altmış kadar kişi ile sivil milis kuvveti kurmuştur. Bu müfreze ile Ruslar'ın karargah deposu olan köye, o gün Ermeni topluluğunun da orada bulunuşu dolayısıyla taarruz etmiş ve böylece Ermenileri püskürtmüştür. Kendi müfrezesiyle birlikte Oyuklu köyünün yanı başında Ruslar'ın yığıldığı kıyas kabul edilmez bir depoyu teslim almış ve Ermeniler'i takip etmek üzere harekete geçmiştir. Haydar boğazındaki Zergideler köyünde Türk ordusuna iltihak ederek ordu ile birlikte gün ışıırken Erzurum'a girmişlerdir.*"<sup>246</sup> Erzurum'a gelen Hacı Muhammed Lutfi Efendi hemen babasının yanına gelir; ancak babasının Ermeniler tarafından tepesine vurulan bir tüfek dipçığı ile ağır yaralandığını daha sonra da şehit olduğunu görür. Hacı Muhammed Lutfi Efendi merhum babasını Kavakkapı mezarlığına defnetmiştir. Daha sonra mezarlık buradan kaldırılarak Muhammed Lutfi Efendi tarafından Alvar beldesine götürülür.

Hacı Muhammed Lutfi Efendi, Erzurum'un kurtuluşundan sonra Hasankale'ye döner. Daha sonra Alvar halkının ısrarı ile Alvar'a imam olarak gelir. *"Bu köyde yirmi dört sene vazife yapmıştır. Halk arasında "Alvar imamı" ve "Efe Hazretleri" unvanıyla tanınır. Hacı Muhammed Lutfi Efendinin duygu ve düşüncesinin piştiği yer Alvar Köyü olmuştur.*"<sup>247</sup>

Hayatının yirmi dört yılını gibi Alvar'da geçiren Hacı Muhammed Lutfi Efendi 1939 yılında hastalığından dolayı Erzurum'un Mehdi Efendi Mahallesi'ne yerleşerek on altı sene de burada yaşamıştır. 12 Mart 1956'da vefat etmiştir. Naaşı Alvar köyüne getirilerek babası Hüseyin Efendinin yanına gömülmüştür.

### 5.1.1. Kişiliği ve edebi yönü

Hacı Muhammed Lutfi Efendiyi tanıyanlar, onun ilminden, dünyaya değer vermeyişinden, şefkat ve merhametinden bahsetmektedirler.

Alvar beldesinin en yaşlısı Kâzım Kekeç Hacı Muhammed Lutfi Efendiyi bizzat tanıyan ve bu özelliklerini tasdik eden biridir. Hacı Muhammed Lutfi Efendinin yanında, üç yıl kalan Kazım Kekeç, onu şöyle anlatmaktadır:

<sup>246</sup> [http://Erzurum ve Ermeniler.blogcu.com/kurtuluş-da-Alvarli-Efe-Hazretleri](http://Erzurum%20ve%20Ermeniler.blogcu.com/kurtulu%C5%9F-da-Alvarli-Efe-Hazretleri)

<sup>247</sup> Ersöz, age., s. 50

“Efe Hazretleri bizim beldemizi şereflendiren bir alim zattı. Bereketli bir sofrası vardı. Misafiri çok severdi, geleni gideni hiç tükenmezdi. Gelenleri yemek yedirmeden göndermezdi. (K.K. 21)

“*Onun misafirperverliğini onu tanıyanlardan Ali Hoca’da şöyle anlatır: ‘ Bir gün Efe Can ile sofraya oturduk. Elini yemeğe uzatmadı, kalktı ve öbür odaya geçti. Mahdumları Hacı Seyfettin Efendi, Efe Can’ın yanına gittiğinde seccadede dua ederek ağladığına şahit olur. ‘ Ya Rabbi ne yaptım ki, bunu bana reva gördün.’ Daha sonra sofraya gelir ve aynı anda kapı çalınır ve misafirler gelir. Biz de yemeği gelen misafirlerle yedik.*”<sup>248</sup>

Yardıma ihtiyacı olan herkese yardım eden Hacı Muhammed Lutfi Efendi Alvar insanına da bu düsturunu öğreterek özellikle dul kadınlara sahipsiz kaldıkları için bir kötülük gelmesin diye “Dul kadının eşiği altın olsa yine de fitre ve zekat veriniz.” şeklinde nasihat eder, kendisine getirilen hediyeleri ihtiyaç sahiplerine dağıtırdı. (K.K. 21)

Hiç kimseyi incitmeyen Hacı Muhammed Lutfi Efendi, kalp kırmanın ağır bir vebal olduğunu bilmekte ve şu mısralarla çevresini de bu konuda uyarmaktadır:

*“Ol fakir ki yüzen bakar  
Gözlerinin yaşı akar  
Mümin olan kalp mi yıkar  
Boynunla la’net mi takar  
Sakın incitme bir cânı  
Yıkarsın arş-ı Rahmân’ı”*<sup>249</sup>

Bütün ömrünü insanlığa yararlı olmaya adanmış Muhammed Lutfi Efendinin alimliğinin ve arifliğinin yanında şairliği de vardır. O, “*şiiirlerini ‘aşıkâne, ârifane, âlimâne ve mürsidâne’ bir edayla söylemiş ve yazmıştır. Şiiirlerinin çoğunu divan tarzında yazdığı şiiirler oluşturur. Halk şiiiri zevkine uygun düşen, ama daha çok Yunus’tan esintiler taşıyan hece şiiirleri de yazmıştır.*”<sup>250</sup>

“*Muhammed Lutfi Efendi şiiirlerinde dil olarak Arapça, Farsça ve Türkçe’yi büyük bir ustalıkla kullanmıştır. Divanında nazım şekillerinden gazel, kaside, ilahi, mesnevi, kıt’a, müfred gibi türleri çok güzel işlemiştir. Aruz veznini çok rahat kullanmış*

<sup>248</sup> Ersöz, age., s. 50

<sup>249</sup> Ersöz, age., s. 45

<sup>250</sup> Kasır, age., s. 165

ve birçok şeklini denemiştir.”<sup>251</sup> Muhammed Lutfi Efendiyi şiirlerinde kafiyeye ve redife önem vermektedir. Kafiyeye çeşitlerinin hepsini şiirlerinde görmek mümkündür.

Şiirlerinde fikir ön plandaydı. “Bütün meselesi ilimdir. Kur’an’a hizmet, din-i İslâma hizmettir. Cehaletin neticesinde felakete sürüklendiğimizi bildiği için cehaleti ortadan kaldıracak ilmi teşvik etmiştir.”<sup>252</sup> Şiirlerini de bu hizmete adanmış, “şiiri İslâmiyeti neşretmek, etrafını irşâd etmek için bir vasıta olarak görmüştür.”<sup>253</sup> Bu yüzden şiirlerinde dini-tasavvufi konulara; tarihi, efsanevi şahıslara, kıssalara, mucizelere ve peygamberlere yer vermiştir.

### 5.1.2. Eserleri

Alvarlı Efe Hazretlerinin şiirleri tarafından oğlu Seyfettin Mazlumoğlu tarafından “Divançe” olarak tanınan, Hülâsatü’l- Hakayık ve Mektubât-ı Hâce Muhammed Lutfi adlı eserde toplanmıştır. Bu eserin “Mukaddime-i Hulasâtü’l-Hakâyık ve Bir Hatıra başlıklı kısım ile Hidayet Bahçeleri adlı bölümler Seyfeddin Efendi tarafından kaleme alınmıştır.”<sup>254</sup>

Hülâsatü’l- Hakayık ve Mektubât-ı Hâce Muhammed Lutfi adlı eserin tertibi şöyledir:<sup>255</sup>

A. Mukaddime-i Hulasâtü’l- Hakâyık : Besmele, Hamdele ve Salvele ile başlıyor. Mümininkalb-i selimi nasıl temin edeceği anlatılıyor.

B. Arapça Şiirler : On bir tane gazel tarzında yazılmış şiir ve mesnevi şeklinde yazılmış Kaside-i Celâliyye ve bir münacâattan oluşmuştur.

C. Farsça Şiirler : Biri Hazret-i Hüseyine mersiye şeklinde yazılmış yedi gazelden oluşmaktadır.

D. Türkçe Şiirler : Türkçe şiirler, mesnevi şeklinde altmış bir beyitlik Silsiletü’z-Zehab veyetmiş altı beyitlik İlticaname; yüz doksan sekiz beyitlik Mi’râciye; yüz doksan yedi beyit, on iki dörtlükten oluşan, dörtlükleri heceyle yazılmış olan Mevlid; doksan altı dörtlükten oluşan hece vezinli Kıyâmet Destanı ve yedi yüz yirmi şiirden oluşan Divançe

<sup>251</sup> M. Lütfi Karaca, *Alvarlı Muhammed Lutfi’nin Şiirlerinin Umûmi Tahlili*, Yayınlanmamış Y.L.T., Atatürk Üniversitesi S.B.E., Erzurum, 1996, s. 3

<sup>252</sup> Ersöz, age., s. 57

<sup>253</sup> Altuğ-Çelik, age., s. 412

<sup>254</sup> Karaca, age., s. 3

<sup>255</sup> Karaca, age., s. 3

*kısımından oluşur. Divançe kısmında aruz ölçüsüyle yazılmış divan şiir tarzı ve hece ölçüsüyle yazılmış halk şiir tarzı şiirler bir arada bulunmaktadır.*

Türkçe şiirler kısmında Dasitan-ı Zaman, Erzurum destanı, mersiye, mesnevi tarzında Bitlis Gidiş Hatırası, Saba' name, Muhabbet-Name gibi şiirler de yer alır.

### **5.1.3. Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı**

22 Kasım 1989 yılında, Muhammed Lutfi Efendinin torunları ve sevenleri tarafından “Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı” adıyla bir vakıf kurulmuştur. İstanbul’da kurulan vakfın Konya’da ve Erzurum’da şubeleri vardır.

*“Peygamber Efendimizin kutlu günlerinden bu yana insanlığa faydalı olmanın başlıca vesilesi vakıf kurumu olmuştur. Bu sayede camiler, mescidler, mektepler, medreseler, yollar, köprüler, hanlar, hamamlar, çeşmeler, sebiller, darü’ş-şifalar, darü’l-acezeler ve daha nice hayrat insanlara hizmet etmek ve faydalı olmak için inşa ve tesis edilmiştir.”<sup>256</sup>*

Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı da, bu yolu insanlığa faydalı olarak görmüş ve Türkiye'nin ilmi, içtimai, dini iktisâdi kalkınmasına hizmet etmek ve vakıf üyeleri arasında sosyal, kültürel dini yardımlaşmayı gerçekleştirmek gayesiyle kurulmuştur.

Vakıf üç organdan meydana gelmektedir. Vakfın en yetkili organını vakıf kurucu heyeti oluşturmaktadır. Bu heyet vakfın kurulmasında maddi ve manevi desteği olan kişilerden oluşmaktadır. Vakfın diğer önemli organı ise mütevelli heyetidir. Mütevelli heyeti iki yıllığına yedi asil, dört yedek üyeden oluşmaktadır. Mütevelli heyeti vakfın gayesini gerçekleştirmek için öngörülen tüm işleri yapmaya yetkilidir. Vakfın yaptığı her iş vakfın denetleme heyeti tarafından denetlenmektedir. Vakfın üyeleri hizmetleri karşılığında herhangi bir ücret almamakta, hizmetlerini fahri olarak yürütmektedirler.

“Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı” yaşadığı topluma hizmet etmeyi kurulduğu günden itibaren sürdürmekte; ilmi, kültürel, sosyal alanda ve sanat alanında çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır.

<sup>256</sup> Alvarlı Efe Hazretleri İlim Ve Sosyal Hizmetler Vakfı, **Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı Tanıtım Katalogu**, Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 8

Vakfın genel merkezi ve şubeleri tarafından başarılı ve ihtiyaçlı üniversite öğrencilerine destek olunmakta, her yıl yüzden fazla öğrenciye aylık burs verilmektedir. Fakir olduğu tespit edilen ailelere her ay “yoksul aile yardımı” yapılmaktadır. Kurban bayramlarında kurban etlerinin doğru yere ulaştırılması sağlanmakla birlikte, varlıklı ailelerin kurbanlarının canlı olarak fakir ailelere hediye edilmesi de vakıf tarafından yapılan çalışmalardandır. Sosyal alanda yapılan bu çalışmaların yanında; İstanbul Üsküdar’da Alvarlızâde Hâce Seyfeddin Efendi Cami-i, 1997 tarihinde ibadete açılmış, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesinde, Uygulamalı Türk-İslam sanatları kütüphanesi kurulmuştur. Bu kütüphanede Osmanlı Türkçesi ile hüsn-i hat tezhip, ebru, ney, musiki gibi sanat dallarında dersler verilmektedir.



**Fotoğraf 21.** Alvarlızâde Hâce Seyfeddin Efendi Cami-i



**Fotoğraf 22.** Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi

Konya’da da “Destegül Güzel Sanatlar Mektebi” 1997 yılında açılarak kültür-sanat faaliyetleri başlatılmıştır.

Alvarlı Efe Hazretleri Vakfı, Erzurum’da da geleneksel Türk el sanatlarını ve tasavvuf musikisini yaşatmak amacıyla kültür sanat evi açtı.

Alvarlı Efe Hazretleri Vakfı’nın Erzurum’daki bir diğer çalışması ise Alvar beldesindedir. Vakıf, belde sınırları içinde bulunan Efe Hazretleri türbesini, “Efe Hazretleri Külliyesi” şekline dönüştürecek bir proje hazırlayarak çalışmalara başlamıştır. Külliye cami, türbe, şadırvan ve misafirhane olacak şekilde planlanmıştır.

Vakıf, 1994 yılından beri kendini tanıtmak, insanlara kültür-sanat hizmeti sunmak için takvim bastırıp halka hediye etmektedir.

Vakfın Erzurum şubesi tarafından 1998’den beri her 12 Mart’ta Efe Hazretlerini anma programları ile her yıl haziran ayının son pazar günü Alvar beldesinde Efe Hazretlerinin türbesinde, “Efe Hazretleri Vuslat Günü” düzenlenmektedir.

Alvarlı Efe Hazretleri Vakfı İstanbul merkez olmak üzere Erzurum ve Konya şubeleriyle çalışmalarını insanlığa hizmet yolunda devam ettirmektedir.

## 5.2. Âşık Yaşar Reyhanî



**Fotoğraf 23.** Âşık Yaşar Reyhanî

Yirminci yüzyıl âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden olan Reyhanî, 1934 yılında Erzurum’un Pasinler ilçesine bağlı Alvar beldesinde dünyaya gelmiştir. Altı çocuklu bir ailenin, üçüncü çocuğu olan şairin babası Recep Usta adlı bir çiftçi, annesi ise Alvarlı Mail Ağanın kızı Yıldız Hanımdır. Reyhanî’nin soyu Ahıska Türklerine dayanmaktadır. Reyhanî’nin “büyük dedesi Ahıska muhaciri olarak Erzurum’a gelmiş ve 93 Harbinde şehit düşmüş, onun oğlu olan Kâmil Usta Erzurum’da bir süre ticaretle uğraştıktan sonra Alvar’a yerleşmiş, oğlu Recep Usta ise Alvar’da kalarak çiftçilikle

uğraşmıştır.”<sup>257</sup> Babası ortakçılık ve çobanlık yapan Reyhanî'nin çocukluk yılları çevre köylerde geçmiştir.

Babasının geçimini sağlamak için Alvar dışında farklı köylerde kalması Reyhanî'yi ilkokul eğitimi için Horasan'a gidip gelmek zorunda bırakmıştır. İlkokul üçüncü sınıfa kadar Horasan'a giden Reyhanî, babasının durumundan dolayı eğitiminiyarıda bırakmıştır. Daha sonra kendi çabalarıyla okuma-yazma öğrenmiş ve 1960 yılında dışarıdan bitirme sınavlarına girerek ilkokul ve ortaokul diploması almıştır.

Reyhanî'nin âşıklığa meyli 12–13 yaşlarında başlar. Köyüne gelen âşıklardan etkilenen şairin okuma yazma öğrendiğinde ilk okuduğu kitaplar âşıkların hayatıyla ilgili kitaplar ve “Kerem ile Aslı” hikâyesi olmuştur. Özellikle bir hikâyeye kahramanı olan “Kerem” şairimiz üzerinde derin izler bırakmıştır. “*Kerem gibi yanayım, hiçbir şeyim olmasın, bir sazım olsun, dervişane dolaşayım*”<sup>258</sup> diye düşünür ve bu dileklerini yerine gelmesi için sürekli Allah'a yalvarır, ondan âşıklık ister. Bu yaşlarda “*Aşağı Tahir Hoca köyünün yakınındaki Göreşken Baba türbesinde uykuya dalan Yaşar'a rüyasında ihtiyar bir kişi tarafından şerbet sunulur; ancak şerbeti içme imkânı bulamaz. Alvarlı Mehmet Lütfi Efendi avucuna bir boncuk bırakır. O esnada yattığı yerin yakınından geçmekte olan atların ayak sesiyle uyanır. Uzun bir süre bu olayın şaşkınlığını üzerinden atamayan Yaşar'da hastalık belirtileri görülür, çeşitli tedavilerle sağlığına kavuşur.*”<sup>259</sup>

Bu rüyadan sonra Reyhanî, komşu köyden Hatun adlı bir kıza âşık olur; aşk Reyhanî'ye ilk mısralarını söyletmeye başlar; ancak sevdiği kız bir başkasıyla evlendirilir ve kısa bir süre sonra da ölür. Kendisini derinden etkileyen bu olayı şiirine yansıtan Reyhanî, saz şiirine iyice ısınır. Pasinler'deki kahvehanelerde yapılan âşık programlarına katılmaya başlar. Bu programlar sayesinde Murat Çobanoğlu'nun babası Karslı Âşık Gülistan, Posoflu Müdamî, Ardanuçlu Efkari gibi âşıklarla tanışma imkânı bulur. Bazen, “*Sarıkamış'ın İslamsor köyündeki bir tanıdığından aldığı kavak ağacından yapılmış eski ve kırık bir saz*”<sup>260</sup> ile bu âşıklara eşlik eder.

Yirmi yaşındayken ilk evliliğini yapan şair, bir çocuk babasıyken vatani hizmetini yapmak üzere Ankara Etimesgut'a gider. Askerlik döneminde de şiire ara

<sup>257</sup> Dilaver Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, Atatürk Üniv. Yay., Erzurum, 1997, s. 11

<sup>258</sup> Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, s. 25

<sup>259</sup> Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, s. 12

<sup>260</sup> Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, s. 13

vermeyen Reyhanî, Behçet Kemal Çağlar'ın da hazır bulunduğu bir topluluk önünde yapılan âşıklar yarışmasına katılır. “Aman Erzurum” redifli şiiri dinleyenler tarafından çok beğenilir. Daha sonra “mensubu olduğu tugay için yazdığı şiiri, Kore Destanı ve Çankırlı Miktaf Akdağ adlı askerin ölümü üzerine yazdığı ağıt ile dikkatleri üzerinde toplar.

Şair, askerden döndükten sonra bir mekân değişikliği yaparak Erzurum'a göç eder. Yeni yerleşim yeri Erzurum'un Yukarı Habib Efendi Mahallesi'dir. Burada çeşitli kahvelerde saz çalıp şiir söyleyerek, hikâyeler anlatarak programlar yapmaya başlar. Bu programların birinde daha önce Hasankale'de tanıştığı Âşık Hicrani ile görüşür. Şiirlerinde “Dertli” mahlasını kullanan şaire, Âşık Hicrani, “Reyhanî” mahlasını verir. Reyhanî usta olarak kabul ettiği “*Hicrani ile birlikte İspir, Bayburt, Erciş, Van, Ahlât'a giderek âşık tarzı şiir geleneğini yakından tanıma ve dönemin ünlü âşıklarıyla karşılaşma fırsatı yakalar.*”<sup>261</sup>

Reyhanî, Hicrani'den çok şey öğrenmiş olmakla beraber Nihani'den, Cemal Hocadan, Huzuri, Dursun Cevlani ve Turan Şahbaz (Mihmani)den de etkilenmiştir. Etkilendiği âşıklar olduğu gibi Reyhanî'nin etkilediği âşık da olmuştur. “*Günümüz âşıklarından Firgani, Merami, Nafiz Yıldız ve Rahim Sağlam tarafından usta olarak kabul edilen Reyhanî, Lâçin Aladağlı, Merami, Firgani ve Çobanoğlu'na da mahlaslarını kendisinin verdiğini belirtmektedir.*”<sup>262</sup>

1960 yılında soyadını değiştiren şair için altmışlı yıllar çok önemlidir. Bu yıllarda annesini kaybetmiş, kısa bir hapis dönemi geçirmiş, Erzurum Belediyesi'nde memur olarak çalışmış; fakat bu memuriyeti fazla sürdüremeyerek istifa etmiştir. Yine bu yıllarda otuz üç yıl boyunca devam ettireceği Konya Âşık Bayramına katılarak ikinci eşi ile tanışmıştır.

Erzurum'da Gölbaşı semtinde meslektaşı Nuri Çırağı ile birlikte âşık kahvesi kuran Reyhanî, Erzurum Halk Ozanları Kültür Derneği'nin başkanlığını da yapmıştır.

Âşıklık sanatına kendini adanmış olan şair, Türkiye'nin Hakkâri dışında bütün illerini gezmiş, çok sayıda yurtdışı gezisi de yapmıştır. Şaire, başarılarından dolayı, bir konferans için gittiği “*ABD'deki Michigan Üniversitesi bünyesindeki Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölümü'nce, 1992 yılında fahri öğretmenlik belgesi*”<sup>263</sup> verilmiştir.

<sup>261</sup> Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, s. 13

<sup>262</sup> Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı Ve Şiirlerinden Seçmeler*, s. 13

<sup>263</sup> <http://www.hurriyet.com.tr/gundem>



Yedi çocuk babası olan şair, 1976 yılında Erzurum'dan göç ederek Bursa'ya yerleşmiş ve 2006 yılında, yetmiş dört yaşındayken Bursa'da vefat etmiştir. Bütün sevenlerinin ve yetiştirdiği âşıkların katıldığı cenazesi “*Yıldırım ilçesi Değirmenönü Merkez Camisi'nde kılınan ikindi namazının ardından Cumalıkızık mezarlığına defnedilmiştir.*”<sup>264</sup>

### 5.2.1. Kişiliği ve edebi yönü

Reyhanî, meslektaşları tarafından üstad olarak kabul edilen, örnek alınan, sevilen biridir. Püryani, Yusuf Polatoğlu, Şeref Taşlıova gibi birçok âşık tarafından övülen Reyhanî'nin kişiliğini Nizamoğlu mahlasıyla şiirler yazan Vahdettin Işıldak bir şiirinde şöyle anlatmaktadır:

*“Erenler eridir şahlar şahıdır  
Ruhlardan zemine yoldur Reyhanî  
Zalime zulmeden sır padişaktır  
Ulular nezdinde kuldur Reyhanî*

*Resmi ziyan belli nur âlem nurdur  
Usulde edepte solmayan güldür  
Müritletler mürşitletler desturun aldir  
Dergâhın demhanen boldur Reyhanî”*<sup>265</sup>

...

Âşık Nizamoğlu'nun dizeleri, Reyhanî'nin yiğit, zalime karşı duran, edep ve usul bilen, mütevazı bir insan olduğunu anlatmaktadır.

Reyhanî, hayatı boyunca haksızlığa karşı çıkmış, yanlış eleştirmiş, mazlumun yanında olmuş bir insandır. Küçük yaşlarda âşıklığa meyleden şair, şiirlerini de bu duygularla, nasihat eder gibi söylemiştir. Kısa zamanda âşıklık geleneği içinde hak ettiği yeri alarak yurtiçinde ve yurtdışında tanınan, ödüller alan bir âşık olmuştur. Muamma çözme ve askı indirmedeki, karşılaşmalardaki başarısıyla, hazırlıksız şiir söyleme ustalığıyla, hikâye musannifi ve anlatıcısı olarak dikkat çekmiştir.

<sup>264</sup> <http://www.biyografi.net/kisiyrinti>

<sup>265</sup> Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, s. 27

Reyhanî bütün şiirlerini hece ölçüsüyle, sade bir dille söylemiş ve tapşırma geleneğine uyararak her şiirinin son dördlüğünde mahlas kullanmıştır. Şiirlerinin geneli başlıklı olup bu başlıklar çoğunlukla şiirin redif kelimelerinden oluşmuştur.

Halk hikâyesi anlatma konusunda da başarılı olan Reyhanî, “halk hikâyeciliğini yeni bir üslupla ortaya koyan ve geleneğin gelecek kuşaklara aktarılmasına büyük katkılarda bulunan bir âşığıdır. Onun hikâyelerini Alvar halkı da severek dinlermiş. Alvar’dan Sakıp Türkmen ve eşi, Reyhanî’nin harmanda tığ makinesinin kolunu çevirirken anlattığı hikâyeleri, bütün çocuklarla beraber toplanıp dinledikleri o günleri, hep hatırladıklarını söylemektedirler.

Reyhanî, kendisi için çok şey yazılmış ve söylenmiş bir âşığıdır. “*Âşıklar arasında sevilen ve âşıklığının gücü tartışılmayan biriydi. Âşık Divanı, onu şöyle anlatır: Reyhanî’yi 1976’dan beri tanıyorum. Bana göre Sümmani’den sonra gelen Doğu’nun en büyük âşığıdır. Karacaoğlan gibi öz Türkçe konuşur. Reyhanî’nin bilinen yönlerinin yanında bir de bilinmeyen bir tarafı vardır ki bunu ancak âşıklar anlar.*”<sup>266</sup>

XX. yy Türk saz şiirinin değerli âşıklarından olan Reyhanî, ne yazık ki göç ettiği Bursa’da hatırlanmamanın verdiği kırgınlıkla ve olumsuz şartlar içinde hayata veda etmiştir.

### 5.2.2. Eserleri

Âşık Tarzı Halk şiirinin ustalarından olan Reyhanî, hece ölçüsüyle söylediği şiirlerinde en fazla on birli hece kalıbını, bununla beraber beş, yedi, sekiz, on üç, on dört, on beş ve on altılı hece kalıplarını da kullanmıştır.

Şairin şiirlerinin nazım birimi ise çoğunlukla dördlüktür. Dördlüklerin yanında beyit ve üç, altı, sekiz mısralık bentler de dikkat çekmektedir. Şiirlerinde ahenk unsuru olarak redif ve kafiye yer verir. Genelde yarım kafiye kullanan şairin, tam ve zengin kafiyeli şiirleri, cinaslı söyleyişleri vardır.

Şiirlerini sade bir dille, bazen mahalli söyleyişleri kullanarak söylemiş ve bunu çekim eklerine de yansıtmıştır. “*Ben burada şaşirem galirem*”<sup>267</sup> dizelerinde olduğu gibi.

<sup>266</sup> M. Emin Bars, “*Âşık Reyhanî’nin Deyişlerine Eğitim Açısından Tematik Bir Bakış*”, Yayımlanmamış Y.L.T., Atatürk Üniversitesi S.B.E., Erzurum, 2005, s. 56

<sup>267</sup> Düzgün, *Âşık Yaşar Reyhanî Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, s. 20

Reyhanî şiiirlerinde toplumsal konuları eleştirel bir tarzda işler. Köy hayatının zorluklarını, gördüğü yanlışlıkları, çarpıklıkları, , ekonomik dengesizliklerin sebep olduğu sorunları anlatır.

Gecekondu semtlerinin problemlerini, ekonomik yetersizliklerden dolayı yerini yurduunu bırakıp gurbete giden insanların yaşadıkları sıkıntıları, çektikleri sıla özlemini, şairin şiiirinde görmek mümkündür.

Dini ve tarihi kişilikler, vatan, millet, bayrak gibi kavramlar şairin şiiirlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Bütün bu toplumsal konulu şiiirler yanında, şairin aşk ve tabiat konulu şiiirleri de vardır

Reyhanî, şiiirlerinin bir bölümünü “Alvarlı Reyhanî (1962), Böyle Bağlar (1966), Kervan (1988) ve Şu Tepenin Arkasında (1997)” adlı kitaplarda toplamıştır. Şiiir kitaplarının yanında kısa halk hikâyelerini okuduğu plak ve kasetleri bulunur.

### 5.2.3. Deyişleri

Oğlum sana bir nasihat edeyim  
Dikkatli tut kulakların aman ha  
Ben kocadım zaman geçti neyleyim  
Bir kararda kalmaz varın aman ha

Gerçek bir kelime bitmiyor sözle  
Doğruyu eğriltme eğriyi düzle  
Oldukça haramdan kendini gizle  
Zararı var fazla kârın aman ha

Olmak ister isen doğruya yakın  
Eğriden uzak kaç şerefin takın  
İçini dışından ayırma sakın  
Tam olduğun gibi görün aman ha

Lastik çok uzanır sanma kayıştır  
 Manası çok bilemezdin ne iştir  
 Eğer yanlış ise fikrin değiştir  
 Sırası geldikçe görün aman ha

Kışın aç kalırsın yazın çok yeme  
 Kendi kusuruna kaderdir deme  
 Çalış Hak'tan iste kuldan isteme  
 İnandığın yolda sürün aman ha

Sakın yapma bir cahilin methini  
 O bilmez bu işin hakikatini  
 Dinleme softanın nasihatini  
 Gördüğü yalandır körün aman ha

El malını sakın yeme şişersin  
 Göz görmez ateşe yanar pişersin  
 Ele kuyu kazma kendin düşersin  
 Dikkat eyle kazma derin aman ha

Reyhani de birkaç yere çekilmiş  
 Çok kere ak yüze kara çekilmiş  
 Doğru söyleyenler dara çekilmiş  
 Sonra yüzülmesin derin aman ha<sup>268</sup>

\*\*\*\*\*

Dinle anlatayım sana  
 Erzurumlu Reyhan benem  
 Cayır cayır yana yana  
 Erzurumlu Reyhan benem.

---

<sup>268</sup> <http://www.biyografi.net/kisiyrinti>

Karanlıkta ışık sezen  
Anahtarsız kilit çözen  
Gözyaşıyla şiir yazan  
Erzurumlu Reyhan benem.

Sümmani'nin bir kenarı  
Emrah'ın aşkının narı  
Hakkı'ların torunları  
Erzurumlu Reyhan benem.

Köprüye basmadan geçen  
Dost elinden bade içen  
Çağında bir sayfa açan  
Erzurumlu Reyhan benem.<sup>269</sup>

---

<sup>269</sup> <http://www.biyografi.net/kisiyrinti>

## SONUÇ

Maddi ve manevi bütün değerleri ifade eden halk kültürü, toplumların sosyal yapılarına göre değişmektedir. Her toplumun kendine özgü bir halk kültürü mevcuttur. Halk kültürü kaynağını tarihin bilinmeyen devirlerinden alır ve sözlü gelenekle bugüne taşınır. Geçmişimizin göstergesi, geleceğimizin dayanağı olan bu değerler küreselleşmeyle birlikte yavaş yavaş kaybolmaktadır. Sözlü gelenekte yaşayan bu değerler ancak kayıt altına alınırsa yok olmaktan kurtulabilir. Köy ve şehir monografileri, sözlü gelenekte var olan bu değerlerin yaşatılması için yapılan çalışmalardır. “Alvar Monografisi” adlı araştırmamız da, kültürel değerlerin korunmasına katkıda bulunmak amacıyla yapılmıştır.

Bu araştırmada; Alvar beldesi tarihi, coğrafi, iktisadi ve sosyo-kültürel açıdan incelenmiş ve tespit edilen kültürel değerlerin İslamiyet sonrası oluşan Türk kültürüyle olan ilişkisi irdelenmiştir.

Giriş ve beş bölümden oluşan çalışmada; seçilen konu tanıtılmış, bu konunun neden seçildiği ve hangi metotla hazırlandığı anlatılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; kültürün toplumların coğrafyasıyla, tarihiyle ilişkili olmasından dolayı, araştırma alanı tarihi, coğrafi ve sosyo-ekonomik yönden tanıtılmıştır.

Araştırmanın ikinci kısmında Alvar’daki halk hayatı çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Bir toplumun kültür yapısını anlamak inançlarını anlamaya bağlıdır. Alvar’da halk hayatını incelerken öncelikle halk inançları ve bu inançların Alvar halkı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Alvar’da tespit edilen hayvanlarla ilgili inançların, halkın -doğumdan ölüme- yaşamının her alanında yer aldığı görülmüştür. Tabiat olayları ve gök cisimleri etrafında oluşan inançların ise İslamiyet öncesi Türk kültüründen izler taşıdığı görülmüştür.

Alvar’da tespit edilen inançlardan biri de yatır ziyaretleriyle ilgili inançlardır. Alvar’da tespit edilen bu inançla ilgili uygulamaların, Anadolu’da görülen uygulamalardan farklı olduğu gözlenmiştir. Anadolu’da rastlanan çaput bağlama, mum yakma, ölüden medet umma gibi uygulamalar Alvar’da görülmemektedir. Bunun sebebi ise Alvar’da imamlık yapmış olan Hacı Muhammet Lütfü Efendinin uyarılarıdır. Bu uyarıların dikkate alınması, Alvar insanının hayatında din büyüklerinin etkili olduğunu göstermektedir.

Türklerin Hunlardan beri var olan bayram ve kutlamaları İslamiyetle birlikte yeni bir şekil almıştır. Ramazan ve Kurban bayramları, hacca gitme törenleri, kandil kutlamaları İslamiyet'in etkisiyle ortaya çıkmıştır. Alvar halkı bu bayram ve törenleri sevinçle ve hazırlık yaparak karşılamaktadır.

Alvarlıların milli bayramları önemseydiği, askere gitmeyi ise vatan borcu olarak değerlendirdiği görülmüştür.

Araştırma alanımızda insanların hastalıklarının tedavisi için halk hekimlerine başvurdukları tespit edilmiştir. Alvar'da halk hekimliği uygulamaları bitkilere ve bunlardan yapılan ilaçlara dayanmaktadır.

Halk takvimi ve meteorolojisi konusunda ise yaptığımız derlemeler, gençlerin bu konularda bilgi sahibi olmadığını, yaşlıların ise hatırlamakta güçlük çektiklerini göstermiştir. Alvar'da eski takvime göre, hafta amal günlerinde ve hıdırellez zamanı yapılan geleneksel uygulamaların bugün var olmadığı tespit edilmiştir.

Alvar yemekleri incelendiğinde, yemek kültürünün ekonomik faaliyetlerine göre şekillendiği sonucuna varılmıştır. İçecek çeşitlerinin ise kısıtlı olduğu, özel bir içeceğin bulunmadığı, temel içeceğin çay olduğu gözlenmiştir.

Bir toplumun eğlence hayatı, kültürünün yansımasıdır. Çünkü birçok halk kültürü ürünü eğlence meclislerinde ortaya çıkmaktadır. Ancak Alvar'da televizyonun, telefonun ve kahve kültürünün yaygınlaşması eğlence kültürünü değiştirmiştir. Değişen eğlence kültürü birçok halk kültürü ürününün unutulmasına sebep olmuştur.

Alvar'da halk eğlenceleri arasında yaşayan tek eğlencenin oyun çıkartma adıyla anılan köy seyirlik oyunları olduğu tespit edilmiştir. Bu oyunlar kına gecelerinde ve kısır gecelerinde hâlâ oynanmaktadır. Ancak bu oyunlar arasında yer alan deve oyununun sadece hafızalarda kaldığı görülmüştür. Oynanan oyunlar yetenekli gençler tarafından oynanmakta ve taklide dayanmaktadır.

Çocuk oyunları ise eğlenmek için oynanan ebeli oyunlardır. Bazı oyunların kız ve erkek oyunları olarak ayrıldığı gözlenmiştir. Erkek çocuklarının şarkılı türkölü oyunlardan hoşlanmadığı, daha hareketli oyunları tercih ettikleri görülmüştür. Bu durum yöre insanının erkeği güçlü ve dinamik, kadını ise zayıf ve durağan olarak gördüğünün göstergesidir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde; insan hayatının üç önemli aşaması olan doğum, evlenme ve ölüm dönemleri incelenmiştir. Bu kısım, kültürel değerlerin insan

yaşamını nasıl etkilediğini göstermektedir. Geçiş aşamaları etrafında oluşan tüm uygulamalar ve inanmalar kültürümüzü yansıtmaları bakımından önemlidir.

Geçiş dönemlerinin ilki doğumdur. Doğum etrafında birçok âdet ve inanma mevcuttur. Bunların bir kısmının değişen dünya şartlarıyla birlikte yok olduğu görülse de birçoğu hâlâ uygulanmaktadır. Beldede sağlık ocağının varlığı, Pasinler'in yakın oluşu gebe kalma, gebelikten kurtulma, çocukların yaşaması gibi bazı hususlarda yöre insanının modern tıptan faydalanmasını sağlamaktadır; ancak tıbbın faydasının görülmediği veya maddi imkânsızlıkların ortaya çıktığı noktada geleneksel yöntemlerin tekrar devreye girdiği görülür.

Her toplumda olduğu gibi Alvar'da da hamile kadına verilen değer geçmişten bu güne artarak devam etmiştir. Aşeren kadının isteklerinin yerine getirilmesi bu değeri göstermektedir. Bu isteklerin yerine getirilmemesinin anne ve bebek açısından birtakım olumsuzluklar doğuracağı inancı yöre insanı arasında yaygındır. Bu olumsuzlukların bebek doğduktan sonra da albasması, kırk basması şeklinde devam edeceği inancı vardır.

Albasması, kırk basması gibi kötü ruhların etkilerine inanma eski Türk inançlarından kaynaklanmaktadır. Bu ruhlara karşı Kur'an'ın yanında demir tarzı eşyalar, kırmızı renkli bez parçaları kullanılması; aşerme hususundaki inançlar, İslam dinini seçen Türklerin eski kültürlerinden tamamen kopmadıklarını göstermektedir.

Doğumdan sonra yapılan bir diğer uygulama ise, bebeğin göbeğinin rastgele bir yere atılmamasıdır. Çocuğun geleceği ile göbek arasında kurulan ilişki birtakım büyüsel işlemleri ortaya çıkarmıştır.

Yapılan derleme ve gözlemler neticesinde, geçiş dönemlerinin ilki olan doğum aşamasında birçok dinsel-büyüsel inanmaların ve bunlara bağlı uygulamaların mevcut olduğu görülmüş, yapılan mukayeselerle İslamiyet'e geçiş aşamasındaki Türk yaşantısından izler taşıdığı sonucuna varılmıştır.

İnsan yaşamının ikinci önemli aşaması evlenmedir. Araştırma alanımızda evlilik önemsenen bir olay olup, evlenemeyen gençler için endişe edilmekte ve bir an önce evlenmeleri için dinsel-büyüsel işlemler yapılmaktadır.

Yörede yaygın olan evlilik türü, görücü usulüyle yapılan evliliktir. Akraba evliliğinin görüldüğü yörede, çok nadir de olsa kaçma yoluyla evliliğe de rastlanmaktadır. Geçmişte asla affedilmeyen kaçan kız, şimdi kısa süreli küslükten



sonra affedilmektedir. Kocanın kardeşiyle yapılan evlilikte geçmişten bugüne uygulanan bir evlilik çeşididir. Bu evlilik çocuğu olan kadının ve çocuklarının sahipsiz kalmaması için zorunlu olarak yapılan bir evlilihtir.

Yörede evlenme isteğini belli edecek davranışlardan, edep dışı olarak algılandığı için, kaçınıldığı tespit edilmiştir. Alvarlı aileler, kızlarını uygun kısmeti çıktığında, erkek çocuklarını ise askerden döndükten sonra evlendirmektedirler.

Alvar evlenme geleneğinde, evlilik öncesinden, sonrasına kadar uygulanan bir dizi pratik görülür. Bu pratikler kız beğenmeyle başlayıp düğün sonrasına kadar sürmektedir. Gelin alınacak kızda eski Türklerde olduğu gibi bazı vasıflar aranmaktadır. Özellikle kızın soyuna önem verilmesi Türk tarihinden gelen bir gelenektir.

Alvar'da kız isteme, söz kesme, nişan, iftarlık, bayramlık ve kurban gönderme, geline kına yakma, gelin alma, gelinin başından çerez saçma gibi âdetlerin geçmişten bugüne devam ettiği tespit edilmiştir. Ancak devam eden âdetlerin yanında tamamen unutulmuş âdetler de vardır. Yörede eskiden bir hafta sürdüğü öğrenilen düğün törenlerinin bugün kına ve düğün şeklinde iki gün, modern tarzda olduğu gözlenmiştir.

Alvar'da, geçiş döneminin üçüncü aşaması olan ölüm olayı etrafında da birçok âdet ve uygulamaları tespit edilmiştir.

İnsanı hüznü boğan ölüm Alvar halkı için Allah'ın kanunudur. Bu nedenle Alvarlılar ölüm olayına karşı sabır ve metanetle yaklaşmakta, ağıt yakarak ağlamayı günah saymaktadırlar.

Alvar'da ölüm olayı etrafında gerçekleşen uygulamalar İslami kurallara uygun olarak yapılmaktadır. Ancak bunlardan ölü aşı, ölüne üzerine demir cinsinden cisimler konulması, ölüne eşyalarının evden çıkarılması gibi uygulamaların temeli İslamiyet öncesi Türk inançlarına dayanmaktadır.

Alvar'da; yas kaldırma adeti dışında ölüm etrafında gerçekleşen uygulamaların, diğer uygulamalardan farklı olarak, değişmeden bugüne kadar taşındığı görülmüştür. Bu uygulamaların bir çoğunda İslami kültür ile geleneksel kültür kaynaşmış durumdadır.

Araştırmanın dördüncü bölümünü halk dili ve edebiyatı oluşturmaktadır. Bu bölümde yöre insanının dili ve edebiyatı hakkında tespitler yapılmıştır.

Yörede insanların yerel ağızla konuştukları gözlenmiştir. Derlenen halk edebiyatı ürünleri de yerel ağızla aktarılmıştır.

Yöre, halk edebiyatı ürünleri açısından zengin değildir. Bu ürünler sadece birkaç kişinin hafızasında yaşamaktadır. Yeni yetişen nesil ise bu ürünlerden tamamen habersizdir. Yöre insanı bu ürünlerin söylendiği ahır odası sohbetlerinde bulunan insanların yaşamadığını, kendilerinin ise unuttuklarını beyan etmişlerdir. Tespit edilen birkaç örnek ise yaşlı kadınlardan derlenmiştir.

Alvar'da derlediğimiz ürünler arasında mani ilk sırayı almaktadır. Yörede söylenen manilerin düz mani özelliği taşıdığı ve çoğunun sevda üzerine söylendiği görülmüştür.

Ağıt yakma geleneğinin olmadığı Alvar'da ninni söylemekte yaygın bir gelenek değildir. Alvar'ın kendi yöresine ait özel bir türküsü de bulunmamaktadır. Genelde bilinen türküler radyo ve televizyonlarda duydukları türkülerdir.

Yörede atasözü söyleme geleneğinin hala devam ettiği görülmektedir. Alvarlılar olaylar üzerine konuşurken atasözleriyle öğüt vermekte veya yergi yapmaktadırlar. Yörede söylenen atasözleri derin manalar içermekte ve yöre insanının yaşam felsefesini ortaya koymaktadır.

Bilmeceler yöre insanının hafızasında hala yaşamaktadır. Halkın kültürünün yansıması olan bilmeceler Alvar insanını zekasını ve çoğunun manzum olarak söylenmiş olması edebi zevkini göstermektedir.

Alvar insanının alkış ve kargışlarda kullandığı ifadeler hassasiyetlerini göstermesi bakımından önemlidir. Bela sözcüğünün kullanılmaması da bu hassasiyeti gösteren bir örnektir.

Alvar'dan derlenen efsaneler Bilge Seyidoğlu'nun "Erzurum Efsaneleri" kitabındaki tasniften yararlanılarak eldeki malzemeye göre tasnif edilmiştir. Alvar'da anlatılan efsaneler "Al Karısı ve Tekin Olmayan Yaratıklarla İlgili Efsaneler, Keramet sahipleriyle İlgili Efsaneler" olarak iki şekildedir. Eskiden beri anlatılan bu anlatıları efsane olarak tanımlayamayan Alvar insanı, bunların gerçekte yaşanmış olaylar olduğuna inanmaktadır. İçinde olağanüstü olayların ve kişileri yer aldığı efsaneler, Alvar'ın geleneklerini ve inançlarını göstermektedir. Örneğin yöre insanının dev, peri, alkarısı gibi varlıklara inandığını ve bu varlıklara karşı ne gibi geleneksel tedbirler aldıklarını efsanelerde görebiliyoruz. Din büyüklerinin halk nezdindeki değerini de efsanelerden öğrenmemiz mümkündür.

Eskiden Alvar'da masal dinleyen de anlatan da çokmuş. Ancak günümüzde televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte masal dinleyen kalmamıştır. Dinleyen olmayınca anlatanlar da bildikleri masalları unutmaya başlamışlardır. Alvar'da masal anlatan sadece bir iki kişi kalmıştır. Bu kişiler de bildikleri masalları hatırlamakta güçlük çekmektedirler.

Alvar'da anlatılan masallar genel olarak tekerlemelerle başlayıp, tekerlemelerle bitirilmektedir. Kahramanları ise dev, cin, keloğlan ve fakir köy insanlarıdır. Bu masallar yöre insanının değerlerini, inançlarını ve ağız özelliklerini yansıtan önemli halk kültürü ürünleridir.

Araştırmamızın beşinci bölümünde ise Alvar adıyla tanınmış Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi'nin ve Alvarlı Âşık Reyhanî'nin hayatı, kişiliği, sanatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Âşık Reyhanî Alvar'da doğmuş, yörenin kültürüyle yetişmiş, âşıklık geleneğinin önemli isimlerindedir. Alvar halkı, Reyhanî'yi çocukluklarında kendisinden dinledikleri hikâyelerle hatırlamaktadır. Babasının çevre köylerde ortakçılık ve çobanlık yaparak geçindiği için Reyhanî'de çocukluğunu Alvar'dan ziyade çevre köylerde geçirmiştir.

Alvar'da tanınan bir diğer önemli şahıs, Alvarlı Efe adıyla tanınan Hacı Muhammed Lütfi'dir. Kendisi Alvarlı olmayan Hacı Muhammed Lütfi Alvar'da görev yapmış bir imamdır. Alvarlı olmamasına rağmen Alvar'ın adını almış ve babasını bu beldeye defnettirmiştir. Kendi kabri de bu beldede yer almaktadır. Hacı Muhammed Lütfi'nin Alvar insanı üzerinde büyük etkileri olmuştur ve hâlâ bu etki devam etmektedir.

Hacı Muhammed Lütfi'nin vefatından sonra torunları ve sevenleri tarafından, Hacı Muhammed Lütfi Efendinin düşüncelerini yaşatmak amacıyla kurulan vakıf da çalışmamızda tanıtılmıştır.

Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler, Alvar'da halk kültürünü oluşturan değerlerin yavaş yavaş kaybolduğunu, geçmişte uygulanan gelenek ve göreneklerin birçoğunun yeni yetişen nesil tarafından bilinmediğini göstermiştir. Mani, masal, ninni, atasözü gibi halk edebiyatı ürünleri sadece birkaç yaşlı tarafından bilinmekte, gençler ise bu ürünlerle ilgilenmemektedir. Belki bir kuşak sonra halk kültürünü oluşturan değerlerin tümü unutulacaktır. Halk kültürü, kültürel zenginliğimizin temelini oluşturmaktadır. Bu zenginlik tamamen yok olmadan kayıt altına alınmalıdır.

## SÖZLÜ KAYNAKLAR

<b><u>S. No</u></b>	<b><u>Soyad Adı</u></b>	<b><u>Yaşı</u></b>	<b><u>Tahsili</u></b>	<b><u>Meslek</u></b>
1-	Aras Fadime	73	Okur-yazar değil	Ev Hanımı
2-	Bozkurt Arife	26	ilkokul	Ev hanımı
3-	Ateş Halil	78	Okur-Yazar	Çiftçi
4-	Ateş Sevim	27	İlkokul	Evhanımı
5-	Bingöl Fırat	45	ilkokul	Çiftçi
6-	Bozkurt Necip	37	İlkokul	Çiftçi
7-	Bozkurt Memnune	70	Okur-yazar değil	Ev hanımı
8-	Bozkurt Kamile	50	Okur-yazar	Evhanımı
9-	Bozkurt Memure	45	Okur-yazar değil	Ev Hanımı
10-	Çetin Yusuf	32	lise	Çiftçi
11-	Çetin Süleyman	36	Lise	Kahveci
12-	Çiftçi İbrahim	75	Okur-yazar	Çiftçi
13-	Çolak Netice	55	Okur-yazar	Ev hanımı
14-	Diril Merve	11	İlkokul - 5	Öğrenci
15-	Diril İlknur	11	İlkokul - 5	Öğrenci
16-	Durmuş Netice	48	Okur-yazar	Evhanımı
17-	Kaplan Hacı Osman	70	İlkokul	Çiftçi
18-	Karadeniz Ayşe	50	Okur-yazar	Evhanımı
19-	Kaya Şeref	67	İlkokul	Çiftçi
20-	Kaya müradet	56	Okur-yazar	Evhanımı
21-	Kekeç Kâzım	94	Okur-yazar	Çiftçi
22-	Öztürk Ünal	27	İlkokul	Çiftçi
23-	Öztürk Fatma	46	Okur-yazar	Evhanımı
24-	Öztürk Sıtkı	53	İlkokul	Bekçi
25-	Sakıp Türkmen	65	İlkokul	Çiftçi
26-	Tekman İkbâl	11	İlkokul - 5	Öğrenci
27-	Tekman Basri	63	Okur-yazar	Ev hanımı
28-	Tekman Suna	60	Okur-yazar değil	Ev Hanımı
29-	Tekman Anahanım	35	İlkokul	Ev Hanımı

30-	Tekman Ümit	36	İlkokul	Çiftçi
31-	Tekman Hikmiye	53	İlkokul	Evhanımı
32-	Tekman Özlem	32	İlkokul	Evhanımı
33-	Tekman Fevziye	23	Yüksek okul	Çalışmıyor
34-	Türkmen Zeki	71	Okur-yazar	Çiftçi
35-	Türkmen Vahit	67	Ortaokul	Çiftçi
36-	Türkmen Müşerref	93	Okur-yazar değil	Ev Hanımı
37-	Türkmen Mutlu	33	Lise terk	Çiftçi
38-	Türkmen Sıdika	65	İlkokul	Ev Hanımı
39-	Türkmen Tuna	66	Okur-yazar değil	Evhanımı
40-	Yeşilyer Ragıp	50	İlkokul	Çiftçi
41-	Yıldız Meryem	27	İlkokul	Ev hanım
42-	Yıldız Osman	63	Okur Yazar	İnşaat Ustası

## KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan, “**Türk Folklor Ürünü Yağmur Duasıyla İlgili Yapı ve Fonksiyon Sorunları**”, 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. 4, DSİ Bas. ve Foto-Film İşl. Müd. Matb., Ankara, 1976.
- , “**Türk Kültüründe Ad Koyma Folkloru**”nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi”, 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C. 4, Milli Folklor Araş. Dairesi Yay., Ankara, 1992.
- AKALIN, Sami, **Alkışlar Kargışlar**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yay., Ankara, 1990.
- AKMAN, Ayşe, “**Artvin’in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme**”, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1999, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.
- AKTAŞ, Ali Osman, “**Avut Köyünün Halkbilimi Açısından İncelenmesi**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Ondokuz Mayıs Üniv. S.B.E., Samsun, 2007.
- ALTUĞ, Zafer -Çelik Temiray, **Tarihte ve Günümüzde Hasankale**, Nil Yayınları., İzmir, 1994.
- Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı, **Efe Hazretleri Türbesi ve Müştemilâtı Tanıtım Kitapçığı**, Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı Yay., İstanbul, 2008.
- AND, Metin, “**Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi**”, 1. Uluslar Arası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974.
- ANONİM, **Dede Korkut Hikâyeleri**, Hzl.: Hatem Türk, Salkımsöğüt Yay., Erz., 2007.
- ARAS, M. Sıtkı, **Bir Şehrin Ruhü**, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.
- ARTUN, Erman, **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri**, Kitabevi, İstanbul, 2000.
- , **Türk Halkbilimi**, Kitabevi, İstanbul, 2005.
- , **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Kitabevi, İstanbul, 2004.
- BALKAYA, İhsan Sabri, “**En Eski Çağlardan Urartu’nun Yıkılışına Kadar Hasankale ve Çevresi**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Atatürk Üniv. S.B.E., Erz., 1995.
- BARS, M. Emin, “**Aşık Reyhani’nin Deyişlerine Eğitim Açısından Tematik Bir Bakış**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Atatürk Üniv. S.B.E., Erz., 2005.

- BAŞAR, Zeki, **Erzurumda Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.
- , **İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.
- BELLEKOĞLU, Nabi, **Erzurum Türküleri**, Kemal Matbaası, Adana, 1971.
- BEYGU, A. Şerif, **Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri**, Bozkurt Bas., İstanbul, 1936
- BORATAV, P. Nail, **Türk Halk Bilimi -2, 100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.
- , **100 Soruda Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.
- BOLAT, Bengül Salman, “**Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**”, Yayımlanmamış D.T., Hacettepe Üniv., Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enst., 2007.
- BÜLBÜL, Davut, “**Düziçi’nde Geçiş Dönemleri**”, Yayımlanmamış Y.L.T., Niğde Üniv. S.B.E., Niğde, 2006.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Türk Dili ve Tarihi**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984
- ÇAKMAK, M. Âkif, “**Alvar Köyü Camisi**”, Hzl: Gürsoy Solmaz, Erzurum İlçe ve Köylerindeki Tarihi Varlıklar, Fırat Matbaacılık, Erzurum, 2003.
- ÇELİK, Muammer, **Erzurum Kitabı**, Erzurum Kitaplığı, Erzurum, 1997.
- ÇEVİK; Bülent, “**Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü**”, Yayımlanmamış Y.L.T., Cumhuriyet Üniv. S.B.E., 2008.
- DİNÇER; Ferruh, “**Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği**”, 1.Uluslararası Türk Folk. Kongr. Bild., C.4, DSİ Bas. ve Foto-işl. Müd. Matb., Ankara, 1976.
- DÜZGÜN, Dilaver, **Âşık Yaşar Reyhani**, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum, 1997.
- , **Köy Seyirlik Oyunları**, TC Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.
- EKER; Gülin Öğüt, “**Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Adetlerinin Yeri**” Milli Folklor D., Yıl: 10, Sayı: 40.
- ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- ERİM, Deniz, “**Türkiye Selçuklu Devletinde Spor ve Eğlence Hayatı**”, Yayımlanmamış Y.L.T., Afyon Kocatepe Üniv. S.B.E., 2007.
- ERKOYUNCU, Nermin, “**Konya İli Çumra ve Karapınar İlçelerinde Türkmen yemekleri ve Yemek Kültürü Üzerine**”, Yayımlanmamış Y.L.T., Selçuk Üniv. S.B.E., 2006.

- ERSÖZ, Ahmet, **Alvarlı Efe Hazretleri (Hace Muhammed Lutfi Efendi)**, Nil Yayınları, İzmir, 1991.
- FİLİZ, Abdurrahman, “**Çayıralan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar**”, Erciyes Üniv. S.B.E., 2006.
- FİDAN, Süleyman, “**Anadolu Folklorunda Askerlik (Adana, Gaziantep, Kayseri Örneği)**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Gaziantep Üniv. S.B.E., 2008.
- GÜRBÜZ Elif, **Diş Hediği Geleneğinin Ritüel Karakteri ve Fonksiyonları**, Milli Folklor D., 1995, sayı: 28
- GÜVEN, Merdan, “**Türkiye Sahasındaki Hikayeli Türküler Üzerine Bir Araştırma**”, Doktora Tezi, Atatürk Üniv. S.B.E., 2005.
- İNAN, Abdulkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, TTK Basımevi, Ank.ara, 1968.
- , **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.
- KABATAŞ, Feyzullah, “**Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Fırat Üniversitesi S.B.E., 2006.
- KALAFAT, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995.
- , “**Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları**”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı., İstanbul, 1994.
- KARACA, M. Lütfi, “**Alvarlı Muhammed Lutfi’nin Şiirlerinin Umûmi Tahlili**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Atatürk Üniv. S.B.E., 1996.
- KARADAVUT; “**Zekeriya, Yozgat Efsaneleri**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Selçuk Üniv. S.B.E., 1992.
- KARAHÜSEYİNOĞLU, M. Fatih, “**Küreselleşme ve Geleneksel Türk Sporları**”, Marmara Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- KASIR, Hasan Ali, **Erzurum Şairleri**, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.
- KAYA, Doğan, **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.
- KONYALI, İ. Hakkı, “**Abideleri ve Kitabeleriyle Erzurum Tarihi**”, Ercan Matbaası, İstanbul, 1960.
- MOLLAİBRAHİMOĞLU, Çiğdem, “**Anadolu Halk Kültüründe Hayvanlar Etrafında Oluşan İnanç ve Pratikler**”, Yayınlanmamış Y.L.T., KATÜ S.B.E., Trabzon, 2008.



- NUREDİNİ; Mensur, “**Makedonya’daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar**”, Yayınlanmamış D.T., Dokuz Eylül Üniv. S.B.E., 2007.
- OLCAY; Selahattin, **Erzurum Ağzı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966.
- OĞUZ, M. Öcal, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara, 2006.
- ÖGEL, Bahaeddin, “**Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1988.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniv. Bas., Ank., 1971.
- , **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- ÖZGEN, Zübeyde Nur, “**Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Çukurova Üniv. S.B.E., 2007.
- PEKER; Gökçen, “**Misis’te Geçiş Dönemi Âdetleri**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Niğde Üniv. S.B.E., 2008.
- SAKAOĞLU, Saim, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- SEYİDOĞLU; Bilge, **Erzurum Efsaneleri**, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1997.
- , **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar**, Baylan Matbaası, Ankara, 1975.
- SEZEN; Lütfi, **Erzurum Folkloru**, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum, 2007
- TAN; Nail, “**Türkiye Halk Meteorolojisinde Hava Tahmini**”, 1.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bild., C. 4, DSİ Bas. ve Foto-Film İşl. Müd. Matb., Ankara, 1976.
- TUNA, Kenan, **Erzurum Türküleri ve Nazariyatı**, Semih Ofset Matb., Ankara, 2001
- TURAN; Ahmet, “**Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu**”, Milli Folklor Yayınları, Ankara, 1991.
- TÜRKMEN, Muhammed, “**Alvar Monoğrafyası**”, Bitirme Tezi, Balıkesir Üniv., 1996.
- UÇAK, Salih, “**Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği**”, Yayınlanmamış Y. L.T., Dumlupınar Üniv. S.B.E., 2007.
- ÜNAL; Çiğdem, “**Pasinler İlçesinin Coğrafi Etüdü**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi., Atatürk Üniv. S.B.E., Erzurum, 1994.
- YAVUZ; Halil İbrahim, “**Taraklı ve Göynük Çevresinde Eski Türk İnançlarının İzleri**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Sakarya Üniv. S.B.E., 2004.

- YAZICI; Neslihan, “**Erzurum İli Pasinler Ovası’ nda Seker Pancarı Tarımı Yapan Tarımsal İşletmelerin Mekanizasyon Düzeylerinin Tespit Edilmesi**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Trakya Üniv. F.B.E., Tekirdağ, 2006.
- YELDEN, A. Mustafa, “**Erzurum Merkez Köyleri Manilerinin Derlenmesi ve Genel Olarak Değerlendirilmesi**”, Yayınlanmamış Y.L.T., İTÜ S.B.E., 2007.
- YILMAZ, Mehmet Ali, “**Aladağ Halk Kültürü Araştırması**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Çukurova Üniv. S.B.E., 2005.
- YÜKSEL; Dilek, “**Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Gaziantep Üniv. S.B.E., 2007.
- YÜKSEL, Mevlüt, “**I.Dünya Savaşı’nda Erzurum’un Rus İşgaline Düşüşü**”, Yayınlanmamış Y.L.T., Atatürk Üniv. S.B.E., 2006.

### **İnternet Kaynakları**

- <http://www.biyografi.net/kisiayrinti> ( 06. 08. 2008)
- <http://Erzurum ve Ermeniler.blogcu.com/> (13.03.2009)
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem> (06. 08. 2008)
- <http://www.turkuler.com/nota/yore.asp?yoresi> ( 18. 07. 2009)
- <http://www.yildirim.bel.tr/icerik> (06. 08. 2008)

## EKLER

### DERLEME SIRASINDA KULLANILAN SORU ÖRNEKLERİ

#### ARAŞTIRMA ALANI

- Coğrafi özellikleri nelerdir?
- Tarihi özellikleri nelerdir?

#### DİL-ANLATIM

Adlar (Ad Verme):

- Günlerin, ayların, haftaların vb. adları nelerdir?
- Hayvanlara ne gibi adlar veriliyor?
- Bitkilere ne gibi adlar veriliyor?

#### Dua (Alkış), Beddua (Kargış), Yemin-Okşamalık:

- Hangi hallerde hangi dua, beddua, yemin ve okşamalıklar söylenir?
- İnsanlar, çocukları, hayvanları severken hangi sözleri kullanırlar?

#### Atasözleri ve deyimler:

- Yöredeki olaylardan kaynaklanan atasözü ve deyimler var mıdır? Anlamları nelerdir? Hikâyeleri nasıldır?

#### ANLATMALAR

##### Destanlar:

- Yörede bir destan anlatma veya söyleme geleneği var mıdır? Yörede anlatılan destanlar nelerdir?

##### Halk Hikâyeleri:

- Kimler halk hikâyesi anlatmaktadır? Hikâyeciliği meslek edinenler kimlerdir? Bunlara ne adı veriliyor? Kazançları nasıldır?

- Hikayeciler, hikâyeleri kimlerden, nerede, nasıl öğrenmişlerdir?
- Yörede konusu sevgi, aşk, kahramanlık olan hangi halk hikâyeleri anlatılmaktadır?

- Hikâyeler; nerede, ne zaman ve kimlere anlatılmaktadır? Hikâye anlatılırken bir müzik aleti kullanır mı?

- Bu anlatmalarda yarıda kesme ve yeniden anlatmaya başlama nasıl olur?
- Anlatılan hikâyenin içinde türkölü kısımlar var mıdır? Varsa bu türköler nasıl söylenir?

##### Masallar:

- Masallar nerelerde, ne zaman, kimler tarafından anlatılır?
- Masal anlatıcısı masalı nerede, ne zaman ve kimden öğrenmiştir?
- Yörede anlatılan masallar hangileridir?
- Çevrede daha çok hangi masallar anlatılmaktadır?
- Çocuklar için anlatılan ayrı masallar var mıdır?
- Devamı sonraki günlerde anlatılan uzun masallar var mı? Bunlara ne ad veriliyor?

#### **Fıkralar:**

- Yörede Nasreddin Hoca, Bektaşî, Bekri Mustafa, İncili Çavuş, Behlül Dâna gibi tiplerle ilgili hangi fıkralar anlatılmaktadır?
- Şairler, yazarlar, devlet adamları, meslekler, okul, asker hayatıyla ilgili hangi fıkralar anlatılmaktadır?
- Yöreden kaynaklanan fıkralar var mı?
- Fıkraların belli yaş gruplarına göre bir dağılım yapılabilir mi? Halk

#### **Bilmeceler:**

- Hangi bilmeceler sorulmaktadır'?
- Ne zaman, nerelerde, kimler tarafından sorulup cevaplandırılmaktadır?
- Bilmeceler nasıl öğrenilmektedir?
- Bilmeceleri doğru cevaplandıranlara mükâfat, yanlış cevaplandıranlara ceza veriliyor mu? Veriliyorsa, hangi mükâfat ve cezalar verilmektedir?
- Bilmeceler sorma, eğlence olarak mı kabul edilmektedir?

#### **Efsaneler:**

- Efsaneler nerede, ne zaman, kimler tarafından, nasıl anlatılmaktadır?
- Tarihî olay ve kişilerle ilgili hangi destan ve efsaneler anlatılmaktadır?
- Peygamberler, din büyükleri, velîler ve yatırırlarla ilgili hangi menkıbeler, efsaneler anlatılmaktadır.
- Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçlerle ilgili hangi efsaneler anlatılmaktadır?
- Yer adlarıyla ilgili hangi efsaneler anlatılmaktadır?
- Çevrede bulunan dağların ve kayaların akarsuların, pınarların, göllerin, tarla, yol, çayırılık, otlak vb efsaneleri var mıdır? Nelerdir?

## ANONİM HALK EDEBİYATI NAZMI

### Türküler:

- Çevrede türkü yakma ve söyleme geleneği var mıdır?
- Türkülere verilen başka adlar var mıdır?
- Türkü bir olay üzerine yakılmışsa olayın hikâyesi nasıldır?
- Türkü belli eğlence ve kutlama zamanlarında ve hangi işler yapılırken söyleniyor?
- Türkü adıyla halk arasında ezgiyle söylenen şiirlerin hangilerinin söyleyeni belli, hangileri anonimdir?
- Yörede ağıt olarak hangi türküler söylenmektedir?
- Ağıt yakan var mı? Düğün türküleri hangileridir? Düğünün hangi anında, kimler tarafından söyleniyor?

### Ninniler:

- Ninniler ne zaman, kimler tarafından, kimlere söylenmektedir?
- Ninniler kimlerden, nasıl öğrenilmektedir?
- Yörede hangi ninniler söylenmektedir?
- Bir hikâye içeren, ağıt türünden ninniler var mıdır? Nelerdir?

### Maniler:

- Hangi tür maniler nerede, ne zaman, kimler tarafından, kimlere söylenmektedir?
- Söylenen maninin bir ezgisi var mıdır?
- Bekçilerin, davulcuların sokak satıcılarının, işçilerin söylediği maniler var mıdır?
- Çeşitli toplantılarda mani yarışmaları olur mu? Olursa sonuçta ödül veya ceza var mıdır?
- Düğün ve toplantılarda karşılıklı mani söyleyerek oyunlar sergilenir mi? Söylenen mânilere cevap olarak mâni söyleniyor mu? Mektuplarda hangi maniler kullanılıyor?

**Tekerlemeler:**

- Tekerlemeler genelde nerelerde, ne zaman, kimler tarafından, söylenir?
- Masal anlatılırken hangi tekerlemeler söylenir?
- Bir masal kadar uzun tekerleme var mıdır?
- Oyuncu seçimi sırasında hangi tür tekerleme veya sayışmacılar söylenir?

**ÂŞIK-TEKKE EDEBİYATI****Âşık-Tekke Edebiyatının Âşıkları ve Eserleri:**

- Yörede geçmişte yaşamış veya hâlen yaşayan âşıkların adları, mahlasları, hayat hikâyeleri nelerdir?
  - Bu şairlerin şiir söylemelerine, dillerinin çözülmesine hangi olaylar sebep olmuştur? Mahlaslara nasıl sahip olmuşlardır?
    - Âşıklar şiirlerini çalgı eşliğinde mi söylüyorlar, çalgısız mı?
    - Âşık badeli âşık mıdır yoksa âşık oluşunda başka bir etken var mı? (Gurbet, hasretlik, ölüm, afet, vb.)
    - Âşık badeli bir âşık; bade içme olayı nasıl gerçekleşmiştir? ( pîr elinden bade içme, rüyasında üstat görme, güzele sevdalanma, er badesi, pîr dolusu vd.)
    - Âşık irticalen (doğaçlama) çalıp söyleyebilmekte midir? Âşık kendi eserlerini herhangi bir deftere yazmış veya bantlara seslendirmiş midir?
    - Âşık; şenliklere, toplantılara, festivallere, yarışmalara ve buna benzer toplantılara katılmış mıdır? Katılmış olduğu bu tür toplantı veya yarışmalarda ödül almış mıdır? Almış ise hangi dalda, ne zaman ve nerede almıştır?
    - Halk şiiri türleri hakkında neler bilmektedir? Bu türlerin başka isimlerle anıldığı olur mu? Âşık çalıp söylediklerini nasıl isimlendirir?
      - Halk hikâyesi ve hikâyeciliği konusunda bilgisi var mıdır?
      - Şiirlerinin, deyişlerinin hikâyeleri var mı?
      - Âşıklar dinî şiir söylüyorlarsa mezhep, tarikat inancıyla mı söylüyorlar? Dinî şiirlerin söylendiği törenler var mı? Varsa bu törenlerde âşıkların görevleri nelerdir?
      - Âşıklar hangi olaylarda daha çok şiir söylüyorlar?
      - Âşıklara halkın ilgisi nasıldır?

## GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ GELENEK GÖRENEKLER

### Doğumla İlgili Gelenek, Görenek, İnançlar:

#### Doğum Öncesi:

- Çocuğu olmayan kadına, erkeğe ne isim verilir?
- Hamile kalmak isteyen kadına uygulanan pratikler, inanışlar nelerdir?
- Çocuk sahibi olmak istemeyenler ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?
- Karnında çocuk durmayan kadına yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
- Doğacak çocuğun güzel olması için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
- Çocuğun fizik yapısını, huyunu olumlu ya da olumsuz yönde etkileyecek uygulamalar, kaçınmalar ve inanışlar nelerdir?

• Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?

• Doğacak çocuğun kız veya erkek olması isteniyorsa ne tür uygulamalar yapılır? İlgili inanışlar nelerdir?

- Aşerme nedir? Bu dönemle ilgili inanışlar, uygulama ve kaçınmalar nelerdir?
- Çocuğun ve annesinin yatağı nasıldır? (Beşik, höllük toprağı)
- Doğacak çocuğun erkek olması niçin istenir?

#### Doğum Sırası:

- Doğumu yaptıranlara (ön ebesi, art ebesi gibi) ne ad verilir?
- Doğum odası neresidir? Bu odada doğum için neler bulundurulur?
- Çocuktan sonra gelen son'a ne ad verilir? Son'un gelmesi güçleşirse ne yapılır?

• Göbek kordonu nasıl kesilir? Göbeğı kesildikten sonra çocuğa ne gibi geleneksel işlemler yapılır?

- Yıkama
- Tuzlama
- Giydirme
- Doğum bitince anneye neler yapılır?
- Temizleme
- Giydirme
- Höllük topraklı yatağa yatırma vb.

### **Doğum Sonrası:**

- Yeni doğum yapmış kadına ne isim verilir?
- Doğum sonrası ağrısı olan kadına neler uygulanır? Niçin?
- Çocuğun doğumu babaya ve aileye kim tarafından müjdelenir?
- Çocuğu ilk defa kucağına alan kişi ne tür uygulamalar yapar? İlgili inanışlar nelerdir?
- Çocuğun adını kim seçer? Genellikle hangi adlar verilir? Niçin? Ad verme işleminde ne tür uygulamalar yerine getirilir? (Kulağına üç kez ezan okunması vb. gibi.)
- Çocuğu yaşamayanlar, bu doğan çocuklarının yaşaması için ne gibi adlar verirler?
- Beşik töreni yapılır mı? Niçin, nasıl? Kimler davet edilir?
- Kırklama nasıl yapılır? Kırklamayı kimler yapar? Nerede yapılır?
- Kırklamada kullanılan su, eşya, ne gibi işlemlere tabi tutulur?
- Loğusa ve bebeği yalnız bırakmak zorunda kalınırsa ne gibi önlemler alınır?
- Loğusa ve bebek ilk defa ne zaman sokağa çıkarlar? Bu sokağa çıkışa bir ad verilir mi? (Kırk uçurma vb.) Gidilen yerlerde yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
- Kırk basması inancı var mıdır? Kırk basmaması için ne gibi önlemler alınır? Kırk basması nasıl sağaltılır? Kimler sağaltmayı yapar? Kullanılan araç-gereç ve malzemeler nelerdir? Anlamları ve özellikleri?
- Al basmasına karşı ne gibi önlemler alınır? Al basması (al karısı) nasıl sağaltılır? Kimler sağaltır?
- Loğusanın sütü olmazsa çocuğa kimler süt verebilir? Loğusanın sütünün kesilmesine veya azalmasına neler sebep olmuştur?
- Doğumdan sonra çocuğun yıkanmasıyla ilgili gelenekler nelerdir?
- Doğum yapan kadınla ilgili gelenekler nelerdir?
- Doğan çocuklar için kurban kesilir mi? Mevlit okutulur mu?
- Çocuk görmeyle ilgili gelenekler nelerdir?
- • Kırk günden önce sokağa çıkmak mecburiyetinde kalan anne ve çocuk için ne gibi tedbirler alınır? İlk sokağa çıkışta kimin evine gidilir?

### **Çocukluk Çağı:**

- Çocuğa takılan takılar nelerdir? Muska ve nazarlık takılır mı?



- 0-1 yaş arası çocukların davranışlarıyla ilgili inanışlar nelerdir? (Uykusunda gülmesi, ağlaması, bacağından arasından bakması vb.)
- Tırnak kesilirken her hangi bir uygulama yapılır mı? Kız ve erkek çocuğunun saçı ilk defa ne zaman kesilir? Bu kesilen saçlar ne yapılır?
- Çocuğun ilk dişi çıktığında ne tür uygulamalar yapılır? İlgili inanışlar nelerdir? Diş çıkarması geciken çocuklara diş çıkarması için ne gibi işlemler yapılır? Çocuğun ilk dişi düştüğünde ne gibi işlemler yapılır?

#### **Sünnet:**

- Sünnet hangi yaşlar arasında yapılır?
- Sünnet en çok hangi mevsimde (ve aylarda) yapılır? Nedenleri nelerdir?
- Fakir ve öksüz çocukların sünneti nasıl yapılır?
- Çocuğun kirvesi nasıl seçilir? Kirve olarak kimler tercih edilir? Kirvenin sünnet öncesi, sırası ve sonrasındaki görevleri nelerdir? Sünnet sonrasında kirvenin çocuğun ailesindeki yeri nedir?

- Sünneti kim yapar? (Berber, fennî sünnetçi, sağlık memuru vb.)
- Sünnet töreni nasıl yapılır?
- Hediye ne şekilde ve ne zaman verilir?
- Sünnet sonrası gelenekleri nelerdir?
- Sünnette mevlit okutulur mu? Okutulursa gelenekleri nelerdir?
- Sünnetli çocukla ilgili inanışlar nelerdir?

#### **Evlenme:**

- Kız kaçırma şeklinde evlenme var mıdır? İç güveysi şeklinde evlenme var mıdır? Tercih edilir mi?
- Beşik kertme şeklinde evlenme var mıdır?
- Yakın akraba ile evlilik tercih edilir mi?
- Erkek, kız, evlenme isteğini belirtir mi?
- Evlenemeyen kız ve erkeklerin kismetlerini (bahtını) açmak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
- Alınacak gelin kızda, kız verilecek erkekte aranan nitelikler nelerdir?
- Kızın veya erkeğin seçilen eş ile ilgili görüşleri alınır mı?
- Kız istemeye kimler gider? Kız istemenin, yörenizdeki adı nedir? İlk iste-

nişte kız verilir mi?

- Kız istemeye gidenler kız evinde ne tür uygulamalar yapar?
- Söz kesmeye kimler gider? Söz kesmenin yöredeki adı nedir?
- Nişan; "büyük nişan"; "küçük nişan" diye ayrılır mı?
- Nişan masraflarını kim karşılar? (kız tarafı, oğlan tarafı.)
- Başlık, mehir ve ağırlık konusu ne zaman görüşülür?
- Kız evi çeyiz olarak ne hazırlar?
- Düğün tarihini saptamak için kimler, nerede bir araya gelirler? Bu toplantıda

neler görüşülür?

- Çağrı, davetiye ile mi yoksa bir hediye ile mi yapılır? Davetiye veya hediyein şekli, çağrılanın yakınlığına göre değişir mi?
- Komşuların bu hazırlıklara katkısı neler olabilir?
- Başlık dışında kız tarafına başka ne gibi armağanlar verilmektedir?
- Geline ailesi tarafından ne gibi çeyiz verilir?
- Çeyiz defteri, cüzdanı tutulur mu? Tutulursa nasıl?
- Damat traşıyla ilgili gelenekler nelerdir?
- Oğlan evinde de düğün yemekleri yapılır mı? Bunlardan kız evine gönderilenler olur mu?

• Dinî nikâh var mıdır? Varsa ne zaman kıyılır? Dinî nikahta kimler bulunur, kız nikahta bulunur mu? Bulunmazsa kimler vekâlet eder? Vekâlet nasıl alınır?

• Düğünde sağdıç var mıdır? Kimler sağdıç olarak seçilir? Sağdıçların görevleri nelerdir?

• Yengelik var mıdır? Kimler yenge olarak seçilir? (Gelin ve damat yengeleri)  
Yengelerin görevleri nelerdir?

- Düğünde bayraktar var mıdır? Kim bayraktar olabilir? Görevleri nelerdir?
- Düğünün yapıldığı günlerin özel adları var mıdır? Niçin bu adlar verilmiştir?

(Kına, çeyiz, kız hamamı, gelin hamamı vb.)

- Düğünde geline neler armağan edilmektedir?
- Kına gecesi hangi gün yapılır? Kimler katılır? Yakılacak kınayı oğlan evi mi alır? Bu kınayı kız evine kimler getirir? Kına gecesi eğlenceleri nelerdir?
- Kınayı kim yakar? Gelinden başka kimlere kına yakılır? Niçin?

• Damada kına yakılır mı? Kim yakar? Damattan başka kimlere kına yakılır?  
Niçin?

- Kız çeyizi sergilenir mi?
- Gerdek odası ne zaman kim tarafından hazırlanır?
- Gelin alınacak günde, kız ve erkek evinde yapılan işlemler nelerdir? Kimler gelin almaya giderler? Nasıl? Gelin almaya gelenler kız evinin önünde ve içinde ne yaparlar? Nasıl karşılanır ve ağırlandırılır? Gelin alıcılara kız nasıl teslim edilir?

- Gelin, oğlan evine nasıl götürülür? Gelin, oğlan evinin kapısına gelince, içeriye girinceye kadar yapılan uygulamalar ve inanışlar nelerdir?

- Gelin görmeye gelinir mi, gelenler ne yaparlar?
- Damat gerdeğe nasıl sokulur? Gerdek odasına girince (girer girmez) ne yapılır?

- Gerdek gecesinin ertesi günü oğlan evindeki uygulamalar nelerdir?
- Gelinle damat ilk defa kız tarafına ne zaman, nasıl giderler? Kız evinde ne gibi uygulamalar yapılır?

- Gelin, evin içindeki herkesle konuşabilir mi? Söylemezlik âdeti var mıdır? Ne zamana kadar sürer? Nasıl son verilir?

- Geleneklerde değişikliğe uğrayanlar var mı? Niçin, nasıl, ne zaman değişiklikler olmaya başladı?

#### **Asker Uğurlama-Karşılama:**

- Bir gencin askere gitmesi yaklaştığında kendi evinde hazırlık olarak neler yapılır?

- Askere gidecekler için yapılan eğlence ve toplantılar nelerdir?
- Askere uğurlama, vedalaşma nasıl yapılır?
- Askere gidecek gençler arkadaşlarıyla ne zaman nasıl vedalaşır?
- Terhis olan kişinin dönüşünde evinde hazırlıklar ve karşılama töreni yapılır mı? Kurban kesilir ve mevlit okutulur mu?

#### **Ölüm:**

- Ölüm Öncesi Gelenekleri:
- Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler Nelerdir?
- Hayvanlarla ilgili ön belirtiler nelerdir?

- Ev, eşya ile ilgili ön belirtiler, inanmalar nelerdir?
- Gece evden dışarıya verilen yiyeceklerle ilgili inanışlar nelerdir?
- Göksel olaylarla ilgili ön belirtiler, inanmalar nelerdir?
- Düşle (rüya) ilgili ön belirtiler (inanmalar) nelerdir?
- Tabut, kazma, kürek, kazan ve cesetle ilgili ön belirtiler nelerdir?
- Hastada görülen ön belirtiler?
- Ölümü uzaklaştırma ve kaçınma önlemleri nelerdir?
- Hayvanlarla, yiyeceklerle eşyayla, ölüyle, tabutla ilgili kaçınmalar nelerdir?

#### **Ölüm Sırası Gelenekleri:**

- Bir hastanın öleceği anlaşılırsa hastanın yanında beklenir mi? Hastanın yanına din görevlisi çağırılır mı?
- Hastaya su verilir mi? Hastanın son dileği sorulur mu? Hastanın son nefesini verdiği nasıl anlaşılır?

#### **Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler:**

- Ölünün gözleri neden kapatılır? Ölünün gözlerinin açık gitmesinin nedenleri hakkındaki inanmalar nelerdir?
- Ölünün çenesi neden bağlanır?
- Ölünün başı neden kıbleye çevrilir?
- Ölüm olayının hemen ardından, ölünün üstündeki giysiler çıkarılır mı? Yoksa ölü yıkanana kadar giysileri içinde mi durur?
- Ölünün üstüne herhangi bir cisim konur mu? (Makas, demir, maşa) Neden?
- Ölünün başında hemen dini kurallar yerine getirilmeye başlanır mı?
- Yörede ölümler mutlaka mezarlığı mı gömülmektedir? Mezarlık dışında gömülmeler niçin ve nasıl olmaktadır? Mezarlıkta aynı ailenin fertleri yan yana mı gömülmektedir? Karı koca mezarları nasıl olmaktadır?

#### **Ölünün Gömülmesinden Sonraki İşlemler:**

- Ölü sahiplerinin evinde cenaze kalktıktan sonra neler yapılır? Cenazeye katılanlara ölü evinde yemek verilir mi?
- Devir işlemi nasıl yapılır?
- İskatı kimler, nasıl yapar?
- Ölünün gömüldüğü günün akşamı hatim duası yapılır mı? Ölünün giydiği

şeyler ne yapılır? Başsağlığı ziyaretleri nasıl yapılır?

- Ölünün gömüldüğü akşam hatim duası yapılır mı? Yapılırsa nasıl yapılmaktadır?

- Mezar ilk defa, ne zaman ziyaret edilmektedir? Başka hangi zamanlarda mezar ziyaret edilmektedir? Mezar ziyaretlerinde neler, yapılmaktadır?

- Mevlid ne zaman okutulur?

#### **Yas:**

- Yas tutma geleneği var mı? Varsa nasıl uygulanmaktadır? En çok kimler yas tutar? Yas tutarken yapmaktan kaçınılan davranışlar nelerdir?

- Yaş ne zaman kalkmaktadır? İlk bayramda yaslı ailenin durumu nasıl olur?

Yas hamamı diye bir gelenek var mı?

#### **Ölüm Sonrası Gelenekleri:**

##### **Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı:**

##### **Yıkama:**

- Ölüyü kimler yıkar? Özel olarak ölünün yıkandığı yer var mıdır? Yoksa nerede yıkanır? Ölü yıkanırken ölünün bedeninde herhangi bir işlem yapılır mı? Ölünün yıkama suyundan artan ne yapılır? Cesede ve kefene kokulu maddeler sürülür mü?

##### **Kefenleme:**

- Erkek ölü nasıl kefenlenir? Kadın ölü nasıl kefenlenir?
- Bir kimsenin ölmeden evvel kefen ve ölüm parasını hazırlama geleneği var mıdır?

##### **Ölünün Gömülmesi:**

##### **Mezar ve Mezarlık:**

- Mezarın basma dikilen taşta, ölenin cinsi, mesleği, yaşı, neden öldüğünü belirten bir yazı veya işaret var mıdır?

- Mezarın herhangi bir yerine ağaç veya çiçek dikilir mi? Dikilirse neden?

- Ölüyle birlikte ölünün bazı kişisel eşyaları da mezara gömülür mü, gömülürse nelerdir, niçin gömülür?

- Sabahleyin ölen kimse ne zaman gömülür?

- Öğleyin ölen kimse ne zaman gömülür?

- Akşam vakti ölen kimse ne zaman gömülür?

- Günün hangi vaktinde ölürse ölsün, ölünün evinde bir gece bekletilmesi

geleneği var mı? Neden?

- Ölü mezarlığa nasıl taşınır? Mezar kazmayla ilgili gelenekler nelerdir? Ölü mezara nasıl gömülür? Gömülme işlemi sırasında ne gibi dinî işlemler yapılır?

### **HALK BİLGİSİ**

#### **Hastalıkları Sağaltan Kişilere Yönelik Sorular:**

- Tedavi işlemini kimden öğrendiniz? Ustanız hayatta mı? Yaptığınız işten dolayı size bir ad verilir mi? (kırıkçı- çıkıkçı, afsuncu vb.)
- Tedavide kullandığınız ilaçları yazan bir kitabınız, defteriniz, dua kitabınız var mı? Hastalarınızı nerede tedavi edersiniz.
- Sizce "ocaklı" olmak ne demektir? Siz ocaklı mısınız?
- "El alma" ne demektir? Siz "el" aldınız mı? El alma işlemi nasıl yapılır? Kim el verir?
- Tedavide neler kullanırsınız? Tedavinizde dua var mıdır? Tedavide kullandığınız ilâçları kendiniz mi yaparsınız? Hangi ilâçları ve hangi malzemeleri kullanarak, nasıl yaparsınız?
- Hangi hastalıklar için ilaç yaparsınız? İlaç yapımında kullandığınız malzemeleri nerelerden temin edersiniz?

#### **Halk Veterinerliği:**

- Halk arasında hayvan hastalıklarını tedavi eden kişilere hangi adlar verilmektedir?
- Bu kişilerin özellikleri nelerdir?
- Hayvan hastalıkları nasıl teşhis edilmektedir? Hangi belirtiler, hangi hastalığın işareti kabul edilmektedir?
- Hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılan halk ilâçlarının tarifleri nelerdir? İlâçlardan her biri hangi hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır?
- Hayvan hastalıklarının sebepleri hakkındaki inanışlar nelerdir?

#### **Halk Hekimliği:**

- Hasta olduğunda ilk önce doktora, ocaklıya, yatıra vb. mı başvurulur?
- Başka yerlerde olmayıp da yaşadığınız yerde çok sık görülen hastalıklar var mıdır?
- Bazı hastalıkları "ayıp" diye açıklamaktan kaçınılır mı?
- Hastanızı tedavi için dedeye, yatıra, ziyarete vb. yerlere götürür müsünüz? Bu

yerler nerededir? Adları nelerdir? Bu yerlere hastalıklar için mi gidilir? Bunların iyi gelmeyeceği/ iyi edemeyeceği hastalıklar var mıdır?

- Çevrenizde çeşitli tedaviler yapan ( parpılayıcı, dalak kesici, yürek ölçücü, dağlayıcı, kırık- çıkıkçı, iğneci, muskacı, yerli ebe, bakıcı, okuyan, sünnetçi vb.) kimseler var mı, kimler? Çevrenizde bu tür uygulamaları yapan kişilere ne ad verilir?

- Muska yaptırır mısınız? Hangi hastalıklar için? Muskayı kim/ kimler yapar? Muskanın içinde ne olduğunu ve nasıl yapıldığını biliyor musunuz?

- Kurşun dökme, sülük koyma yoluyla yapılan tedaviler var mıdır? Bunlarla hangi tip hastalıklar tedavi edilir?

- Kırık- çıkıkçılar nasıl tedavi yaparlar? Bu tedavide kullanılan malzemeler nelerdir?

- Halk arasında daha çok hangi hastalıklar, doktora başvurmaksızın tedavi edilir?

- Bu gibi yerlerin yakınında herhangi bir ziyaret yeri var mıdır? Hastalıkların iyi olması için adak adanır, kurban kesilir mi? Şifa bulmak amacı ile gidilirse buralarda neler yapılır, ne kadar sürer?

#### **Halk Meteorolojisi:**

- Yörede tabiat olaylarına bilinen adların dışında ne gibi adlar verilmektedir?
- Kaç türlü yağmur, kar, dolu yağışı, rüzgâr esişi, şimşek çakışı, gök gürlemesi, bulut olduğu bilinmektedir?

- Hangi amaçlarla hava tahmini yapılmaktadır? Bir yıllık hava tahminleri nasıl yapılmaktadır?

- Yılın belli günleriyle ilgili hava tahminleri nelerdir?
- Gökteki cisimlere bakarak hava tahmini nasıl yapılmaktadır?
- Hayvanların hareketlerine bakılarak hava tahmini nasıl yapılmaktadır?
- Bitkilerin durumlarına bakarak hava tahmini nasıl yapılmaktadır?
- İnsanların davranışlarına ve organlarındaki ağırlara göre nasıl hava tahmini yapılmaktadır?

- Depremlerle ilgili tahminler nasıl yapılmaktadır?
- Güneş ve ay tutulması karşısında neler yapılmaktadır?
- Yağmur yağdırma veya yağmur ve dolu dindirmeyle ilgili gelenekler, inanışlar nelerdir?

- Mevsimlerin, ayların, gece ve gündüzün nasıl meydana geldiğine inanılmaktadır?

### **Halk Takvimi:**

- Bilinen adların dışında yıllara ve aylara ne gibi adlar verilmektedir? Sebepleri?

- Bir yıl kaç mevsim kabul edilmektedir? Mevsimlerin değişik adları, başlangıç ve bitiş tarihleri nelerdir?

- Yıllarla, mevsimlerle, aylarla, günlerle ilgili halk inanmaları nelerdir?

- Yılbaşı olarak hangi ay ve gün kabul edilmektedir? Yılbaşı için kutlama yapılıyor mu? Yapılıyorsa nasıl?

- Yılın belli günlerine hangi adlar veriliyor?

- Deprem, yangın vb. önemli olaylar halk takviminde nasıl yer alıyor?

- Gökteki ayın hareketlerine göre düzenlenmiş takvim hakkında neler bilinmektedir?

- Bir günün çeşitli bölümleri nasıl adlandırılmaktadır? Bu bölümler nasıl ayırt edilmektedir?

### **BAYRAMLAR, TÖRENLER, KUTLAMALAR**

#### **Hıdrellez ve Nevruz:**

- Hıdrellez ve nevrusun halk arasındaki adları nelerdir? Halk arasında hıdrellez ve nevrus âdetinin doğuşu hakkında bir rivayet var mıdır?

- Hıdrellezin ve nevrusun gelişi neye göre anlaşılır? Hıdrellezin ve nevrusun gelişi ile ilgili olarak doğadaki değişiklikler takip edilir mi?

- Hıdrellez ve nevrus her yıl hangi tarihe rastlar? Bu tarih nereden kaynaklanmıştır?

- Hıdrellez ve nevrus hazırlıkları nelerdir? Ne zaman başlar?

- Hıdrellez ve nevrus eğlencelerinin yapıldığı belli bir yer var mıdır? Niçin bu yer seçilmiştir?

- Hıdrellez ve nevrus gecesi neler yapılır?

- Hıdrellez ve nevrus günü nelerden kaçınılır? Niçin?

- Genç kızlar arasında niyet tutma, dilek çekme, mâni okuma âdeti var mıdır?

Neler yapılmaktadır?

- Hıdrellezde ve nevrusta dinî törenler var mıdır?



- Hidrellezde ve nevruzda şifa ve sağlık talebine yönelik inanç ve âdetler nelerdir?
- Hidrellezde ve nevruzda bereket, bolluk ve uğura yönelik inanç ve âdetler nelerdir?
- Hidrellezde ve nevruzda mal, mülk, servet talebine yönelik inanç ve âdetler nelerdir?
- Hidrellezde ve nevruzda kısmet ve şans talebine yönelik inanç ve âdetler nelerdir?

### **Dinî Bayramlar:**

- Dini bayramların hangi sebeplerle yapıldığına inanılmaktadır?
- Dinî bayramlar öncesi ne gibi hazırlıklar yapılmaktadır?
- Bayram namazıyla ilgili gelenekler, inanışlar nelerdir?
- Bayramlaşma nasıl yapılmaktadır? Bayramlaşmada neler ikram edilmekte, neler verilmektedir?
- Bayram hediyesi kimlere, nasıl verilmektedir?
- Kurban nasıl kesilir? Kimler kurban kesebilir? Kurban eti nasıl dağıtılır?
- Uzakta bulunan dost ve akrabalarla nasıl bayramlaşılır?

### **Törenler:**

- Hacca gidenler nasıl uğurlanmaktadır?
- Hacdan dönenler nasıl karşılanmaktadır'?
- Din ve tarikat büyüklerinin, doğum ve ölüm yıl dönümlerinde neler yapılmaktadır?
- Kandil gecelerinde uygulanan gelenekler nelerdir?

### **Günlük Hayatla İlgili Gelenek, Görenekler:**

#### **Günlük Hayat:**

- Sabah genellikle (kış ve yaz aylarında) ne zaman kalkılır? Sabahleyin kalkınca öncelikle hangi işleri yaparsınız? (Ailenin bütün fertleri için sorulmalıdır.) Öğlenden akşama kadar hangi işleri yaparsınız?

#### **Komşuluk:**

- Daha çok kimlerle komşuluk yaparsınız? Komşuluk ilişkilerinde nelere dikkat edilir? Hangi konularda nasıl bir yardımlaşma yapılır? (Ödünç alıp verme, yardımda bulunma, kocası askere gitmiş komşu kadına yardım) Doğumda, evlenme ve sünnet

düğününde, ölüm gibi olaylarda komşuluk hak ve sorumlulukları nelerdir?

**Misafir - Misafir Ağırılama -Misafir Uğurlama:**

• Misafir kime denir? Sizce kaç türlü misafir vardır? (Tanrı misafiri, zoraki misafir, kendi gelen misafir, davet edilen misafir vb.) Misafir kelimesinin yöre ağzındaki karşılığı nedir?

• Aynı yerleşim biriminden gelen akraba misafir nasıl ağırılır? Dışarıdan gelen akraba misafir nasıl ağırılır? (Yapılan ikramlar ve kalma süresi)

- Köy içinden gelen eş, dost nasıl ağırılır? (Yapılan ikramlar ve kalma süresi)
- Dışarıdan gelen eş, dost nasıl ağırılır? (Yapılan ikramlar ve kalma süresi)

**İNANMALAR**

- Adak, dilek yerleri nerelerdir?
- Ağaçla ilgili inanışlar nelerdir?
- Atalara bağlılık ve saygıyla ilgili inanışlar nelerdir?
- Ateşle ilgili inanışlar nelerdir?
- Aynayla ilgili inanışlar nelerdir?
- Ayazmalar, şifalı sular, kaplıcalar, içmelerle ilgili inanışlar nelerdir?
- Ayla ilgili inanışlar nelerdir?
- Hayvanlarla ilgili inanışlar nelerdir?
- Beddua ile ilgili inanışlar nelerdir?
- Evlere şeytan girmemesi için neler yapılır?
- Şeytan ve cin çarpmaması için neler yapılır?
- Bereket ve bollukla ilgili inanışlar nelerdir?
- Bitkilerle ve çiçeklerle ilgili inanışlar nelerdir?
- Büyü, tılsım ve büyücülükle ilgili inanışlar nelerdir?
- Cadı ve umacıyla ilgili inanışlar nelerdir?
- Camiler, mescitler gibi ibadet yerleri ile ilgili inanışlar nelerdir?
- Cinle ilgili inanışlar nelerdir?
- Dağlarla ilgili inanışlar nelerdir?
- Definecilikle ilgili inanışlar nelerdir?
- Demirle, çelikle ilgili inanışlar nelerdir?
- Devlerle ilgili inanışlar nelerdir?

- Dinî ve dinî olmayan savaşlarla ilgili inanışlar nelerdir?
- Ekmekle ilgili inanışlar nelerdir?
- Erenler ve evliyalarla ilgili inanışlar nelerdir?
- Fal ve falcılıkla ilgili inanışlar nelerdir?
- Horozun ötüşüyle ilgili inanışlar nelerdir?
- Hortlakla ilgili inanışlar nelerdir?
- Lokman Hekim'le ilgili inanışlar nelerdir?
- Mağaralarla ilgili inanışlar nelerdir?
- Mezar taşları, yazı ve resimleriyle ilgili inanışlar nelerdir?
- Muskalarla ilgili inanışlar nelerdir?
- Nazar, nazarlık ile ilgili inanışlar nelerdir?
- Sayılarla (1.2.3.4.7.9.40.41 vs.) ilgili inanışlar nelerdir?
- Su ile ilgili inanışlar nelerdir?
- Taşla ilgili inanışlar nelerdir?
- Tuzla ilgili inanışlar nelerdir?
- Uğur ve uğursuzlukla ilgili inanışlar nelerdir?
- Yağmur duası, yağmur, dolu, poyrazla ilgili inanışlar nelerdir?

### **Dini İnanışlar**

#### **Bayram:**

- Ramazandan önce ne gibi hazırlıklar yapılır?
- Ramazan kandillerinde; dağıtılmak üzere ne tür yiyecekler yapılır?
- Arife günü yapılması uğurlu ya da uğursuz olan iş ve davranışlar nelerdir?
- Namazdan dönenler gelince ne yaparlar?
- Bayramlaşma için öncelikle kimlere gidilir? Herhangi bir şey götürülür mü?
- Bayramlaşmaya gelenlere neler ikram edilir? Bayramlaşmaya gelen çocuklara

büyükleri el öpünce bir şey verirler mi?

#### **Hac:**

- Hacca gidecek kimseler evlerine, komşu ve akrabayı davet edip, yemek yedirir mi? Yoksa fakir kişilere yemek vermeyi mi tercih eder?
- Hacı adayı evinde ziyaret edilip, hediye götürülür mü?
- Hacı adayı nasıl uğurlanır? Kimler uğurlamaya gelir?

- Hacdan dönenler nerede, nasıl, kimler tarafından karşılanır?
- Hacı olan evde hacılığı belirleyen değişiklikler olur mu?
- Hacı ziyaretine kimler gider? Herhangi bir şey götürülür mü?
- Hacı ziyaretinde ne yapılır?
- Hacdan gelenler kimlere ne gibi hediyeler getirirler?

#### **Çocuk Oyunları:**

• Çevrenizde hangi çocuk oyunlarını oynuyorsunuz? Bu oyunları kimden öğreniyorsunuz?

- Oyunları nerede oynuyorsunuz? Bu oyunlar hangileridir?
- Eş seçimini nasıl yapıyorsunuz?
- Oyuna hangi kişinin veya grubun başlayacağını nasıl tespit ediyorsunuz?
- Ebe seçimi, eş seçimi ve oyuna kimin başlayacağını tespit ederken hangi tekerlemeleri söylüyorsunuz?

- Oyunlarda şarkı söylüyor musunuz?
- Oyunlarda hangi araçları kullanıyorsunuz?
- Oyun oynarken oyunu bozan kişilere ne ad verilir?
- Yalnız erkeklerin oynadığı oyunlar hangileridir?
- Yalnız kızların oynadığı oyunlar hangileridir?
- Kız erkek karışık oynanan oyunlar hangileridir?
- Oyun sonunda ceza veya mükâfat var mı? Varsa nelerdir?
- Yağmur yağdırmak veya herhangi bir şeyi kutlamak için oyunlar oynuyor musunuz?

- Kıyafet değiştirerek oynadığınız oyunlar var mı?
- Oyunları nasıl oynadığınızı bütün olarak anlatır mısınız?
- Oda içinde oynadığınız oyunlara büyüklerin tutumu nasıl oluyor?
- Büyüklerle birlikte oynanan çocuk oyunları var mı?

#### **Halk Oyunları:**

- Oynanan oyunların adları nelerdir? Bu adların oynanan oyunla ilgisi nedir?
- Halk oyunu oynamak karşılığında yörede hangi terim kullanılmaktadır?
- Yörede oynanan oyunlar nasıl meydana gelmiştir? Varsa hikâyeleri nelerdir?
- Başka yöreden veya göç yoluyla getirilen oyunlar; ne zaman, kim tarafından

ilk defa oynanmış ve öğretilmiştir?

- Dinî halk oyunları nerelerde, kimler tarafından hangi zamanlarda oynanmaktadır?
- Dinî halk oyunlarının kaynağı hakkında halkın düşünceleri nelerdir?
- Halk oyunları nasıl öğrenilmektedir?
- Belli törenlere, mesleklere, işlere özgü halk oyunları hangileridir?
- Oyunlara hangi çalgılar eşlik etmektedir?
- Ev içinde ve dışında, oyunlara eşlik eden çalgılarda değişiklik oluyor mu?
- Kadın toplantılarında çalgı, müzik ihtiyacı nasıl karşılanıyor?
- Çalgısız türkü eşliğinde oynanan halk oyunlarında türküyü oynayanlar da söylüyor mu, yoksa seyredenler mi söylüyor?
- Oynanan oyunların belli figürleri nelerdir? Bu figürlerin adları, anlamları var mı?
- Herhangi bir kuralı olmayan serbest halk oyunları var mı? Varsa nelerdir?
- Oyunları kimler idare etmektedir? Oyunları idare eden kişilere ne denmektedir?
- Oyunlar kadın erkek birlikte mi oynanmaktadır? Cinsiyet ayrımına göre ayrı ayrı oynanan oyunlar hangileridir?
- Açıkta yapılan eğlence ve oyunları herkes seyredebilir mi?
- İlbaharda ve diğer zamanlarda bu tür eğlenceler ve oyunlar yapıyor musunuz? Yapıyorsanız adları nedir?
- Bu oyunları kimler organize eder, oyun oynama haberi çevreye nasıl duyurulur?
- Oyunlarda kimler, neyi, kimi canlandırıyorlar?
- Oyuncular daha önceden bir eğitime tabi tutulurlar mı?
- Oyunculara makyaj yapılıyor mu? Yapılıyorsa neden ve nasıl yapılıyor?
- Oyuncular kıyafet değiştirir mi? Değiştirirlerse neler giyiyorlar?
- Oyunda hayvan benzetmesi veya taklidi var mı? Varsa bu benzetmelerde makyaj ve kıyafetlerinde ne gibi değişiklikler oluyor? Oyundaki kişilerin görevleri nelerdir?
- Oyun sırasında seyirciler de oyuna girebiliyor mu? Giriyorlarsa nasıl? Daha

çok rolleri ne oluyor?

- Oyun boyunca yapılan konuşmalar nelerdir?

#### **Halk Tiyatrosu:**

• Yerleşim biriminizde vakit geçirmek, düğün ve bayramlarda eğlenmek veya herhangi bir olayı kutlamak için eğlenceler yapar mısınız, oyun çıkartır mısınız?

• Bu eğlence ve oyunlara ne ad verirsiniz? Daha çok hangi mevsimde yaparsınız?

- Kışın yaptığınız eğlence ve oyunlar hangileridir?

• Kapalı yerde yapılan oyunların özellikleri nelerdir? Seyircileri kimlerdir? Açık alanda yapılan eğlence ve oyunlar hangileridir? Bu eğlence ve oyunlara kimler katılabilir?

#### **Köy Seyirlik Oyunları:**

• Yörenizde oyun çıkarmak, temsil, orta oyunu adlarıyla tiyatro benzeri oyunlar oynanıyor mu? Bu tür oyunların genel adı nedir?

• Oynanan oyunların adları, konuları, rolleri, olayların akış biçimleri hakkında neler bilinmektedir?

• Oynanan oyunların adları, konuları günlük hayattan mı seçilmiştir? Yoksa eski konular mıdır?

- Oyunu kim hazırlamaktadır? Oyunu hazırlama şekli nasıldır?

- Oyun oynama haberi çevreye nasıl yayılmaktadır?

• Oyunlar hangi zamanlarda, nerelerde, hangi amaçlarla oynanmaktadır? Oyun öncesine gibi hazırlıklar yapılmaktadır?

- Oyunlarda hangi özel kıyafetler kullanılmaktadır?

#### **Halk Mutfağı:**

• Yemek yapmada kullanılan araç-gereç, kap kaçak nelerdir? (Yöresel isimleri ve kullanıldığı yemekler)

- Yemekler hangi kaplarda ve nerede saklanır?

• Bu ocakta ekmek de yapılır mı? Ekmek yapımı için ayrı bir yer var mıdır? Buraya ne isim verilir?

• Günde kaç öğün yemek yenmektedir? (Sabah, kuşluk, öğle, akşam, yatsılık, geber yat yemeği vb.)

- Yemeğe başlamadan önce sofraya dua okunur mu? Kim okur? İlk defa ye-

meğe kim başlar?

- Dede, nine, evli oğulları ve torunlarının (geniş aile) bulunduğu evde herkes aynı sofraya mı oturur? Erkekler ayrı, kadınlar ve çocuklar ayrı sofralarda mı yerler? Önce kimler yemek yer?

- Hangi sebze yemeklerini yaparsınız? Nasıl hazırlanıp pişirilir?
- Yabani otları toplayarak yaptığınız yemekler var mıdır?
- Gebe kadınlara neler yedirilip içirilmektedir.

### **OYUN, EĞLENCE, SPORLA İLGİLİ SORULAR**

#### **Halk Sporları:**

- Güreş nerelerde, ne zaman, kimler tarafından, hangi sebeplerle yapılmaktadır?
- Güreş çeşitleri nelerdir? Her güreş türünün kuralları nelerdir?
- Güreşi kimler idare etmektedir? Güreşe nasıl başlanılmaktadır? Galip, nasıl ilân edilmektedir?
- Cirit nerelerde, ne zaman, hangi sebeplerle oynanmaktadır? Ciritin kuralları, gelenekleri nelerdir? Cirit atı, ciritçi nasıl yetiştirilmektedir?

## ÖZGEÇMİŞ

Serap Çatal, 1978 yılında Erzurum’da doğdu. İlkokul öğrenimini Ilıca 11 Mart İlkokulu, ortaokul öğrenimini Ilıca Lisesi ve lise öğrenimini Ilıca Yavuz Selim Anadolu Öğretmen Lisesinde tamamladı. 1997 yılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünü kazandı. 2001 yılında yüksek öğrenimini bitirerek Köprüköy’e bağlı Yağan Cumhuriyet İlköğretim okulunda öğretmenlik görevine başladı. 2003 yılında Erzurum Anadolu Ticaret ve Ticaret Meslek Lisesine atandı. Şu an ise Erzurum Nenehatun Kız Lisesinde edebiyat öğretmeni olarak görevini sürdürmektedir.